

**Marko Sasoli
Antoan Buvije**

Saradnici: Laura Olson, Nikola Dipik I Lina Milner

**KAKO
PRAVO
ŠTITI
U RATU**

**SAVREMENA PRAKSA
MEĐUNARODNOG
HUMANITARNOG PRAVA**

MEĐUNARODNI KOMITET CRVENOG KRSTA
ŽENEVA, 1999

Marko Sasoli i Antoan Buvije
KAKO PRAVO ŠTITI U RATU? ponovljeno izdanje
Prevod sa engleskog: Prof. dr Vesna Knežević Pređić
Međunarodni komitet Crvenog krsta, Beograd, 2003.
Priprema za štampu: Mladena Marković
Štampa: Publikum, Beograd

Tiraž: 1500 primeraka

Naslov originala: "How Does Law Protect in War?"
Marco Sassoli & Antoine A. Bouvier
International Committee of the Red Cross, Geneva 1999

ISBN 86-84251-03-2

Član 83: Propagiranje

1. Visoke strane ugovornice preuzimaju na sebe da i u vreme mira i u vreme oružanih sukoba vrše upoznavanje sa Konvencijama i ovim Protokolom što je više moguće u svojim zemljama, a naročito da uključe njihovo proučavanje u svoje programe vojne nastave i da podstiču to proučavanje među civilnim stanovništvom, kako bi instrumenti postali poznati oružanim snagama i civilnom stanovništvu.

[...]

[Izvor : Dopunski protokol uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I), 8, jun 1997]

Predgovor

Međunarodni komitet Crvenog krsta (MKCK) je ovlašćen da radi na upoznavanju sa i širenju saznanja o međunarodnom humanitarnom pravu. On taj posao shvata veoma ozbiljno, jer je svestan da sudbina žrtava rata umnogome zavisi od stepena znanja i razumevanja prava kojima borci raspolažu. Taj se zaključak može primeniti ne samo na neposredne odnose boraca i zarobljenika, ranjenika i civila, već i na aktivnosti koje MKCK i druge humanitarne organizacije ostvaruju da bi obezbedile zaštitu i pomoć žrtvama sukoba: poštovanje prema humanitarnoj akciji uključuje i prihvatanje humanitarnog prava.

Delujući u skladu sa ovim uverenjem, MKCK već nekoliko godina nastoji da unapredi nastavu humanitarnog prava – pre svega, namenjenu oružanim snagama, ali i široj javnosti. Jasno je da pri ovako sveobuhvatnom pristupu akademski krugovi dobijaju presudnu ulogu i to zbog toga što postaje važno obezbediti da politički lideri i službenici vlade svih država raspolažu određenim znanjima u momentu kada se moraju doneti odluke koje se tiču primene prava.

Iako su veze sa akademskim svetom poslednjih godina, bez sumnje, ojačale, nastava humanitarnog prava nije dovoljno rasprostranjena. Razlog tome, da citiramo dobro poznatu izreku ser Herša Lauterpahta (*Sir Hersh Lauterpacht*), može biti i to što: »Ako se međunarodno pravo [...] nalazi u samoj tački iščezavanja prava, ratno pravo se, što je možda čak i očiglednije, nalazi u tački iščezavanja međunarodnog prava«.

Ovaj iskaz o onome što sada nazivamo međunarodnim humanitarnim pravom treba da podseti naučnike, studente i one koji ga koriste u praksi na granice prava. No, on govori i u prilog predavanju, studiranju i primeni humanitarnog prava koje više nije jedna zaboravljena grana međunarodnog prava kao što je bilo pre 40 godina. Zbilja, mnogo je situacija u kojima se ono primenjuje: i strane u sukobima, drugi učesnici, pa čak i Savet bezbednosti UN se sve više pozivaju na njega. Uprkos tome, nastava međunarodnog humanitarnog prava na univerzitetima, bilo kao poseban kurs ili u okviru drugih kurseva prava, političkih nauka ili novinarstva, još uvek predstavlja izuzetak.

Verovatno je jedan od glavnih razloga takvog stanja stvari nedostatak materijala koji bi privukao interesovanje predavača i studenata. Autori ovog rada nastoje da taj problem otklone prikupljanjem obilja materijala o slučajevima od kojih su neki predmet aktuelnih vesti. Mnogi od tih slučajeva

su, naravno, predmet polemike i, na prvi pogled, možda odveć osetljivi za raspravu. Ali, kako se drugačije može povećati interes akademskih krugova? Autori su veoma vešto prevazišli taj kamen spoticanja tako što pominju veliki broj slučajeva ne zauzimajući stavove o njima, najčešće ograničavajući se na to da identifikuju pitanja koja spadaju u domen međunarodnog humanitarnog prava, ne nastojeći da unapred definišu odgovore.

Uveren sam da će, s obzirom na ovakav pristup, knjiga privući akademske krugove i podstaći nastavu i istraživanje. Tako će, na duži rok, značajno doprineti obezbeđivanju većeg poštovanja međunarodnog humanitarnog prava.

Yves Sandoz

Direktor odseka za međunarodno pravo i komunikacije

Autori se najtoplije zahvaljuju sledećim autorima i izdavačima na dopuštenju da se koriste citati iz njihovih radova:

AMATO, A., *The concept of custom in International Law*, Ithaca, 1971, pp. 31-32.

HENKIN, L., *How Nations Behave. Law and Foreign Policy*, 2nd ed., 1979, pp. 25-26, pp. 89-90, pp. 92-95, pp. 320-321.

JENNINGS, R. Y., "What is International Law and How Do We Tell It When We See It?" in *Annuaire Suisse de droit international*, vol. 37, 1981, p. 67.

LAUTERPACHT, E. (ed.), LAUTERPACHT, H., *International Law, Collected Papers: The Law of Peace, Part 2*, Cambridge University Press, 1975, pp. 37-38.

MYRES S. McDOUGAL & FLORENTINO P. FELICIANO, *Law and Minimum World Public Order*, Yale University Press, 1961, p.

ZAYAS de, M., *The Wehrmacht War Crimes Bureau, 1939-45*, University of Nebraska Press, 1989, pp. 82-83, p. 108, pp. 156-157, pp. 258-259, pp. 261-266.

Premda su preduzeli sve mere da ustanove i ispoštuju autorska prava, i da kontaktiraju njihove vlasnike, autori se izvinjavaju za moguća slučajna kršenja. U svim takvim slučajevima, autori su spremni da sa zakonitim vlasnicima postignu odgovarajući aranžman.

SADRŽAJ

Predgovor	5
Uvod	17

II

Opšta bibliografija	25
---------------------------	----

<u>Glava 1</u>	23
----------------------	----

POJAM I CILJ MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA

I Filozofski osnovi međunarodnog humanitarnog prava	27
II Da li se rat može regulisati pravom	29
III Međunarodno humanitarno pravo i kulturni relativizam	31

<u>Glava 2</u>	35
----------------------	----

MEĐUNARODNO HUMANITARNO PRAVO KAO GRANA MEĐUNARODNOG JAVNOG PRAVA

I Međunarodno humanitarno pravo u tački nestajanja međunarodnog prava	35
II Suštinska razlika između <i>Ius ad Belum</i> (legalnost upotrebe sile) i <i>Ius in Bello</i> (humanitarna pravila koja se moraju poštovati u ratu)	49
III Međunarodno humanitarno pravo: grana međunarodnog prava koje uređuje ponašanje država i individualnih subjekata	53

<u>Glava 3</u>	61
----------------------	----

ISTORIJSKI RAZVOJ MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA

Glava 4 67

IZVORI SAVREMENOG MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA

I Ugovori67

II Običajno pravo70

III Osnovni principi međunarodnog humanitarnog prava 71

Glava 5 79

SUŠTINSKA RAZLIKA IZMEĐU CIVILA I BORACA

I Aktivnosti80

II Prava80

III Odgovornost80

IV Zaštita81

V Osnovna obaveza boraca da se razlikuju od civilnog stanovništva 82

VI Relativnost razlikovanja u savremenim sukobima 82

Glava 6 83

BORCI I RATNI ZAROBLJENICI

I Principi 83

II Ko je borac?84

III Ko je ratni zarobljenik? 86

IV Postupanje sa ratnim zarobljenicima 86

V Protok informacija 88

VI Spoljni mehanizmi kontrole	88
VII Repatrijacija ratnih zarobljenika	88

<u>Glava 7</u>	91
----------------------	----

ZAŠTITA RANJENIKA, BOLESNIKA I BRODOLOMNIKA

I Zamisao iz Solferina	92
II Poštovanje, zaštita i staranje o ranjenicima, bolesnicima i brodolomnicima bez nepovoljne diskriminacije	92
III Sanitetsko osoblje i vojni sveštenici	93
IV Zaštita medicinskih dobara i objekata (uključujući i bolnice, ambulante, itd.)	95
V Mogućnost ustanovljavanja sanitetskih zona, zona bezbednosti i demilitarizovanih zona	96
VI Znak Crvenog krsta/Crvenog polumeseca	97
VII Odredbe o mrtvim i nestalim licima	99

<u>Glava 8</u>	103
----------------------	-----

ZAŠTITA CIVILNOG STANOVNIŠTVA

I Zaštita civilnog stanovništva od posledica neprijateljstava	105
II Zaštita civila od samovoljnog postupanja.....	105
III Izbeglice i raseljena lica u međunarodnom humanitarnom pravu	108
IV Posebna pravila za okupirane teritorije	111

<u>Glava 9</u>	117
----------------------	-----

VOĐENJE NEPRIJATELJSTAVA

I Razlika između Haškog prava i Ženevskog prava	117
II Zaštita civilnog stanovništva od posledica neprijateljstva	117
III Sredstva i metode ratovanja	131
IV Međunarodno humanitarno pravo i humanitarna pomoć	140

Glava 10..... 145

PRAVO POMORSKOG RATOVANJA

I Područje primene: različite zone	148
II Principi pomorskog ratovanja	148
III Sredstva i metode ratovanja na moru	149
IV Zaštićeni objekti	150
V Pomorske zone isključenja	151
VI Bolnički brodovi	152
VII Status žrtava rata na moru i postupak	153

Glava 11..... 155

PRAVO RATOVANJA U VAZDUHU

I Letilice koje se ne smeju napasti ili zarobiti	157
II Status žrtava vazdušnog rata i postupak	158

Glava 12..... 159

PRAVO NEMEĐUNARODNIH ORUŽANIH SUKOBA

I Međunarodni i nemeđunarodni oružani sukobi	162
II Poređenje pravnog režima međunarodnih oružanih sukoba sa pravnim režimom nemeđunarodnih oružanih sukoba	163
III Izričita pravila zajedničkog člana 3 i protokola II	164

IV Primena opštih principa na izvođenje neprijateljstava	164
V Nužna analogija sa pravom međunarodnih oružanih sukoba	165
VI Različite vrste nemeđunarodnih oružanih sukoba	167
VII Koga obavezuje pravo nemeđunarodnih oružanih sukoba	169
VIII Uticaj nemeđunarodnog oružanog sukoba na pravni položaj strana u sukobu	171

<u>Glava 13</u>	175
-----------------------	-----

IMPLEMENTACIJA MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA

I Opšti problemi implementacije međunarodnog prava i specifični problemi implementacije međunarodnog humanitarnog prava	176
II Mere koje se preduzimaju u doba mira	179
III Poštovanje MHP od strana u sukobu	185
IV Nadzor sila zaštitnica i MKCK	185
V Obaveza da se obezbedi poštovanje (zajednički član 1)	188
VI Uloga nacionalnih društava Crvenog krsta i Crvenog polumeseca	190
VII Uloga nevladinih organizacija (NVO)	192
VIII Ujedinjene nacije	193
IX Suzbijanje povreda	198
X Implementacija za vreme trajanja nemeđunarodnih oružanih sukoba	208
XI Faktori koji podstiču kršenje međunarodnog humanitarnog prava	212
XI Izvanpravni faktori koji podstiču poštovanje međunarodnog humanitarnog prava	215

<u>Glava 14</u>	219
-----------------------	-----

MEĐUNARODNO HUMANITARNO PRAVO I MEĐUNARODNO PRAVO LJUDSKIH PRAVA

I Polje primene	220
II Zaštićena prava	223
III Implementacija	226

<u>Glava 15</u>	231
-----------------------	-----

MEĐUNARODNI KOMITET CRVENOG KRSTA (MKCK)

I Organizacija	238
II Aktivnosti MKCK	243
III Pravna osnova akcije MKCK	247
IV Značaj međunarodnog humanitarnog prava u operacijama MKCK ..	248
V Pristup MKCK	251

Spisak skraćenica

- AD: Annual Digest of Public International Law
AFDI: Annuaire Français de Droit International
AJIL: American Journal of International Law
BYI: British Yearbook of International Law
CICR: Comité international de la Croix-Rouge
Collected Courses: Collected Courses of the Hague Academy of International Law Convention
Commentary: SANDOZ, Y., SWINARSKI, C. & ZIMMERMANN, B., Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949, ICRC, Geneva, Dordrecht, 1987
ECHR: (European) Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, of 4 November 1950
EJIL: European Journal of International Law
ENMOD: Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques
Hague Regulations IV: Regulations Concerning the Laws and Customs of War on Land, Annex to Convention IV Respecting the Laws and Customs of War on Land, The Hague, October 18, 1907
ICJ: International Court of Justice
ICRC: International Committee of the Red Cross
ICTY: International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia
ICfR: International Criminal Tribunal for Rwanda
IHL: International Humanitarian Law
ILA: International Law Association
ILM: International Legal Materials
ILR: International Law Reports
International Federation: International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies
IRRC: International Review of the Red Cross
JAG: Judge Advocate General
JEDI: Journal Européen de Droit International
MJIL: Massachusetts Journal of International Law
Movement: International Red Cross and Red Crescent Movement
MSF: Médecins Sans Frontières
National Societies: National Red Cross and Red Crescent Societies
NGO: Non-Governmental Organisation
OAU: Organisation of African Unity

POW: Prisoner of War

RBDI: Revue Belge de Droit International

RDPMDG: Revue de Droit penal Militaire et de Droit de la Guerre

RGDIP: Revue Generale de Droit Intenational Public

RICR: Revue International de la Croix-Rouge

UCLA: University of California and Los Angeles

UK: United Kingdom

UNICEF: United Nations Children's Fund

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural
Organisation

UNHCR: United Nations High Commissioner for Refugees

UNTS: United Nations Treaty Series

UN: United Nations

US: United States

USSR: Union of Soviet Socialists Republics

WHO: World Health rganisation

ZaoRV: Zeitschrift fur ausliindisches öffentliches Recht und Volkerrecht

Uvod

Surova je istina da oružani konflikti i dalje postoje i odnose sve veći broj žrtava, posebno onih koje pravo treba da štiti: civilno stanovništvo. Da bi se zaštita ovih žrtava unapredila, međunarodno humanitarno pravo moraju bolje poznavati oni koji treba da ga primene: borci, zvaničnici i, u sve češćim situacijama dezintegracije struktura vlasti, čitavo stanovništvo. Države i međunarodne organizacije, a posebno MKCK, ulažu sve veće napore u obuku onih koji treba da primene pravo. Uz to, međunarodno humanitarno pravo bi trebalo obavezno predavati »preventivno«, onima koji pripadaju budućoj političkoj *eliti* i budućim donosiocima političkih odluka, što će reći, studentima univeziteta. Za njih nije toliko bitno da nauče pojedinačna pravila ponašanja koje propisuje međunarodno humanitarno pravo, već je bitnije da shvate njegov značaj, realnost i način delovanja. Postoji nada da će ga oni primentiti, kada dođu u situaciju da donose odluke o oružanim sukobima, i da će tada temeljno ispitati relevantne sadržaje. Slučajevi i dokumentacija koji se nalaze u ovoj knjizi usmereni su na *povezivanje prava sa praksom*, kome se, na taj način, obezbeđuje tako sadržina i aktuelnost. Po našem mišljenju, zadatak univerzitetskih nastavnika jeste da tokom kurseva i seminara povežu praksu sa konceptima i teorijom, kao i da situiraju pravo u širi konceptualni kontekst kako bi se odredilo njegovo značenje i usmerenje. Lista publikacija na koju upućujemo treba da olakša razumevanje materije onima koji žele da je savladaju individualno. Pitanja koja pokreće svaki od slučajeva predstavljaju dodatnu pomoć u situiranju prava i relevantnih problema u jedan širi teorijski okvir, kako bi student shvatio da rešenje koje je primenjeno u datom slučaju mora biti primenljivo i u drugim situacijama u kojima njegove ili njene simpatije mogu biti drugačije usmerene (to je jedan od vidova neutralnosti pravila ratovanja). Uz to, pitanja će olakšati i samostalno studiranje.

Čitalac treba uvek da istraži da li su pitanja navedena za svaki od slučajeva adekvatna ili, pak, otkrivaju autorovu sklonost ka pozitivizmu. Ako je ovo drugo po sredi, neka sami pokušaju da pitanje postave drugačije.

Sve je veći broj tekstova i analiza iz oblasti međunarodnog humanitarnog prava. Nedavno je na tu temu objavljeno nekoliko izvanrednih udžbenika na različitim jezicima.⁶ Pa ipak, koliko je autorima poznato, knjiga koja sadrži slučajeve i materijale iz skorašnje prakse, namenjena kursu, još uvek ne postoji. Ova knjiga treba da popuni tu prazninu.

⁶ Videti *infra* opštu bibliografiju, str. 25

Tradicionalna *ex-cathedra* predavanja se često, i na univerzitetima država koje ne prihvataju sistem common-law, zamenjuju ili dopunjuju studijama slučaja. Razlog tome nije samo pedagoške prirode: više se informacija pamti kada se o njima diskutuje, nego ako se one samo saslušaju ili pročitaju. Lakše je i zapamtiti neki pojam kada ga povežemo sa stvarnim događajim (ili čak primenimo na njih). Ovaj metod predavanja ujedno odražava posebnu prirodu međunarodnog prava. Osim toga, jedna od poruka je i ona o značaju međunarodnog humanitarnog prava i o mogućnosti njegove primene u nekim realnim situacijama koje nastaju u oružanim sukobima, i ta će poruka studenta, ako je primi, navesti da pravo poštuje i u buduće. U akademskoj sredini je, stoga, praktično orijentisano izlaganje međunarodnog humanitarnog prava, po našem mišljenju, najbolji način da se ispuni obaveza država da »i u vreme mira i u vreme oružanog sukoba [...] podstiču njegovo proučavanje među civilnim stanovništvom.«⁷

Možda je još značajnije to što je ova knjiga namenjena i onima koji još uvek ne predaju ili ne studiraju međunarodno humanitarno pravo. Previše je profesora, čak i najbriljantnijih, koji ispuštaju ili zanemaruju ovu materiju u svojim predavanjima, možda i zbog toga što strahuju da će njihovi studenti, suočeni sa »tačkom nestajanja«, definitivno zaključiti da međunarodno pravo nije pravo.

I zbilja, studenti će zapaziti ovaj raskorak. Sa jedne strane, postoji dobro razrađen sistem pravila međunarodnog humanitarnog prava koji se i dalje razvija, kodifikovan u pisanim konvencijama, i za njega se u naučnim člancima tvrdi da je običajnog karaktera i razvijen u sudskoj delatnosti. Sa druge strane, tu je praksa zaraćenih strana na Kosovu, u Bosni, u regionu Velikih jezera, Čečeniji, Liberiji, Sijera Leoneu i Šri Lanki. Taj sve veći raskorak može navesti studente međunarodnog prava da izgube nadu i da se zapitaju da li je ono samo jedan dogmatski sistem ili, ipak, ostvaruje neki uticaj na međunarodne odnose.

Ipak, sa tim se izazovom mora suočiti. Jer, upravo studiranjem onoga što jeste »tačka nestajanja«, studenti počinju da razumevaju osobeni karakter, poseban način delovanja međunarodnog prava i njegov uticaj na međunarodne odnose, koji je drugačiji od uticaja nacionalnog zakonodavstva na individualne subjekte u većini država. U to ime, raskorak

⁷ Cf., čl. 83 (1) Protokola I i čl. 47/48/127/144 četiri Ženevske konvencije koje od visokih strana ugovornica zahtevaju da, ako je to moguće, u programe obuke civila uključuje ove akte i čl. 19 Protokola II koji propisuje upoznavanje sa njim "na što široj osnovi."

između teorije i prakse ne sme se ignorisati, već se mora objasniti. Glavni cilj ove knjige upravo je da omogući raspravu o ovom raskoraku kroz slučajeve i materijale koje donosi. To se može uraditi u okviru kursa međunarodnog humanitarnog prava. Moguće je, takođe, pokazati ovaj raskorak kroz raspravu o institucijama i problemima opšteg međunarodnog prava tamo gde one prolaze kroz svoj krajnji test, a to je oružani sukob. Stoga, treći deo ove knjige sarži sugestije o tome kako se ova materija može predavati ne samo u okviru kursa međunarodnog humanitarnog prava, već i u okviru opšteg kursa međunarodnog prava, prava ljudskih prava ili posebnih kurseva novinarstva.

Nadalje, metodologija odeljka o slučajevima implicira da mi u diskusiji o slučajevima i dokumentaciji pre postavljamo pitanja nego što na njih odgovaramo. Tamo gde opšti multilateralni ugovor sadrži odgovor, mi upućujemo na relevantne odredbe. U ostalim slučajevima treba se rukovoditi kratkim uvodom, preporučenom literaturom, pravnim rezonovanjem, kao i »osnovnim zahtevima čovečnosti« i »zahtevom javne savesti«⁸ koji su tako značajni u međunarodnom humanitarnom pravu. Odgovori će se sigurno razlikovati od profesora do profesora i od studenta do studenta. Pošto je knjiga rađena sa željom da se koristi širom sveta, u obzir je uzeta i činjenica da će se odgovori ponekad razlikovati i prema ličnoj, političkoj, istorijskoj i kulturnoj pozadini. Pa ipak, rasprava o pokrenutim problemima primerena je svim kulturnim sistemima.

Stanovišta izražena u *Slučajevima i dokumentima* ne mogu se pripisati ni MKCK, ni autorima. Rešenja nekih od navedenih slučajeva predstavljaju, čak, očigledno kršenje međunarodnog humanitarnog prava. Ipak, o njima vredi raspravljati, makar samo kao uvid u podsticaje da se u oružanim sukobima pokaže više humanosti. Pri izboru publikovanih slučajeva i dokumentacije mi, međutim, nismo uspeli da postignemo nešto što bi makar bilo blizu pravične geografske raspodele. To odražava činjenicu da su neki sporovi i neki događaji proizveli veći broj sudskih slučajeva, dokumenata Ujedinjenih nacija, novinskih članaka i naučnih rasprava od drugih; ali se međunarodno humanitarno pravo jednako primenjuje i na te druge sporove i događaje koji, uistinu, mogu izazvati više žrtava i odlikovati se većim povredama od prethodnih. Publikovali smo, kada je to bilo moguće, najsvežije slučajeve i dokumentaciju. Smatrali smo kako je od suštinskog značaja da se izbegne utisak da su pravila ratovanja nešto što

⁸ Martensova klauzula: Preambula para. 8-9 IV Haške konvencije, čl. 63 (4)/62 (4)/142 (4)/158 (4) četiri Konvencije, čl. 1 (2) Protokola I i Preambula para. 4 Protokola II.

pripada nekom drugom veku. Uz to, oni koji traže starija dokumenta mogu ih naći u nešto starijim zbirka, ⁹ dok ih za novije kolekcije, koliko znamo, nema.

Pri izboru slučajeva i dokumenata svesno smo zanemarili pravo pomorskog ratovanja. Takav izbor nije prevashodno motivisan relativno ograničenim humanitarnim značajem ove oblasti, već činjenicom da jedan nedavno objavljeni priručnik obezbeđuje savremeni pregled ove grane, zasnovan na najnovijem razvoju prava mora i praksi država u savremenim i nešto starijim sukobima, a to je Priručnik iz San Rema. Priručnik međunarodnog prava koje se primenjuje na oružane sukobe na moru delom publikujemo u ovoj knjizi, ali bez detaljnih objašnjenja koja se mogu naći u izvornoj verziji Priručnika. ¹⁰

Što se publikovanog materijala tiče, usredsređenost na sudske presude bi mogla izazvati kod studenata pogrešnu predstavu o stvarnim izvorima međunarodnog humanitarnog prava. Sudski precedensi su za ovo pravo nekarakteristični, retki i pokrivaju samo neke probleme; njihova je uloga, nažalost, još uvek marginalna u poređenju sa centralnom ulogom koji oni imaju u, na primer, common-law sistemu. Pa ipak, u ovoj knjizi se nalazi prilično veliki broj sudskih odluka jer su od neizmerne koristi za nastavu i to ne samo stoga što upućuju na činjenice iz stvarnog života, već i stoga što se te činjenice procenjuju sa čisto pravnog stanovišta. Uključili smo, takođe, i mnoga javna dokumenta država i međuvladinih i nevladinih organizacija. Među njima, prednost je data **javnim** dokumentima koja dolaze iz MKCK ne samo zbog toga što MKCK ima međunarodna ovlašćenja u primeni međunarodnog humanitarnog prava, već i zbog toga što su ona korisna za nastavu, jer stvarnost posmatraju sa stanovišta međunarodnog humanitarnog prava. Da bi smo omogućili da se o određenim oružanim sukobima i situacijama, za koje drugi prikladni primarni izvori ne postoje, ravnopravno sa stanovišta međunarodnog humanitarnog prava, uključili smo i brojne novinske članke. Ovi članci ne razmatraju događaje sa pravnog stanovišta, ali ova knjiga je upravo i usmerena na to da podstakne studente, uključujući, nada-

⁹ Cf., e.g., Friedman, L. (red.), *The Laws of War, A Documentary History*, New York, Random House, 2 vol., 1972 ili Levie, H., *Documents on Prisoners of War*, International Law Studies, U. S. Naval War College, vol. 60, 1979.

¹⁰ *San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflicts at Sea* usvojen je u junu 1994. godine, a pripremili su ga pravnici i pomorski eksperti okupljeni oko Instituta za humanitarno pravo, Ženeva, MKCK, novembar 1995. 43 str., *infra*, Dokument br. 56 str. 625 (u originalnom izdanju *How Does Law Protect in War*) i verzija sa komentarima Doswald-Beck, L. (ur.), *San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflicts at Sea*, Cambridge, Cambridge University Press, 1995, 257 str.

mo se, i one koji će biti novinari, da u dnevnim novinskim izveštajima prepoznaju dimenziju međunarodnog humanitarnog prava.

Da bismo sačinili knjigu razumnog obima i poštovali njenu usredsređenost na praksu nismo, u principu, u nju uneli odlomke iz naučnih radova, ali ohrabrujemo studente i naučnike da takva dela konsultuju, i nadamo se da će veoma selektivne bibliografske odrednice koje su date za svako pitanje, olakšati te konsultacije.

Kriterijum za uključivanje dokumenta nije bilo to da li su u njemu tačno opisane istorijske činjenice, već da li on omogućava raspravu o određenim aspektima međunarodnog humanitarnog prava. **Stoga se nijedan opis navodnih istorijskih činjenica iz objavljenih dokumenata ne može pripisati MKCK ili autorima.**

DEO I

POJAM I CILJ MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA

OPŠTA BIBLIOGRAFIJA

PREPORUČENA LITERATURA: BEST, G., *War and Law since 1945*, Oxford, Clarendon Press, 1994, 454 pp. DAVID, E., *Principes de droit des conflits armés*, Bruxelles, Bruylant, 1994. DEYRA, M., *Droit international humanitaire*, Paris, Gualino, 1998, 151 pp. FLECK, D. (ed.), *Handbook of Humanitarian Law*, Oxford, Oxford University Press, 1995, 589 pp. GASSER, H.-P., "International Humanitarian Law, An Introduction" in HANS HAUG, *Humanity for All*, The International Red Cross and Red Crescent Movement, Geneva, Henry Dunant Institute, 1993, 92 pp. GREEN, L.C., *The Contemporary Law of Armed Conflict*, Manchester, Manchester University Press, 1993, 374 pp. KALSHOVEN, F., *Constraints on the Waging of War*, Geneva, International Committee of the Red Cross, 2nd ed., 1991, 175 pp. KEWLEY, G., *Humanitarian Law in Armed Conflicts*, Collingwood, 1984, 63 pp. NAHLIK, S.E., "A Brief Outline of International Humanitarian Law" in IRRC, No.241, 1984, pp. 187-226. OPPENHEIM, L., *International Law: A Treatise* (LAUTERPACHT, H., ed.), *Disputes, War and Neutrality*, London, Longman, vol. II, 7th ed., 1952, 941 pp. PICTET, J., *Development and Principles of International Humanitarian Law*, Martinus Nijhoff Publishers, Henry Dunant Institute, 1985, 99 pp. ROGERS, A.P.V., *Law on the Battlefield*, Manchester, Manchester University Press, 1996, 170 pp. SCHINDLER, D., & TOMAN, J., *The Laws of Armed Conflicts, A Collection of Conventions, Resolutions and Other Documents*, Dordrecht, Geneva, Martinus Nijhoff Publishers, Henry Dunant Institute, 3rd ed., 1988, 1033 pp. TORELLI, M., *Le droit international Humanitaire*, Paris, Presses universitaires de France, Collection Que Sais-Je?, No.2211, 1985, 127 pp.

ŠIRA LITERATURA: *Bibliography of International Humanitarian Law Applicable in Armed Conflicts [Compiled by Huong Thi Huynh under Jiri Toman's direction; foreword by Jean Pictet]*, Geneva, ICRC, Henry Dunant Institute, 2nd ed., 1987, 604 pp. BOUCHET -SAULNIER, F., *Dictionnaire pratique du droit humanitaire*, Paris, La Découverte & Syros, 1998, 420 pp. CASSESE, A., *Violence et droit dans un monde divisé*, Paris, Presses universitaires de France, 1990, 223 pp. *Encyclopedia of Public International Law, Use of Force -War and Neutrality - Peace Treaties*, Amsterdam, New York, Oxford, Elsevier, vols. 3 & 4, 1982. FRIEDMAN, L., (ed.), *The Law of War, A Documentary History*, New York, Random House, 2 vols., 1972. GREEN, L.C., *Essays on the Modern Law of War*, Dobbs Ferry, New York, Transnational Publishers, 1985, 374 pp. GREENSPAN, M., *The Modern Law of Land Warfare*, Berkeley & Los Angeles, University of California Press, 1959, 724 pp. McCOUBREY, H., *International Humanitarian Law -The Regulation of Armed Conflicts*, Dartmouth, 1990, 227 pp. McDOUGAL, M.S. & FELICIANO, F.P., *Law and Minimum World Public Order, The Legal Regulation of International Coercion*, New Haven, London, Yale University Press, 1961, 872 pp. MEYER, M.A. (ed.), *Armed Conflict and the New Law: Aspects of the 1977 Geneva Protocols and the 1981 Weapons Convention*, London, British Institute of International and Comparative Law, 1989, 298 pp. ROBERTS, A. & GUELFF, R., *Documents on the Laws of War*, Oxford, Clarendon Press, 2nd ed., 1989, 509 pp. ROUSSEAU, C., *Le droit des conflits armés*, Paris, Editions A. Pédone, 1983, 629 pp. SCHWARZENBERGER, G., *International Law as Applied by International Courts and Tribunals -The Law of Armed Conflict*, London, vol. II, 1968, 881 pp. SOLF, W.A. & ROACH, J.A., *Index of International Humanitarian Law*, Geneva, ICRC, 1987, 283 pp.

Glava 1

POJAM I CILJ MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA

I FILOZOFSKI OSNOVI MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA

Uvod

Međunarodno humanitarno pravo (MHP) može se definisati kao grana međunarodnog prava koja ograničava upotrebu nasilja u oružanim sukobima tako što:

- (a) štiti one koji ne učestvuju¹¹ ili više ne učestvuju¹² neposredno¹³ u neprijateljstvima;

¹¹ Na primer, civile.

¹² Na primer, one koji su se predali (*i.e.*, u međunarodnim oružanim sukobima, ratne zarobljenike) ili koji ne mogu više učestvovati (kao što su ranjenici i bolesnici).

¹³ Ako se međunarodnim humanitarnim pravom želi zaštititi bilo ko, onda se učešćem ne može smatrati svaki slučajni doprinos ratnim naporima, već samo onaj doprinos kojim se izvršava krajnji element u uzročno-posledičnom lancu, *tj.* upotreba vojne sile.

- (b) ograničava nasilje na neophodnu meru da bi se postigao cilj sukoba, a koji – nezavisno od razloga ratovanja¹⁴ – može biti samo slabljenje vojnog potencijala neprijatelja.¹⁵

Ova definicija upućuje na osnovne principe MHP:

- razlika između civila i boraca;
- zabrana napada na *hors de combat*;
- zabrana nanošenja nepotrebnih patnji;
- princip potrebe; i
- princip proporcionalnosti.

Međutim, ova definicija ukazuje i na inherentna ograničenja MHP:

- ono ne zabranjuje upotrebu nasilja;
- ono ne može zaštititi sve koji su pogođeni oružanim sukobom;
- ono ne pravi razliku obzirom na cilj sukoba;
- ono ne zabranjuje jednoj strani da savlada neprijatelja;
- u osnovi MHP leži pretpostavka da su ciljevi strana u oružanom sukobu racionalni.

PREPORUČENA LITERATURA: BEST, G., “The Restraint of War in Historical and Philosophical Perspective” u *Humanitarian Law of Armed Conflict – Challenges Ahead, Essays in Honour of Frits Kalsboven*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1991, str. 3-26; PICTET, J., *Development and Principles of International Humanitarian Law: Course given in July 1982 at the University of Strasbourg as part of the courses organized by the International Institute of Human Rights*, Dordrecht, Geneva, Nijhoff, Henry Dunant Institute, 1985, 99 str; WALTZER, M., *Just and Unjust Wars, a Moral Argument with Historical Illustrations*, New York, Basic Books, 1977, 361 str.

II DA LI SE RAT MOŽE REGULISATI PRAVOM

¹⁴ Tako država koja se bori u samoodbrani samo slabi vojni potencijal neprijatelja u dovoljnoj meri da zaštiti svoju nezavisnost; država agresor samo slabi vojni potencijal države koja se brani u dovoljnoj meri da joj nametne svoju političku volju; vladine snage koje učestvuju u nemeđunarodnom oružanom sukobu ratuju samo da bi savladale naoružane odmetnike, a naoružani pobunjenici da bi uklonili kontrolu vlade u državi (ili njenom delu) koju oni žele da kontrolišu.

¹⁵ Da bi se rat dobio nije neophodno pobiti sve neprijateljske vojnike; dovoljno je zarobiti ih ili na drugi način navesti da se predaju. Nije neophodno naškoditi civilima već samo borbama. Nije neophodno uništiti neprijateljsku zemlju, je već samo okupirati je. Nije neophodno uništiti civilnu infrastrukturu, već samo objekte koji služe oružanom otporu.

Uvod

U odbranu dela koje je Milo počinio tokom unutrašnjeg sukoba u Rimu, Ciceron je rekao “... *silent enim leges inter arma*”.¹⁶ Čak i danas mnogi dovode u pitanje, a mnogi i poriču, da pravo može regulisati ponašanje u tako izuzetnim, anarhičnim i nasilnim situacijama kao što je oružani sukob – utoliko pre što svi unutrašnji pravni poreci zabranjuju unutrašnje oružane sukobe, a međunarodno pravo čini protivpravnim međunarodne oružane sukobe. Kako se može očekivati da u situacijama u kojima su opstanak pojedinca i zajednice dovedeni u pitanje, pravni razlozi ograniče ljudsko ponašanje?

Ipak, oružani sukobi su realnost i to ona koju svi akteri sagledavaju kao nešto što je, sa stanovišta morala, drugačije od zločina koji čini jedna ili od kazne koju sprovodi druga strana. Ne postoje konceptualni razlozi zbog kojih takvu društvenu stvarnost – nažalost, jedan od najstarijih oblika odnosa među organizovanim ljudskim grupama – ne bi uređivalo pravo. Istorija pokazuje da se, čim se u društvu pojavi neka stvarnost – bilo da je ono visoko organizovano ili ne – pojavljuje i pravo koje se na nju primenjuje. Štaviše, primena unutrašnjeg prava – vojnog, krivičnog i prekršajnog prava na ponašanje u oružanim sukobima se ne dovodi u pitanje. Upravo suprotno, oružani sukobi koji se razlikuju od haosa se ne mogu zamisliti bez minimuma pravila koja se obično poštuju, kao što je, na primer, pravilo da borac jedne strane može ubiti borca druge strane, ali ne svog komandanta ili saborca.

U praksi savremenih oružanih sukoba, očekivanja zaraćenih strana, argumenti, uključujući i licemerje vlada, pobunjenika, političara, diplomata, boraca i nacionalno i međunarodno javno mnjenje, svi upućuju na standarde i to ne samo one ili, tačnije rečeno da se ne može koristiti kada se može upotrebiti oružano nasilje, već i na standarde o tome kako se ono može upotrebiti. Na nivou presuđivanja o ponašanju (a to je ono na šta se pravo odnosi) međunarodno humanitarno pravo (MHP) je opšteprisutno u savremenim sukobima:¹⁷ u rezolucijama Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija i na transparentima demonstranata, u govorima političara i novinskim člancima, u političkim pamfletima opozicionih pokreta i izveštajima nevladinih organizacija, vojnim priručnicima i *aide-mémoires* diplomata. Ljudi

¹⁶ “Pravo čuti među naoružanima” (citirano prema Cicero, *Pro Milone*, 4. 11).

¹⁷ Oni koji u to sumnjaju imaju dobar razlog da pročitaju ovu knjigu koju ne čine mišljenja autora već izbor različitih slučajeva vezanih za nedavne sukobe u kojima se pozivalo na međunarodno humanitarno pravo.

potpuno različite kulturne i intelektualne pozadine, emocija i političkih stanovišta slažu se da ubistvo neprijateljskog vojnika na bojnopolju i ubistvo žena i dece zbog toga što su oni na strani „neprijatelja” u oružanom sukobu nisu ekvivalentni akti.¹⁸ Nasuprot tome, nema nijednog sistema krivičnog prava koji različito kvalifikuje pljačkaša banke koji ubija čuvara i pljačkaša banke koji ubija klijenta banke.

Neko bi mogao prigovoriti da sve ovo dokazuje samo da je ponašanje, čak i u ratu, podvrgnuto moralnim kriterijumima, ali ne i da se ono može podvrgnuti pravnom regulisanju. Taj prigovor rezerveše izraz „pravo” za regulativu koje primenjuje centralizovani obavezujući sistem pravosudnog rešavanja sporova i prinudnog izvršenja – kao što je to slučaj sa svim unutrašnjim pravnim sistemima; u tom slučaju međunarodno pravo, a stoga i MHP kao njegova grana, nije pravo. Ili, pak, taj prigovor ne razume da je upravo tokom takvih spornih aktivnosti kao što je vođenje rata, kada svaka strana raspolaže jakim moralnim argumentima, funkcija prava da ograniči vrstu argumenata koji se mogu upotrebiti i da jeste od suštinskog značaja za obezbeđivanje minimalne zaštite žrtava rata. Što se tiče realnosti, svako ko je angažovan u humanitarnim akcijama će potvrditi da kada zastupa slučajevne žrtave pred zaraćenom stranom, pred šefom države ili vojnikom na barikadi, čak i najosnovniji moralni argumenti povlače brojne i raznovrsne protivargumente zasnovane na kolektivnom i individualnom iskustvu, kulturi, religiji, političkim stanovištima i čudi onih kojima se obraća, dok pozivanje na međunarodno pravo jednostavno ograničava zalihu protivargumenata i, što je još značajnije, stavlja sva ljudska bića, ma gde da su i ma odakle dolazila, u istu ravan.

Kada je reč o potpuno odvojenom pitanju zašto je pravo takvo, da li ga treba poštovati ili zašto se ne poštuje u savremenim sukobima, ono može da pruži samo mali deo odgovora koji razmatramo na drugom mestu u ovoj knjizi, u okviru „implementacije”. Najveći deo odgovora pravo, po definiciji, ne može pružiti. Kao što je Frederik Moris (*Frédéric Maurice*), delegat Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, pisao nekoliko meseci pre no što su ga, 19. maja 1992. godine u Sarajevu ubili oni koji nisu želeli da pomoć preko borbenih linija stigne do civilnog stanovništva, međunarodnim humanitarnim pravom je propisano:

“Rat svuda prvo i pre svega predstavlja institucionalnu pošast, slom pravnog sistema, okolnost u kojoj se prava obezbeđuju silom. Svako ko je iskusio rat, osobito ratove našeg doba, zna da

¹⁸ Čak i oni koji sve vojnike smatraju ubicama istupaju, zapravo, protiv rata, a ne protiv vojnika pojedinaca.

nekontrolisano nasilje znači brisanje standarda ponašanja i pravnog sistema. Stoga su humanitarne akcije u ratnim situacijama pre svega pravni pristup koji prethodi i prati stvarno obezbeđenje pomoći. Zaštititi žrtve znači dati im status, dobra i infrastrukturu neophodnu za opstanak i osnivanje tela za praćenje. Drugim rečima, ideja je ubediti zaraćene strane da prihvate jedan izuzetan pravni poredak – ratno pravo ili humanitarno pravo – posebno sačinjen za takve situacije. Upravo je to razlog zbog koga se humanitarna akcija ne može zamisliti bez bliskog i trajnog dijaloga sa stranama u sukobu.”¹⁹

III MEĐUNARODNO HUMANITARNO PRAVO I KULTURNI RELATIVIZAM

(Videti i Uvod i citate u Glavi 3 “Istorijski razvoj međunarodnog humanitarnog prava”)

Uvod

Sve do 1970-ih, međunarodno humanitarno pravo (MHP) je – ili bar njegove kodifikovane norme – bilo pod jakim uticajem zapadne kulture i evropskih sila. Pa ipak, humanitarne ideje i koncepte koje su ozvaničili ugovori humanitarnog prava poznaju i mnoge druge škole mišljenja i druge kulturne tradicije.²⁰

Ova *internacionalna dimenzija MHP* se ne sme nikada potceniti ili zaboraviti: poštovanje i sprovođenje pravila veoma često zavisi upravo od toga da li postoji potpuna saglasnost između ugovora koje treba primeniti i lokalne tradicije ili običaja.

Žan Pikte (*Jean Pictet*), jedan od najpoznatijih mislilaca i praktičara MHP pokušao je da objasni kulturni univerzalizam ove grane međunarodnog javnog prava:

“[...] Savremeni svet polaže nade u internacionalizam i tu, nema sumnje, leži budućnost. Danas, u ovom međunarodnom okruženju, prava čoveka mogu počivati samo na nečemu

¹⁹ Maurice, F., “Humanitarian ambition” u *IRRC*, vol. 289, 1992, str. 371.

²⁰ Videti *infra* Glava 3 “Istorijski razvoj međunarodnog humanitarnog prava”.

univerzalnom, na idejama koje mogu okupiti pripadnike svih rasa. [...] Njihova sličnost može biti osnov univerzalnosti jer, iako su ljudi različiti, ljudska priroda je svuda ista.

Ta univerzalna vokacija posebno odlikuje međunarodno humanitarno pravo budući da se ono primenjuje na sve ljude i na sve države. Pri formulisanju i usavršavanju tog prava [...] Međunarodni komitet Crvenog krsta poseže upravo za tom zajedničkom osnovom i ističe ona pravila koja su prihvatljiva svima zbog njihove pune saglasnosti sa ljudskom prirodom. Štaviše, to je ono što obezbeđuje snagu i trajnost ovim pravilima.

Ipak, danas svi priznaju da je psihološka struktura čoveka jedinstvena i da su standardi koji uređuju odnose nacija univerzalni, a vere u superiornost bilo koje civilizacije više nema: zapravo, svi priznaju da postoji pluralitet kultura i da se za njih treba interesovati i izučavati njihove osnove.

Iz toga nastaje svest o tome da su humanitarni principi zajednički za sve ljudske zajednice, ma gde se one nalazile. Kada se, poređenja radi, istovremeno posmatraju različiti običaji, moral i filozofski pogledi na svet, pa se oni razlože, a osobenosti svakog od njih uklone, i izdvoji samo ono što je zajedničko, preostaje čista supstanca koja predstavlja nasleđe čitavog čovečanstva.”²¹

PREPORUČENA LITERATURA: BAUDENDISTEL, R., “Force versus Law: The International Committee of the Red Cross and Chemical Warfare in the Italo-Ethiopian War 1935-1936” u *IRRC*, br. 322, 1998, str. 75-80; BELLO, E., *African Customary Humanitarian Law*, Geneva, ICRC, 1980, 157 str; BENNOUNE, K., “As-Salamu ‘Alaykum? Humanitarian Law in Islamic jurisprudence”, *MJIL*, 1994, str. 605-643; BOISARD, M.A., *L’humanisme de l’Islam*, Paris, Albin Michel, 1797, 436 str.; DIALLO, Y., “Humanitarian Law and Traditional African Law”, *IRRC*, Br. 179, 1976, str. 57-63; DJIBRIL, L., “The Bases of Humanitarian Thought in Law the Pulaar Society of Mauritania and Senegal” u *IRRC*, br. 325, 1998, str. 643-654; DRAPER, G.I.A.D., “The Contribution of the Emperor Asoka Maurya to the Development of the Humanitarian Ideal in Warfare” u *IRRC*, br. 305, 1995, str. 192-206; EL-DAKKAH, S., “International Humanitarian Law Between the Islamic Concept and Positive International Law”, *IRRC*, Br. 275, 1990, str. 101-114; GARDAM, J., “A Feminist Analysis of Certain Aspects of International Humanitarian Law”, *Australian Yearbook of International Law*, 1988-89, str. 265-278; MERON, T., *Henry’s Wars and Shakespeare’s Laws: Perspectives on the Law of War in the Later Middle Ages*, Oxford, Clarendon Press, 1993, 237 str.; PENNA, I. R., “Written and Customary Provisions Relating to the Conduct of Hostilities and Treatment of Victims of Armed Conflicts in Ancient India”, *IRRC*, br. 271, 1989,

²¹ Pictet, J., *International Dimensions of Humanitarian Law*, Geneva, Dordrecht, Henry Dunant Institute, Martinus Nijhoff Publishers, 1988, str. 3-4.

str. 333-348; SEIGH, N., "Armed Conflicts and Humanitarian Laws of Ancient India" u *Studies and Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet*, Geneva, The Hague, ICRC, Martinus Nijhoff Publishers, 1984, str. 531-536; SULTAN, A., "The Islamic Concept" u *International Dimensions of Humanitarian Law*, Geneva, Paris, Henry Dunant Institute, UNESCO, 1988, str. 29-39; ZEMMALI, A., "Imam Al Awzai and his Humanitarian Ideas (707-774)" u *IRRC*, br. 275, 1990, str. 115-123.

ŠIRA LITERATURA: ADACHI, S., "The Asian Concept", u *International Dimensions of Humanitarian Law*, Geneva, Paris, Henry Dunant Institute, UNESCO, 1988, str. 13-19; ACHOUR, B. Y., "Islam and International Humanitarian Law", *IRRC*, br. 215, 1980, str. 59-69; DIALLO, Y., "African Traditions and Humanitarian Law", *IRRC*, br. 185, 1976, str. 387-401; MUBIALA, M., "African States and the Promotion of Humanitarian Principles" u *IRRC*, br. 269, 1989, str. 93-110; RUDA, J. M., "The Latin American Concept of Humanitarian Law" u *International Dimensions of Humanitarian Law*, Geneva, Paris, Henry Dunant Institute, UNESCO, 1988, str. 41-58.

Glava 2

MEĐUNARODNO HUMANITARNO PRAVO KAO GRANA MEĐUNARODNOG JAVNOG PRAVA

LITERATURA: ABI-SAAB, B., “The Specificities of Humanitarian Law” u *Studies and Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet*, Geneva, The Hague, ICRC, Martinus Nijhoff Publishers, 1984, str. 265-280.

I MEĐUNARODNO HUMANITARNO PRAVO U TAČKI NESTAJANJA MEĐUNARODNOG PRAVA

Uvod

Međunarodno javno pravo se može opisati kao celina koju čine dva dela: tradicionalni deo čini pravo koje uređuje odnose koordinacije i saradnje članica međunarodnog društva – uglavnom država i organizacija koje su države stvorile – i novi deo koji čini ustavno i administrativno pravo međunarodne zajednice šest milijardi ljudskih bića. Iako ovaj drugi deo nastoji da prevaziđe tipični tradicionalni relativizam međunarodnog prava, struktura međunarodnog prava i dalje ostaje suštinski različita od strukture svakog unutrašnjeg pravnog poretka, u osnovi zbog toga što je društvo na koje se ono primenjuje i koje ga je stvorilo, uprkos svim savremenim tendencijama, neuporedivo manje strukturirano i formalno organizovano, od društva bilo koje nacionalne države.

Da bi se međunarodno humanitarno pravo (MHP) shvatilo, mora se početi od koncepta i odlika inherentnih tradicionalnom delu: ono je nastalo kao pravo koje uređuje odnose zaraćenih država. Međutim, MHP postaje gotovo irelevantno za savremene humanitarne probleme ukoliko se ne razume i u okvirima drugog dela. I zbilja, međudržavni oružani sukobi nestaju, osim u formi oružanih sukoba između organizovanog međunarodnog društva ili onih koji (tvrde da) ga predstavljaju i država koje je to društvo stavilo izvan prava – fenomen drugog dela.

Posmatrano sa stanovišta oba ova dela, MHP je smešteno u tački nestanka međunarodnog prava, ali je, istovremeno, i ključni test međunarodnog prava. Posmatrano sa stanovišta prvog dela, zbunjuje, ali je od suštinskog značaja za razumevanje prirode i stvarnosti međunarodnog prava, saznanje da pravo uređuje međudržavne odnose čak i onda kada su one zaraćene strane, čak i onda kada je u pitanju sam opstanak države, i čak i onda kada je najznačajnije pravilo prvog dela – zabrana upotrebe sile – prekršeno, ili kada vlada nije u stanju da nametne svoj monopol nasilja unutar državne teritorije. U ovom drugom slučaju, slučaju nemeđunarodnih oružanih sukoba, najinteresantnija nije činjenica da međunarodno pravo uređuje situacije koje prevazilaze aksiome prvog dela, već činjenica da se međunarodna pravila ne primenjuju samo na upotrebu sile od strane vlade, već neposredno na svako nasilno ljudsko ponašanje u ovim situacijama. Posmatrano sa stanovišta drugog dela još je, možda teže pojmiti – ali je suštinski značajno razumeti – da međunarodno pravo reguliše ljudsko ponašanje čak i onda kada se pribeglo nasilju, kada su osnovne odlike organizovanih struktura međunarodne i nacionalne zajednice nestale. Ni jedan nacionalni pravni sistem ne sadrži slična pravila o tome kako oni koji su prekršili njegova primarna pravila treba da se ponašaju dok ih krše.

MHP oličava sve slabosti i, istovremeno, sve osobenosti međunarodnog prava. Ako je krajnji cilj svakog prava ljudsko biće, onda je za razumevanje međunarodnog prava od presudnog značaja da uočimo kako ono nju ili njega štiti čak i upravo u najnehumanijoj situaciji, u oružanom sukobu. Ima onih koji ukazuju – istini za volju, pre implicitno nego eksplicitno – da se MHP razlikuje od preostalog međunarodnog prava, bilo stoga što žele da zaštite međunarodno pravo tamo gde je, po mišljenju njegovih kritičara, *prima facie* najlakše napasti njegovu realnost, ili stoga što žele da zaštite MHP od bazičnih političkih, konceptualnih ili ideoloških sporova među državama i ljudima, a koje se neizbežno odražavaju na osnovna konceptijska neslaganja u odnosu na međunarodno pravo i njegova pravila koja su u stalnom procesu menjanja. Ta se sugestija, međutim, ne može prihvatiti, jer ne priznaje inherentne međuodnose MHP i drugih grana

međunarodnog prava. MHP, koje se razlikuje od humanitarnog morala i prostog diktata javne savesti, ne može postojati drugačije osim kao grana međunarodnog prava, a međunarodno pravo mora u sebi sadržavati pravila koja se odnose na oružani sukob kao, na žalost, tradicionalnu formu međudržavnih odnosa. Zapravo, pravo treba da odgovori na realnost, da vlada realnošću: ono se ne može jednostavno ograničiti na to da odražava realnost. Ovaj potonji, nužno normativni karakter prava, ta neizbežnost distance između prava na jednoj strani i politike i istorije, na drugoj, još je očiglednija kod MHP, imajući u vidu crnu stvarnost oružanih sukoba ovoga veka koji se ni slučajno ne mogu nazvati humanim.

Citat 1: Što se tiče onih delova ratnog prava koje Ženevske konvencije ne pokrivaju delimično ili u celini, različita pitanja će zahtevati pojašnjenje. Pod ovim podrazumevamo: pitanja kao što su implikacija principa (koji je stekao opšte priznanje), da ratno pravo obavezuje ne samo države, već i pojedince, tj. i pripadnike oružanih snaga i civile; promena karaktera obaveza okupacione sile koja je sada, uz to što se stara o svojim interesima i interesima svojih oružanih snaga, u obavezi da preuzme aktivnu odgovornost za blagostanje stanovništva koje se nalazi pod njenom kontrolom; posledice koje po prisvajanje javne imovine neprijatelja proizvodi činjenica da je svojina koja je do sada smatrana privatnom i prevashodno služila zadovoljenju potreba privatnih lica u nekim državama podvrgnuta potpunoj kontroli države; iz toga proistekla nužnost promene prava o ratnom plenu; pojava motorizovanog načina ratovanja i efekti koje ono proizvodi u pogledu stvarnih zahteva okupacije i korespondirajuće obaveze stanovništva; nastanak novog naoružanja, kao što su bacači plamena ili napalm kada se upotrebljavaju protiv ljudskih bića – problem koji se može odložiti, ali ne i rešiti pravilnicima o ratu na kopnu napomenom da oni pokreću pitanja prevashodno iz domena ratovanja u vazduhu; problemi koje pokreće upotreba letilica za prevoz špijuna i takozvanih komandoskih trupa; granice, ukoliko postoje, podvrgavanja vazdušnih snaga i drugih komandoskih snaga pravilima ratovanja o, na primer, tretmanu ratnih zarobljenika; pomirenje očigledno oprečnih principa o špijunaži za koju se kaže da predstavlja ratni zločin za špijuna i pravno priznatog prava zaraćenih strana da ih angažuju; humanizacija prava o kažnjavanju špijuna i takozvanih ratnih izdajnika; zabrana ubistva takozvanog nenaoružanog borca; autoritativno preciziranje prava o kažnjavanju ratnih zločina, posebno u pogledu pozivanja na naređenje i odgovornost pretpostavljenog za ratne zločine podređenih; u vezi sa tim – regulisanje pitanja međunarodne krivične jurisdikcije; osvetljavanje, sada nejasnog i

kontradiktornog prava o ratnim lukavstvima i ratnim varkama, posebno u pogledu nošenja neprijateljske uniforme; uticaj zabrane ili ograničenja prava na rat na primenu pravila o ratovanju, posebno kod neprijateljstava koja se kolektivno vode u cilju prinudnog izvršenja međunarodnih obaveza i mnoga druga. Kod svih ovih pitanja pravnik mora da vrši svoju dužnost nezavisno od dijalektičkih sumnji – sa osećanjem skromnosti koje proističe iz saznanja da ako je međunarodno pravo, na neki način, tačka u kojoj prestaje pravo, onda je ratno pravo, a to je možda još očiglednije, tačka u kojoj prestaje međunarodno pravo. On mora nastaviti da objašnjava i osvetljava različite aspekte ratnog prava za potrebe oružanih snaga, vlasti i drugih. On to mora činiti odlučno, ali bez samodopadnosti i ponekad, možda, ne najsrećnije – imajući samo čvrstu nadu da će se, možda, pojaviti svet u kome neće biti takvog prizivanja njegove revnosti.

(**Izvor:** Lauterpacht, H., "The Problem of the Revision of the Law of War", *British Yearbook of International Law*, vol. 29, 1952-53, str. 381-382)

Citat 2. Nauka međunarodnog prava se upravo zbog ratnog prava optužuje za štetnu sklonost ka nerealnom. Sama ideja o pravnom regulisanju stanja same sile mnogima se čini nerealna do apsurdna. Ovo stanovište koje treba poštovati, kontraverzno je – bar dok pravo dopušta ili čak ovlašćuje na pribegavanje ratu. A može se dokazivati da čak i kada bi rat bio bezuslovno odbačen i zabranjen – što još uvek nije slučaj – pravna logika bi zbog lako razumljivog razloga humanosti, morala sprečiti svako odbijanje da se propišu mere pravnog uređenja neprijateljstava koji bi izbili kao akt nepoštovanja osnovne zabrane pribegavanja ratu. To važi i za neprijateljstva i oružane mere koje se preduzimaju u okviru akcije kolektivnog nametanja međunarodnog prava ili građanskog rata.

(**Izvor:** Lauterpacht, E., (ed.) Lauterpacht, H., *International Law, Collected Papers: The Law of Peace*, Cambridge, Cambridge University Press, Deo 2, str. 37-38).

LITERATURA: LAUTERPACHT, H., »The problem of the Revision of the Law of War«, BYIL, vol. 29, 1952, str. 360-382; LAUTERPACHT, H., »The Limits of the Operation of the Law of War«, BYIL, vol. 30, 1953, str. 206-243.

1. Da li je međunarodno pravo – pravo?

Citat 1: Ograničenja međunarodnog prava. [...] Mnogim posmatračima se čini da su vlade slobodne da odluče hoće li prihvatiti novonastalo pravo, hoće li prihvatiti stanovište druge države o postojećem pravu, ili da li će poštovati postojeće pravo. U tom slučaju, međunarodno pravo je dobrovoljno i predstavlja samo opomenu. Ono se uvek mora pokoriti nacionalnom interesu. I svakako, nijedna država neće podvrgnuti pravu ni jedno pitanje koje se tiče njene bezbednosti ili nezavisnosti, čak ni njene moći, prestiža, uticaja. Diplomata koji zastupa ta stanovišta će, neizbežno, odbijati da kreira politiku baziranu na pravu koje smatra nedelotvornim. On će smatrati da je nerealno i opasno donositi pravila koja se neće koristiti, bazirati politiku svoje vlade na očekivanju da će druge vlade poštovati pravo i sporazum. Pošto druge države pravo ne slede, osim kada je to u njihovom interesu, taj diplomata neće moći da shvati zašto bi njegova vlada to činila žrtvujući svoje važne interese. On možda neće biti voljan da sasluša svoje pravnike koji mu kažu da vlada nesme da učini ono što bi on voleo.

Umanjivanje značaja međunarodnog prava umnogome dovodi u sumnju ono što čine međunarodni pravници. I zbilja, čini se da su neki od njih odustali od međunarodnog prava dok se ne formira svetska vlada ili makar efikasna međunarodna organizacija. Ali, većina međunarodnih pravnika nije obeshrabrena. Iako ne mogu da ospore postojanje ograničenja međunarodnog prava, naglašavaju da ona nisu suštinska po svom karakteru, poriču mnoge navodne implikacije tih ograničenja i, prinuđeni da priznaju da je »ččaša« prava poluprazna, naglašavaju da je polu-puna. Oni ukazuju na slične nedostatke mnogih unutrašnjih pravnih sistema. Odbijaju definicije (koje se obično povezuju sa pravnim filozofom Džonom Ostinom), koje poriču naziv – pravo svemu osim naredbi suverena koja se može nametnuti i koja se kao takva nameće. Oni insistiraju na tome da se, uprkos neprimerenosti legislativnog postupka, međunarodno pravo širi, razvija i menja. Ako je i teško stvoriti međunarodno pravo, ono se stvara; ako se ono sporo razvija, ipak se razvija. Ako i ne postoji pravosudni sistem koji je delotvoran u istoj meri kao i neki razvijeni nacionalni sistemi, postoji Međunarodni sud pravde čije se presude i mišljenja, iako malobrojna, poštuju. Nedostatnost pravosudnog sistema nadoknađuju, u izvesnoj meri, neka druga tela: međunarodne sporove rešavaju i pravo razvijaju, kroz mrežu arbitraža, stalni i povremeni tribunali. Nacionalni sudovi daju značajan doprinos utvrđivanju, pojašnjavanju i razvoju međunarodnog prava. Politička tela kao što su Savet bezbednosti i Generalna skupština Ujedinjenih nacija

takođe primenjuju pravo, njihove akcije i rezolucije tumače i razvijaju pravo, a njihova stanovišta u izvesnoj meri doprinose odvrtaćanju od kršenja prava. Ako i nema međunarodne izvršne vlasti da nametne međunarodno pravo, postoje Ujedinjene nacije koje raspolažu izvesnim ovlašćenjima za njegovo nametanje, a tu je i »horizontalno nametanje« kroz reakcije drugih država. Praznine u postojećem pravu su stvarne i brojne i zahtevaju trajan napor da bi se popunile, ali one ne umanjuju snagu i dejstvo prava koje postoji u međunarodnom društvu takvom kakvo ono jeste.

Uz sve to, ističu pravnici, kritičari međunarodnog prava postavljaju i odgovaraju na pogrešna pitanja. Nije važno da li međunarodni sistem raspolaže zakonodavnom, pravosudnom i izvršnom granom vlasti, koje odgovaraju onome što smo navikli da srećemo u unutrašnjim društvima; ono što jeste važno je da li se međunarodno pravo odražava na politiku država i u njihovim odnosima. Pravo pitanje nije da li postoji delotvorna legislativa, već da li postoji pravo koje odgovara i korespondira promenljivim potrebama društva koje se menja? Pravo pitanje nije da li postoji delotvorno pravosuđe, već da li se sporovi redovno rešavaju prema međunarodnom pravu? Što je najvažnije, pravo pitanje nije da li pravo može nametati ili čak da li se ono efikasno nameće, već je da li se pravo poštuje, da li ono upravlja ili utiče na ponašanje, da li međunarodno ponašanje odražava stabilnost i poredak? Činjenica je, ističu pravnici, da države prihvataju važna ograničenja svog suvereniteta, da one poštuju norme i obaveze i da je rezultat toga stvarni poredak u međunarodnim odnosima.

Da li je to pravo ili politika?

Razlozi zbog kojih države poštuju međunarodno pravo, a posebno razlog koji je vezan za štetu i korist, na koji ukazujemo, mogu samo pojačati nepoverenje u realnosti međunarodnog prava i njegov uticaj na politiku država. [...] Države donose odluke o tome da li će poštovati pravo ili sporazume na isti način na koji donose odluke o onim pitanjima nacionalne politike koja ne povlače pravnu obavezu – da li će priznati novi režim ili dati pomoć državi X – na bazi proračuna štete i koristi po nacionalni interes. Države koje se generalno odlučuju da deluju u skladu sa pravom ne menjaju dobrovoljni karakter ovih odluka. Države deluju u skladu sa pravom ne zbog brige za pravo, već stoga što smatraju da je u njihovom interesu da tako čine i što se pribijavaju neprijatnih posledica ako ga ne poštuju. A zapravo, pravo može biti irelevantno u velikoj meri. Države bi se, verovatno, ponašale na isti način i da prava nema. Žrtva bi odgovorila na aktivnosti koje pogađaju njene interese i pretnja takvog odgovora predstavljala bi delotvorno odvrtaćanje i bez prizivanja prava.

Taj skepticizam ponekad nalazi podršku u poređenju međunarodnog prava sa unutrašnjim pravom razvijenog, uređenog društva. Unutrašnje pravo je, tvrdi se, obavezujuće i unutrašnje društvo primorava na pokoravanje pravu. Niko nema pravo da bira da li će poštovati ili kršiti pravo, čak i kada je uveren da poštovanje prava nije u njegovom interesu.

U međunarodnom društvu, naglašavaju kritičari, države same odlučuju da li će se držati prava. Kršenje prava ne kažnjavaju predstavnici pravnog poredka koji deluju u ime društva. Nepoželjne posledice prekršaja su političke, a ne pravne; to su akcije drugih država koje brane sopstvene interese, slične vanpravnim posledicama u unutrašnjem društvu, kao što je »društvena stigma«. Prekršilac čak može uspeti da spreči ili umanjí štetne posledica. U svakom slučaju, on će i dalje biti punopravni član međunarodnog društva, neće biti izopšten.

Ovi argumenti, zajedno izneti, zahtevaju razmatranje. Neki od njih su pogrešni. Drugi, zapravo, ukazuju na razlike međunarodnog i unutrašnjeg prava i njihov značaj se mora istražiti.

Dobar deo međunarodnog prava sličí građanskom pravu unutrašnjeg društva (delikt, ugovori, svojina); neki njegovi delovi su analogni »deliktima belih okovratnika« (povreda antitrustovskog prava i drugih pravila, izbegavanje poreza), koje ponekad čine »uvaženi« pripadnici društva. I tu autoritet međunarodnog prava, kao i unutrašnjeg prava, svi priznaju. Nijedna država ne smatra međunarodno pravo »dobrovoljnim«. Iako sistem, u krajnjoj instanci, počiva na konsenzusu, ni sistem niti bilo koja posebna norma ili obaveza ne počivaju na momentalnom pristanku bilo koje države; država ne može da donese odluku da neće priznati međunarodno pravo; ona ne može doneti odluku da neće prihvatiti neku određenu normu, iako se može opredeliti, na sopstveni rizik, da pokuša da modifikuje normu; u svakom slučaju, ona ne može odlučiti da odbije primenu norme po kojoj mora izvršavati svoje međunarodne obaveze. Kao ni pojedinci, tako ni države ne tvrde da imaju pravo da ne poštuju pravo ili obaveze, čak iako – kao i pojedinci – ponekad, možda, koriste svoju moć da bi upravo to činile. Međunarodno društvo ne priznaje pravo na kršenje prava, mada, možda, nema moć (ili želju) da spreči da se počini povreda ili da, uopšte, nametne efektivne sankcije zajednici pošto je povreda počinjena. [...]

Veliki značaj se pridaje činjenici da u međunarodnom društvu ne postoji niko ko bi prinudio države da poštuju pravo. No, fizička prinuda nije jedina, čak ni glavna snaga koja obezbeđuje poštovanje prava. Važne zakone poštuju čak i najmoćniji i u unutrašnjem društvu, iako nema nikog ko bi ih na to primorao. Tako u Sjedinjenim Državama i Predsednik i Kongres i moćne oružane snage poštuju odluke Vrhovnog suda koji ima samo jednog, nenaoružanog, policijskog službenika.

Preveliki značaj se pridaje činjenici da države ne deluju zbog »poštovanja prava«, već iz straha od posledica njegovog kršenja, kao i činjenici da posledice ne predstavljaju »kaznu« od strane »nadređenog«, pravno zasnovanog autoriteta, već odgovor žrtve i prijateljskih država, kao i nepoželjne efekte po prijateljske odnose, prestiž, poverenje, međunarodnu stabilnost i druge interese koji se u unutrašnjem društvu smatraju »vanpravnim«. Činjenica je da u unutrašnjem društvu pojedinci poštuju pravo prevashodno iz straha od posledica i da tu postoje »vanpravne« posledice koje su često dovoljne da odvrate od povreda, čak i tamo gde kazna zvanično ne postoji. (Kada nema prinudnog izvršenja prava takve posledice mogu biti veoma materijalne.) Za većinu ljudi u unutrašnjem društvu protivpravno ponašanje izaziva društvenu sramotu i drugu vanpravnu »štetu« zbog povrede. To samo ukazuje na činjenicu da se pravo često i očigledno podudara sa interesima društva. Njegovi članovi tada reaguju na asocijalno ponašanje na određene načine, a ne samo na one predviđene pravom. Poštovanje prava u međunarodnom društvu će, nužno, više zavisiti od tih vanpravnih sankcija, što znači da će poštovanje prava zavisiti više od stvarne prihvatljivosti prava i stvarnog interesa zajednice – posebno interesa žrtve – da ga odbrani. To ne znači da pravo nije pravo ili da je obaveza njegovog poštovanja manje obaveza.

S tim u vezi, utisak da država postupa po pravu samo onda kada bi se i inače tako ponašala je unekoliko pogrešan. Ovo kritičko stanovište se, delom, temelji na pogrešnoj predstavi o cilju prava. Uopšteno govoreći, pravo nije stvoreno da bi sprečavalo pojedince da čine ono što oni žarko žele da učine. Veliki deo prava, i to njegovi najuspešniji delovi, predstavljaju kodifikaciju postojećih običaja, onoga kako se ljudi ponašaju i osećaju da treba da se ponašaju. U tom smislu, pravo pre izražava nego što nameće postojeći poredak. Čak i da ne postoji zakon koji zabranjuje homicid, većina pripadnika savremenog društva bi se i dalje uzdržavala od toga da počine ubistvo. Da nije tako, teško da bi pravo preživelo i bilo delotvorno. Reći da države deluju po pravu samo kada bi i inače tako delovale ne ukazuje na irelevantnost prava, već pre na njegovu uravnoteženost i održivost, na to da ono odražava stvarne interese i stanovišta država i na to da će ono verovatno opstati.

Istovremeno, dobar deo prava (posebno krivično pravo i »pravo o krivičnim delima belih okovratnika«) se poštuje stoga što to jeste pravo i što njegovo kršenje proizvodi neželjene posledice. Delujući pravni sistem, to mora biti jasno, nije sistem koji kažnjava većinu počinilaca, već sistem koji ima malo prekršaja za kažnjavanje jer pravo odvraća potencijalne počinioce. Oni koji krše pravo se prevashodno kažnjavaju u cilju reafirmisanja standarda ponašanja i odvratanja drugih, što ukazuje na to da pravo nije prevashodno upućeno »kriminalnim elementima«, s jedne strane, niti »svecima« sa druge. »Kriminalne elemente« je teško odvratiti; »sveci« obično ne dolaze u iskušenje da počine prekršaj i nije

pravo to, kao ni strah od kažnjavanja, koje njih odvraća. Pravo je prevashodno usmereno prema većini koja se nalazi između – onima koje, iako inače poštuju pravo, neposredni sopstveni interes može dovesti u iskušenje da počine neku pravnu povredu. Tako i u međunarodnom društvu pravo ne deluje protiv Hitlera, a nije neophodno državama koje su njime u velikoj meri zadovoljne i retko dolaze u iskušenje. Međunarodno pravo je upućeno državama koje, u principu, poštuju pravo, ali bi mogle doći u iskušenje da počine povredu ako ne bi bilo pretnje neželjenim posledicama. Takođe, u međunarodnom društvu, reakcije na povredu – kao u Koreji 1950. godine ili na Suedu 1956. godine – reafirmišu pravo i jačaju njegov efekat odvratanja od budućih povreda.

Ideja da bi se nacije ponašale na isti način i kada ne bi bilo prava umnogome predstavlja površni utisak. Uticaj odvratanja postoji, iako on nije uvek vidljiv, čak ni samim akterima. Ova kritika, takođe, previđa edukativnu ulogu prava, koja dovodi do toga da i pojedinci i države osećaju da je ono što je protivpravno loše, i da se ne bi smelo činiti. Vlada koja neke aktivnosti čak ni ne razmatra, jer se »one ne čine« ili zato što to nije njen »stil«, možda izražava stanovište do koga je došla upravo zato što te aktivnosti pravo zabranjuje.

Ipak, tvrdnja da države postupaju po pravu samo kada bi to svakako činile, je uglavnom potpuno pogrešna. Činjenica da pravo zahteva određeno ponašanje pokreće pitanje krajnjih prednosti poštovanja prava koje potiskuju iskušenja i nadilaze očigledne neposredne prednosti suprotnog ponašanja. Pravo u mnogim oblastima dostiže zajednički standard ili pravilo i jasnoću u pogledu toga šta je dogovoreno. Pravo o teritorijalnom moru ustanovljava standard i čini ga univerzalnim. Da tog prava nema, strani brodovi ne bi morali da razmišljaju o poštovanju baš dvanaest milja širokog teritorijalnog pojasa (pretpostavimo da je to pravilo), niti bi poštovali teritorijalno more slabijih država koje nemaju oružana postrojenja na obali. Što se tiče ugovora, sigurno je da se države koje se ponašaju prema sporazumu ne bi na isti način ponašale da sporazuma nema ili da nije utvrđeno da se sporazumi moraju poštovati. Države ne daju carinske olakšice i ne izručuju lica, niti oslobađaju od dvostrukog oporezivanja osim zbog *quid pro quo* prema nekom sporazumu čije izvršenje očekuju. Države mogu činiti neke stvari i na osnovu prećutnog sporazuma ili na uslovnoj, recipročnoj osnovi: ako ti prihvatiš moju robu, ja ću prihvatiti tvoju. Ali je i to neka vrsta

sporazuma, s tim što države obično insistiraju na poverljivosti i stabilnosti koju donosi izričita obaveza. [...]

Konačno, značaj međunarodnog prava se najčešće umanjuje tvrdnjom da ni jedna vlada neće poštovati međunarodno pravo »u odsudnom trenutku, kada stvarno boli«. Ako iz ovoga proističe da države poštuju međunarodno pravo samo onda kada ono nije bitno, tada je ovo stanovište u velikoj meri pogrešno. Zapravo, moglo bi se istaći upravo suprotno: prekršaji »u malim stvarima« se, ponekad, javljaju zbog toga što subjekt zna da će žrtva odgovoriti blago; ozbiljni prekršaji se izbegavaju stoga što mogu izazvati ozbiljne reakcije. Najozbiljnije kršenje – pribegavanje ratu – se, generalno, ne javlja, iako bi države mogle doći u iskušenje da počine ovaj prekršaj samo kada su njihovi interesi u pitanju. S druge strane, ako iz toga proističe da će države prekršiti pravo kada poštovanje prava nanosi preveliku štetu, onda je optužba, nema sumnje, tačna. Ali posledice nisu tako strašne kao što se može učiniti, budući da percepcija države o tome »kada stvarno boli« mora uzeti u obzir i njene interese u vezi sa pravom i njegovim poštovanjem, kao i štetom zbog kršenja. Ista se kritika može uputiti i unutrašnjem pravu u kome će i lica koja, generalno, poštuju pravo – pravo prekršiti, počiniti čak i nasilni zločin, a onda kada »stvarno boli« ne počine ga. Ni povrede unutrašnjeg prava, niti povrede međunarodnog prava ne dovode u sumnju osnove validnosti prava ili osnove delotvornosti sistema.

Nedostaci međunarodnog prava i njegove različitosti u odnosu na unutrašnje pravo ne opravdavaju zaključak da međunarodno pravo nije pravo, da je ono dobrovoljno i da je njegovo poštovanje »samo politika«. Oni mogu biti značajni kada se cene stanovišta o uspešnosti prava u izgradnji uređenog društva. Ali, i u mnogim unutrašnjim društvima uticaj prava nije uvek, svuda i u svakom pogledu izvestan i dominantan; posebne odlike međunarodnog društva, različite, možda, samo u stepenu, mogu voditi u nered. Povrede međunarodnog prava, iako malobrojne, mogu biti značajnije no što njihov broj ukazuje: međunarodno društvo je društvo država, a države su u stanju da svojim prekršajima proizvedu razorne efekte; na povećanje relativnog značaja svake povrede može uticati i činjenica da je broj subjekata međunarodnog društva mali. Pa ipak, povrede međunarodnog prava nisu uobičajene u toj meri da bi uništile duh prava, obavezu izvršavanja ili pravo da se zahteva izvršenje i da se odgovori na povredu. Čak se i pojedinačna norma retko krši tako široko da bi izgubila pravni karakter. Sporazumi se ne krše tako često da

bi države prestale da ih zaključuju, ili da očekuju njihovo kršenje ili nagradu za kršenje. Ako izuzmemo kolonijalizam, čak se i politički sporazumi i dalje uvažavaju i služe svojoj svrsi, mada možda ne na način na koji je to predviđeno. Iznad svega, države održavaju svoje mnogostruke odnose sa retkim prekidima. Postoji, u to nema sumnje, poredak u malim, važnim stvarima.

Pitanje da li, generalno, postoji delotvoran »međunarodni poredak« je pitanje perspektive i definicije. Poredak se ne može meriti i pokušaji da se on grubo, impresionistički »gradira«, ne služe nikakvoj svrsi. U kojoj meri se poredak može pripisati pravu je pitanje na koje se ne može odgovoriti teorijski i uopšteno, već samo u određenom vremenu i u određenom kontekstu. Pravo je jedna od važnih sila koje uvek upravljaju međunarodnim odnosima; zbog nedostataka međunarodnog društva ono pokazuje nešto viši stepen zavisnosti od ostalih snaga u ukazivanju na prednosti poštovanja i štetnost kršenja zabrana. Danas se uticaj prava mora ceniti iz pozicije snaga koje su oblikovale međunarodne odnose posle Drugog svetskog rata.

Pobornici i kritičari prava

Međunarodno pravo je pretpostavka, osnov i okvir svih međudržavnih odnosa. Pojam državljanstva, državne teritorije, državljanske pripadnosti pojedinaca i udruženja, svojine, prava i obaveza država, odgovornosti za delikte i nanetu štetu, činjenice i uslovi međunarodnih transakcija – sve je to izraz opšteprihvaćenih i opštepoštovanih principa. Pravo obezbeđuje institucije, mehanizme i postupke za održavanje odnosa, za trgovinu i druge vrste razmene, rešavanje sporova i unapređenje zajedničkih poduhvata. Svi međunarodni odnosi i sve spoljne politike zavise posebno od jednog pravnog instrumenta – međunarodnog ugovora – i od jednog pravnog principa – da se ugovori moraju izvršavati. Preko mirovnih ugovora i političkih rešenja koja su u njima sadržana taj princip je pomogao i da se ustanovi i legitimiše postojeći politički poredak, kao i njegove izmene – subjektivitet, teritorija, bezbednost i nezavisnost država, nastanak i prestanak odnosa zavisnosti. I vojna savezništva i organizacije za kolektivnu odbranu svoju efikasnost duguju očekivanju da će se obaveze izvršavati. Na međunarodnom pravu počivaju i brojni savremeni sporazumima o podsticanju socijalne saradnje, o institucijama i osnovnim pravilima te saradnje. Konačno, to se odnosi i na samu srž međunarodnog poretka, zabrana rata i drugih vidova upotrebe sile između država.

Pravo deluje. Iako ne postoji neko ko bi, sa nepogrešivošću autoriteta, utvrdio i presudio šta je pravo, postoji široka saglasnost o sadržaju i značenju prava i sporazuma, čak i u svetu koji je podeljen na različite načine. Iako je malo toga što se može uporediti sa prinudnim izvršenjem prava u unutrašnjem društvu, postoje delotvorne snage, unutrašnje i spoljašnje, koje proizvode opšte poštovanje. Države priznaju da je poštovanje prava u njihovom interesu i da svaka povreda može izazvati posebne, nepoželjne posledice. Retko se dešava da oni koji odlučuju o politici smatraju da prednosti prekršaja nadmašuje prednosti poštovanja prava ili da unutrašnji pritisak prinudi vladu da učini prekršaj čak protivno shvatanju nacionalnog interesa. Velike povrede se odnose na političko pravo i sporazume, koji za sobom povlače osnovne interese nacionalne bezbednosti ili nezavisnosti, pokreću strasti, ponos i predrasude, kada je malo verovatno da će šteta i korist biti racionalno procenjeni ili kada je tu procenu teško izvršiti. Pa ipak, kako smo videli, danas se najvažniji principi prava obično poštuju: države ne ratuju, jednostrana upotreba sile je samo povremena, brza, ograničena. Čak je i neizvesno pravo koje zabranjuje intervenciju, ozbiljno prekršeno u nekoliko slučajeva, bez sumnje odgodilo, intervenciju u mnogim drugim slučajevima. Tamo gde političko pravo nije odvratio akciju, ono ju je često otklonilo ili ograničilo ili odredilo izbor alternativnih aktivnosti.

Nijedan od ovih argumenata ne ukazuje na to da je pažnja prema pravu najviši ili odlučujući motiv ponašanja države, čak ni da je to uvek dominantan faktor. Norma ili obaveza ne garantuju izvršenje obaveze, ali značajno povećava interes za izvršenje iste. Zbog zahteva prava ili nekog predhodnog sporazuma, države svoje ponašanje modifikuju u značajnim oblastima i u visokom stepenu. Potreban je izuzetan i zaista mnogo značajniji interes da bi se nacija navela da prekrši svoje obaveze. Znamo da je spoljna politika daleko od toga da bude slobodna; čak su i najmoćnije države naučile da postoje snage unutar društva i, šta više, u međunarodnom društvu koje ograničava njihovu slobodu izbora. A ako bi se akcijom, čije se izvođenje razmatra, prekršilo međunarodno pravo ili ugovor, tada postoji jedno dodatno, značajno ograničenje slobode delovanja. [...]

(**Izvor:** Henkin, L., *How Nations Behave: Law in Foreign Policy*, New-York, Columbia University Press, 2nd ed., 1979, str. 25-26, 89-90, 92-95 i 320-321; fusnote izostavljene).

Citat 2: Naglasak se može staviti na treće shvatanje pravila ili normi kao propisanih izjava koje, u različitoj meri, vrše psihološki »pritisak« na nacionalne odlučioce da postupaju prema njihovom stvarnom sadržaju. Tako, na primer, norme koje se odnose na »slobodu mora« verovatno vrše delotvoran uticaj koji zvaničnike svih država odvraća od toga da pokušaju da Atlanski okean prisvoje za sopstvenu upotrebu i da se mešaju u plovību i ribarenje mnogobrojnih stranih brodova na

otvorenom moru. Ovo shvatanje pravnog pravila kao indikatora psihološkog pritiska na lice kome je ono upućeno se može ilustrovati jednim hipotetičkim primerom o najjednostavnijem pravilu od svih mogućih pravnih pravila – znakom »stop« na ulici ili putu. Zamislite jedan od ovih znakova u zajednici u kojoj svaki vozač, po pravilu, ne zaustavlja automobil ispred ovog znaka, već prebacuje u manju ili na neki drugi način smanjuje brzinu, a zatim prođe pored ovog znaka. Da li je saobraćajna naredba, predstavljena znakom, prekršena? Jeste, i sa tehničkog i sa pravnog stanovišta. Policajac može, ako to želi, da uhapsi nekog ili sve vozače te zajednice zbog toga što nisu poštovali znak »stop«. Ali, da li povreda znaka »stop« znači da taj znak nije ni od kakve važnosti za datu zajednicu? U ovom slučaju odgovor je negativan, budući da znak deluje kao vrsta »pritiska« na vozače da *uspore vožnju*. Ako je svrha ovog znaka da pomogne u sprečavanju saobraćajnih udesa, onda bi se moglo reći da on postiže divan uspeh time što navodi motorna vozila da uspore i vožnju nastave oprezno. [...] Mnoga međunarodna pravila, pravila o pravima neutralnih država, ratnih zarobljenika i tako dalje, se mogu predstaviti upravo kao »pritisk« koji vrši izvestan uticaj na oblikovanje vođenja rata, nezavisno od toga koliko je direktnih povreda ovih pravila počinjeno.

(Izvor: Amato, A., *The concept of custom in International Law*, Ithaca, 1971, str. 31-32.)

2. Međunarodno humanitarno pravo: krucijalni test međunarodnog prava
3. Međunarodno humanitarno pravo u međunarodnom okruženju koje se razvija
4. Primena međunarodnog humanitarnog prava od strane i na teritoriji država koje nestaju

LITERATURA: *Armed Conflicts and Disintegration of States: Humanitarian Challenge: 21st Round Table on Current Problems of International Humanitarian Law*, 2 – 5. septembar 1995, San Remo, International Institute of Humanitarian Law, 1996, 107 str.

II SUŠTINSKA RAZLIKA IZMEĐU *IUS AD BELLUM* (LEGALNOST UPOTREBE SILE) I *IUS IN BELLO*

(HUMANITARNA PRAVILA KOJA SE MORAJU POŠTOVATI U RATU)

Uvod

Međunarodno humanitarno pravo (MHP) je nastalo u doba kada je upotreba sile bila dopušteni oblik međunarodnih odnosa, kada državama nije bilo zabranjeno da vode rat, kada su one imale pravo da ratuju (tj, kada su imale *ius ad bellum*). Tada se međunarodno pravo nije suočavalo sa logičkim problemom da državama propiše obavezu poštovanja pravila o ponašanju u ratu (*ius in bello*) za slučaj da pribegnu tom sredstvu. Danas je upotreba sile u odnosima država zabranjena peremptornom normom međunarodnog prava²² (*ius ad bellum* je postalo *ius contra bellum*). Izuzeci od ove zabrane su dopušteni u slučaju individualne i kolektivne samoodbrane,²³ prinudnih mera Saveta bezbednosti²⁴ i, o čemu se može raspravljati, u slučaju prinudnog ostvarenja prava naroda na samoopredeljenje²⁵ (narodnooslobodilački ratovi). Iz toga logično sledi da bar jedna strana međunarodnog oružanog sukoba krši međunarodno pravo samom činjenicom da upotrebljava silu, ma kako poštovala MHP. Svi unutrašnji pravni sistemi zabranjuju upotrebu sile protiv (vladinih) organa koji obezbeđuju prinudno izvršenje prava. Iako su oružani sukobi zabranjeni oni se ipak dešavaju, i danas je priznata potreba da se međunarodno pravo odredi prema toj činjenici međunarodnog života, ne samo tako što će se protiv nje boriti, već i tako što će je regulisati da bi se obezbedio minimum humanosti u toj nehumanoj i protivpravnoj situaciji. Šta više, iz praktičnih, političkih i humanitarnih razloga MHP mora biti isto za obe zaraćene strane: i za onu koja legitimno pribegava sili i za onu čija je upotreba sile protivpravna. Sa političke tačke gledišta uvek je sporno koja od zaraćenih strana pribegava sili u skladu sa *ius ad bellum*, a koja krši *ius contra bellum*. Uz to, sa humanitarnog stanovišta, ista zaštita je potrebna žrtvama sukoba na obe strane i one nisu nužno odgovorne za povredu *ius ad bellum* koje čini »njihova strana«.

²² Izražena u članu 2 (4) Povelje UN.

²³ Priznat članom 51 Povelje UN.

²⁴ Kao što je predviđeno Glavom VII Povelje UN.

²⁵ Legitimnost upotrebe sile pri prinudnom ostvarenju prava naroda na samoopredeljenje (pravo priznato u čl. 1 Paktova UN o ljudskim pravima) je po prvi put priznato Rezolucijom 2105 (XX) Generalne skupštine UN (20. decembar 1965).

Stoga se MHP mora poštovati nezavisno od rasprava o *ius ad bellum* i mora se potpuno razlikovati od *ius ad bellum*. Sve prethodne, sadašnje i buduće teorije pravednog rata tiču se samo *ius ad bellum* i ne mogu opravdati stanovište (iako se često sa tom namerom koriste) da oni koji vode pravedan rat imaju više prava ili manje obaveza po MHP od onih koji vode nepravedan rat.

Priznanje potpune odvojenosti *ius ad bellum* od *ius in bello* nalazimo u preambuli Protokola I koja glasi:

»Visoke strane ugovornice,

Proklamujući svoju iskrenu želju da mir zavlada među narodima, podsećajući da je svaka država dužna da se, u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija, u svojim međunarodnim odnosima uzdržava od pretnje ili upotrebe sile protiv suvereniteta, teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti svake države, ili na bilo koji drugi način koji nije u skladu sa ciljevima Ujedinjenih nacija, verujući da je i pored toga potrebno reafirmisati i razviti odredbe kojima se štite žrtve oružanih sukoba i dopuniti mere kojima se jača njihova primena, izražavajući svoje ubeđenje da nijedna odredba ovog Protokola ili Ženevskih konvencija od 12. avgusta 1949. godine ne može biti protumačena tako da opravda ili odobrava bilo koji akt agresije ili drugu upotrebu sile koja nije u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija, potvrđujući dalje da odredbe Ženevskih konvencija od 12. avgusta 1949. godine i ovog Protokola treba u punoj meri da budu primenjene u svim prilikama na sva lica koja su zaštićena tim instrumentima bez ikakve diskriminacije zasnovane na prirodi ili poreklu oružanog sukoba, ili na cilju koji su strane u sukobu postavile, ili koji im se pripisuje ...«

Ta potpuna odvojenosti *ius ad bellum* od *ius in bello* ukazuje da se MHP primenjuje uvek kada *de facto* postoji oružani sukob, nezavisno od toga kako se sukob može kvalifikovati prema *ius ad bellum* i da nikakav argument vezan za *ius ad bellum* ne može koristiti u tumačenju MHP; međutim, ona ukazuje i na to da pravila MHP koja nastaju ne smeju onemogućiti implementaciju *ius ad bellum*, tj. onemogućiti delotvornu samoodbranu.

PREPORUČENA LITERATURA: GREENWOOD, C., »The Relationship Between *jus ad bellum* and *jus in bello*«, *Review of International Studies*, vol. 9, 1983, str. 221-234; KOLB, R., »Origin of the Twin Terms *jus ad bellum*/*jus in bello*«, *IRRC*, br. 320, 1997, str. 553-600.

ŠIRA LITERATURA: GREENWOOD, C., »Self-Defence and the Conduct of International Armed Conflict« u DINSTON, Y., *International Law at a Time of*

Perplexity, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1988, str. 273-288; WALTZER, M., *Just and Unjust Wars, A Moral Argument with Historical Illustrations*, New York, Basic Books, 1977, 360 pp.

1. **Zabrana upotrebe sile i izuzeci od zabrane upotrebe sile**
2. **Neizbežna tenzija između zabrane upotrebe sile i međunarodnog humanitarnog prava**

Citat: Ratno pravo 18. Komisija je razmotrila pitanje da li pravila ratovanja treba uvrstiti u ciljeve kodifikacije. Izneto je mišljenje da, s obzirom na to da je rat zabranjen, regulisanje njegovog vođenja nije više značajno. S druge strane, izneto je i mišljenje da, iako izraz »pravila ratovanja« treba odbaciti, izučavanje pravila koja uređuju upotrebu sile – bila ona legalna ili nelegalna – može biti korisno. Kažnjavanje ratnih zločina u skladu sa principima Povelje i Presude Nirnberškog tribunala zahtevalo bi jasno definisanje ovih zločina i, stoga, donošenje pravila za slučajeve u kojima je oružana sila upotrebljena nezakonito. Većina članova komisije se izjasnila protiv izučavanja ovog problema u ovoj fazi rada. Smatra se da bi javno mnjenje takvo angažovanje Komisije na samom početku njenog rada moglo protumačiti kao izraz nepoverenja u delotvornost sredstava kojima Ujedinjene nacije raspolažu u cilju održavanje mira.

(Izvor: Godišnjak Komisije za međunarodno pravo, Njujork, UN, 1949, str. 281)

3. **Potpuno razdvajanje *ius ad bellum* od *ius in bello***

Citat:

JAVNO PRAVO II – Međunarodno pravo

Član 53:

[...] Ono što se ima smatrati Pravom naroda jeste javno Pravo *država* [...] u njihovim međusobnim odnosima. To Pravo nastaje uvek kada država, shvaćena kao moralna ličnost, deluje prema drugima u postojećim uslovima prirodne slobode i, shodno tome, u stanju stalnog rata.

Povodom stanja rata pravo naroda se može podeliti na: 1. pravo *na* rat; 2. pravo *tokom* rata; i 3. pravo *posle* rata, čiji je cilj da ograniči države da bi

izašle iz stanja rata i, donoseći zajednički Ustav, ustanovile večni mir.
[...]

Član 57:

Najteži problem za Pravo naroda i Međunarodno pravo jeste da utvrdi šta čini Pravo u ratu. Teško je čak i zamisliti koncept tog prava ili bilo koje pravo u tom bespravnom stanju, a ne zapasti u protivrečnost. *Inter arma silent leges*. To mora biti upravo pravo na vođenje rata prema takvim principima koji, ipak, omogućavaju da se uvek izađe iz tog prirodnog stanja u kome se nalaze spoljni odnosi država i uđe u pravno stanje.

Izvor: Kant, I., *The Philosophy of Law. An Exposition of the Fundamental Principles of Jurisprudence as the Science of Right*

a) **Opravdanje**

b) **Jednakost zaraćenih strana u međunarodnom humanitarnom pravu**

LITERATURA: MEYROWITZ, H., *Le principe de l'égalité des belligérants devant le droit de la guerre*, Paris, Editions A Pédone, 1970, 418 pp.

c) **Međunarodno humanitarno pravo se primenjuje nezavisno od kvalifikacije sukoba po *ius ad bellum***

d) **Nema argumenata *ius ad bellum* u tumačenju međunarodnog humanitarnog prava**

e) **Novi koncept pravednog rata ili »međunarodne policijske akcije«**

f) **Razlika između *ius ad bellum* i *ius in bello* u nemeđunarodnim oružanim sukobima**

III MEĐUNARODNO HUMANITARNO PRAVO: GRANA MEĐUNARODNOG PRAVA KOJE UREĐUJE PONAŠANJE DRŽAVA I INDIVIDUALNIH SUBJEKATA

1. **Situacije u kojima se primenjuje**

Uvod

Međunarodno humanitarno pravo (MHP) se primenjuje u dve veoma različite situacije: u *međunarodnim oružanim sukobima* i *nemeđunarodnim oružanim sukobima*.

Pre nego što razmotrimo pitanje određenja ove dve situacije, treba reći nekoliko reči o samom pojmu »oružani sukob« kojim je, od 1949. godine na ovamo, zamenjen tradicionalni pojam »rat«.

U »Komentaruru Prve Ženevske konvencije iz 1949. godine«²⁶ stoji: »zamena reči »rat« daleko širim izrazom »oružani sukob« je učinjena sa namerom. O pravnoj definiciji »rata« se može diskutovati gotovo u nedogled. Država koja učini neprijateljski akt prema drugoj državi se može uvek izgovarati time da ona ne vodi rat, već da samo učestvuje u policijskoj akciji ili da deluje u legitimnoj samoodbrani. Izraz »oružani sukob« otežava takvu argumentaciju. Svaka nesaglasnost koja nastane između dve države, i koja dovodi do upotrebe oružanih snaga, jeste oružani sukob [...] čak i ako jedna od strana poriče da stanje rata postoji [...].«

a) Međunarodni oružani sukobi

MHP oružanih sukoba se primenjuje »u slučaju objavljenog rata ili svakog drugog oružanog sukoba koji izbije između dve ili više Visokih strana ugovornica, čak i ako jedna od njih nije priznala ratno stanje.«²⁷

Iste se odredbe primenjuju i »u svim slučajevima okupacije cele teritorije jedne Visoke strane ugovornice ili njenog dela, čak i ako ta okupacija ne naiđe ni na kakav otpor.«²⁸

Tradicionalna doktrina je smatrala da je, na taj način, pojam međunarodni oružani sukob ograničen samo na oružane sporove *država*. To je shvatanje bilo predmet osporavanja na diplomatskoj konferenciji koja je dovela do usvajanja dva Dopunska protokola iz 1977. godine, te je kao konačno

²⁶ *Videti* Pictet, J. S., *Commentary of the First Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field*, Geneva, International Committee of the Red Cross, 1952, str. 32.

²⁷ *Cf.*, zajednički član 2 Konvencija.

²⁸ *Ibidem*.

prihvaćeno stanovište koje i »oslobodilačke ratove«²⁹ svrstava u međunarodne oružane sukobe.

b) Nemeđunarodni oružani sukobi

Nemeđunarodni oružani sukobi (ili da upotrebimo zastarelu terminologiju, *građanski ratovi*) su tradicionalno smatrani isključivim unutrašnjim pitanjem država na koje se pravila međunarodnog prava ne primenjuju.

To je stanovište sasvim izmenjeno usvajanjem zajedničkog člana 3 sve četiri Ženevske konvencije iz 1949. godine. Države su, po prvi put, postigle sporazum o ustanovljavanju minimalnih garancija koje se moraju poštovati u nemeđunarodnim oružanim sukobima.

Treba istaći da, uprkos njegovom izuzetnom značaju, član 3 ne nudi jasnu definiciju pojma nemeđunarodnog oružanog sukoba.³⁰

Potreba za sveobuhvatnijom definicijom pojma nemeđunarodni oružani sukob potvrđena je i na Diplomatskoj konferenciji 1974-1977. godine, te je njemu posvećen član 1 Dopunskog protokola II.

Prema toj odredbi postignuta je saglasnost da će se Protokol II »primenjivati na sve oružane sukobe koji nisu obuhvaćeni članom 1 [...] Protokola I koji se odvijaju na teritoriji Visoke strane ugovornice između njenih oružanih snaga i otpadničkih oružanih snaga ili drugih organizovanih naoružanih grupa koje, pod odgovornom komandom, vrše takvu kontrolu nad delom njene teritorije koja im omogućava da vode neprekidne i usmerene vojne operacije i da primenjuju ovaj Protokol.«

Valja primetiti da se ova prilično restriktivna definicija primenjuje samo u okviru Protokola II. Ona se ne odnosi na primenu zajedničkog člana 3 sve četiri Ženevske konvencije.³¹ Praktično, postoje takve situacije nemeđunarodnih oružanih sukoba u kojima će se, zbog toga što stepen organizovanosti odmetničkih grupa nije dovoljan za primenu Protokola II, primenjivati samo zajednički član 3.

²⁹ Te su situacije definisane u članu 1 (4) Protokola I kao "oružani sukobi u kojima se narodi bore protiv kolonijalne dominacije i strane okupacije i protiv rasističkih režima, koristeći pravo naroda na samoopredeljenje [...]".

³⁰ Član 3 utvrđuje samo da se on primenjuje "u slučaju oružanog sukoba koji nema karakter međunarodnog sukoba i koji izbije na teritoriji jedne od Visokih strana ugovornica [...]".

³¹ *Cf.*, čl. 1 Protokola II: "Ovaj Protokol kojim se razvija i dopunjuje član 3 koji je zajednički za Ženevske konvencije [...] ne menjajući njegove postojeće uslove [...]".

c) Druge situacije

MHP se ne primenjuje u situacijama **unutrašnjeg nasilja i zategnutosti**.

To je jasno istaknuto u članu 1 (2) Dopunskog protokola II koji kaže: »Ovaj Protokol se neće primenjivati na situacije unutrašnjih nemira i zategnutosti kao što su pobune, izolovani i sporadični akti nasilja i ostali akti slične prirode, jer to nisu oružani sukobi [...]«. ³²

PREPORUČENA LITERATURA: GREENWOOD, C., »Scope of Application of Humanitarian Law« u FLECK, D., (ed.), *Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*, Oxford University Press, 1995, str. 39-49; KWAKWA, E. K., *The International Law of Armed Conflicts: Personal and Material Fields of Application*, Dordrecht, Kluwer, 1992, 208 str.; SHINDLER, d., »The different types of armed conflicts according to the Geneva Conventions and Protocols« in *Collected Courses*, vol. 163, 1979, str. 119-163; SIOTIS, J., *Le droit de la guerre et les conflits armés d'un caractère non-international*, Paris, Librairie generale de Droit et de Jurisprudence, 1958, 248 str.

a) Kvalifikacija sukoba nije u nadležnosti strana u sukobu

b) Međunarodni oružani sukobi

aa) međudržavni sukobi

- napuštanje starog koncepta rata

³² Pojmovi unutrašnji nemiri i zategnutosti nisu bili predmet preciznog definisanja na diplomatskoj konferenciji 1974-1977. godine. Njih je MKCK definisao ovako: «(unutrašnji nemiri): obuhvataju one situacije koje ne predstavljaju nemeđunarodne sukobe kao takve, ali u kojima postoji sukob unutar države, sukob koji odlikuje određeni stepen ozbiljnosti ili trajnost i koji uključuje akte nasilja. To nasilje može poprimiti različite forme, od spontano nastalih buntovničkih akata do borbe između više ili manje organizovanih grupa koje se bore protiv aktuelnih vlasti. U ovim situacijama koje ne moraju prerasti u otvorenu borbu, aktuelne vlasti koriste jake policijske snage, ili čak oružane snage, da bi uspostavile unutrašnji poredak. Veliki broj žrtava zahteva primenu minimalnih pravila humanosti.» Što se unutrašnjih zategnutosti tiče, može se reći da one posebno obuhvataju situacije ozbiljnih zategnutosti (političkih, verskih, rasnih, socijalnih, ekonomskih, itd.), ali i stanja posle oružanih sukoba ili unutrašnjih nemira. Takve situacije odlikuje jedna ili više od sledećih karakteristika, ako ne i sve one zajedno:

- masovna hapšenja;
- verovatnoća da postoji loš tretman i nehumani uslovi za lica lišena slobode;
- suspendovanje osnovnih sudskih garancija, bilo kao deo proklamovanog vanrednog stanja ili kao činjenično stanje;
- navodi o nestanku osoba [...]” . *Videti Komentar* člana 1.2 Dodatnog protokola II, para. 4475-4476.

- ratna okupacija (i kada nema oružanog otpora)

bb) nacionalnooslobodilački ratovi

PREPORUČENA LITERATURA: ABI-SAAB, G., »Wars of National Liberation in the Geneva Conventions and Protocols« u *Collected Courses*, vol. 165, 179, str. 353-445; KOENIG, C., *Der nationale Befreiungskrieg im modernen humanitaren Völkerrecht: ein Beitrag zum Geltungsumfang des Artikels 1 Absatz 4 des I Zusatzprotokoll von 1977 zu den Genfer Konventionen von 1949*, Europäische Hochschulschriften, vol. 752, 1988, Frankfurt, Perer Lang, 209 pp.

ŠIRA LITERATURA: WILSON, H. A., *International Law and the Use of Force by National Liberation Movements*, Oxford, Claredon Press, 1988, 209 pp.

c) Nemeđunarodni oružani sukobi

(Videti *infra*, Glava 12, »Pravo nemeđunarodnih oružanih sukoba«)

2. Personalni domen primene

Pošto se međunarodno humanitarno pravo (MHP) razvilo kao pravo međunarodnih oružanih sukoba koje, prema tradicionalnom shvatanju funkcije međunarodnog prava obuhvata međudržavne odnose, ono je pretežno usmereno na zaštitu »neprijatelja« kao državljanina neprijateljske države. Otuda kategoriju »zaštićenih osoba«, kako je definiše MHP, u osnovi čine državljani neprijateljske države koji uživaju potpunu zaštitu.³³ Pa ipak, ni žrtve oružanog sukoba koje ne spadaju u »zaštićene osobe« nisu potpuno nezaštićene. U skladu i pod uticajem međunarodnog prava ljudskih prava, povećava se broj pravila o zaštiti čiji su oni beneficijari, pri čemu ta pravila nikada ne nude potpunu zaštitu kakva je predviđena za »zaštićena lica«. Već je Prvom Ženevskom konvencijom iz 1864. godine propisana obaveza »sabiranja i zbrinjavanja ranjenih i bolesnih boraca, nezavisno od njihovog državljanstva«.³⁴ Pravila o vođenju neprijateljstava u međunarodnim oružanim sukobima se podjednako primenjuju na sve zaraćene strane i sve žrtve podjednako uživaju njihovu zaštitu.³⁵ Pravo nemeđunarodnih oružanih sukoba, po definiciji, štiti lica od njihovih sugrađana, *i.e.*, primenjuje se podjednako na sva lica koja su na isti način

³³*Cf.*, čl. 4 Konvencije IV. Što se Konvencije III tiče, često se smatra da običajno međunarodno pravo dopušta državi da sopstvenim državljanima koje je lišila slobode, čak i ako su zarobljeni kao pripadnici neprijateljskih oružanih snaga uskrati status ratnih zarobljenika. U svakom slučaju, te osobe mogu biti kažnjene i zbog samog učesća u neprijateljskim aktima protiv sopstvene države.

³⁴ Član 6.1 Konvencije o poboljšanju uslova ranjenika oružanih snaga u ratu, Ženeva, 22. avgust 1984. godine.

³⁵ *Cf.*, čl. 13 Konvencije IV o domenu primene čl. 14-26 i čl. 49 i 50 Protokola 1.

pogođena sukobom. Konačno, sve je veći broj pravila MHP koja propisuju osnovne standarde zaštite, nalik standardima prava ljudskih prava, za ona lica koja nisu beneficijari povoljnijeg statusa MHP.³⁶

a) Pasivni personalni domen primene: ko uživa zaštitu?

aa) koncept »zaštićeno lice«

bb) sve veći značaj pravila koja odstupaju od tog koncepta – lica koja uživaju zaštitu po međunarodnom humanitarnom pravu a koja ne uživaju status »zaštićenih lica«

b) Aktivni personalni domen primene: koga obavezuje?

(*Videti infra*. Glava 2 III. 5.c) »Odnos pojedinac – pojedinac« i 12 VII 2. »Svi koji pripadaju jednoj strani«)

3. Temporalni domen primene

Uvod

Međunarodno humanitarno pravo (MHP), izuzimajući pravila koja se primenjuju i u doba mira,³⁷ počinje da se primenjuje čim nastane oružani sukob; na primer, čim oružani sukob ugrozi prvo (zaštićeno) lice, čim jedan deo teritorije bude okupiran, čim bude izvršen prvi napad, itd.

Prestanak primene pravila MHP je mnogo teže definisati. Deo poteškoća proističe iz prakse budući da se oružani sukobi, u međunarodnoj zajednici u kojoj je upotreba sile zabranjena, retko završavaju putem *debellatio* jedne strane ili istinskim mirom. Savremeni međunarodni sukobi najčešće dovode do nestabilnog prekida vatre ili se nastavljaju na nižem stepenu intenziteta, ili bivaju »zamrznuti« oružanom intervencijom spoljnih sila ili međunarodne zajednice. Neprijateljstva ili, u najmanju ruku, akti nasilja koji uzrokuju ozbiljne humanitarne posledice, često kasnije izbijaju ponovo, a licima koja su angažovana u humanitarnim akcijama je teško da zagovaraju njegovu primenu pred stranama koje su objavile kraj sukoba koji se, zapravo, nastavlja.

³⁶ *Cf.*, na primer, čl. 75 Protokola I.

³⁷ *Cf.*, posebno, odredbe o pripremama u oblasti implementacije koje se primenjuju u miru (kao što je širenje znanja o pravilima) i obaveze svih država u vezi sa oružanim sukobom koji pogađa treće države. (*Videti infra* Glava 13 II Mere koje se preduzimaju u doba mira, i V Obaveza da se obezbedi poštovanje (Zajednički član 1)

Deo poteškoća sa određivanjem momenta kada prestaje primena MHP proističe i iz teksta ugovora koji koristi nejasne termine za određivanje prestanka svoje primene, na primer, »opšti završetak vojnih operacija«³⁸ za međunarodne oružane sukobe i »kraj oružanog sukoba«³⁹ za nemeđunarodne oružane sukobe. Protokol I je za okupirane teritorije produžio primenu MHP do prestanka okupacije,⁴⁰ dok se po Konvenciji IV primena završava godinu dana posle opšteg završetka vojnih operacija, izuzimajući važne odredbe koje se primenjuju sve dok okupaciona sila »vrši upravnu vlast«.⁴¹

Poteškoće koje proističu iz ovih nejasnoća i sivih zona koje se pojavljuju u praksi umanjuje činjenica – zbog toga veoma bitna za praksu – da MHP nastavlja da štiti lica čija je sloboda ograničena⁴² sve do njihovog oslobađanja, repatrijacije ili, osobito ako je reč o izbeglicama, nastanjenja na drugom mestu.⁴³ No, time je pravni položaj lica koja odbiju repatrijaciju ostao nerešen. Osim toga, to se produženje primene, prema pravu međunarodnih oružanih sukoba, odnosi samo na lica koja su uhapšena tokom sukoba, dok pravo nemeđunarodnih oružanih sukoba predviđa, na isti način, produženje primene i za veoma česte slučajeve hapšenja po okončanju sukoba, ali i ono samo za ona lica koja su uhapšena u vezi sa sukobom, a ne i za lica čije je lišavanje slobode vezano za postkonfliktnu zategnutost.⁴⁴

LITERATURA: ARY, V.A., "Concluding Hostilities: Humanitarian Provisions in Cease-Fire Agreements" in *Military Law Review*, vol. 48, 1955, str. 186-273.

a) Početak primene

b) Kraj primene

4. Geografski domen primene

³⁸ Cf., čl. 6.1 Konvencije IV i čl. 3 b) Protokola I.

³⁹ Cf., čl. 2.2 Protokola II.

⁴⁰ Cf., čl. 3b) Protokola I.

⁴¹ Cf., čl. 6 (2) Konvencije IV.

⁴² Ta se zaštita nastavlja i po završetku međunarodnih oružanih sukoba čak i ako ograničenje slobode zaštićenog lica nije vezano za sukob.

⁴³ Cf., čl. 5 Konvencije I, član 5 Konvencije III, član 6(3) Konvencije IV i član 3(b) Protokola I.

⁴⁴ Cf., čl. 2.2 Protokola II.

5. Odnosi koje uređuje međunarodno humanitarno pravo

Uvod

Međunarodno humanitarno pravo (MHP) štiti pojedince od (tradicionalno neprijateljskih) država ili drugih vlasti zaraćenih strana. Međutim, MHP odgovara i tradicionalno shvaćenoj strukturi međunarodnog prava na taj način što uređuje (često upravo istim odredbama) i odnose država. Stoga se na ugovorne odredbe MHP, sa nekim izuzecima, primenjuju opšta pravila ugovornog prava. Uz to ono propisuje pravila ponašanja pojedinaca (koji moraju biti kažnjeni ako ih prekrše) u korist drugih pojedinaca.

a) Odnos pojedinac – država

- Da li je uključena i njegova ili njena država u međunarodni oružani sukob?

b) Odnos država – država: međunarodno humanitarno pravo i međunarodno ugovorno pravo

- recipročna primena
(ali videti Glava 13 IX 1b) cc) “primena opštih pravila o odgovornosti države, - nema reciprociteta”)
- načini obavezivanja
- izjave o namerama
- tumačenje

LITERATURA: PILLOUD, C., “Reservations to the Geneva Conventions of 1949” u *IRRC*, br. 180, 1976, str. 107-124; br. 181, 1976, str. 163-187.

- otkaz
- izmene i dopune i postupak revizije
- pravilo o depozitaru

c) Odnos pojedinac - pojedinac

Glava 3

ISTORIJSKI RAZVOJ MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA

Uvod

Obično se smatra da je savremeno, kodifikovano međunarodno humanitarno pravo nastalo 1864. godine usvajanjem Prve Ženevske konvencije. Treba, međutim, istaći da ova pravila (kao i pravila potonjih ugovora) nisu bila sasvim nova, već su u velikoj meri proistekla iz nepisanih pravila i običaja.

Pravila ratovanja su, verovatno, stara koliko i sam rat. Čak su i u prastara vremena postojali veoma interesantni, iako primitivni običaji i ugovori sa »humanitarnim« elementima. Valja naglasiti da su ti običaju gotovo svuda i u većini različitih kulturnih sistema sadržavali veoma slične modele ponašanja i ciljeve.

Taj globalni fenomen dokazuje dve stvari:

- Opšte uverenje da je neophodno da postoji neka vrsta pravila koja važe i tokom rata;
- Postojanje osećanja da ljudska bića, *friend or foe*, zaslužuju, pod određenim okolnostima, neku vrstu zaštite.

Pogledamo li opštu istoriju naći ćemo, već 3.000 godina pre nove ere, pravila koja štite određene kategorije žrtava oružanih sukoba

ili pravila koja zabranjuju upotrebu nekih sredstava i metoda ratovanja.

Ti prastari običaji su, možda, manje usvojeni u humanitarne *svrhe*, a više iz čisto taktičkih ili ekonomskih razloga, ali je njihov *efekat* ipak bio humanitaran. Navedimo kao primer (uzmimo samo dva slučaja sa mnogo duže liste) *zabranu trovanja izvora* – veoma čestu u tradicionalnom afričkom pravu koju su potvrdili savremeni ugovori – koja je najverovatnije ustanovljena da bi se omogućila eksploatacija okupiranih teritorija, a ne da bi se poštedeli životi lokalnog stanovništva. Slično tome, prevashodni cilj *zabrane ubistva ratnih zarobljenika* bio je da garantuje priliv budućih robova, pre nego da spase živote bivših boraca.

Postojanje ovih običaja, koji se mogu naći u tako različitim kulturama, regionima i civilizacijama kao što su Azija, Afrika, pretkolumbovska Amerika i Evropa jeste od suštinskog značaja. Oni se moraju imati na umu uvek kada se izučavaju savremena pravila MHP. Oni, zapravo, ukazuju na to da, iako većina savremenih pravila nije univerzalna po svom *nastanku* (njih su, sve do nedavno, pisale i usvajale evropske sile), ona jesu univerzalna po svojoj *prirodi*, budući da se principi koje kodifikuju mogu naći u većini neevropskih sistema mišljenja.

Uprkos humanitarnog značaja, ova prastara pravila i običaji pate od ozbiljnih slabosti. Njihova je primena, u većini slučajeva, ograničena na određene regione, a veoma često i na određeni rat. Uz to, njihovo sprovođenje je bilo u domenu isključive odgovornosti zaraćenih strana.

Sam početak savremenog MHP seže do bitke kod Solferina, strašne bitke u Severnoj Italiji, između oružanih snaga Francuske, Italije i Austrije 1859. godine.

Svedok tog krvoprolića, Anri Dinan, trgovac iz Ženeve, nije bio toliko pogođen nasiljem tokom borbe koliko žalosnom sudbinom ranjenika ostavljenih na bojnom polju. On je, zajedno sa ženama iz okolnih sela, pokušao da olakša njihove patnje.

Dinan se vratio u Ženevu i 1862. godine objavio kratku knjigu »Sećanje na Solferino« u kojoj je na živopisan način evocirao strahote bitke, ali je, takođe, pokušao da pronađe način da se ublaže patnje kojima je prisustvovao.

Dinan je, uz ostale predloge, pozvao države da »formulišu neke međunarodne principe koje bi sankcionisala konvencija nepovredivog karaktera« i da pruže pravnu zaštitu vojnicima koji su ranjeni na bojnopolju.

Dinanov predlog je pobrao ogroman uspeh širom Evrope. Nekoliko meseci po objavljivanju njegove knjige u Ženevi je osnovan mali Komitet, preteča Međunarodnog komiteta Crvenog krsta.⁴⁵ Njegov glavni zadatak bio je da ispita mogućnost sprovođenja Dinanovih predloga i da identifikuje načine njihove formalizacije. Komitet iz Ženeve je, pošto je 1863. godine konsultovao vojne i medicinske stručnjake, ubedio vladu Švajcarske da sazove diplomatsku konferenciju.

Konferencija je održana u Ženevi avgusta 1864. godine i na njoj je usvojena »Ženevska konvencija o poboljšanju uslova ranjenika u oružanim snagama u ratu«.

Po prvi put države su se saglasile da putem međunarodnog ugovora koji mogu ratifikovati sve države ograniče svoju sopstvenu moć u korist pojedinaca, čime je, po prvi put, rat ustuknuo pred pisanim, opštim pravom.

MHP je rođeno.

Dijagram na sledećoj strani pokazuje spektakularni razvoj MHP od usvajanja Ženevske konvencije iz 1864. godine na ovamo. Ne ulazeći u pojedinosti tog razvoja treba spomenuti tri osnovne karakteristike koje su obeležile ovu evoluciju:

- a) *stalno širenje kategorije žrtava rata koje štiti humanitarno pravo (vojni ranjenici; bolesnici i brodolomnici; ratni zarobljenici; civili na okupiranim teritorijama; celokupno civilno stanovništvo), kao i umnožavanje situacija u kojima žrtve uživaju zaštitu (međunarodni i nemeđunarodni oružani sukobi);*
- b) *redovno osavremenjivanje i modernizacija ugovora, s obzirom na stvarni karakter savremenih sukoba: tako su, navedimo kao primer, pravila o zaštiti ranjenika usvojena 1864. godine revidirana 1906, 1929, 1949. i 1977. godine (stoga su kritičari optužili MHP da je uvek »jedan rat iza stvarnosti«);*
- c) *dve različite pravne struje su do 1977. godine doprinele ovom razvoju:*

⁴⁵ Videti *infra* Glava 15 "Međunarodni komitet Crvenog krsta".

- **Ženevsko pravo** koje se pretežno bavi zaštitom *žrtava* oružanih sukoba, tj. neboraca i lica koja više ne učestvuju u neprijateljstvima;
- **Haško pravo** čije se odredbe odnose na ograničenja ili zabrane određenih sredstava⁴⁶ i metoda⁴⁷ ratovanja.

Te su se dve struje spojile usvajanjem dva Dopunska protokola

1977. godine.

PREPORUČENA LITERATURA: BEST, G., *Humanity in Warfare: The Modern History of the International Law of Armed Conflicts*, London, Weidenfeld and Nicholson, 1980, 400 str; DRAPER, G.I.A.D., »The Development of International Humanitarian Law« u *International Dimensions of Humanitarian Law*, Geneva, Paris, Henry Dunant Institute, UNESCO, 1988, str. 67-90; HAGGENMACHER, P., »Just War and Regular War in Sixteenth Century Spanish Doctrine« u *IRRC*, br. 290, 1992, str. 434-445; HAGGENMACHER, P., *Grotius et la doctrine de la guerre juste*, Paris, Presses universitaires de France, 1983, 682 str.; KEEGAN, J., *A Brief History of Warfare – Past, Present, Future*, Sixt Wellington Lectures, University of Southampton, 1994, 15 str.; PICTET, J., »The Formation of International Humanitarian Law« u *IRRC*, br. 244, 1985, str. 3-24.

ŠIRA LITERATURA: BELLO, E., *African Customary Humanitarian Law*, Geneva, ICRC, Oyez Publishing, 1980, 158 str.; HOFFMAN, M.H., »The Customary Law of Non-International Armed Conflict – Evidence from the United States Civil War« u *IRRC*, br. 277, 1990, str. 322-382; GREEN, K., »Humanitarian Law in the Articles of War Decreed in 1621 by King Gustavus II Adolphus of Sweden« u *IRRC*, br. 313, 1966, STR. 438-442; PICTET, J., »The New Geneva Conventions for the Protection of War Victims« u *AJIL*, vol. 43(3), 1951, str. 462-475; REHNQUIST, W.H., *All the Laws but one. Civil Liberties in Wartime*, New York, Alfred H. Knopf, 1998; VALENCIA VILLA, A., »Dialogos militares by Diego Garcia de Palcia: The first American Work on the Law of Nations« u *IRRC*, br. 290, 1992, str. 446-451.

Razvoj međunarodnog humanitarnog prava

3000

PNE

Običaji

⁴⁶ Videti *infra* Glava 9 III 2. "Zabrana upotrebe ili ograničenje upotrebe oružja".

⁴⁷ Videti *infra* Glava 9 III 3. "Zabranjeni metodi ratovanja".

Dvostrani ugovori

Običajno pravo

- 1859. Anri Dinan pomaže ranjenicima na bojnopolju u Solferinu
- 1863. Liberov (*Lieber*) kodeks (Uputstvo o ponašanju vojske Vlade Sjedinjenih Američkih Država u ratu)
- 1863. Osnivanje MKCK i prvih nacionalnih društava
- 1864. Prva Ženevska konvencija
- 1868. Petrogradska deklaracija o zabrani upotrebe određenih projektila u ratu
- 1880. Oksfordski pravilnik o zakonima rata na kopnu
- 1899-1907. Haške konvencije
- 1913. Oksfordski pravilnik o zakonima rata na moru

Prvi svetski rat

- 1925. Ženevski protokol o zabrani zagušujućih, otrovnih i drugih gasova i bakterioloških metoda ratovanja
- 1929. Prva ženevska konvencija o ratnim zarobljenicima

Drugi svetski rat

- 1945-1948. Osnivanje Međunarodnih vojnih sudova u Nirnbergu i Tokiju za suđenje i kažnjavanje glavnih ratnih zločinaca
- 1949. Ženevske konvencije
 - I o ranjenicima i bolesnicima u ratu
 - II o ranjenicima, bolesnicima i brodolomnicima na moru
 - III o ratnim zarobljenicima
 - IV o civilima (pod vlašću neprijatelja)
 - Zajednički član 3 o nemeđunarodnim oružanim sukobima
- 1954. Haška konvencija o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba

Dekolonizacija, gerilski ratovi

- 1977. Dopunski protokoli uz Ženevske konvencije

Protokol I primenjuje se u međunarodnim oružanim sukobima (uključujući i nacionalnooslobodilačke ratove)

Sadržaj:

- razvija pravila iz 1949. godine;
- prilagođava međunarodno humanitarno pravo stvarnosti

- gerilskog ratovanja;
- predviđa zaštitu civilnog stanovništava od efekata neprijateljstava;
- donosi pravila o vođenju neprijateljstava.

Protokol II primenjuje se u nemeđunarodnim oružanim sukobima

Sadržaj:

- proširuje i precizira formulaciju osnovnih garancija zaštite lica koja ne učestvuju ili više ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima;
- predviđa zaštitu civilnog stanovništva od efekata neprijateljstava.

1980. Konvencija UN o zabrani ili ograničenju upotrebe određenih vrsta klasičnog naoružanja

1993. Pariska Konvencija o zabrani razvoja, proizvodnje, skladištenja i upotrebe hemijskog oružja i njegovom uništavanju

Etničko čišćenje u bivšoj Jugoslaviji i Ruandi

1993-1994. Osnivanje Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju (u Hagu) i Ruandu (u Aruši)

1995-1996. Protokoli uz Konvenciju iz 1980.

- Protokol IV o oslepljujućem laserskom oružju
- Novi Protokol II o anti-personalnim minama

1997. Konvencija iz Otave o zabrani anti-personalnih mina

1998. Usvajanje Statuta Međunarodnog krivičnog suda u Rimu

Glava 4

IZVORI SAVREMENOG MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA

I UGOVORI

(Potpuniju listu ugovora međunarodnog humanitarnog prava i odrednice slučajeva i dokumenata koji se odnose na svaki ugovor pojedinačno videti *supra*, Glava 3, “Istorijski razvoj međunarodnog humanitarnog prava”. Tekstovi ugovora iz oblasti međunarodnog humanitarnog prava i podaci o trenutnom statusu ovih ugovora mogu se naći na web sajtu MKCK <http://www.icrc.org>)

Uvod

Istorija pokazuje da su pravila međunarodnog humanitarnog prava (MHP) (posebno ona o položaju i razmeni zarobljenika i ranjenika) odvajkada stvarana bilateralnim ugovorima. Sistematska kodifikacija i progresivni razvoj ove grane putem opštih višestranih ugovora otpočinje relativno rano u poređenju sa drugim granama međunarodnog prava – sredinom XIX veka. Gotovo po pravilu posle velikih ratova, a s obzirom na najnovija dostignuća tehnološkog i vojnog razvoja, dolazi do usvajanja novih grupa detaljnih ugovora koji dopunjavaju ili zamenjuju ranije ugovore. Zato ugovore MHP neki optužuju da su uvek “jedan rat iza stvarnosti”. Ali to važi za svako pravo. Retko se može regulisati ili čak zabraniti neko novo

sredstvo ili način ratovanja, unapred, pre nego što se upotrebe.⁴⁸

Danas, međunarodno humanitarno pravo nije samo jedna od najkodifikovanih grana međunarodnog prava, već su i njeni relativno malobrojni instrumenti uzajamno dobro usaglašeni. Uobičajeno je da noviji ugovori izričito kažu da li dopunjuju ili zamenjuju prethodni ugovor (u odnosima strana ugovornica).

Jedna od velikih prednosti ovih ugovora je da sadrže jasna i neprotivrečna, “crno na belo”, pravila koja vojnik može izvršiti odmah, bez potrebe da prethodno sprovede akademsko istraživanje prakse. Uz to, ovi ugovori omogućavaju legitimnost svojih pravila u odnosu na većinu “novih država” koje mogu da utiču na njihov sadržaj u postupku razmatranja, i koje lakše pristaju da se njima obavežu s obzirom na svoj često voluntaristički pristup.

Nedostaci ovih ugovora, kao i čitavog ugovornog prava, proističu iz činjenice da oni, tehnički, ne mogu proizvesti opšte dejstvo – obavezati automatski sve države. Na svu sreću, većina ugovora MHP spada u red univerzalno prihvaćenih ugovora, izvan kojih je ostalo tek nekoliko država.⁴⁹ Međutim, proces prihvatanja pravila u formi ugovornog prava obično traje decenijama – i dolazi posle decenija “*travaux préparatoires*”. To je jedan od razloga zbog kojih Dopunski protokoli iz 1977. godine, koji su od suštinskog značaja za zaštitu žrtava savremenih oružanih sukoba, još uvek ne obavezuje pedesetak država – među kojima, i to nije nikakvo iznenađenje, i neke velike sile koje su često uključene u oružane sukobe.

Koliko god bila značajna, pravila MHP ugovornog karaktera – čak i ako sadrže *erga omnes* obavezu, spadaju u *ius cogens* i ako njihovo poštovanje ne podleže zahtevu reciprociteta – ona, kao pravila ugovornog prava, obavezuju samo države strane ugovornice i, kada je o međunarodnim oružanim sukobima reč, obavezuju ih samo u odnosu na druge strane ugovornice konkretnog ugovora.⁵⁰ Opšte ugovorno pravo⁵¹ reguliše zaključivanje,

⁴⁸ Ti retki izuzetci su Petrogradska deklaracija o zabrani upotrebe određenih projektila težine ispod 400g u ratu iz 1868. godine i Protokol IV o laserskom oružju za oslepljivanje iz 1995. godine uz Konvenciju UN o zabrani ili ograničavanju upotrebe određenih vrsta klasičnih oružja iz 1980. godine.

⁴⁹ Za trenutno stanje liste potpisnica najznačajnijih ugovora međunarodnog humanitarnog prava videti <http://www.icrc.org>.

⁵⁰ Običajno pravo, uključujući i brojne odredbe ugovornog međunarodnog humanitarnog prava koje izražavaju običajno pravo ili su prerasle u običajno pravo, obavezuju sve države u odnosu na sve druge države.

⁵¹ Kodifikovano Bečkom konvencijom o pravu ugovora iz 1969. godine.

stupanje na snagu, rezerve, primenu, tumačenje, dopunjavanje, izmenu ugovora MHP⁵², pa čak i njihov otkaz, s tim što on stupa na snagu tek po završetku oružanog sukoba u kome država koja ugovor otkazuje učestvuje.⁵³ Najznačajniji izuzetak od opštih pravila ugovornog prava za ugovore MHP predviđen je upravo opštim ugovornim pravom: kada ugovor MHP postane obavezujući za državu, suštinska povreda ugovornih obaveza druge države - uključujući i neprijateljsku državu u oružanom sukobu – ne predstavlja dopušteni osnov otkazivanja ili suspenzije dejstva ugovora po osnovu kršenja ugovornih obaveza.⁵⁴

- Način delovanja prema ugovornom pravu
(Videti *supra* Glava 2 III 5 b) “Odnos država – država: međunarodno humanitarno pravo i međunarodno ugovorno pravo”)

1. Haške konvencije iz 1907. godine

LITERATURA: SCOTT, J.B., *The Hague Peace Conference of 1899 and 1907*, Baltimore, The Johns Hopkins Press, 1909, deo 2.

2. Četiri Ženevske konvencije

LITERATURA: PICTET, J. (red.), *The Geneva Conventions of 12 August 1949: Commentary*, ICRC, Geneva, 4 dela; deo I: *Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of Wounded and Sick in Armed Forces in the Field*, 1952, 466 str.; deo II: *Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea*, 1960, 322 str.; deo III: *Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War*, 1960, 764 str.; deo IV: *Geneva Convention for the Protection of Civilian Persons in Time of War*, 1958, 660 str.

3. Dva dopunska protokola iz 1977. godine

PREPORUČENA LITERATURA: BOTHE, M., PARTSCH, K.J., SOLF, W.A., u saradnji sa EATON, M., *New Rules for Victims of Armed Conflicts: Commentary on the two 1977 Protocols Additional to the Geneva Conventions of 1949*, The Hague, Martinus Nijhoff Publishers, 1982, 746 str.; KOSIRNIK, R., »The 1977 Protocols: a Landmark in the Development of International Humanitarian Law, u *ICRC*, br.

⁵² Videti završne odredbe četiri Ženevske konvencije i dva Dopunska protokola.

⁵³ *Cf.* čl. 63/62/142/158 četiri Ženevske konvencije, čl. 99 Protokola I i čl. 25 Protokola II. Do sada u praksi takvog otkaza nije bilo. Pomenuti članovi Ženevskih konvencija izričito upućuju na Martensovu kaluzulu (videti *infra* Glava IV III 1. “Martensova klauzula”) s ciljem da se razjasni pravno stanje pošto otkaz stupi na snagu.

⁵⁴ *Cf.* čl. 60 (5) Bečke konvencije o ugovornom pravu (videti *infra* Glava 13 (IX 1 b) cc) “Primena opštih pravila o odgovornosti države”, kao i pitanje zabrane represalija).

320, 1997, str. 483-506; LEVIE, H.S., *Protection of War Victims: Protocol I to the 1949 Geneva Conventions*, New York, Oceana Publications, 2 dela, 1979-1981; LEVIE, H.S., (red.) *The Law of Non-International Armed Conflict: Protocol II to the 1949 Geneva Conventions*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1987, 635 str.; SANDOZ, Y., SWINARSKI, C., ZIMMERMANN, B. (red.), *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, ICRC, Geneva, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1987, 1625 str.; JUNOD, S., »Additional Protocol II: History and Scope«, u *American University Law Review*, vo., 33 (1), 1983, str. 29-40.

ŠIRA LITERATURA: DINSTEIN, Y., »Comments on Protocol I« u *IRRC*, br. 320, 1997, str. 515-519; ROBERTS, G., »The New Rules for Waging War: The Case Against Ratification of Additional Protocol I« u *Virginia Journal of International Law*, vol. 26, 1985, str. 109-170; SOFAER, A.D., »Agora: The US Decision not to Ratify Protocol I to the Geneva Conventions on the Protection of War Victims, The Rational for the United States Decision« u *AJIL*, vol. 82 (4), 1988, str. 784-787.

II OBIČAJNO PRAVO

Uvod

Za one koji slede tradicionalnu teoriju običajnog prava i smatraju da ono proističe iz stvarnog ponašanja država koje je u skladu sa navodnom normom, oblast međunarodnog humanitarnog prava predstavlja poseban problem. Kao prvo, taj pristup za većinu pravila ovog prava praksu ograničava na praksu zaraćenih strana, *i.e.*, nekoliko subjekata čiju je praksu teško kvalifikovati kao “opštu”, a još teže kao “prihvaćenu kao pravo”.⁵⁵ Kao drugo, stvarnu praksu zaraćenih strana je teško utvrditi, posebno stoga što nju često čini propuštanje delovanja. Postoje i dodatne poteškoće, *e.g.*, ratna propaganda koja manipuliše istinom i tajnost koja onemogućava da se spoznaju izabrani ciljevi i utvrdi da li su oni namerno uništeni ili ne. Konačno, države su odgovorne za ponašanje svih vojnika pojedinačno, čak i ako se oni ne ponašaju po njihovim uputstvima, ali to ne znači da takvo ponašanje predstavlja praksu država koja tvori običajno pravo. Otuda je posebno teško utvrditi koji se to akti vojnika imaju smatrati praksom države.

⁵⁵ To, međutim, tvori definiciju običaja prema čl. 38.1b) Statuta Međunarodnog suda pravde.

U razmatranje se, dakle, moraju uzeti i drugi činioци kada se procenjuje da li neko pravilo spada u običajno pravo: da li izjave zaraćenih strana, uključujući tu i optužbe na račun neprijatelja za kršenje MHP, kao i opravdanje sopstvenog ponašanja, treba kvalifikovati kao praksu *lato sensu* ili kao dokaz *opinio iuris*.

Da bi se utvrdila “opšta” praksa moraju se, takođe, razmotriti i izjave trećih država o ponašanju zaraćenih strana, kao i izjave diplomatskih krugova o navodnoj normi. Još su značajniji vojni priručnici jer sadrže uputstva država kojima one ograničavaju aktivnosti svojih vojnika i koji, u izvesnom smislu, predstavljaju “izjave suprotne njihovim interesima”. Međutim, zbilja je malo država, a to su pretežno zapadne države, koje imaju razrađene, javnosti dostupne priručnike da bi se priručnici mogli smatrati dokazom “opšte” prakse u savremenoj međunarodnoj zajednici.

Zbog svih ovih razloga u oblasti MHP se posebna pažnja mora posvetiti ugovorima kao izvorima običajnog međunarodnog prava – osobito opštim multilateralnim kodifikacionim konvencijama i postupku njihove izrade i usvajanja. Opšti pogled na sveukupnu praksu pokazuje, *e.g.*, da pravila dva Dopunska protokola iz 1977. godine danas odgovaraju običajnom pravu koje obavezuje sve države i zaraćene strane bilo stoga što kodifikuju (*stricto sensu*) opšta pravila međunarodnog prava koja su ranije postojala,⁵⁶ ili stoga što prevode ranije postojeću praksu u pravilo, ili stoga što kombinuju, tumače ili preciziraju postojeće principe ili pravila,⁵⁷ ili zato što okončavaju razvoj pravila običajnog međunarodnog prava ili, konačno, stoga što predstavljaju katalizator nastanka pravila običajnog MHP kroz potonju praksu i pristajanje država da budu obavezane ugovorom. Stoga je nesporno da većina pravila dva Dopunska protokola iz 1977. godine, ali, istina, ne sva, sada predstavljaju formalni izraz analognih pravila međunarodnog običajnog prava.

Iako MHP predstavlja široko kodifikovanu granu putem široko prihvaćenih multilateralnih konvencija, običajna pravila su i dalje važna za zaštitu žrtva u onim oblastima koje nisu pokrivenе ugovorima, za zaštitu u slučajevima u kojima su u sukob uključene države koje nisu članice nekog ugovora, važna zbog stavljanja rezervi na odredbe ugovora, zbog toga što su međunarodni krivični sudovi – s pravom ili ne – skloni upotrebi običajnog prava, kao i zbog toga što su običajna pravila u nekim pravnim sistemima neposredno primenjiva u okviru unutrašnjeg prava. Ako se uzme u obzir dugotrajnost procesa zaključivanja ugovora u međunarodnoj zajednici koja broji više od

⁵⁶ *Cf.*, *e.g.*, čl. 48 Protokola I.

⁵⁷ *Cf.*, *e.g.*, čl. 57.2.a) III Protokola I.

190 članova i sve veću potrebu da se žrtve rata zaštite od efekata novih tehnologija i drugih nehumanih pojava, onda je jasno da bi značaj običaja – bio njegov koncept redefinisani ili ne – u ovoj oblasti mogao čak i porasti.

Postoje, međutim, i veoma ozbiljni nedostaci običaja kao izvora MHP. Veoma je teško zasnovati jednoobraznu primenu prava, vojnih uputstava i suzbijanje kršenja prava na običaju koji je, po definiciji, u procesu stalne evolucije, koga je teško formulisati i koji je uvek podložan sporenju. Kodifikacija MHP je pre 150 godina otpočela upravo zbog toga što je međunarodna zajednica utvrdila da je postojeća praksa zaraćenih strana neprihvatljiva, a običaj je – uprkos svim modernim teorijama – zasnovan i na stvarnoj praksi zaraćenih strana.

PREPORUČENA LITERATURA: GREENWOOD, C., “Customary Law Status of the 1977 Additional Protocols” u DELISSEN, J.M., TANJA, G.J. (red.), *Humanitarian Law of Armed Conflicts, Challenges Ahead, Essays in Honour of Frits Kalshoven*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1991, str. 119-126; MERON, T., *Human Rights and Humanitarian Norms as Customary Law*, Oxford, Claredon Press, 1989, 236 str.; SASSOLI, M., *Bedeutung einer Kodifikation für des allgemeine Völkerrecht, mit besonderer Betrachtung der Regeln zum Schutz der Zivilbevölkerung von den Auswirkungen von Feindseligkeiten*, Basel, Frankfurt am Main, Helbing & Lichtenhahn, 1990, 590 str.

ŠIRA LITERATURA: BELLO, E., *African Customary Humanitarian Law*, Geneva, Oyez Publishing, ICRC, 1980, 158 str.; BRUDERLEIN, C., “Customs in International Humanitarian Law” u *ICRC*, BR. 285, str. 579-595; CASSESE, A., “The Spanish Civil War and Development of Customary Law Concerning Internal Armed Conflicts” u CASSESE, A. (red.), *Current Problems of International Law*, Milan, Giuffrè, 1975, str. 287-318; MERON, T., “The Continuing Role of Custom in the Formation of International Humanitarian Law” u *AJIL*, vol. 90 (2), 1996, str. 283-249.

Citat 1: Možda je vreme da se otvoreno suočimo sa činjenicom da je prihvaćeni test običaja – praksa i *opinio juris* – često ne samo neadekvatan, već i sasvim irelevantan za identifikaciju velikog dela novonastalog prava u savremenim uslovima. A razlog nije teško pronaći: veliki deo tog novonastalog prava nije običaj, čak na njega ni ne liči. Ono je skorašnjeg porekla, inovativno, uključuje najviše političke odluke i često je u samom središtu rasprava. Teško je zamisliti bilo šta što manje liči na običaj u uobičajenom smislu te reči.

(**Izvor:** Jennings, R. Y., “What is International Law and How Do We Tell It When We See It?” u *Annuaire Suisse de droit international*, vol. 37, 1981, str. 67.)

Citat 2: PRESKRIPCIJA: Metodom izričitog sporazuma, posebno u domenu upravljanja oružanom borbom, nikada se nije moglo formulirati ništa više od opšte potvrde ranije postojećeg konsenzusa o relativno značajnim problemima. Pregovarači koji sede za konferencijskim stolom i promišljaju buduće ratove, svesni promenljive prirode vojne tehnologije i tehnike, zamišljaju ogroman broj užasnih, nepredvidivih okolnosti, fantastičnih ili realističnih, koje bi mogle uticati na bezbednost njihovih država, da bi sebi dopustili preveliko obavezivanje.

Daleko efikasnije od izričitog sporazuma u propisivanju ratnog prava jeste teže primetno, sporo, običajno uobličavanje i razvoj opšteg konsenzusa ili očekivanja zajednice. Donosioci političkih odluka suočeni sa teškim problemima koji su im često predstavljeni u formi neodređenih i apstraktnih principa kao, na primer, »zakoni humanosti i javne savesti« ili u formi koncepata i pravila koja dozvoljavaju brojne interpretacije, okretali su se, sasvim prirodno, i iskustvu prethodnih donosioca političkih odluka i očekivanjima zajednice o potrebnoj ili poželjnoj budućoj praksi i budućim odlukama. [...]

Izvor: McDougal, M.S., Feliciano, F.P., *Law And Minimum World Public Order: The Legal Regulation of International Coercion*, New Haven and London, Yale University Press, 1961, str. 50 (fusnote izostavljene)

1. Izvori običajnog međunarodnog humanitarnog prava

2. Ugovori međunarodnog humanitarnog prava i običajno međunarodno humanitarno pravo

PREDLOŽENA BIBLIOGRAFIJA: CASSESE, A., "The Geneva Protocols of 1977 on the Humanitarian Law of Armed Conflict and Customary International Law" in *UCLA Pacific Basin Law Journal*, vol. 3 (1&2), 1984, pp. 55-118. GREENWOOD, C., "Customary Law Status of the 1977 Geneva Protocols" in *Humanitarian Law of Armed Conflict - Challenges Ahead, Essays in Honour of Frits Kalshoven*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1991, pp. 93-114. MERON, T., "The Geneva Conventions as Customary Law" in *AJIL*, vol. 81 (2), 1987, pp. 348-370.

Citat: Tvrdnja da ugovor postaje obavezujući za sve države kada ga izričito prihvati velika većina u međunarodnoj zajednici implicira da je postignut određeni nivo razvoja na kome izraz nekog standarda ili obaveza kojoj se podvrgla većina država odnose prevagu nad voljom države koja nije strana ugovornica tog ugovora. Sasvim je jasno da je ovo

stanovište neodrživo u odnosu na ugovore kojima se stvaraju osnovi pravnog sistema međunarodnih organizacija ili ustanovljavaju detaljna pravila u materiji kao što su autorska prava ili carine ili međunarodna trgovinska arbitraža. [...] Može se tvrditi da su ugovori iz domena humanitarnog prava drugačiji u tom pogledu jer utvrđuju ograničenja ponašanja koje bi, inače bilo potpuno anarhično. Zahtev za njihovom primenom je u meri u kojoj se odnosi na zaštitu ljudskih prava, a ne na zaštitu interesa država, širi no što je slučaj sa ugovorima koji se na primer, odnose na isključivo političke ili ekonomske interese država. U prilog prelaska ugovora humanitarnog prava u običajno pravo može se istaći i tvrdnja da svaki novi talas ovih ugovora počiva na prethodnim konvencijama, tako da svako pojedinačno pravilo Ženevskih konvencija o zaštiti žrtava rata ne predstavlja ništa drugo do sprovođenje jednog opštijeg standarda koji je već bio utvrđen nekom prethodnom konvencijom, kao što je na primer, Pravilnik uz Hašku Konvenciju br. IV. No, ovo su zapažanja o osobenosti (ugovora humanitarnog prava, prim. prev.) koja *bi mogla* nastati, ali koja još uvek nije našla svoj izraz u praksi država ili u drugim izvorima humanitarnog prava.

(Izvor: Baxter, B., "Multilateral Treaties as Evidence of Customary International Law" u *The British Year Book of International Law*, 1965-66, str. 285-286)

III OSNOVNI PRINCIPI MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA

Uvod

“Opšti pravni principi priznati od strane civilizovanih naroda”⁵⁸ mogu se, prvo, odrediti kao oni principi unutrašnjeg prava koji su zajednički svim pravnim porecima. Kako je broj država veliki, a njihovi pravni sistemi veoma različiti, mali je broj tako shvaćenih principa čija je formulacija dovoljno precizna da bi im omogućila delotvornost. No, ti principi, *e.g.*, princip dobre vere i princip proporcionalnosti, koji su takođe prerasli u običajno pravo i koji su kodifikovani, primenjuju se i u oružanim sukobima i mogu biti korisni u dopunjavanju i sprovođenju međunarodnog humanitarnog prava (MHP).

Neki drugi principi se mogu posmatrati kao sastavni deo same ideje prava i biti zasnovani više na logici nego na nekom pravnom pravilu. Ako je zabranjeno napadati civile onda logika, a ne pravo, propisuje da napad na vojni cilj mora prestati kada postane očigledno da je to (isključivo) civilni cilj.⁵⁹

Za MHP su ipak mnogo važniji *njegovi sopstveni* opšti principi, *e.g.*, princip **razlikovanja** (civila i boraca, civilnih ciljeva i vojnih ciljeva), princip **potrebe**,⁶⁰ i **zabrana nanošenja nepotrebnih patnji**. Ovi principi nisu, međutim, zasnovani na nekom posebnom izvoru međunarodnog prava, već na ugovorima, običajima ili opštim pravnim principima. Oni se, sa jedne strane, često mogu i moraju izvoditi iz postojećih pravila i izražavaju njihovu suštinu i značenje. Sa druge strane, oni inspirišu postojeća pravila, predstavljaju njihovu potporu, pojašnjavaju ih, a moraju se uzeti u obzir i prilikom njihovog tumačenja.

Izričito priznavanje postojanja opštih principa MHP i posebno značajni primeri opštih principa MHP jesu „elementarni obziri čovečnosti”⁶¹ i

⁵⁸ Čl. 38.1 c) Statuta Međunarodnog suda pravde ih navodi kao jedan od izvora međunarodnog prava.

⁵⁹ To je pravilo sada kodifikovano čl. 57.2 b) Protokola I.

⁶⁰ Kodifikovan kao sredstvo ograničenja vojne akcije u, npr., čl. 57.3 Protokola I.

⁶¹ Ovaj princip je po prvi put priznat u nirnberškoj presudi glavnim nacističkim ratnim zločincima (videti Suđenje glavnim nemačkim ratnim zločincima, Zapisnici Međunarodnog vojnog suda u Nürnbergu, Nemačka, HMSO, London, 1950, deo 22, str. 450); Međunarodni sud pravde se na zahteve čovečnosti prvi put pozvao u *Corfu Channel Case Judgement od 9. aprila 1949*, ICJ Reports, 1949, str. 22.

takozvana “Martensova klauzula” koja propisuje da u slučajevima koji nisu pokriveni ugovorima (i tradicionalnim običajnim pravom) „stanovništvo i učesnici u ratu ostaju pod zaštitom i vlašću načela međunarodnog prava, onakvim kako ona proizilaze iz običaja ustaljenih među prosvećenim narodima, iz zahteva čovečnosti i zahteva javne svesti”.⁶² Martensova klauzula je priznata kao sastavni deo običajnog prava. Ono što je veoma značajno jeste da obe klauzule ističu da u ratu sve što nije zabranjeno nije i dopušteno, i da se odgovori na pitanja iz domena zaštite žrtava rata ne mogu tražiti isključivo pozitivističkim pristupom; međutim, nije lako na bazi ovih klauzula dati precizne odgovore na stvarne problema koji nastaju na bojnopolju. U svetu u kome postoje potpuno različite kulturne i religijske tradicije, različiti interesi i narodi sa različitim istorijskim iskustvima ove klauzule mogu, generalno, samo pokazati smer u kome rešenja treba tražiti.

PREPORUČENA LITERATURA: ABI-SAAB, R., “The ‘General Principles’ of Humanitarian Law According to the International Court of Justice” u *IRRC*, br. 259, 1987, str. 367-375; Blichenko, I.P., “Les principes du droit international humanitaire” u *Studies and Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet*, Geneva, The Hague, ICRC, Martinus Nijhoff Publishers, 1984, str. 291-300; GREIG, D.W., “The Underlying Principles of International Humanitarian Law” u *Australian Yearbook of International Law*, vol. 9, 1985, str. 46-85; PICTET, J., *Development and Principles of International Humanitarian Law*, Dordrecht, Geneva, Martinus Nijhoff Publishers, Henry Dunant Institute, 1985, 99 str.

ŠIRA LITERATURA: McKORMACK, T.I.H., “A *Non-liquet* on Nuclear Weapons – The ICJ Avoids the Application of General Principles of International Humanitarian Law” u *IRRC*, br. 316, 1997, str. 76-91.

Citat: Međunarodne konvencije sadrže brojna pravila koja precizno određuju obaveze država, ali to nije sve. U osnovi tih pravila leži izvestan broj principa koji tvore samu suštinu tih dokumenata. Ponekad su oni izričito navedeni u konvencijama, na neke od njih se jasno upućuje, a neki proističu iz običajnog prava.

⁶² Klauzula je, na osnovu kompromisnog predloga delegata Rusije na Haškoj mirovnoj konferenciji 1899. godine, uneta u preambulu Haške konvencije II iz 1899. godine, a danas je nalazimo u preambuli Haške konvencije IV iz 1907. godine i preambuli Konvencije UN o zabrani ili ograničenju upotrebe određenih vrsta klasičnih oružja i u čl. 63/62/142/158 četiri Ženevske konvencije (posledice otkaza) i čl. 1.2 Protokola I. Paragraf 4 preambule Protokola II sadrži sličnu formulaciju.

Čuvenu Martensovu klauzulu nalazimo u preambuli Haških pravilnika i ona nas upućuje na “načela međunarodnog prava, onakvim kako ona proizlaze iz običaja ustaljenih među prosvetljenim narodima”. Jedan broj članova Ženevskih konvencija takođe upućuje na ove principe, koji su za humanitarno pravo isto toliko bitni koliko i za svaku drugu oblast prava. Oni deluju kao skelet u živom telu, obezbeđuju smernice za nepredviđene slučajeve i predstavljaju sažetak celine, lak za razumevanje i nužan za širenje znanja.

U oblasti prava koju sada razmatramo, minimum principa humanitarnog prava važi uvek, svuda i u svim okolnostima, a primenjuje se i na države koje nisu strane ugovornice jer izražavaju običaj država, [...]

No, ovi principi nikako ne mogu zameniti pravila iz konvencija. Na ta pravila su pravnici nužno upućeni pri razmatranju pojedinosti primene konvencija.

Mi, nažalost, živimo u doba u kome na diplomatskim konferencijama cvetaju formalizam i logoreičnost, jer su diplomate otkrile sve prednosti koje im pružaju duge, složene i nejasne formulacije, upravo kao dimne zavese koje vojni komandanti koriste na bojištu. Tako se lako prikivaju osnovni problemi, a rađa opasnost da mrtvo slovo na papiru nadvlada suštinu. Stoga je neophodnije nego ikada, u toj bujici reči, upotrebiti jednostavan, jasan i koncizan jezik.

Principi humanitarnog prava su prvi put formulisani 1966. godine na osnovu, posebno, Ženevskih konvencija iz 1949. godine. Poželjno bi bilo da se ta formulacija revidira [...]

(**Izvor:** Pictet, J., *Development and Principles of International Humanitarian Law*, Geneva, Martinus Nijhoff Publishers, 1985, str. 59-60; fusnote izostavljene.)

1. Martensova klauzula

LITERATURA: TICEHURST, R., »The Martens Clause and the Laws of Armed Conflict« in *IRRC*, br. 317, 1997, str. 125-134.

2. Principi međunarodnog humanitarnog prava

a) humanost

b) potreba

(Videti *infra* Glava 9. II. 3 »Definicija vojnog cilja«)

LITERATURA: PROKOSCH, E., »Argumants for Restricting Cluster Weapons: Humanitarian Protection versus »Military Necessity« in *IRRC*, br. 299, 1994, str. 183-193

c) proporcionalnost

(Videti *infra* Glava 9, II 5 c) dd) »princip proporcionalnosti)

d) razlikovanje

(Videti *infra* Glava 5 »Suštinska razlika između boraca i civila«)

e) zabrana nanošenja nepotrebnih patnji

(Videti *infra* Glava 9, III, 1. »Osnovno pravilo: član 35 Protokola I«)

f) nezavisnost *ius in bello* od *ius ad bellum*

(Videti *supra* Glava 2, II »Suštinska razlika između *ius ad bellum* (legalnost upotrebe sile) i *ius in bello* (humanitarna pravila koja se moraju poštovati u ratu)«)

Glava 5

SUŠTINSKA RAZLIKA IZMEĐU CIVILA I BORCA

Uvod

Iz osnovnog aksioma međunarodnog humanitarnog prava (MHP) o slabljenju vojnih potencijala neprijatelja kao jedinom dopuštenom cilju oružanih sukoba sledi da MHP mora definisati ko spada u taj potencijal i ko, stoga, može biti napadnut, a ko može neposredno učestvovati u neprijateljstvima, a da zbog toga ne bude sankcionisan pravilima nacionalnog prava. Prema principu razlikovanja, svi uključeni u oružani sukob su dužni da prave razliku između tako definisane kategorije lica, boraca, sa jedne strane i civila, sa druge strane. Zbog toga postoji obaveza boraca da se razlikuju (*i.e.*, da omoguće neprijateljima da ih identifikuju) od svih drugih lica, civila, koje je zabranjeno napadati i kojima je zabranjeno da učestvuju u neprijateljstvima.

Granica između ove dve kategorije lica se tokom vremena razvijala kao rezultat sukoba interesa između moćnih, dobro opremljenih snaga koje su želele striktnu i jasnu identifikaciju kategorije borca, sa jedne strane i, sa druge strane, ne tako moćnih snaga koje su želele da zadrže mogućnost upotrebe fleksibilnih, dodatnih ljudskih potencijala koje bi omogućile nastavak neprijateljstava i pošto je neprijatelj uspostavio kontrolu nad

njihovom teritorijom, što je, međutim, praktično nemoguće ukoliko postoji trajna obaveza boraca da se identifikuju kao borci . MHP u materiji nemeđunarodnih oružanih sukoba čak ni ne spominje koncept borca, uglavnom stoga što države ne žele nikome da priznaju pravo da se bori protiv vladinih snaga.

Pa ipak, da bi se MHP poštovalo neophodno je da razlika postoji: status civilnog lica može biti i biće poštovan samo ako borci neprijateljskih oružanih snaga mogu da očekuju da ih oni koji izgledaju kao civili neće napadati.

<p>CIVILI = sva lica koja nisu borci</p>	<p>BORCI = pripadnici oružanih snaga (Za definiciju videti <i>infra</i> Glava 6, II “Ko je borac?”)</p>
<p>I AKTIVNOSTI</p>	
<p>Ne učestvuju neposredno u neprijateljstvima</p>	<p>Učestvuju neposredno u neprijateljstvima</p>
<p>II PRAVA</p>	
<p>Nemaju pravo da neposredno učestvuju u neprijateljstvima (ali uživaju prava koja se moraju poštovati)</p>	<p>Imaju pravo da neposredno učestvuju u neprijateljstvima (ali imaju i obavezu da poštuju međunarodno humanitarno pravo)</p>
<p>III ODGOVORNOST</p>	
<p>Mogu biti kažnjeni zbog samog učešća u neprijateljstvima</p>	<p>Ne mogu biti kažnjeni zbog učešća u neprijateljstvima (Videti <i>infra</i> Glava 6 IV »Postupanje sa ratnim zarobljenicima«)</p>
<p>IV ZAŠTITA</p>	
<p>Zaštićeni su jer ne učestvuju u neprijateljstvima:</p>	<p>Zaštićeni kada prestane njihovo direktno učešće</p>

<p>- kao civilno stanovništvo pod vlašću neprijatelja (Videti <i>infra</i> Glava 8 II »Zaštita civila od samovoljnog postupanja« i IV »Posebna pravila za okupirane teritorije«)</p> <p>- od napada i dejstva neprijateljstava (Videti <i>infra</i> Glava 9 II »Zaštita civilnog stanovništva od posledica neprijateljstava«)</p>	<p>u neprijateljstvima: kada padnu u zarobljeništvo (Videti <i>infra</i> Glava 6 IV »Postupanje sa ratnim zarobljenicima«)</p> <p>kada su ranjeni, bolesni ili brodolomnici (Videti <i>infra</i> Glava 7 »Zaštita ranjenika, bolesnika i brodolomnika«.)</p> <p>kada u nevolji iskaču iz aviona padobranom (<i>Cf.</i> čl. 42 Protokol I)</p> <p>zaštićeni od upotrebe nekih sredstava i metoda ratovanja i tokom borbe (Videti <i>infra</i> Glava IX III »Sredstva i metode ratovanja«)</p>
---	--

Relativnost razlikovanja: zaštićen je svako ko je u vlasti neprijatelja

V OSNOVNA OBAVEZA BORACA DA SE RAZLIKUJU OD CIVILNOG STANOVNIŠTA

VI RELATIVNOST RAZLIKOVANJA U SAVREMENIM SUKOBIMA

PREPORUČENA LITERATURA: PETERS, R., »The New Warrior« u *Parameters*, Summer 1994, str. 16-26.

ŠIRA LITERATURA: BROWN, K.B., »Counter-Gerrila Operations: Does the Law of War Proscribe Success?« u *Naval Law Review*, vol. 44, 1997, str. 123-173; VEUTHEY, M., *Guerilla et droit humanitaire*, Geneva, Henry Dunant Institute, 1976, 432 str. (novo izdanje ICRC, Ženeva, 1983).

1. Gerilski ratovi
2. Ratovi za uništenje
3. Stanja dezintegracije struktura javne vlasti

Glava 6

BORCI I RATNI ZAROBLJENICI

Uvod

Borci su pripadnici oružanih snaga. Glavna odlika njihovog statusa u međunarodnim oružanim sukobima je pravo neposrednog učesća u neprijateljstvima. Ako padnu pod vlast neprijatelja oni postaju ratni zarobljenici koji se ne smeju kažnjavati zbog toga što su neposredno učestvovali u neprijateljstvima.

Obaveza je boraca da poštuju međunarodno humanitarno pravo (MHP), uključujući i obavezu boraca da se razlikuju od civilnog stanovništva. Ako prekrše MHP oni moraju biti kažnjeni, ali i tada ne gube status borca i, ako ih neprijatelj zarobi, status ratnog zarobljenika, osim u slučaju da su prekršili obavezu da se razlikuju od civila.

LITERATURA: HIGORANI, R.C., *Prisoners of War*, New Zork, Oceana Publications, 2 izdanje, 315 str; LEVIE, H.S., (ur.), *Prisoners of War in International Armed Conflict, International Law Studies – US Naval War College*, vo. 59, 1987, 529 str; LEVIE, H.S., (ur.) *Documents on Prisoners of War, International Law Studies – US Naval War College*, vol. 60, 1979, 853. str.; ROSAS, A., *The Legal Status of Prisoners of War: A Study of International Law Applicable in Armed Conflicts*, Helsinki, Suomalainen Tiedeakatemia, 1976, 523 str.

I PRINCIPI

II KO JE BORAC?

Uvod

Borac je:

- pripadnik oružanih snaga zaraćene strane u oružanom sukobu *stricto sensu*⁶³

- koji poštuje obavezu da se razlikuje od civilnog stanovništva,

ili

- pripadnik neke druge oružane grupe:⁶⁴

- koja pripada jednoj strani u oružanom sukobu;

i

- njeni članovi, kao grupa, ispunjavaju sledeće uslove:

- nalaze se pod odgovornom komandom,

- nose utvrđeni znak raspoznavanja,

- javno nose oružje,

- poštuju MHP,

ili

- pripadnik druge oružane grupe⁶⁵ koja je:

- pod komandom koja je odgovorna jednoj strani u međunarodnom oružanom sukobu i,

- podvrgnuta internom sistemu discipline,

- pod uslovom da njeni pripadnici poštuju,

- pojedinačno,

- u momentu zarobljavanja,⁶⁶

- obavezu da se razlikuju od civilnog stanovništva⁶⁷

- u normalnim okolnostima, kada učestvuje u napadu ili u vojnim operacijama kojima priprema napad

- izuzetno (*npr.* okupirane teritorija, narodnooslobodilački ratovi) tako što javno nosi svoje oružje,

- za vreme svakog vojnog angažovanja,

⁶³ Cf. čl. 4 A 1) Konvencije III.

⁶⁴ Cf. čl. 4 A 2) Konvencije III.

⁶⁵ Cf. čl. 43 Protokola I.

⁶⁶ Cf. čl. 44 5) Protokola I.

⁶⁷ Cf. čl. 44 3) Protokola I.

- za vreme dok ga protivnik može videti dok je angažovan u vojnom razvijanju koje prethodi preduzimanju napada u kome će učestvovati.

PREPORUČENA LITERATURA: HERCZEGH, G., »The Extension of the Notion of Combatant in the Light of the First Geneva protocol of 1977« u *European Seminar on Humanitarian Law* (Jagellonean University, Krakow, 1979) Polish Red Cross, Waraw i ICRC, Geneva, 1979, str. 47-60; LAPIDOTH, R., »*Qui a droit au statut de prisonnier de guerre?*« u *RGDIP*, vol. 82 (1), 1978, str. 170-210; NAHLIK, S.E., »*L'extension du statut de combattant à la lumière du Protocole I de Genève de 1977*« u *Collected Couses*, vol. 164, 1979, str. 171-249.

ŠIRA LITERATURA: ALDRICH, G.H., »Prospects for United States Ratification of Additional Protocol I to the 1949 Geneva Conventions« u *AJIL*, vol. 85 (1), 1991, str. 1-20; MALLISON, T.W., & MALLISON S.V., »The Juridical Status of Irregular Combatant under the International Humanitarian Law of Armed Conflict« u *Case Western Reserve Journal of International Law*, vol. 9 (1), 1977, str. 38-78.

1. Pripadnik oružanih snaga *lato sensu*

2. *Levée en masse*

3. Izuzeci

LITERATURA: BAXTER, R., »So-Called 'Unprivileged Belligerency': Spies, Guerillas and Saboteurs« u *BYIL*, vol. 28, 1951, str. 323-345; MALLISON, T.W., & MALLISON S.V., »The Judicial Status of Irregular Combatants Under the International Humanitarian Law of Armed Conflict« u *Case Western Reserve Journal of International Law*, vol. 9 (1), 1977, str. 38-78.

a) Špijuni

b) Saboteri

LITERATURA: MEYROWITZ, H., »Le statut des saboteurs dans le droit de la gerre« u *RDPMDG*, vol. V (1), 1966, str. 121-174.

c) Plaćenici

PREPORUČENA LITERATURA: DAVID, E., *Mercenaires et volontaires internationaux en droit des gens*, Bruxelles, Editions de l'Universite de Bruxelles, 1978, 460 str.; GREEN, L.C., »The Status of Mercenaires in International Law« u *Israel Yearbook on Human Rihgts*, vol. 8, 1978, str. 9-62.

ŠIRA LITERATURA: BOUMEDRA, T., »International Regulation of the Use of Mercenaries in Armed Conflicts« u *RDPMDG*, vol. XX (1-2), 1981, str. 35-87; CASSESE, A., »Mercenaries: Lawful Combatants or War Criminals?« u *ZaoRV*, vol. 40, 1980, str. 1-30; NWOUGUGU, E.L., »Recent Developments in the Law Relating to Mercenaries« u *RDPMDG*, vol. XX (1-2), 1981, str. 9-34.

4. Pretpostavka u korist statusa borca i statusa ratnog zarobljenika

III KO JE RATNI ZAROBLJENIK?

LITERATURA: LAPIDOTH, R., "Qui a droit au statu de prisonnier de guerre?" u *RGDIP*, vo. 82, 1987, br. 1, str. 170-210; ROSAS, A., *The Legal Status of Prisoners of War: A Study of International Humanitarian Law Applicable in Armed Conflicts*, Helsinki, Suomalainen Tiedeakatemia, 1976, 523 str.

IV POSTUPANJE SA RATNIM ZAROBLJENICIMA

Uvod

Lica koja uživaju status ratnog zarobljenika (i lica pobrojana u čl. 4 B Konvencije III, čl. 28 2) Konvencije I i čl. 44. 5 Protokola I) imaju pravo da se prema njima postupa u skladu sa tim statusom. Ratni zarobljenici mogu biti internirani bez ikakvog posebnog postupka ili razloga koji je u vezi sa njihovom ličnošću, s tim da cilj njihove internacije nije njihovo kažnjavanje, već samo sprečavanje njihovog učešća u neprijateljstvima i/ili njihova zaštita. Samo im se u tom cilju može nametnuti i svako drugo ograničenje koje propisuju veoma detaljne odredbe Konvencije III. Zaštita koja je garantovana ovim odredbama predstavlja kompromis između interesa sile koja ih drži, odnosno sile pod čiju su vlast zarobljenici potpali i interesa samog zarobljenika. Iako značaj ovog drugog činioca, zbog razvoja standarda ljudskih prava, raste, međunarodno humanitarno pravo zarobljenika i dalje smatra vojnikom njegove države. Zbog tog međudržavnog elementa, kao i zbog njegovih sopstvenih interesa, zarobljenik se ne može odreći svojih prava i svog statusa.

PREPORUČENA LITERATURA: ESGIAN, A.J. & SOLF, W.A., "The 1949 Geneva Conventions Relating to the Treatment of Prisoners of War: Its

Principles, Innovations and Deficiencies” u *North Carolina Law Review*, vol. 41 (3), 1963, str. 537-596; FISCHER, H., “Protection of Prisoners of War” u FLECK, D., (ur.), *Handbook of Humanitarian Law*, Oxford, Oxford University Press, 1995, str. 321-367; LEVIE, H.S., “The Employment of Prisoners of War” u *AJIL*, vol. 57 (2), 1963, str. 318-353; RODLEY, N., *The Treatment of Prisoners under International Law*, Paris, UNESCO, 1987, 374 str.

ŠIRA LITERATURA: LEVIE, H.S., “Legal Aspects of the Continued Detention of the Pakistani Prisoners of War by India” u *AJIL*, vol. 67 (3), 1973, str. 512-516; MEYER, M.A., “Liability of POWs for Offences Committed Prior to Capture – The Astiz Affair” u *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 32, 1983; PREUX, J. de, “L’homme de confiance des prisonniers de guerre” u *RICR*, br. 414, 1953, str. 449-475; RISIUS, G., & MEYER, M.A., »The Protection of Prisoners of War against Insults and Public Curiosity« u *IRRC*, br. 295, 1993, str. 288-299; WILHELM, R.-J., »Peut-on modifier la statut des prisonniers de guerre?« u *RICR* br. 415, 1953, str. 516-543 i 681-690.

- lica zaštićena Konvencijom III od momenta kada su potpala pod vlast protivničke strane
- i u izuzetnim okolnostima (*Cf.* čl. 41 3) Protokola I)
- nema predaje sili koja ne poštuje Konvenciju III
- poštovanje drugih odgovornosti prema sili pod čijom se vlašću nalaze
- nema kažnjavanja zbog učesća u neprijateljstvima
- pravila o postupanju tokom internacije
- pravila o krivičnom i disciplinskom postupku

LITERATURA: GASSER, H.-P., »Respect for Fundamental Judicial Guarantees in Time of Armed Conflict – The Part Played by ICRC Delegates« u *IRRC*, BR. 287, 1992, STR. 121-142; MEYER, M.A., »Liability of POWs for Offences Committed Prior to Capture – The Astiz Affair” u *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 32, 1983; WILSON, R., “Escaped Prisoners of War in Neutral Jurisdiction” u *AJIL*, VOL. 35 (3), 1941, STR. 519-530.

- kažnjavanje za dela počinjena pre zarobljavanja
- kazna za bekstvo

V PROTOK INFORMACIJA

LITERATURA: DJUROVIC, G., *The Central Tracing Agency of the International Committee of the Red Cross*, Geneva, Henry Dunant Institute, 1986, 250 str.; SASSOLI, M., »The National Information Bureau in Aid of the Victims of Armed Conflicts« u *ICRC*, br. 256, 1987, str. 6-24.

- dopisna karta
- notifikacija
- korespodencija

VI SPOLJNI MEHANIZMI KONTROLE

1. Sila zaštitnica

LITERATURA: LEVIE, H.S., »Prisoners of War and the Protecting Power« u *AJIL*, vol. 55 (2), 1961, str. 374-397.

2. MKCK

VII REPATRIJACIJA RATNIH ZAROBLJENIKA

Uvod

Budući da su ratni zarobljenici lišeni slobode samo da bi se sprečilo njihovo učešće u neprijateljstvima treba ih osloboditi i repatrirati onda kada nisu u stanju da u njima učestvuju, *i.e.*, tokom sukoba iz zdravstvenih razloga i, naravno, odmah po prestanku aktivnih neprijateljstava. Danas se, pod uticajem prava ljudskih prava i izbegličkog prava, smatra da lica kojima pretili gonjenje ne smeju biti prinudno repatrirana. Kako ovaj izuzetak otvara prostor za zloupotrebe sili pod čijom se vlašću zarobljenici nalaze i pretili raspirivanjem uzajamnog nepoverenja, preporuka je da presudna bude volja zarobljenika, iako ostaje problem kako utvrditi slobodnu volju zarobljenika i kakva je njegova sudbina ako sila pod čijom se vlašću nalazi ne želi da mu da azil.

PREPORUČENA LITERATURA: DINSTEIN, Y., »The Release of Prisoners of War« u *Studies and Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet*, Geneva, The Hague, ICRC, Martinus Nijhoff Publishers, 1984, str. 37-45; SASSOLI, M., »The Status, Treatment and Repatriation of Deserters under International Humanitarian Law« u *Yearbook of the International Institute of Humanitarian Law*, 1985, str. 9-36; SHAPIRO, F.B., »Repatriation of Deserters« u *BYIL*, vol. 29, 1952, str. 310-324; SHIELDS DELESSERT, C., *Release and Repatriation of Prisoners of War at the End of Active Hostilities: A Study of Article 118, paragraph 1 of the Third Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War* (Études suisses de Droit international, vol. 5), Schulthess Polygraphischer Verlag, Zurich, 1977, 225 str.

ŠIRA LITERATURA: BAXTER, R., »Asylum to Prisoners of War« u *BYIL*, vol. 30, 1953, str. 489-498.

1. Tokom neprijateljstva

a) Medicinski slučajevi

b) Sporazumi strana

2. Po okončanju neprijateljstava

3. Lica internirana u neutralne države

PREPORUČENA LITERATURA: OZERDEN, K., *Le sort des militaires belligérants, victimes de la guerre, débarqués dans un port neutre, d'après la Convention de Genève*, Paris, Editions A. Pédone, 1971, 237 str.; STEINER, M., *Die Internierung von Ameenangehörigen Kriegführender Mächte in neutralen Staaten, insbesondere in der Schweiz Während des Weltkrieges 1939/45*, Ernst Lang, Zurich, 1947, 103 str.; REICHEL, D., »L'internement et le rapatriement des militaires soviétiques réfugiés en Suisse pendant la Seconde Guerre Mondiale« u *Actes du symposium 1982*, Lausanne, Edition du Centre d'Historie, 1982, str. 77-90.

ŠIRA LITERATURA: HOFFER, H., »L'internement des malades et blessés dans les pays neutres« u *RICR*, br. 2, 1919, str. 159-171; FAVRE, E., *L'internement en Suisse des prisonniers de guerre*, Genève, Bale, Lyon, George & Cie, Libraires-Éditeurs, 3 vols. 1917-1919.

Glava 7

ZAŠTITA RANJENIKA, BOLESNIKA I BRODOLOMNIKA

Uvod

Prizor hiljada ranjenih vojnika na bojnopolju Solferina navešće Anri Dinana da pokrene proces koji će dovesti do zaključivanja Ženevskih konvencija. Konvencije I i II posvećene su u celini zaštiti ranjenika, bolesnika i brodolomnika, kao i svega što je neophodno da bi im se pomoć ukazala (osoblju i opremi). Ranjenik, bolesnik ili brodolomnik koji ne preduzima neprijateljske akte, čak i ako je prethodno bio borac, postaje »zaštićeno lice«. ⁶⁸ Zabranjeno je napadati ova lica, ona se moraju poštovati i štiti, često i premeštanjem iz borbenih zona zbog zbrinjavanja bez diskriminacije. Ovu zaštitu Protokol I proširuje na ranjene, bolesne i brodolomnike civile koji ne učestvuju u neprijateljstvima. ⁶⁹

Međutim, da bi neophodna pomoć mogla biti pružena potrebno je da oni koji je pružaju budu zaštićeni od napada. To je na bojnopolju moguće ostvariti samo ako se ovo osoblje svrsta u posebnu kategoriju lica koja nikada ne učestvuju u neprijateljstvima, staraju se o svim ranjenicima bez diskriminacije i mogu se raspoznati po nekoj oznaci.

⁶⁸ Pojam zaštićenog lica definisan je čl. 13 Konvencije I i čl. 13 Konvencije II.

⁶⁹ Cf. čl. 8 a) i b) Protokola I i čl. 16 Konvencije IV.

LITERATURA: PERRIN, P. (ur.), *Handbook on War and Public Health*, Geneva, International Committee of the Red Cross, 1996, 446 str.

I ZAMISAO IZ SOLFERINA

LITERATURA: DUNANT, H., *A Memory of Solferino*, Geneva, 1862.

II POŠTOVANJE, ZAŠTITA I STARANJE O RANJENICIMA, BOLESNICIMA I BRODOLOMNICIMA BEZ NEPOVOLJNE DISKRIMINACIJE

LITERATURA: JUNOD, S.-S., *Protection of the Victims of Armed Conflict Falkland-Malvinas Islands (1982): International Humanitarian Law and Humanitarian Action*, Geneva, 1984, 45 str.; SOLF, W.A., »The Development of the Protection of the Wounded, Sick and Shipwrecked under the Protocols Additional to the 1949 Geneva Convention« u *Studies and Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet*, Geneva, The Hague, ICRC, Martinus Nijhoff Publishers, 1984, str. 237-248.

1. Beneficijari

Pod uslovom da ne preduzimaju neprijateljske akte

a) Prema Konvencijama I i II: vojno osoblje

b) Prema Protokolu I: uključivanje civila

2. Poštovanje

3. Zaštita

4. Staranje

- Jednak tretman

- Evakuacija

III SANITETSKO OSOBLJE I VOJNI SVEŠTENICI

Uvod

Konvencije I i II usmerene na zaštitu ranjenika, bolesnika i brodolomnika, proširuju zaštitu i na sanitetsko osoblje, pomoćno administrativno osoblje i vojne sveštenike.⁷⁰ Njih je, tokom borbem, zabranjeno napadati i mora im biti dopušteno da izvršavaju svoje medicinske i religiozne obaveze.⁷¹ Oni se, ako padnu u ruke suprotnoj strani, ne smatraju ratnim zarobljenicima i mogu biti zadržani samo ako postoji potreba za negom ratnih zarobljenika.⁷² Konvencije I i IV predviđaju i zaštitu civila koji neguju bolesne i ranjene borce i civile.⁷³ Protokol I dalje širi kategoriju lica (trajno ili privremeno, vojnih ili civilnih) koja uživaju zaštitu po osnovu svoje sanitetske ili religiozne funkcije.⁷⁴ Zaštita je garantovana i društvima za pomoć koja ispunjavaju odgovarajuće uslove predviđene Konvencijom.⁷⁵

PREPORUČENA LITERATURA: BACCINO-ASTRADA, Dr. A., *Manual on the rights and Duties of Medical Personnel in Armed Conflicts*, ICRC, League of Red Cross and Red Crescent Societies, Geneva, 1982, 77 str.; O'BRIEN, R., *A Manual of International Humanitarian Law for Religious Personnel*, Adelaide, Australian Red Cross, 1993, 31 str.; PICTET, J., »The Medical Profession and International Humanitarian Law« u *IRRC*, br. 247, 1985, str. 191-209.

ŠIRA LITERATURA: HIEBEL, J.-L., »Human Rights Relating to Spiritual Assistance as Embodied in the Geneva Conventions of 1949« u *IRRC*, br. 214, 1980, str. 3-28; TOOLE, M., »Frontline Medicine« u *Médecins Sans Frontières* (eds.), *World Crisis*, New York, Routledge, 1997, str. 16-36.

1. Definicija

⁷⁰ Cf. čl. 24 i 25 Konvencije I (o pripadnicima oružanih snaga) i čl. 36 i 37 Konvencije II.

⁷¹ Cf. čl. 24-27 Konvencije I, čl. 36 i 37 Konvencije II, čl. 15-20 Protokola I i čl. 9 Protokola II.

⁷² Cf. čl. 28 i 30 Konvencije I, čl. 37 Konvencije II i čl. 33 Konvencije III.

⁷³ Cf. čl. 18 Konvencije I i 20 1) Konvencije IV.

⁷⁴ Cf. čl. 8 c) i d) Protokola I.

⁷⁵ Cf. čl. 26 i 27 Konvencije I, čl. 25 i 36 Konvencije II i čl. 9 2) Protokola I.

- a) vojno (stalno ili privremeno) sanitetsko osoblje
- b) civilno sanitetsko osoblje koje je odredila jedna strana u sukobu
- c) sanitetsko osoblje koje je stavila na raspolaganje treća država ili organizacija jednoj strani u sukobu
- d) osoblje nacionalnog društva koje je priznala i posebno ovlastila jedna strana u sukobu

LITERATURA: »Technical Note: The Red Cross and its Role as an Auxiliary to Military Medical Service« u *IRRC*, br. 234, 1983, str. 139-141.

2. Zaštita

- a) na bojnopolju (uključujući i stanovnike ratne zone)
 - zabrana napada
 - mogu da vrše sanitetske obaveze u skladu sa medicinskom etikom
- b) kada padnu u ruke neprijatelju
 - hitna repatrijacija
 - nega ratnih zarobljenika
- c) pod kontrolom neprijatelja
 - pravo da obavljaju sanitetske poslove
 - pravo da ne izvrše akte suprotne medicinskoj etici
 - pravo na lekarsku tajnu, osim u slučajevima predviđenim zakonom

3. Obaveze sanitetskog osoblja

PREPORUČENA LITERATURA: BOTHE, M., »International Medical and Humanitarian Law« u *ILCA Reports*, vol. 59, 1980, str. 520-530; HIEBEL, J.-L., »Human Rights Relating to Spiritual Assistance as Embodied in the Geneva Conventions of 1949« u *IRRC*, br. 214, str. 3-28; PICTET, J., »The Medical Profession and International Humanitarian Law« u *IRRC*, br. 247, 1985, str. 191-209; SCHOENHOLZER, J.-P., »The Doctor in the Geneva Conventions of 1949« u *ICR Supplement*, vol. VI, br. 11, 1953, str. 191-213 i vol. VI, br. 12, 1953, str. 225-253; TORRELLI, M., *Le médecin et les droits de l'homme*, Paris, Berger-Levrault, 1983, 466 str.

ŠIRA LITERATURA: HIEBEL, J.-L., *Assistance spirituelle et conflits armés: Droit Humain*, Genève, Institute Henry Dunant, 1980, 463 str.

- a) bez direktnog učešća u neprijateljstvima
- b) poštovanje medicinske etike
- c) pružanje pomoći bez diskriminacije
- d) poštovanje principa neutralnosti
- e) raspoznavanje

IV ZAŠTITA MEDICINSKIH DOBARA I OBJEKATA (UKLJUČUJUĆI I BOLNICE, AMBULANTE I TD.)

Uvod

Međunarodno humanitarno pravo ustanovljava, sveobuhvatno i detaljno, zaštitu sanitetskih jedinica,⁷⁶ sanitetskog transporta⁷⁷ i sanitetskog materijala.⁷⁸

Zaraćene strane su u stalnoj obavezi da poštuju i štite ova dobra⁷⁹ koja ne smeju biti cilj njihovog napada. Zaštićene ustanove se ni pod kojim okolnostima ne smeju koristiti sa namerom da se od napada zaštite vojni ciljevi.

⁷⁶ Cf. čl. 19-23 Konvencije I, čl. 18 Konvencije IV, čl. 8e) i 12-14 Protokola I. Prema članu 8 e) Protokola I: "Pod izrazom *sanitetske jedinice* podrazumevaju se ustanove i druge jedinice, vojne ili civilne, organizovane u sanitetske svrhe tj. radi traženja, prikupljanja, transporta, utvrđivanja dijagnoze ili lečenja – uključujući pružanje prve pomoći – ranjenika, bolesnika i brodolomnika, ili radi sprečavanja bolesti. Izraz obuhvata, npr., bolnice i druge slične jedinice, centre za transfuziju krvi, centre za preventivnu medicinu i institute, sanitetska skladišta i depoe sanitetskog i farmaceutskog materijala tih jedinica. Sanitetske jedinice mogu biti nepokretne ili pokretne, stalne ili povremene".

⁷⁷ Cf. čl. 35-37 Konvencije I, čl. 38-40 Konvencije II čl. 21-22 Konvencije IV i čl. 8 g) i 21-31 Protokola I. Prema članu 8 g) Protokola I: „Pod izrazom *sredstvo sanitetskog transporta* podrazumeva se svako transportno sredstvo, vojno ili civilno, stalno ili privremeno dodeljeno isključivo za vršenje sanitetskog transporta i koje je pod kontrolom nadležnih organa jedne strane u sukobu”.

⁷⁸ Cf. čl. 33-34 Konvencije I.

⁷⁹ Cf. čl. 19, 33 i 35 Konvencije I, čl. 22-27 Konvencije II i čl. 12 1) Protokola I.

Zaštita sanitetskih ustanova prestaje samo ako se one, izvan svojih humanih funkcija, upotrebe za vršenje radnji štetnih po neprijatelja.⁸⁰ Ipak, i u takvim slučajevima, zaštita prestaje tek posle upućivanja opomene kojom se, u svim pogodnim slučajevima, ostavlja razuman rok i tek pošto ta opomena ostane bez dejstva.

LITERATURA: RUFIN, J.-C., »The Paradoxes of Armed Protection« u Médecins Sans Frontières (ur.), *Life, Death and Aid*, New York, Routledge, 1993, str. 111-123.

1. Zaštita

2. Gubljenje zaštite

V MOGUĆNOST USTANOVLJAVANJA SANITETSKIH ZONA, ZONA BEZBEDNOSTI I DEMILITARIZOVANIH ZONA

(Videti i *infra*, Glava 9. II. 11 »Zone za zaštitu žrtava rata od posledica neprijateljstava«)

LITERATURA: LAVOYER, J.P., »International Humanitarian Law, Protected Zones and the Use of Force« u BIERMANN W. & VADSET, M. (ur.), *UN Peacekeeping in Trouble: Lessons Learned from the Former Yugoslavia*, Aldershot, Ashgate, 1998, str. 262-279; SANDOZ, Y., »Localités et zones sous protection spéciale« u *Quatre études du droit international humanitaire*, Geneva, Henry Dunant Institute, 1985, str. 35-47.

VI ZNAK CRVENOG KRSTA/CRVENOG POLUMESECA

Uvod

Konvencije i Dopunski protokoli propisuju upotrebu tri znaka: crveni krst, crveni polumesec i crveni lav i sunce na beloj pozadini.⁸¹ Danas su,

⁸⁰ Cf. čl. 21 Konvencije I, čl. 34 Konvencije II i čl. 13 1) Protokola I.

⁸¹ Cf. čl. 38 Konvencije I, čl. 41 Konvencije II, čl. 8 1) Protokola I i čl. 12 Protokola II.

međutim, samo prva dva propisana amblema u upotrebi. Pa ipak, Pokret Međunarodnog Crvenog krsta i Crvenog polumeseца je godinama suočen sa nizom problema koji nastaju zbog upotrebe raznih drugih oznaka. Taj pluralitet ugrožava samu suštinu odlike zaštićenih oznaka, njihovu univerzalnost, neutralnost i nepristrasnost i time, u krajnjoj liniji, dovodi u pitanje zaštitu koju oni pružaju.

Oznaka ima i zaštitnu i indikativnu funkciju. Osnovna namena amblema je da tokom sukoba pruži zaštitu i to na taj način što će ustanoviti razliku između boraca i lica i objekata koja su zaštićena Konvencijom i Dopunskim protokolom (npr. sanitetskog osoblja, sanitetskih jedinica i sredstava transporta⁸²).⁸³ Da bi emblem efikasno delovao u tim okolnostima on mora biti dovoljno veliki da obezbedi raspoznavanje.⁸⁴ On se može koristiti samo u medicinske svrhe i to po odobrenju i pod kontrolom države. Indikativnu funkciju znak ostvaruje pretežno u doba mira, kada ne obezbeđuje zaštitu. Tako upotrebljen on označava lica, opremu i aktivnosti (u skladu sa principima Crvenog krsta) koji pripadaju Crvenom krstu ili Crvenom polumeseću.⁸⁵ Upotreba amblema za označavanje mora biti u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i, po pravilu, malih razmera. I dok ova ograničenja važe za nacionalna društva Crvenog krsta ili Crvenog polumeseца i druge korisnike oznake, organizacije Međunarodnog Crvenog krsta ga mogu koristiti u svako doba i za sve svoje aktivnosti.

Da se zaštita koju oznaka pruža ne bi dovodila u pitanje neophodno je sprečiti zloupotrebu ili protivpravnu upotrebu oznake, što u određenim situacijama predstavlja ratni zločin,⁸⁶ oznaka se, takođe, ne sme oponašati ni upotrebljavati u privatne ili komercijalne svrhe.⁸⁷ Strane ugovornice su obavezne da sprovode nacionalno zakonodavstvo, usklađeno sa Konvencijom i Dopunskim protokolima, koje reguliše dozvolu upotrebe oznake, ali i da kažnjavaju protivpravnu upotrebu i zaloupotrebu oznake.⁸⁸

⁸² Za transport na kopnu *cf.* čl. 35 Konvencije I, na moru *cf.* čl. 22, 24, 26, 27 i 43 Konvencije II, u vazduhu *cf.* čl. 36 Konvencije I i čl. 39 Konvencije II.

⁸³ *Cf.* čl. 39-43 Konvencije I, čl. 41-43 Konvencije II, čl. 18 Protokola I i čl. 12 Protokola II.

⁸⁴ O tehničkim sredstvima raspoznavanja *cf.* čl. 4-5 Aneksa Protokola I.

⁸⁵ *Cf.* čl. 44 2)-4) Konvencije I.

⁸⁶ *Cf.* čl. 37.1) i 85.3) Protokola I.

⁸⁷ *Cf.* čl. 23 f) Haškog pravilnika, čl. 53 Konvencije I, čl. 45 Konvencije II, čl. 38 i 85.3)f) Protokola I i čl. 12 Protokola II.

⁸⁸ *Cf.* čl. 54 Konvencije I i čl. 45 Konvencije II.

PREPORUČENA LITERATURA: BOUVIER, A., »Special Aspects of the Use of the Red Cross or Red Crescent Emblem« u *IRRC*, br. 272, 1989, str. 438-458; BUGNION, F., *The Emblem of the Red Cross: A Brief History*, Geneva, ICRC, 1977, 81 str. (offprint from *IRRC*, br. 193, 1977, str. 167-190; br. 194, 1977, str. 229-256; br. 195, 1977, str. 283-286); SLIM, H., »Protection of the Red Cross and Red Crescent Emblems and the Repression of Misuse« u *IRRC*, br. 272, 1989, str. 420-437.

ŠIRA LITERATURA: CAUDERAY, G.C., »Visibility of the Distinctive Emblem on Medical Establishments, Units and Transports« u *IRRC*, BR. 277, 1990, STR. 295-321; EBERLIN, P., *Protective Signs*, Geneva, ICRC, 1983, 73 str.; PICTET, J., *The Sign of the Red Cross*, Geneva, ICRC, 1949, 35 str. (offprint from *ICRC*, dodatak na engleskom, br. 4, vol. II, april 1949, str. 143-175).

1. Dva različita znaka

PREPORUČENA LITERATURA: BUGNION, F., »The Red Cross and Red Crescent Emblems« u *IRRC*, br. 272, 1989, str. 408-419; SANDOZ, Y., »The Red Cross and Red Crescent Emblems: What is at Stake?« u *IRRC*, br. 272, 1989, str. 405-407; SOMMARUGA, C., »Unity and Plurality of the Emblems« u *IRRC*, br. 289, 1992, str. 333-338.

ŠIRA LITERATURA: EBERLIN, P., »Technical Note on the Colours of the Red Cross and Red Crescent Emblem« u *IRRC*, br. 233, 1983, str. 77-80; ROSENNE, S., »The Red Cross, Red Crescent, Red Lion and Sun and the Red Shield of David« u *Israel Yearbook on Human Rights*, vol. 5, 1975, str. 9-54.

2. Tehnička sredstva označavanja

LITERATURA: BOUVIER, A., »Humanitarian Protection and Armed Conflicts at Sea: Means and Methods of Identifying Protected Craft« u *Syracuse Journal of International Law and Commerce*, vol. 14, 1988, str. 759-765; CAUDERAY, G., »Means of Identification for Protected Medical Transports« u *IRRC*, br. 300, 1994, str. 266-278; CAUDERAY, G. C., uz pomoć BOUVIER, A. (ur.), *Manual for the Use of Technical Means of Identification by Hospital Ships, Coastal Rescue Craft, other Protected Craft and Medical Aircraft*, Geneva, ICRC, 2nd ed., 1995, 196 str.; EBERLIN, P., »La modernisation de la signalisation protectrice et les communications des unités et moyens de transport sanitaires« u *Studies and Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet*, Geneva, La Haye, CICR, Martinus Nijhoff Publishers, 1984, str. 47-75; EBERLIN, P., »Underwater Acoustic Identification of Hospital Ships« u *IRRC*, br. 267, 1988, str. 505-518.

3. Zaštitna funkcija

- a) da označi sanitetsko osoblje i jedinice
- b) isticanje sa dozvolom i pod kontrolom nadležne vlasti
- c) MKCK i Međunarodna federacija mogu ga koristiti uvek

4. Indikativna funkcija

LITERATURA: BOUVIER, A., »Special Aspects of the Use of the Red Cross or Red Crescent Emblem« u *IRRC*, br. 272, 1989, str. 438-458.

5. Suzbijanje zloupotrebe i protivpravne upotrebe

LITERATURA: MEYER, M.A., »Protecting the Emblem in Peacetime: The Experiences of British Red Cross Society« u *IRRC*, br. 272, 1989, str. 459-464; SLIM, H., »Protection of the Red Cross and Red Crescent and Repression of Misuse« u *IRRC*, br. 272, 1992, str. 420-437.

VII ODREDBE O MRTVIM I NESTALIM LICIMA

Uvod

Primarni razlog zbog koga međunarodno humanitarno pravo (MHP) predviđa posebna pravila o mrtvim i nestalim licima nije njihova zaštita. Glavni razlog jeste »pravo porodica da saznaju sudbinu svojih članova«. ⁸⁹ Lica se smatraju nestalim ukoliko njihovi rođaci ili strana u čijoj se vlasti nalaze ne znaju kakva je njegova sudbina. Obaveza je svake strane u sukobu da pronalazi lica čiji je nestanak objavila protivnička strana. ⁹⁰

Nestala lica su zapravo, ili mrtva ili živa. Ako su živa ona su ili u zatočeništvu neprijatelja ili su slobodna, ali odvojena graničnim linijama ili granicama od svojih porodica. U tom slučaju, oni mogu da koriste zaštitu koju MHP predviđa za kategoriju lica kojoj pripadaju (civili, ratni zarobljenici, ranjenici i bolesnici itd.). U svakom slučaju, MHP sadrži pravila

⁸⁹ Cf. čl. 32 Protokola I.

⁹⁰ Cf. čl. 33.1. Protokola I.

čiji je cilj da obezbede da ova lica ne ostanu u statusu nestalih – osim ako ona sama ne žele da prekinu veze sa svojim porodicama ili državom.⁹¹

Ako je do sticanja statusa nestalog lica došlo usled uobičajenog prekida poštanskog saobraćaja ili čestih pokreta stanovništva tokom oružanog sukoba, porodične veze treba što brže uspostaviti, *inter alia* uz pomoć Centralne službe traženja MKCK, sve dok strane poštuju obavezu da omoguće razmenu porodične prepiske i spajanje porodica.⁹² Ako je lice steklo status nestalog lica zbog toga što ju je neprijatelj lišio slobode ili hospitalizovao, nesigurnost porodice ne bi trebalo da traje dugo s obzirom na to da MHP predviđa brzo dostavljanje informacija o hospitalizaciji ili zatočeništvu porodici i vlastima i to na tri načina: saopštenjem o hospitalizaciji, zarobljavanju ili hapšenju,⁹³ dopisna karta o zarobljavanju ili internaciji⁹⁴ i pravo na porodičnu prepisku.⁹⁵ Otuda lica koja su zakonito lišena slobode ne mogu biti dugo u statusu nestalog, jer su nadležne vlasti u obavezi i da odgovore na pitanja o zaštićenom licu.⁹⁶

Ako je nestala osoba mrtva, koliko je važno, toliko je i teže obavestiti porodicu. Nije moguće obavezati svaku od strana u sukobu da identifikuje svakog umrlog. Stoga je na svakoj strani samo da to pokuša i da prikupi informacije koje bi pomogle identifikaciju umrlih,⁹⁷ što je lakše učiniti ako umrli nosi ličnu kartu ili pločicu, kako propisuje međunarodno humanitarno pravo,⁹⁸ i putem sporazuma o stvaranju ekipa za traženje.⁹⁹ Ako je identitet utvrđen, o tome se obaveštava porodica. U svakom slučaju, posmrtnim ostacima se mora iskazati poštovanje, oni moraju biti pristojno sahranjeni, a grobovi obeleženi.¹⁰⁰ Sasvim je razumljivo da rođaci preminulih žele da posete grobove, a često i da prenesu posmrtnu ostatku voljenih osoba. To je, međutim, moguće ostvariti samo na bazi sporazuma zainteresovanih strana i, u principu, tek po okončanju sukoba.¹⁰¹

⁹¹ To ne predstavlja poseban problem za međunarodno humanitarno pravo – osim što treba izbeći notifikaciju koja bi mogla da naškodi osobi o kojoj je reč. *Cf.* čl. 137 2) Konvencije IV.

⁹² *Cf.* čl. 25 i 26 Konvencije IV.

⁹³ *Cf.* čl. 16 Konvencije I, čl. 19 Konvencije II, čl. 122 i 123 Konvencije III, čl. 136 i 140 Konvencije IV i čl. 33 2) Protokola I.

⁹⁴ *Cf.* čl. 70 Konvencije III i čl. 106 Konvencije IV.

⁹⁵ *Cf.* čl. 71 Konvencije III i 107 Konvencije IV.

⁹⁶ *Cf.* čl. 122 7) Konvencije III i čl. 137 Konvencije IV.

⁹⁷ *Cf.* čl. 16 Konvencije I i 33 2) Protokola I.

⁹⁸ *Cf.* čl. 17 3) Konvencije III.

⁹⁹ *Cf.* čl. 33 4) Protokola I.

¹⁰⁰ *Cf.* čl. 17 Konvencije I i 34 1) Protokola I.

¹⁰¹ *Cf.* čl. 34 2) i 4) Protokola I.

1. **Razlika između mrtvih i nestalih**
2. **Obaveza identifikovanja mrtvih i notifikacija**
3. **Obaveza da se traga za osobama koje se vode kao nestale**
4. **Odnos prema posmrtnim ostacima**
 - a) **poštovanje**
 - b) **pristojna sahrana**
 - c) **obeležavanje grobova**
 - d) **pristup grobovima**
 - e) **sporazum o prenosu posmrtnih ostataka**

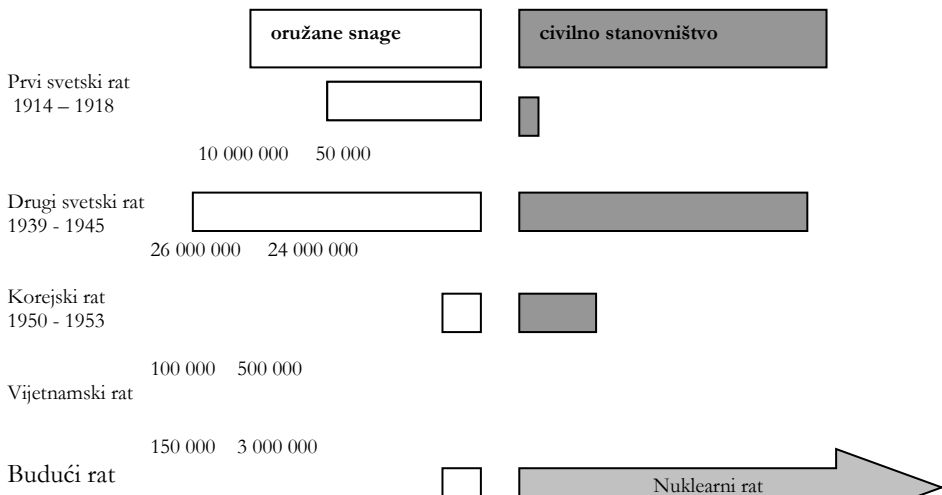
Glava 8

ZAŠTITA CIVILNOG STANOVNIŠTVA

Uvod

Iako međunarodno humanitarno pravo (MHP) propisuje da napad sme biti usmeren samo na borce i vojne ciljeve, a da se civili moraju poštovati, sve je češći slučaj da su upravo civili najbrojnije žrtve oružanih sukoba.¹⁰² No, sve i da se MHP savršeno poštuje, civili bi ipak mogli postati žrtve oružanog sukoba budući da napadi i vojne operacije usmerene na vojne ciljeve nisu zabranjeni samo zato što mogu ugroziti i civilno stanovništvo.

Odnos ubijenih pripadnika oružanih snaga i civilnog stanovništva tokom oružanih sukoba



Sa jedne strane, civilno stanovništvo u ratu treba da postuju oni zakoni kojima se rukama oni nalaze, koji ih mogu, *e.g.*, hapsiti, zlostavljati, povrediti, konfiskovati njihovu imovinu ili im uskratiti hranu i medicinsku pomoć.

¹⁰² Cifre koje su date na ovom dijagramu preuzete su od Federalnog ureda za zaštitu civila iz Berna, Švajcarska, 1988. godina. Skala različitih odeljaka ove mape je samo ilustracija pomenutih cifara. MKCK, 1999. godina.

Odredbe MHP predviđaju izvesnu meru zaštite za sve civile,¹⁰³ ali je najveća zaštita predviđena za »zaštićene civile«,¹⁰⁴ *i.e.*, u osnovi, ona lica koja su u vlasti neprijatelja – zato što se nalaze na neprijateljskoj teritoriji¹⁰⁵ ili zbog toga što se nalaze na teritoriji koju je neprijatelj okupirao.¹⁰⁶ Najdetalnija su pravila, u oba pomenuta slučaja, o postupanju sa civilnim licima interniranim povodom sukoba i to zbog imperativnih razloga njihove bezbednosti, izuzimajući materiju sudskog postupka.¹⁰⁷ Objašnjenje za ovako precizno razrađivanje pravnog položaja civilnih interniraca leži u činjenici da ovaj tip internacije predstavlja izuzetak od opšteg pravila da se neprijateljski civili, kao i borci, ne smeju držati zatočeni. Otuda ovaj režim, u velikoj meri, sledi pravni režim koji Konvencija III propisuje za ratne zarobljenike.

Sa druge strane, civile u ratu treba da poštuje i zaraćena strana koja pruža otpor sili u čijoj se vlasti oni nalaze, a koja, *e.g.*, bombarduje gradove u kojima civili žive, napada civile na bojnopolju ili sprečava dostavu namirnica ili porodične prepiske. Relevantna pravila o zaštiti civilnog stanovništva od posledica neprijateljstava, pretežno sadržana u Protokolu I¹⁰⁸ i običajnom pravu (koje je delom zasnovano na Haškom pravilniku iz 1907. godine), predstavljaju deo prava o vođenju neprijateljstava i obuhvataju sva civilna lica koja se nalaze na teritoriji strana u međunarodnom oružanom sukobu.¹⁰⁹

LITERATURA: BEST, G., *Humanity in Warfare: The Modern History of the International Law of Armed Conflicts*, London, Weidenfels & Nicholson, 1980, 400 str.; DOSWALD-BECK, L., »The Value of the 1977 Protocols for the Protection of Civilians« u MEYER, M.A. (ur.) *Armed Conflict and the New Law: Aspects of the 1977 Geneva Protocols and the 1981 Weapons Convention*, London, British Institute of International and Comparative Law, 1989, str. 137-172; KALSHOVEN, F., »Reaffirmation and Development of International Humanitarian Law in Armed

¹⁰³ *Cf.* Deo II Konvencije IV (čl. 13-26) i Odeljak III Dela IV Protokola I (čl. 72-79, posebno osnovne garancije predviđene čl. 75).

¹⁰⁴ Iako međunarodno humanitarno pravo štiti sve civile ovaj termin definisan članom 4 Konvencije IV u skladu sa tradicionalnom međudržavnom strukturom međunarodnog humanitarnog prava, ne obuhvata ona lica koja su u vlasti one zaraćene strane čiji su državljani.

¹⁰⁵ *Cf.* čl. 27-46 i 79-135 Konvencije IV.

¹⁰⁶ *Cf.* čl. 27-34 i 47-135 Konvencije IV.

¹⁰⁷ *Cf.* čl. 79-135 Konvencije IV.

¹⁰⁸ *Cf.* posebno, čl. 48-71 Protokola I.

¹⁰⁹ *Cf.* čl. 49.2.

I ZAŠTITA CIVILNOG STANOVNIŠTVA OD POSLEDICA NEPRIJATELJSTAVA

(Videti *infra* Glava 9, II »Zaštita civilnog stanovništva od posledica neprijateljstava«)

II ZAŠTITA CIVILA OD SAMOVOLJNOG POSTUPANJA

1. Pravila koja važe za sve civile

a) Pomoć i olakšice

(Vidi *infra* Glava 9, IV »Međunarodno humanitarno pravo i humanitarna pomoć«)

b) Posebna zaštita žena

PREPORUČENA LITERATURA: CHINKIN, C., »A Gendered Prospective to the International Use of Force« u *Australian Yearbook of International Law*, 1988-1989, str. 279-293; GARDAM, J., »Women, Human Rights and International Humanitarian Law« u *IRRC*, br. 324, 1998, str. 421-432; MERON, T., »Rape as a Crime under International Humanitarian Law« u *AJIL*, vol. 87 (3), 1993, str. 424-428; MORRIS, M., »By Force of Arms: Rape, War and Military Culture« u *Duke Law Journal*, vol. 45 (4), 1996, str. 651-781.

ŠIRA LITERATURA: CHINKIN, C., »Rape and Sexual Abuse of Women in International Law« u *EJIL/JEDI*, 1994, str. 326-341; GARDAM, J., »Women and the Law of Armed Conflict: Why the Silence?« *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 46, 1997, str. 55-80; NIARCHOS, C.N., »Women, War and Rape: Challenges Facing the International Tribunal for the Former Yugoslavia« u *Human Rights Quarterly*, vol. 17 (4), 1995, str. 649-690.

c) Posebna zaštita dece

Citat: Član 38

1. Strane ugovornice se obavezuju da poštuju i obezbeđuju poštovanje pravila međunarodnog humanitarnog prava koja su za njih obavezujuća u situacijama oružanih sukoba, a odnose se na dete.
 2. Strane ugovornice će preduzeti sve moguće mere da obezbede da osobe koje nisu navršile 15 godina direktno ne učestvuju u neprijateljstvima.
 3. Strane ugovornice će se uzdržati od regrutovanja u svoje oružane snage osoba koje nisu navršile 15 godina. U regrutovanju onih osoba koje su navršile 15 godina, ali koje nisu navršile 18 godina, strane ugovornice će nastojati da daju prednost onima koji su najstariji.
 4. U skladu sa svojim obavezama po međunarodnom humanitarnom pravu da štite civilno stanovništvo u oružanim sukobima, strane ugovornice će preduzeti sve moguće mere da obezbede zaštitu i brigu o deci koja su pogođena oružanim sukobom.
- (Izvor: *Konvencija o pravima deteta*, 20. novembar 1989)

LITERATURA: BRETT, R. & McCALLIN, M., *Children: The Invisible Soldiers*, Radda Barnen (Swedish Save the Children), Stockholm, 1996, 257 str.; DELISSEN, A.J.M., »Legal Protection of Child-Combatant after the Protocols: Reaffirmation, Development or a Step Backwards« u *Humanitarian Law of Armed Conflict – Challenges Ahead, Essays in Honour of Frits Kalshoven*, Martinus Nijhoff Publishers, 1991, str. 153-164; DUTLI, M.T., »Captured Child Combatants« u *IRRC*, br. 278, 1990, str. 421-468; COHN, I. & GOODWIN-GILL, G., *Child Soldiers. The Role of Children in Armed Conflicts*, A Study on Behalf of the Henry Dunant Institute, Oxford, Claredon Press, 1994, 228 str.; PLATTNER, D., »Protection of Children in International Humanitarian Law« u *IRRC*, br. 240, 1984, str. 140-152; SINGER, S., »The Protection of Children During Armed Conflict Situation« u *IRRC*, br. 252, maj 1986, str. 133-167; BOUVIER, A., DUTLI, M.-T., »Children in Armed Conflicts« u *The International Journal of Children's Rights*, vol. 4 (2), 1996, str. 115-212.

- poštovanje dece
- zabrana regrutovanja
- status i tretman dece

d) Posebna zaštita novinara

LITERATURA: BOITON-MALHERBE, S., *La protection des journalistes en mission périlleuse dans les zones de conflit armé*, Bruxelles, Edition de l'Université de Bruxelles et Bruylant, 1989, 404 str.; GASSER, H.-P., »The Protection of

Journalists Engaged in Dangerous Professional Missions« u *IRRC*, br. 232, 1983, str. 3-18; MINEAR, L., SCOTT, L., WEISS, T., *The News, Media, Civil War and Humanitarian Action*, Boulder, London, Rienner Publishers, 1996, 123 str.

e) Spajanje razdvojenih porodica i porodična prepiska

LITERATURA: EFFER, D. & TOMAN, J., *Family Reunification: Collecton of Documents*, Geneva, Henry Dunant Institute, 1997, 184 str.; SASSOLI, M., »The National Bureau in Aid of the Victims of Armed Conflicts« u *IRRC*, br. 256, 1987, str. 6-24; DRAPER, G.I.A.D., »The Reunion of Families in Time of Armed Conflict« u *IRRC*, br. 191, 1977, str. 57-65.

f) Osnovne garancije (član 75 Protokola I)

LITERATURA: HERCZEGH, G., »State of Emergency and Humanitarian Law on Article 75 Additional Protocol I« u *IRRC*, br. 242, 1984, str. 263-273.

2. Pravila o zaštićenim civilima

a) Ko je zaštićeni civil?

b) Pravila o zaštićenim civilima

- pravo da napuste okupiranu teritoriju
- humano postupanje

LITERATURA: SALINAS BURGOS, H., »The Taking of Hostages and International Humanitarian Law« u *IRRC*, br. 270, 1989, str. 196-216.

- prinudni rad
- zabrana kolektivnog kažnjavanja
- poseta sile zaštitnice ili MKCK
- ako su internirani: civilni internirci
- odluka o interniranju: pojedinačna administrativna odluka
- razlozi internacije: imperativni razlozi bezbednosti, ne kažnjavanje
- postupak prema interniranim civilima

LITERATURA: SASSOLI, M., »The National Information Bureau in Aid of the Victims of Armed Conflicts« u *IRRC*, br. 256, 1987, str. 6-24

- oslobađanje interniranih civila

c) Dopuštena derogacija

III IZBEGLICE I RASELJENA LICA U MEĐUNARODNOM HUMANITARNOM PRAVU

Uvod

Ako bi države trajno i u potpunosti poštovale principe međunarodnog humanitarnog prava (MHP) o zaštiti civila¹¹⁰ ne bi bilo ni seoba civilnog stanovništva zbog oružanih sukoba. MHP nemeđunarodnih oružanih sukoba načelno zabranjuje prinudno premeštanje civila,¹¹¹ dok MHP međunarodnih oružanih sukoba takvu načelnu zabranu propisuje samo na okupiranim teritorijama.¹¹² Ne gubeći iz vida da se takve situacije i premeštanja stanovništva dešavaju i iz drugih razloga, a ne samo zbog oružanog sukoba, MHP predviđa zaštitu i raseljenih lica i izbeglica.

Raseljena lica su civilna lica koji utočište od oružanog sukoba traže *unutar* teritorije sopstvene države. MHP štiti lica raseljena zbog međunarodnog oružanog sukoba, *e.g.*, daje im pravo da dobiju potrepštine neophodne za opstanak.¹¹³ Lica koja su raseljena zbog unutrašnjeg oružanog sukoba uživaju sličnu zaštitu, s tim što odredbe o njoj nisu tako detaljne.¹¹⁴

Za razliku od raseljenih lica, izbeglice su lica koja utočište od oružanog sukoba traže *izvan* svoje države. MHP štiti ova lica kao civile pogođene oružanim sukobom¹¹⁵ samo ako su prebegla na teritoriju države koja je

¹¹⁰ Na primer, pravila koje zabranjuje direktni napad na civile i napad represalijama, uključujući i napade kojima se širi teror među stanovništvom i koji dovode do iznuravanja stanovništva (Cf. čl.51 i 54 Protokola I).

¹¹¹ Cf. čl. 17 Protokola II.

¹¹² Cf. čl. 49 Konvencije IV.

¹¹³ Cf. čl. 23 Konvencije IV i čl. 70 Protokola I.

¹¹⁴ Cf. zajednički čl. 3 Konvencija i Protokola II koji ponavlja i proširuje pravila zajedničkog člana 3.

¹¹⁵ Konvencija UN o statusu izbeglica iz 1951. godine i njen Protokol iz 1967. godine pojam izbeglice definišu mnogo uže (generalno govoreći kao lice koje je beži od gonjenja). Samo Konvencija o nekim posebnim aspektima problema izbeglica u Africi Organizacije

uključena u međunarodni oružani sukob¹¹⁶ (ili države na čijoj se teritoriji odvija unutrašnji oružani sukob).¹¹⁷ MHP pruža posebnu zaštitu izbeglicama koje dolaze na teritoriju protivničke države od diskriminacije (zasnovane na državljanstvu).¹¹⁸ Lica koja su status izbeglice stekla pre izbivanja oružanog sukoba (uključujući lica iz neutralnih država) se uvek smatraju licima koje MHP štiti od dejstava međunarodnih oružanih sukoba,¹¹⁹ a posebna zaštita je garantovana i onim licima koja su izbegla na teritoriju koju je okupirala država čiji su oni državljani.¹²⁰ Konačno, Konvencija u pogledu *non-refoulement* izričito propisuje da se zaštićena lica ne smeju predati državi ako postoji bojazan da će ona biti progonjena zbog svojih političkih ili religioznih uverenja.¹²¹

PREPORUČENA LITERATURA: KRILL, F., "ICRC Action in Aid of Refugees" u *IRRC*, br. 265, 1988, str. 328-350. LAVOYER, J.-Ph., "Refugees and Internally Displaced Persons: International Humanitarian Law and the Role of the ICRC" u *IRRC*, br. 305, 1995, str. 162-180. MAURICE, F., & COURTEN, J. de, "ICRC Activities for Refugees and Displaced Civilians", u *IRRC*, br. 280, 1991, str. 9-21.

ŠIRA LITERATURA: COHEN, R.J., & DENG, F., *Masses in Flight: The Global Crisis of Internal Displacement*, Washington DC, Brookings Institution Press, 1984, 414 str. GOLDMAN, R., "Codification of International Rules on Internally Displaced Persons – An Area where both Human Rights and Humanitarian Law Considerations are Being Taken into Account" u *IRRC*, br. 324, 1998, str. 463-466.

1. Raseljena lica koja su zbog oružanog sukoba izbegla unutar teritorije sopstvene države

LITERATURA: LAVOYER, J.-Ph., "Guiding Principles on Internal Displacement - A Few Comments on the Contribution of International Humanitarian Law" u *IRRC*, br. 324, 1998, str. 467-480. PLATTNER, D., "The Protection of Displaced Persons in Non-International Armed Conflicts" u *IRRC*, br. 291, 1992, str. 567-580.

afričkog jedinstva pojmom izbeglica obuhvata i lica koja su izbegla zbog oružanog sukoba. Stoga, zaštita i olakšice civilnih lica koja su prebegla na teritoriju države koja nije uključena u oružani sukob počivaju na ovim konvencijama i propisima Visokog komesara UN za izbeglice, a ne na MHP koje se na njih ne odnosi.

¹¹⁶ Cf. čl. 35-46 Konvencije IV.

¹¹⁷ U tom će se slučaju primeniti zajednički član 3 Konvencija i Protokol II.

¹¹⁸ Cf. čl. 44 Konvencije IV.

¹¹⁹ Cf. posebno čl. 73 Protokola I.

¹²⁰ Cf. čl. 70 (2) Konvencije IV.

¹²¹ Cf. čl. 45 (4) Konvencije IV.

a) Zaštita prema odredbama međunarodnog humanitarnog prava

- zabrana premeštanja stanovništva

(Videti *infra* Glava 8 IV, 2. h) »Zabrana deportovanja zaštićenih lica« i Glava 12 II, b) »Apsolutna zabrana prinudnog raseljavanja«)

b) Rasprava koja se vodi o tome da li su potrebni posebni instrumenti

LITERATURA: GOLDMAN, R. K., "Codification of International Rules on Internally Displaced Persons - An Area where both Human Rights and Humanitarian Law Considerations are Being Taken into Account" u *IRRC*, br. 324, 1998, str. 463-466. LAVOYER, J.-Ph., "Guiding Principles on Internal Displacement - a Few Comments on the Contribution of International Humanitarian Law" u *IRRC*, br. 324, 1998, str. 467-480.

2. Lica koja su zbog oružanog sukoba izbegla na teritoriju treće države

a) Lica zaštićena po Konvenciji OAJ, Deklaraciji iz Kartagene iz 1984. godine i rezolucijama Generalne skupštine

b) Lica zaštićena po međunarodnom humanitarnom pravu u slučaju da

aa) je treća država protivnička strana u međunarodnom oružanom sukobu

bb) je treća država pogođena nekim drugim oružanim sukobom

3. Lica koja beže od gonjenja: lica koje štiti međunarodno humanitarno pravo ako je treća država naknadno pogođena oružanim sukobom

LITERATURA: LAVOYER, J.-Ph., "Refugees nad Internally Displaced Persons: International Humanitarian Law and the Role of the ICRC" u *IRRC*, br. 305, 1995, str. 162-168.

- a) Prestanak zaštite po izbegličkom pravu i po međunarodnom humanitarnom pravu
4. Princip *non-refoulement* u međunarodnom humanitarnom pravu
 5. Povratak izbeglica i raseljenih lica po okončanju sukoba
 - Obaveza da se prihvate oni koji žele da se vrate?

IV POSEBNA PRAVILA ZA OKUPIRANE TERITORIJE

Uvod

Posmatrano sa stanovišta međunarodnog humanitarnog prava (MHP), civili na okupiranim teritorijama zaslužuju, a i potrebna su im, posebno razrađena pravila o zaštiti. Iako žive na teritoriji sopstvene države, oni dolaze u dodir sa neprijateljem potpuno nezavisno od svoje volje, isključivo zbog toga što je tokom oružanog sukoba neprijatelj uspostavio teritorijalnu kontrolu nad mestom u kojem oni žive. Civilni nemaju nikakve posebne obaveze prema okupirajućoj sili osim onih obaveza koje su inherentne njihovom statusu civila, *i.e.*, da ne učestvuju u neprijateljstvima. Zbog tih obaveza MHP ne dopušta civilima da pružaju nasilan otpor neprijateljskoj okupaciji teritorije,¹²² niti da pokušaju da se bore za oslobođenje svoje teritorije nasilnim metodama.¹²³

Gledano sa tog stanovišta, obaveze okupirajuće sile se, sasvim logično, mogu svesti na obavezu da na okupiranim teritorijama dozvoli nastavak

¹²² Osim u kontekstu *levée en masse* protiv neprijatelja koji nadire, kada postaju borci (*Cf.* čl. 4 (A) (6) Konvencije III).

¹²³ Za izvršenje neprijateljskog akta civili mogu biti kažnjeni po zakonodavstvu koje ustanovi okupirajuća sila, ali ne gube status zaštićenog civila. (Ali mogu izgubiti pravo na prepisku po čl. 5 (2) Konvencije IV). Oni se ne mogu pozvati na zaštitu civilnih lica od dejstva neprijateljstava ako i dok neposredno učestvuju u neprijateljstvima (*Cf.* čl. 51 (3) Protokola I).

normalnog života u meri u kojoj je to moguće. Otuda je i međunarodno pravo potpuno u pogledu zaštite *status quo ante*, a nepotpuno kada je reč o obezbeđivanju novonastalih potreba stanovništva na okupiranim teritorijama. I što je okupacija duža, to su i nedostaci režima koji MHP propisuje za okupirane teritorije očitiji.

Praktične posledice ovog pristupa su sledeće: pravo koje je važno na toj teritoriji ostaje na snazi¹²⁴ i ne menja se nadležnost lokalnih pravosudnih organa,¹²⁵ osim kada se odnosi na obezbeđenje zaštite okupirajuće sile. Izuzimajući situacije kada vojne operacije to nužno zahtevaju, zabranjeno je uništavanje privatne svojine,¹²⁶ dok se konfiskacija može izvršiti samo pod uslovima koji su predviđeni lokalnim zakonima.¹²⁷ Jasno je da javnim dobrima (izuzimajući dobra na nivou lokalnih zajednica¹²⁸), ne može više upravljati država koja je prethodno kontrolisala ovu teritoriju (obično suveren). Njom može upravljati okupirajuća sila, ali samo u skladu sa pravom uživanja.¹²⁹ Zabranjena je deportacija lokalnog stanovništva,¹³⁰ a okupirajućoj sili nije dozvoljeno ni da naseljava sopstveno stanovništvo na okupiranu teritoriju.¹³¹

Jedini zaštićeni interes okupirajuće sile jeste bezbednost njenih okupacionih vojnih snaga; ona je ovlašćena da preduzima mere koje su neophodne da bi se njihova bezbednost zaštitila, ali je isto tako dužna da obezbedi poštovanje prava i javnog reda na okupiranoj teritoriji,¹³² kao i da obezbedi potrebna sredstva za održanje javnog zdravlja i higijene,¹³³ da obezbedi hranu i lekove.¹³⁴ Legitimni je interes okupirajuće sile da obezbedi kontrolu nad teritorijom za vreme trajanja okupacije, *i.e.*, dok prethodni suveren ne oslobodi okupiranu teritoriju ili je mirovnim ugovorom ne podvrgne svojoj suverenoj vlasti. Kako se MHP ne izjašnjava o *ius ad bellum* pitanjima, to se ono ne izjašnjava u prilog niti jednog od pomenutih rešenja, ali je međunarodno pravo usmereno na to da zabrani usvajanje mera tokom okupacije koje otežavaju povratak teritorije prethodnom suverenu.

¹²⁴ Cf. čl. 43 Haškog pravilnika i čl. 64 Konvencije IV.

¹²⁵ Cf. čl. 66 Konvencije IV.

¹²⁶ Cf. čl. 53 Konvencije IV.

¹²⁷ Cf. čl. 46 Haškog pravilnika.

¹²⁸ Cf. čl. 56 Haškog pravilnika.

¹²⁹ Cf. čl. 55 Haškog pravilnika.

¹³⁰ Cf. čl. 49 (1) Konvencije IV.

¹³¹ Cf. čl. 49 (6) Konvencije IV.

¹³² Cf. čl. 43 Haškog pravilnika.

¹³³ Cf. čl. 56 Konvencije IV.

¹³⁴ Cf. čl. 55 Konvencije IV.

Pravila MHP o okupiranim teritorijama se primenjuju uvek kada neprijatelj sile koja je prethodno kontrolisala teritoriju tokom oružanog sukoba uspostavi kontrolu nad tom teritorijom,¹³⁵ kao i u svim slučajevima ratne okupacije, čak i onda kada nema oružanog otpora okupaciji pa, u tom smislu, nema ni oružanog sukoba.¹³⁶ Pravila o okupiranim teritorijama štite sve civile, izuzimajući državljane okupirajuće sile¹³⁷ koji nisu izbeglice.¹³⁸ Ni jednostrana aneksija okupirane teritorije od strane okupirajuće sile – bilo da je ona pravovaljana ili protivpravna po *ius ad bellum* – niti sporazumi okupirajuće sile i lokalnih vlasti na okupiranoj teritoriji ne mogu lišiti zaštićena lica zaštite koju im garantuje MHP.¹³⁹

LITERATURA: KALIN, W. (ur.), *Human Rights in Times of Occupation: The Case of Kuwait*, Berne, Laws Books in Europe, 1994, 156 str. PLAYFAIR, E. (ur.), *International Law and the Administration of Occupied Territories, Two Decades of Israeli Occupation of the West Bank and the Gaza Strip*, Oxford, Clarendon Press, 1992, 524 str.

1. Primena

PREPORUČENA LITERATURA: ROBERTS, A., "Prolonged Military Occupation: The Israeli-Occupied Territories since 1967" u *AJIL*, vol. 84 (1), 1990, str. 44-103. ROBERTS, A., "What is military occupation?" u *BYIL*, vol. 55, 1984, str. 249-305.

ŠIRA LITERATURA: BOYD, S., "The Applicability of International Law to the Occupied Territories" u *Israel Yearbook on Human Rights*, vol. 1, 1971, str. 258-261. SHAMGAR, M., "The Observance of International Law in the Administered Territories" u *Israel Yearbook on Human Rights*, vol. 1, 1971, str. 262-277.

- aneksija ne otklanja primenu međunarodnog humanitarnog prava

2. Pravila za okupirane teritorijame

¹³⁵ Cf. čl. 42 Haškog pravilnika i čl. 70 (2) Konvencije IV.

¹³⁶ Cf. čl. 2 2) Konvencije IV.

¹³⁷ Cf. čl. 4 1) Konvencije IV.

¹³⁸ Cf. čl. čl. 73 Protokola I i 70 (2) Konvencije IV.

¹³⁹ Cf. čl. 47 Konvencije IV.

- a) **Princip: život se nastavlja normalno koliko god je to moguće**
 - odgovornost okupirajuće sile za poštovanje prava i javnog reda
- b) **Lokalno pravo ostaje na snazi**
- c) **Nadležnost lokalnih pravosudnih organa ostaje ista**
- d) **Sudske garancije u slučajevima gonjenja od strane okupirajuće sile**

LITERATURA: GASSER, H.-P., "Respect for Fundamental Judicial Guarantees in Time of Armed Conflict - The Part Played by ICRC Delegates" u *IRRC*, br. 287, 1992, str. 121-142.

- e) **Zabrana internacije civila (za razliku od boraca)**
 - osim zbog imperativnih razloga bezbednosti
- f) **Zaštita lica koja su lišena slobode**
- g) **Zaštita privatne svojine**

LITERATURA: ANDO, N., *Surrender, Occupation and Private Property in International Law*, Oxford, Clarendon Press, 1991, 208 str.

- h) **Zabrana deportovanja zaštićenih lica**

LITERATURA: DINSTEIN, Y., "The Israel Supreme Court and the Law of Belligerent Occupation: Deportations" u *Israel Yearbook on Human Rights*, vol. 23, 1993, str. 1-26. LAPIDOTH, R., "The Expulsion of Civilians from Areas which Came under Israeli Control in 1967: Some Legal Issues" u *EJIL*, vol. 1, 1991, str. 97-109.

- i) **Okupirajuća sila ne sme naseljavati svoje stanovništvo na okupiranu teritoriju**

Glava 9

VOĐENJE NEPRIJATELJSTAVA

LITERATURA: ARRASSEN, M., *Conduite des hostilités, droit des conflits armés et désarmement*, Bruxelles, Bruylant, 1986, 605 str, BAXTER, R. R., "The Duties of Combatants and the Conduct of Hostilities (Law of The Hague) u *International Dimensions of Humanitarian Law*, Geneva, Paris, Henry Dunant Institute, UNESCO, 1988, str. 93-133. KALSHOVEN, F., *Constraints on the Waging of War*, Geneva, ICRC, 2nd ed., 1991, 175 str.

I RAZLIKA IZMEĐU HAŠKOG PRAVA I ŽENEVSKOG PRAVA

II ZAŠTITA CIVILNOG STANOVNIŠTVA OD POSLEDICA NEPRIJATELJSTAVA

1.Osnovno pravilo: član 48 Protokola I

Citat 1: član 48 Protokola I

Da bi obezbedile poštovanje i zaštitu civilnog stanovništva i civilnih objekata, strane u sukobu treba u svako doba da prave razliku između civilnog stanovništva i boraca, između civilnih i vojnih objekata, i da, shodno tome, usmere svoje vojne operacije samo protiv vojnih objekata.

(Izvor: Protokol I)

Citat 2: "Smatrajući

[...] da je jedini legitimni cilj kome treba da teže države u ratu slabljenje oružanih snaga neprijatelja; da je za postizanje tog cilja dovoljno onesposobiti za borbu što je moguće veći broj lica [...]

(**Izvor:** *Deklaracija o zabrani upotrebe određenih eksplozivnih projektila lakših od 400 grama u ratu*, Petrograd, 29. novembar – 11. decembar 1868., para. 2-3 Preambule; jezik originala francuski; engleski prevod prema *Parliamentary Papers*, tom LXIV, 1869; reprint iz Schindler, D. & Toman, J. (ur.) *The Laws of Armed Conflicts: A Collection of Conventions, Resolutions and Other Documents*, Dordrecht, Geneva, Nijhoff Publishers, Henry Dunant Institute, 3rd ed., 1988, str. 102).

PREPORUČENA LITERATURA: SOLF, W. A., "Protection of Civilians Against the Effects of Hostilities under Customary International Law under Protocol I" u *American University Journal of International Law and Policy*, vol. 1, 1986, str. 107–135.

ŠIRA LITERATURA: DOSWALD-BECK, L., "The Value of the Geneva Protocols for the Protection of Civilians" u MEYER, M. A. (ur), *Armed Conflict and the New Law: Aspects of the 1977 Geneva Protocols and the 1981 Weapons Conventions*, London, 1989, str. 137–172. GEHRING, RW., "Protection of Civilian Infrastructures" u *Law and Contemporary Problems*, vol. 42 (2), 1978, str. 86–139. OBRADOVIC, K., "La protection de la population civile dans les conflits armés internationaux" u CASSESE, A. (ur), *The New Humanitarian Law of Armed Conflict*, Naples, Editoriale Scientifica, vol. I, 1979, str. 128–160. SAUSSURE, H. de, "Belligerent Air Operations and the 1977 Geneva Protocol I" u *Annals of Air and Space Law*, vol. 1, 1976, str. 33–47. SPAIGHT, J. M., *Air Power and War Rights*, London, Longmans, 3rd ed. 1947, 523 str.

1. Domen primene

(Cf. čl. 49 Protokola I)

LITERATURA: SOLF, W. A., "Protection of Civilians Against the Effects of Hostilities under Customary International Law under Protocol I" u *American University Journal of International Law and Policy*, vol. 1, 1986, str. 107–135. MEYROWITZ, H., "Une révolution inaperçue: L'article 49 (2) du Protocole additionnel I aux Conventions de Genève de 1949" u *Osterreichische Zeitschrift für öffentliches Recht und Völkerrecht*, vol. 3, 1981, str. 29-57.

- a) Akti nasilja izvršeni u odbrani i napadu
- b) Na bilo kojoj teritoriji, uključujući i sopstvenu teritoriju pod kontrolom neprijatelja
- c) Napadi sa kopna, iz vazduha ili sa mora koji pogađaju civilno stanovništvo

2. Definicija vojnog cilja

Uvod

Kada je, u okviru pravila o vođenju neprijateljstava, pomenen naglasak sa pravila o zabrani napada na nebranjene gradove i sela¹⁴⁰ na pravilo po kome se smeju napadati samo vojni ciljevi, definicija vojnog cilja je postala pitanje od suštinskog značaja. Jer, princip razlikovanja gubi svaki značaj ako ne postoji definicija bar jedne od kategorija koju napadač mora da razlikuje. Filozofiju humanitarnog prava bi pre zadovoljilo definisanje pojma civilnog objekta. No, kako objekt ne postaje vojni objekt zbog svoje izvorne prirode, već zbog načina na koji ga neprijatelj upotrebljava ili zbog načina na koji ga napadač može upotrebiti, mora se definisati upravo vojni cilj. I zbilja, svaki objekt, izuzev objekata koji uživaju posebnu zaštitu,¹⁴¹ može postati vojni cilj. Iz istih se razloga nije mogla sačiniti ni definitivna lista vojnih ciljeva, iako bi takva lista u velikoj meri pojednostavila praktičnu primenu. Otuda je

¹⁴⁰ Cf. čl. 25 Haškog pravilnika.

¹⁴¹ Lica pod čijom se kontrolom nalaze ovi objekti, e.g., brane, nasipi i bolnice, ne smeju ih koristiti za vojne operacije, te stoga ne postaju vojni ciljevi. No, čak i oni, ako se upotrebe u vojne svrhe, mogu pod određenim okolnostima postati vojni ciljevi (Cf. čl. e.g. čl. 56. 2. Protokola I i 19 Konvencije IV).

većina definicija apstraktna, ali sa listom primera. Protokol I se opredeljuje da svoju definiciju ilustruje otvorenom listom primera civilnih objekata za koje se pretpostavlja da nisu vojni objekti.¹⁴²

Prema definiciji iz člana 52. 3. Protokola I, potrebno je da objekt¹⁴³ ispunjava istovremeno¹⁴⁴ dva kriterijuma da bi se smatrao vojnim ciljem. Prvo, potrebno je da taj objekat efikasno doprinosi vojnoj akciji jedne strane¹⁴⁵ i, drugo, da njegovo uništenje, zauzimanje ili neutralizacija pruža određenu vojnu prednost drugoj strani.¹⁴⁶ Najbitnije je da akcija i prednost moraju biti “vojni”: pobjeda, kao politički cilj, može se postići upotrebom sile samo ako se sila koristi protiv vojnih ciljeva, *i.e.*, slabljenjem vojnog potencijala neprijatelja.¹⁴⁷ Drugo, oba se kriterijuma moraju ispuniti “u uslovima koji vladaju u to vreme”: bez ovog ograničenja na konkretnu situaciju princip razlikovanja bi bio ništavan, jer svaki objekat može *in abstracto*, zavisno od budućeg razvoja situacije, *e.g.* ako ga upotrebe neprijateljske snage, postati vojni cilj.

LITERATURA: ROBERTSON, H. B., "The Principle of the Military Objective in the Law of Armed Conflict" u *International Law Studies, US Naval War College*, vol. 72, 1998, str. 197-223.

- pojam vojne potrebe

(Videti i *infra* Glava 9, III, 1. “Osnovno pravilo: član 35 Protokola I”)

¹⁴² Cf. čl. 52. 3. Protokola I.

¹⁴³ Zapravo, po odredbama međunarodnog humanitarnog prava samo materijalni objekti mogu biti vojni cilj, budući da se nematerijalni objekti mogu osvojiti, ali ne i napasti. Osnovna ideja međunarodnog humanitarnog prava jeste da zaraćene strane mogu postići političke ciljeve vojnom silom koja je isključivo usmerena protiv materijalnih vojnih ciljeva.

¹⁴⁴ Međutim, praktično je nezamislivo da uništenje, zauzimanje ili neutralizacija nekog objekta koji doprinosi vojnoj akciji jedne strane ne predstavlja istovremeno vojnu prednost za njenog neprijatelja; zbilja je teško zamisliti kako bi uništenje, zauzimanje ili neutralizacija nekog objekta moglo predstavljati vojnu prednost za jednu stranu ako taj isti objekat, na neki način, ne doprinosi vojnoj akciji neprijatelja.

¹⁴⁵ Ne može se zamisliti da on to može činiti na drugi način osim “po svojoj prirodi, lokaciji ili nameni”. Ovi elementi, predviđeni u čl. 52. 2. samo pojašnjavaju stanovište da vojni ciljevi nisu samo objekti koji su vojni po svojoj prirodi.

¹⁴⁶ Zahtevom da doprinos bude “efikasan”, a prednost “određena” – što se čini u čl. 52. 2. – izbegava se mogućnost da se svaki objekat tretira kao vojni cilj i uzima se u obzir posredan doprinos i moguća prednost; a time bi se ograničenja pojma “vojnog” cilja odveć lako mogla dovesti u pitanje.

¹⁴⁷ Ako bi se, zarad postizanja političkih ciljeva, dopustila upotreba sile protiv bilo kog dobra, a ne samo protiv vojnih ciljeva, i civilno stanovništvo, kao takvo, bi bilo napadnuto, budući da oni mogu značajno uticati na neprijateljsku vlast. No, to više ne bi bilo međunarodno humanitarno pravo, već pitanje delotvornosti.

PREPORUČENA LITERATURA: DRAPER, G. I. A. D., “Military Necessity and Humanitarian Imperatives“ u *RDPMDG*, vol. XII (2), 1973, str. 129–151. RAUCH, E., “Le concept de nécessité militaire dans le droit de la guerre“ u *RDPMDG*, vol. 18, 1980, str. 205–237.

ŠIRA LITERATURA: O'BRIEN, W. V., *Military Necessity: The Development of the Concept of Military Necessity and its Interpretation in the Modern Law of War*, Georgetown University, Thesis, 1953, 318 str. RAGONE, P. A., “The Applicability of Military Necessity in the Nuclear Age“ u *New York University Journal of International Law and Politics*, vol. 16 (4), 1984, str. 701–714. DUNBAR, N. C. H., “The Significance of Military Necessity in the Law of War“ u *Juridical Review*, vol. 67 (2), 1955, str. 201–212.

3. Definicija civilnog stanovništva

Uvod

Princip razlikovanja je moguće poštovati samo ako je, uz pojam dopuštenog cilja, definisan i pojam lica koje može biti predmet napada. Kako kategoriju boraca odlikuje značajan stepen uniformnosti, a kategoriju civila visok stepen različitosti,¹⁴⁸ to član 50. 1. Protokola I, sasvim logično, definiše kategoriju civila tako što ih suprotstavlja komplementarnoj kategoriji boraca: civil je svako lice koje nije borac – ili civil koji protivpravno neposredno učestvuje u neprijateljstvima¹⁴⁹ i ono uživa zaštitu koju propisuje pravo o vođenju neprijateljstava.¹⁵⁰ Komplementarnost ove dve kategorije je od velikog značaja za celovitost i delotvornost međunarodnog humanitarnog prava (MHP), budući da ona isključuje mogućnost da lica koja učestvuju u borbama budu zaštićena od napada, odnosno mogućnost da licima koja jesu napadnuta bude uskraćeno pravo da se brane – isključuje, dakle, privilegiju i sankciju koje niko ne bi poštovao, a koje bi dovele u pitanje čitavu konstrukciju MHP u konkretnom sukobu.

¹⁴⁸ Ova raznolikost objašnjava pretpostavku civilnog statusa koju propisuje čl. 50. 1. Protokola I.

¹⁴⁹ *Cf.* čl. 51.3 Protokola I.

¹⁵⁰ Definicija civila koji uživaju status zaštićenog civila koju daje Konvencija IV je mnogo uža, budući da ona isključuje lica koja se nalaze u vlasti sopstvene države, ali je i ovde pojam civila komplementaran pojmu borca (*Cf.* čl. 4 Konvencije IV).

Prema ovoj definiciji, dakle, ne postoji i u MHP, logično, ne može postojati kategorija “*kvazi-boraca*”, *i.e.*, civila koji daju tako značajan doprinos ratnim naporima (*e.g.*, radnici u fabrikama municije) da gube status civila iako ne učestvuju neposredno u neprijateljstvima. Ako civilno stanovništvo treba zaštititi onda je moguća samo jedna razlika: razlika između onih koji (mogu) neposredno učestvovati u neprijateljstvima, sa jedne strane, i, sa druge strane, onih koji ne mogu, ne smeju i ne sprečavaju neprijatelja vojnim sredstvima da uspostavi kontrolu nad njihovom zemljom u obliku potpune vojne okupacije – ostavljajući po strani činjenicu da oni mogu na drugi način dati svoj doprinos ratnim naporima.

Dozvola napada na lica koja nisu borci predstavljala bi, takođe, povredu principa potrebe, jer se pobjeda može izvojevati samo tako što će se nadvladati borci te države – ma kako bila delotvorna njena vojna industrija ili ma koliko genijalni bili njeni političari. To, očito, ne isključuje mogućnost napada na vojne ciljeve kao što su fabrike oružja, a napad na vojni cilj, uz ograničenja koja proističu iz principa proporcionalnosti – nije zabranjen samo zbog toga što postoji opasnost da će civili koji u njoj rade ili se zbog drugih razloga u njoj nalaze biti povređeni u tom napadu.

Ako je lice koje se uklapa u pomenutu definiciju civil, onda veći broj tih lica čini civilno stanovništvo.¹⁵¹ Iz principa proporcionalnosti, kao opšteg pravnog principa, proizlazi da prisustvo lica koji nisu civili među civilima, oduzima skupini civila status civilnog stanovništva,¹⁵² što, međutim, ne znači da je napad na necivile pojedinačno i uz neophodnu predostrožnost, zabranjen.

LITERATURA: GEHRING, W., "Loss of Civilian Protections under the Fourth Geneva Convention and Protocol I" u *RDPMDG*, vol. XIX, 1980, str. 9-48.

a) Definicija civila

- posledice prestanka zaštite kao civila

b) Borci ili vojni cilj među civilnim stanovništvom

¹⁵¹ *Cf.* čl. 50. 2 Protokola I.

¹⁵² *Cf.* čl. 50. 3 Protokola I.

4. Zabranjeni napad

(Videti i *infra* Glava 9, III “Sredstva i metode ratovanja”)

Uvod

Međunarodno humanitarno pravo (MHP) ograničava pravno dopuštene metode ratovanja. MHP posebno zabranjuje neke vrste napada. Tako civilno stanovništvo ne sme nikada biti cilj napada; ova zabrana obuhvata i napade čiji je cilj širenje terora među stanovništvom.¹⁵³ MHP zabranjuje i napade usmerene na civilne objekte.¹⁵⁴ MHP reguliše i one napade koji su usmereni na legitimni vojni cilj:¹⁵⁵ napadi ne smeju biti nediskriminatorni, te upotrebljeno oružje mora biti takvo da je moguće usmeriti napad na određeni vojni cilj, a upotrebljena sredstva moraju biti proporcionalna vojnoj potrebi.¹⁵⁶ Uz to, ako napadom mogu biti pogođeni ne samo vojni ciljevi, već i civili i civilni objekti, tada se moraju preduzeti mere opreza.¹⁵⁷ MHP takođe zabranjuje represalije protiv civila i civilnih objekata.¹⁵⁸

a) Napadi na civilno stanovništvo (uključujući i napade koji su usmereni na širenje terora)

b) Napadi na civilne objekte

c) Nediskriminatorni napadi

PREPORUČENA LITERATURA: CASSESE, A., “The Prohibition of Indiscriminate Means of Warfare” u AKKERMANN, R. J. (ur.), *Declarations of Principles, A Quest for Universal Peace, Liber Amicorum Discipulorumque Prof. Dr. Bert. V. A. Roling*, Leyden, 1977, str. 171–194. BLIX, H., “Area Bombardment: Rules and Reasons“ u *BYIL* vol. 49, 1978, str. 31–69. MEYROWITZ, H., “Le bombardement stratégique d’après le Protocole I aux Conventions de Genève“ u *ZaoRV*, vol. 41, 1981, str. 1–68.

ŠIRA LITERATURA: CARNAHAN, B., ““Linebacker II“ and Protocol I: The Convergence of Law in Professionalism“ u *American University Law Review*, vol. 31 (4), 1982, str. 861–870. PARKS, H. W., “Conventional Aerial Bombing and the

¹⁵³ Cf. čl. 50.3 Protokola I.

¹⁵⁴ Cf. čl. 48, 51. 2 i 85. 3 Protokola I i čl. 13 Protokola II.

¹⁵⁵ Cf. čl. 52.2 Protokola I.

¹⁵⁶ Cf. čl. 22 Haškog pravilnika i čl. 51. 4 i 5 Protokola I.

¹⁵⁷ Cf. čl. 26 i 27 Haškog pravilnika, čl. 19 Konvencije IV (bolnice) i čl. 57. 2 Protokola I.

¹⁵⁸ Cf. čl. 51. 6, 52. 1, 53 c), 54. 4, 55. 2 i 56. 4 Protokola I.

Law of War“ u *United States Naval Institute Proceedings*, vol. 108, br. 951, 1982, str. 98–117. PARKS, H. W., “Linebacker and the Law of War“ u *Air University Review*, January-February 1983, str. 2-30,

- aa) Napadi koji nisu usmereni na određeni vojni cilj
- bb) Upotreba oružja koje se ne može usmeriti na određeni vojni cilj
- cc) Različiti vojni ciljevi kao jedan vojni cilj
- dd) Princip proporcionalnosti

PREPORUČENA LITERATURA: FENRICT, W.J., "The Rule of Proportionality and Protocol I in Conventional Warfare" u *Military Law Review*, vol. 98, 1980, str. 541-595. BROWN, B. L., "The Proportionality Principle in Humanitarian Law of Warfare: Recent Efforts at Codification" u *Cornell International Law Journal*, vol. 10, 1976, str. 134-155.

ŠIRA LITERATURA: KRUGER-SPRENGEL, F., "Le concept de proportionnalité dans le droit de la guerre, Rapport présenté au Comité pour la protection de la vie humaine dans les conflits armés, VIIIe Congrès de la Société internationale de droit pénal militaire et de droit de la guerre" u *RDPMDG*, vol. 19, 1980, str. 177-204.

- d) Napadi na civilno stanovništvo (ili civilne objekte) kao represalije

LITERATURA: Videti *infra* Glava 13, IX, 1b) cc) “dopuštenost represalija”.

5. Civilno stanovništvo se ne sme upotrebiti kao zaštita vojnih ciljeva

Uvod

Međunarodno humanitarno pravo (MHP) zabranjuje napad na civilno stanovništvo i civilne objekte.¹⁵⁹ MHP takođe zabranjuje zloupotrebu ove zabrane: civili i civilno stanovništvo i civilni objekti se ne smeju upotrebiti

¹⁵⁹ Cf. čl. 51. 2, 52-56 i 85. 3 Protokola I i čl. 13 Protokola II.

da bi se od napada zaštitio vojni cilj.¹⁶⁰ Vojni ciljevi ne gube svojstvo legitimnog cilja napada zbog pukog prisustva civila ili postojanja zaštićenih objekata.¹⁶¹ Pa ipak, i prilikom napada na legitimni cilj treba nastojati da se poštedi civilno stanovništvo i civilni objekti.¹⁶² Za razliku od toga, prosto prisustvo lica koja se ne uklapaju u definiciju civila ne lišava civilno stanovništvo njegovog civilnog karaktera, niti pak zaštite od posledica neprijateljstava.¹⁶³

6. Zaštićeni objekti

Uvod

Da bi unapredilo zaštitu civilnog stanovništva tokom oružanog sukoba međunarodno humanitarno pravo (MHP) štiti određene objekte od napada. Tako MHP zabranjuje napad na civilne objekte, a to su svi objekti koji ne potpadaju pod definiciju vojnih objekata;¹⁶⁴ otuda je civilni objekat svaki objekat koji ne doprinosi vojnoj akciji zbog, *e.g.*, svog položaja ili funkcije, a uništenje tog objekta ne bi stvorilo vojnu prednost. Uz to, MHP nekim drugim objektima pruža posebnu zaštitu. Tu spadaju kulturna dobra¹⁶⁵ i objekti koji su neophodni da bi civilno stanovništvo preživelo, kao što je voda.¹⁶⁶ Sredstva i metodi ratovanja koji mogu izazvati široko, dugotrajno i ozbiljno zagađenje životne sredine su zabranjeni jer ugrožavaju zdravlje i opstanak civilnog stanovništva.¹⁶⁷ Građevine i instalacije koje sadrže opasnu silu (*e.g.*, brane, nasipi i nuklearne električne centrale) se, takođe, smatraju posebno zaštićenim objektima i ne smeju se napadati, čak i ako predstavljaju vojne objekte. Zabranjen je i napad na vojne objekte koji se nalaze u neposrednoj blizini ovih instalacija, ako može izazvati oštećenje takvih razmera da može ugroziti civilno stanovništvo.¹⁶⁸ Posebna zaštita ovih

¹⁶⁰ Cf. čl. 28 Konvencije IV i 51. 7 Protokola I.

¹⁶¹ Cf. čl. čl. 52 Protokola I.

¹⁶² Cf. čl. čl. 51. 8 i 57 Protokola I.

¹⁶³ Cf. čl. 50 Protokola I.

¹⁶⁴ Cf. čl. 25 i 27 Haškog protokola i čl. 48, 52 i 85. 3 Protokola I.

¹⁶⁵ Cf. Hašku konvenciju o zaštiti kulturnih dobara u oružanim sukobima koja je usvojena 14. maja 1954. godine, čl. 53 i 85. 4 Protokola I i čl. 16 Protokola II, kao i Drugi protokol uz Hašku konvenciju iz 1954. godine o zaštiti kulturnih dobara u oružanom sukobu koji je usvojen 26. marta 1999. godine, UNESCO Doc. HC/1999/7.

¹⁶⁶ Cf. čl. 54 Protokola I čl. 14 Protokola II.

¹⁶⁷ Cf. čl. 55 Protokola I; videti i Konvenciju o zabrani vojne ili bilo koje druge neprijateljske upotrebe tehnika koje menjaju životnu sredinu koja je zaključena 10. decembra 1976. godine.

¹⁶⁸ Cf. čl. čl. 56 Protokola I i čl. 15 Protokola II.

građevina i instalacija prestaje samo pod određenim okolnostima.¹⁶⁹ Sanitetska oprema (uključujući i transportna sredstva angažovana u sanitetske svrhe) predstavlja posljednju kategoriju posebno zaštićenih objekata na koje je napad zabranjen.¹⁷⁰

a) **Civilni objekti**

b) **Posebno zaštićeni objekti**

aa) kulturna dobra

PREPORUČENA LITERATURA: EUSTATHIADES, C., "La protection des biens culturels en cas de conflit armé et la Convention de la Haye du 14 mai 1954" in *Etudes de Droit International*, Athènes, Klissiounis, vol. III, 1959, str. 395-524. TANJA, G.J., "Recent Developments Concerning the Law for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict" u *Leiden Journal of International Law*, 1994, str. 115-125. TOMAN, J., *The Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*, Aldershot, Paris, Dartmouth Publishing Company, UNESCO Publishing, 1996, 525 str. STAVRAKI, E., *La Convention pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé*, Athènes, Editions Ant. N. Sakkoulas, 1996, 306 str. KONOPKA, J. A. (ur.), *La protection des biens culturels en temps de guerre et de paix d'après les conventions internationales (multilatérales)*, Genève, Imprimerie de Versoix, 1997, 163 str.

ŠIRA LITERATURA: NAHLIK, S., "La protection des biens culturels en cas de conflit armé" u *Collected Courses*, vol. 120 (1), 1967, str. 61-163. TOMAN, J., "La protection des biens culturels dans les conflits armés internationaux: cadre juridique et institutionnel" u *Studies and Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet*, CICR, Genève, Nijhoff, 1984, str. 559-580.

bb) objekti neophodni za opstanak civilnog stanovništva
-voda

LITERATURA: *Water nad War: Symposium on Water in Armed Conflicts (Montreux, 21-23 November 1994)*, Geneva, ICRC, 1995, 168 str. ZEMMALI, A., "The protection of water in times of armed conflicts" u *IRRC*, br. 308, 1995, str. 550-564. *War and Water*, Geneva, ICRC, 1998, 112 str.

¹⁶⁹ Cf. čl. 56. 2 Protokola I.

¹⁷⁰ Cf. čl. 19 (1) i 36 (1) Konvencije I, čl. 22, 24-27 i 39 (1) Konvencije II, čl. 18-19 i 21-22 Konvencije IV, čl. 20 i 21-31 Protokola I i čl. 11 Protokola II.

cc) građevine i instalacije koje sadrže opasnu silu

LITERATURA: RAMBERG, B., *Destruction of Nuclear Energy Facilities in War*, Lexington, D.C. Health & Co, 1980, 203 str.

dd) sanitetska oprema

c) životna sredina

PREPORUČENA LITERATURA: ANTOINE, P., "International Humanitarian Law and the Protection of the Environment in Time of Armed Conflict" u *IRRC*, br. 291, 1992, str. 517-537. BOTHE, M., "The Protection of the Environment in Times of Armed Conflict" u *German Yearbook of International Law*, vol. 34, 1991, str. 54. BOUVIER, A., "Protection of the Natural Environment in Time of Armed Conflict" u *IRRC*, br. 285, 1991, str. 567-578. BOUVIER, A., "Recent Studies on the Protection of the Environment in Time of Armed Conflict" u *IRRC*, br. 291, 1992, str.554-566. KISS, A., "Les Protocoles additionnels aux Conventions de Genève de 1977 et la protection des biens de l'environnement" u *Studies and Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet*, Genève, CICR, La Haye, Nijhoff, 1989, str. 229-262. MOMTAZ, D., "Les règles relatives à la protection de l'environnement au cours des conflits armés à l'épreuve du conflit entre l'Irak et le Koweït" u *Annuaire Français de Droit International*, 1991, str. 203-220.

ŠIRA LITERATURA: GRUNAWALT, R.J., KING, J.E. & McCLAIN, R.S. (ur.) *Protection of the Environment During Armed Conflict*, Newport, Naval War College, vol. 19, 1996, 720 str. PLANT, G., "Environmental Damage and the Laws of War: Points Addressed to Military Lawyers" u FOX, H.& MEYER, M.A. (ur.), *Armed Conflict and the New Law, Volume II - Effecting Compliance*, 1993, str. 159-174. ROBERTS, A., "Environmental Destruction in the Gulf War" u *IRRC*, br. 291, 1992, str. 538-553. ROBERTS, A., "Failures in Protecting the Environment in the 1990-91 Gulf War" u ROWE, P. (ur.), *The Gulf War 1990-91 in International and English Law*, London, Sweet & Maxwell, 1993, str. 111-154. YORK, C., "International Law and the Collateral Effects of War on the Environment: The Persian Gulf" u *South African Journal of Human Rights*, vol. 7, 1991, str. 269-290. YUZON, E.F.J., "Deliberate Environmental Modification Through the Use of Chemical and Biological Weapons: Greening the International Laws of Armed Conflict to Establish an Environmentally Protective Regime" u *American University Journal of International Law and Policy*, vol. 11, 1993, str. 793-846. "Follow-up to the International Conference for the Protection of War Victims (1993) - Guidelines for Military Manuals and Instructions on the Protection of the Environment in Times of Armed Conflict" u *IRRC*, br. 311, 1996. str. 230-237.

7. Mere predostrožnosti u napadu

Uvod

Međunarodno humanitarno pravo (MHP) dopušta samo napad na vojne ciljeve.¹⁷¹ No, i ti su napadi podložni nekim ograničenjima. Tako se napad mora otkazati ako postane jasno da je to zabranjeni napad.¹⁷² Ako okolnosti to dopuštaju, napadima koji mogu ugroziti civilno stanovništvo mora prethoditi upozorenje.¹⁷³ Pri izboru cilja napada mora se izabrati onaj cilj koji prouzrokuje najmanju opasnost po civilno stanovništvo, kada mogućnost takvog izbora postoji.¹⁷⁴ Uz to, MHP zahteva od lica koja planiraju i odlučuju o napadu da preduzmu mere predostrožnosti,¹⁷⁵ uključujući i zahtev da se suzdrže od napada ako bi on prouzrokovao slučajne gubitke života civila ili uništenje civilnih objekata koji bi bili nesrazmerno veliki u odnosu na vojnu prednost stečenu napadom.¹⁷⁶

- a) **Napad se mora otkazati ako postane jasno da je to zabranjeni napad**
- b) **Mora se dati prethodno obaveštenje, osim ako to okolnosti ne dozvoljavaju**
- c) **Kada je moguć izbor ciljeva, mora se odabrati cilj koji prouzrokuje najmanju opasnost po civilno stanovništvo**
- d) **Posebne obaveze onih koji planiraju i odlučuju o napadu**
 - potvrditi da cilj nije zabranjen
 - izabrati sredstva i metode kojima se izbegavaju ili smanjuju na najmanju moguću meru civilni gubici
 - uzdržati se od napada koji prouzrokuju neproporcionalne civilne gubitke

¹⁷¹ Cf. čl. 52. 2 Protokola I.

¹⁷² Cf. čl. 52. 2 Protokola I.

¹⁷³ Cf. čl. 26 Haškog pravilnika, čl. 19 Konvencije IV (bolnice) i čl. 57. 2 Protokola I.

¹⁷⁴ Cf. čl. 57. 3 Protokola I.

¹⁷⁵ Cf. čl. 57. 2 Protokola I.

¹⁷⁶ Cf. čl. 57. 2 a) III) Protokola I.

8. Mere predostrožnosti protiv posledica napada

(Cf. čl. 18 (5) Konvencije IV i čl. 58 Protokola I)

Uvod

Dok član 57 Protokola I¹⁷⁷ donosi pravila ponašanja koja se moraju poštovati u napadima na teritoriju pod kontrolom neprijatelja, čl. 58 Protokola I propisuje posebne mere koje su dužne da preduzmu sve strane u sukobu na svojoj teritoriji, a u korist sopstvenih državljana, kao i na teritoriji koju kontrolišu. Ove *mere predostrožnosti protiv posledica napada* (koje se često nazivaju i “Ponašanje u odbrani”¹⁷⁸ uključuju tri posebne obaveze koje strane u sukobu treba da izvršavaju “u najvećem mogućem stepenu”:¹⁷⁹

- 1) „Nastoje da uklone civilno stanovništvo, pojedine civile i civilne objekte pod njihovom upravom iz okoline vojnih objekata”.¹⁸⁰ U većini slučajeva se vrši evakuacija samo posebnih kategorija stanovništva (*i.e.*, deca, bolesni ili žene); ponekad se evakuiše i stanovništvo u celini. Treba naglasiti da za okupirajuću silu koja sprovodi ove mere važe stroga ograničenja utvrđena čl. 49 Konvencije IV;
- 2) „Izbegavaju lociranje vojnih objekata u okviru ili blizu gusto naseljenih područja”.¹⁸¹ Ovu obavezu kojom su obuhvaćeni “i fiksni i pokretni objekti [...] treba uzeti u obzir u doba mira”;¹⁸²
- 3) „Preduzimati ostale potrebne mere predostrožnosti da zaštite civilno stanovništvo, pojedine civile i civilne objekte pod njihovom upravom od opasnosti koje proizlaze iz vojnih operacija”.¹⁸³ Praktično, te “ostale mere” pretežno obuhvataju izgradnju skloništa koja civilnom stanovništvu pružaju adekvatnu zaštitu od posledica neprijateljstava i obuku efikasnih službi civilne zaštite.

9. Pretpostavke

¹⁷⁷ Videti *supra* Glava 9, II, 8 “Mere predostrožnosti u napadu”

¹⁷⁸ Videti Mulinen, F de: *Handbook on the Law of War for Armed Forces*, ICRC, 1987, str. 104.

¹⁷⁹ Cf. čl. 58 (1) Protokola I.

¹⁸⁰ Cf. čl. 58 a) Protokola I.

¹⁸¹ Cf. čl. 58 b) Protokola I.

¹⁸² Videti Sandoz, Y., Swinarski, C., Zimmermann, B. (ur.), *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, Geneva, ICRC, Martinus Nijhoff Publishers, 1987, para. 2251.

¹⁸³ Cf. čl. 58 c) Protokola I.

10. Zone za zaštitu žrtava rata od posledica neprijateljstva

Uvod

Iako međunarodno humanitarno pravo (MHP) nastoji da zaštiti civile i druge kategorije zaštićenih lica prevashodno tako što nameće borbama obavezu da sa sigurnošću identifikuju vojne ciljeve i napadaju samo njih, a da civile poštuju nezavisno od toga gde se oni nalaze, MHP predviđa i različite tipove zona koje odvajaju civile od vojnih ciljeva. U tabeli koja sledi dat je pregled različitih tipova zaštićenih zona. Ono što je zajedničko za sve tipove zona jeste svrha – zaštita žrtava rata od posledica neprijateljstva, i to ne tako što će ih zaštititi od potpadanja pod kontrolu neprijatelja, već tako što će neprijateljske snage uveriti da u toj ograničenoj oblasti, u kojoj su sabrane žrtve rata, nema vojnih ciljeva. Time se, ako neprijatelj poštuje MHP, otklanja bojazan da će posledice neprijateljstva prouzrokovati povrede žrtava rata. Ove zone, formirane na osnovu odredaba *ius in bello*, treba razlikovati od slobodnih zona, humanitarnih koridora i zona bezbednog leta koje su nedavno stvorene na bazi Glave VII Povelje UN, *i.e.*, na bazi *ius ad bellum*, sa ciljem da se neprijatelj spreči da uspostavi kontrolu nad određenim oblastima i žrtvama rata koje se u njima nalaze.

PREPORUČENA LITERATURA: LAVOYER, J.-Ph., "International Humanitarian Law. Protected Zones and the Use of Force" u BIERMANN W. & VADSET, M. (eur.), *UN Peacekeeping in Trouble: Lessons Learned from the Former Yugoslavia*, Ashgate, Aldershot, 1998, str. 262-279. SANDOZ, Y., "Localités et zones sous protection spéciale" u *Quatre études du droit international humanitaire*, Geneva, Henry Dunant Institute, 1985, str. 35-47. TORELLI, M., "Les zones de sécurité" u *RGDIP*, vol. 99, 1995, No. 4, str. 787-848.

ŠIRA LITERATURA: LANDGREN, K., "Safety Zones and International Protection: A Dark Grey Area" u *International Journal of Refugee Law*, vol. 7 (3), 1995, str. 436-458. "Zones sanitaires et zones de sécurité" extrait de la *Revue Internationale de la Croix-Rouge*, Geneve, CICR, 1951, 80 str.

a) Otvoreni gradovi

LITERATURA: ELKIN, G., "Application of the "Open City" Concept to Rome 1942-1944" u *Air Force Law Review*, 1980-1981, str. 188-200.

11. Civilna odbrana

LITERATURA: JAKOVLJEVIC, B., *New International Status of Civil Defence*, The Hague, Geneva, Martinus Nijhoff Publishers, Henry Dunant Institute, 1982, 142 str. JEANNET, S., "Civil Defence 1977-1997 - From Law to Practice" u *IRRC*, No. 325, 1998, str. 715-723. SCHULTZ, E., *Civil Defence in International Law*, Copenhagen, Danish National Civil Defence and Emergency Planning Directorate, 1977, 59 str.

III SREDSTVA I METODE RATOVANJA

(Videti i *supra* Glava 9 II 5 »Zabranjeni napad«)

LITERATURA: CASSESE. A., "Means of Warfare: The Traditional and the New Law" u CASSESE, A., (ur.), *The New Humanitarian Law of Armed Conflict*, Naples, Editoriale Scientifica, 1976, str. 161-198.

Zaštićene zone po međunarodnom humanitarnom pravu

Međunarodni						Nemeđunarodni
Oružani sukob	Član 23 Konvencije I	Član 14 Konvencije IV	Član 15 Konvencije IV	Član 59 Protokola I	Član 60 Protokola I	Član 3 (3) zajednički Konvencijama
Terminologija	Sanitetske zone i mesta	Sanitetske zone i mesta, zone i mesta bezbednosti	Neutralizovane zone	Nebranjena mesta	Demilitarizovane zone	“Neutralizovane zone”
Kategorije zaštićenih lica	Bolesni, ranjeni i osoblje vezano za njih	Određene kategorije civila: ranjeni, bolesni, stari, deca do 15, trudnice, majke s decom ispod 7 god	Svi civili koji ne učestvuju u neprijateljstvima i ranjeni i bolesni borci	Civilno stanovništvo (u svom mestu boravka)	Civilno stanovništvo (u svom mestu boravka)	Civilno stanovništvo
Modalitet uspostavljanja	Pismeni sporazum između strana ili jednostrano proglašenje uz priznanje suprotne strane	Pismeni sporazum između strana ili jednostrano proglašenje uz priznanje suprotne strane	Pismeni sporazum između strana	Izjava data protivničkoj strani (ili <i>ad hoc</i> sporazum o ako svi uslovi nisu ispunjeni)	Izčiti sporazum	Sporazum između strana Praksa MKCK
Karakteristike: - mesto - vremenski okvir	daleko od fronta trajno	daleko od fronta trajno	na području na kome se vode borbe privremeno	blizu ili unutar zone borbenih dejstava, podložno okupaciji, vojno osoblje i oprema moraju biti evakuisani	protiv proširivanja vojnih operacija	po analogiji sa principima Člana 15 Konvencije IV
Obeležavanje	Crveni krst/polumesec	Crvene trake na beloj osnovi	Treba definisati	Strane treba da se sporazumeju	Strane treba da se sporazumeju	Znak Crvenog krsta (ako je u nadležnosti MKCK)

1. Osnovno pravilo : član 35 Protokola I

Citat:

Deo III

Metodi i sredstva ratovanja [...] Odeljak I: Metodi i sredstva ratovanja član 35 – Osnovna pravila

1. U svakom oružanom sukobu pravo strana u sukobu da bira metode i sredstva ratovanja nije neograničeno.
2. Zabranjeno je upotrebljavati oružje, projekte, materijal i metode ratovanja koji prouzrokuju suvišne povrede ili nepotrebne patnje.

[...]

(Izvor: Protokol I)

LITERATURA: COUPLAND, R.M. (ur.), *The SIRUS Project: Towards a Determination of which Weapon Cause "Superfluous Injury or Unnecessary Suffering"*, Geneva, ICRC, September 1997, 43 str. MEYROWITZ, H., "The Principle of Superfluous Injury of Unnecessary Suffering - From the Declaration of St. Petersburg of 1868 to Additional Protocol I of 1977" u *IRRC*, No. 299, 1994, str. 98-122.

2. Zabrana upotrebe ili ograničenje upotrebe oružja

Uvod

Sprečavanje okrutnosti u odnosima boraca i zaštita *hors de combat* (izbačenih iz stroja) i civilnog stanovništva na delotvorniji način zahtevaju regulisanje i, u krajnjem slučaju, zabranu nekih sredstava ratovanja. U tom cilju nekoliko odredaba međunarodnog humanitarnog prava koje se primenjuje u međunarodnim oružanim sukobima ograničava upotrebu sredstava ratovanja.¹⁸⁴ One su posebno usmerene na zabranu oružja koje prouzrokuje »suvišne povrede i nepotrebne patnje«. Primena ovog osnovnog pravila zapravo uvek predstavlja kompromis između vojne potrebe i humanosti, budući da se princip »suvišnih povreda i nepotrebnih patnji« tumači kao neopravdanost sa stanovišta vojne koristi, bilo da vojne koristi nema ili da je

¹⁸⁴ Cf. čl. 22 i 23 e) Haškog pravilnika i čl. 35 Protokola I.

vojna korist minimalna, ili da prouzrokovane patnje u značajnoj meri nadilaze korist. Ovaj standard deluje previše neodređeno da bi bio delotvoran, ali je on ipak poslužio kao podstrek u naporima da se ustanovi zabrana ili ograničenje upotrebe nekih konvencionalnih oružja¹⁸⁵ i oružja za masovno uništenje.¹⁸⁶ Iako Ženevske konvencije i Dopunski protokoli ograničavaju sredstva i metode ratovanja (uključujući one koji ozbiljno ugrožavaju životnu sredinu),¹⁸⁷ oni niti zabranjuju niti ograničavaju upotrebu nekog konkretnog oružja; to čine brojne druge konvencije.¹⁸⁸ Uzimajući u obzir činjenicu da je mnogo lakše zabraniti upotrebu oružja pre nego što ono postane sastavni deo naoružanja države, Dopunski protokol I ograničava i razvoj novog naoružanja.¹⁸⁹

PREPORUČENA LITERATURA: GREENWOOD, C., "The Law of Weaponry at the Start of the Mew Millenium" u *International Law Studies - US Naval War College*, vol. 71, 1998, str. 185-231. KALSHOVEN, F., "Arms, Armaments and International Law" u *Collected Courses*, vol. 191, 1985, str. 183-341.

ŠIRA LITERATURA: SANDOZ, Y., *Des armes interdites en droit de la guerre*, Thèse, Genève, 1975, 137 str.

a) Eksplozivni meci

b) Dum-dum meci

¹⁸⁵ Dum-dum meci, mine, zapaljivo oružje, oružje čiji se fragmenti ne mogu otkriti, na primer.

¹⁸⁶ Hemijsko oružje, upotreba otrova, bakteriološko i biološko oružje i nuklearno oružje, na primer.

¹⁸⁷ Cf. čl. 35. 3 i 55 Protokola I; videti i Konvenciju o zabrani vojne ili bilo koje druge neprijateljske upotrebe tehnika koje menjaju životnu sredinu, 10. decembar 1976. godine (Ženeva, 18. maj 1977.).

¹⁸⁸ Na primer, Deklaracija o zabrani projektila koji se šire (usvojena na Prvoj Haškoj mirnovnoj konferenciji 1899. godine; Ženevski protokol o zabrani zagušujućih, otrovnih i drugih gasova i bakterioloških metoda ratovanja iz 1925. godine (kojim je proširen Haški pravilnik o zabrani upotrebe "otrova i otrovnog oružja" iz 1899. godine); Konvencija o zabrani razvoja, proizvodnje i skladištenja bakteriološkog (biološkog) i otrovnog oružja i o njihovom uništavanju i Konvencija UN o zabrani ili ograničenju upotrebe određenih vrsta klasičnih oružja za koja se može pretpostaviti da izazivaju prekomerne traumatske efekte i da deluju bez razlikovanja u pogledu ciljeva iz 1960. godine i potom zaključeni protokoli.

¹⁸⁹ Cf. čl. 36 Protokola I.

c) **Određeno konvencionalno oružje**

PREPORUČENA LITERATURA: KALSHOVEN, F., "The Conventional Weapons Convention: Underlying Legal Principles" u *IRRC*, br. 279, 1990, str. 510-520. SANDOZ, Y., "A Step Forward in International Law: Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons" u *IRRC*, No. 220, 1981, str. 3-18. "Report of the International Committee of the Red Cross for the Review Conference of the 1980 United Nations Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May be Deemed to be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects (ICRC, February, 1994)" u *IRRC*, br. 299, 1994, str. 123-158.

ŠIRA LITERATURA: AUBERT, M., "The International Committee of the Red Cross and the Problem of Excessively Injurious or Indiscriminate Weapons" u *IRRC*, br. 279, 1990, str. 477-497. BRETTON, P., "La convention du 10 avril 1981 sur l'interdiction ou la limitation de certaines armes classiques qui peuvent être considérées comme produisant des effets traumatiques excessifs ou comme frappant sans discrimination" u *AFDI*, 1981, str. 127-146. PROKOSCH, E., "The Swiss Draft Protocol on Small- Calibre Weapon System - Bringing the Dumdum Ban (1899) up to Date" u *IRRC* , br. 307, 1995, str. 411-425.

aa) mine

PREPORUČENA LITERATURA: CARNAHAN, B., " The Law of Land Mine Warfare: Protocol II to the United Nations Convention on Certain Conventional Weapons" u *Military Law Review*, vol. 105, 1984, str. 73-95. CAUDERAY, G.C., "Anti-Personnel Mines" u *IRRC*, br. 295, 1993, str. 273-287. MASLEN, S. & HERBY, P., "An International Ban on Anti-Personnel Mines: History and Negotiation of the 'Ottawa Treaty'" u *IRRC*, br. 325, 1998, str. 693-714. PETERS, A., "Landmines in the 21st Century" u *International Relations* , vol. 13, 1996, str. 37-50.

ŠIRA LITERATURA: DOSWALD-BECK, L., & CAUDERAY, G.C., "The Development of New Anti-Personel Weapons" u *IRRC*, br. 279, 1990. str. 565-577. RAUCH, E., "The Protection of the Civilian Population in International Armed Conflicts and the Use of Land Mines" u *German Yearbook of International Law*, vol. 24, 1981, str. 262-287. ROGERS, A.P.V., "Mines, Booby-Traps and Other Devices" u *IRRC*, br. 279, 1990, str. 521-534. *Landmines must be stopped*, Geneva, ICRC, September 1995, 65 str.

bb) zapaljivo oružje

LITERATURA: PARKS, H.W., "The Protocol on Incendiary Weapons" u *IRRC*, br. 279, 1990, str. 535-550.

cc) oružje čiji se fragmenti ne mogu otkriti

dd) zaslepljujuće oružje

PREPORUČENA LITERATURA: CARNAHAN, B.& ROBERTSON, L. "The Protocol on Blinding Laser Weapons: A New Direction for Humanitarian Law" u *AJIL*, vol. 90 (3), 1996, str. 484-490. DOSWALD-BACK, L., "New Protocol on Blinding Laser Weapons" u *IRRC*, br. 311, 1996, str. 272-299.

ŠIRA LITERATURA: PETERS, A., "Blinding Laser Weapons: New Limits on the Technology of Warfare" u *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Journal*, vol. 18, 1998, str. 733-766.

d) Hemijsko oružje

PREPORUČENA LITERATURA: KRUTZCH, W.& TRAPPS, R. (ur.), *A Commentary on the Chemical Weapons Convention*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1994, 543 str.

ŠIRA LITERATURA: FENWICK, C., "New Developments in the Law Concerning the Use of Conventional Weapons in Armed Conflict" u *Canadian Yearbook of International Law*, vol. 19, 1981, str. 229-256.

e) Otrovi

f) Bakteriološko i biološko oružje

PREPORUČENA LITERATURA: GOLDBLAT, J., "The Biological Weapons Conventions - An Overview" u *IRRC*, br. 318, 1997, str. 251-266.

ŠIRA LITERATURA: ZALUAR, A., & MONTELEONE-NETO, R., "The 1972 Biological Weapons Convention - A View from the South" u *IRRC*, br. 318, 1997, str. 295-308.

g) Nuklearno oružje

Citat: 3. Gospodin PAOLINI (Francuska) je izjavio sledeće:
[...] Vlada Francuske je već 1973. godine zapazila da nacrt MKCK ne sadrži pravila o nuklearnom oružju. Stoga je Vlada Francuske, učestvujući u pripremama dopunskih Protokola, razmatrala samo one sukobe u kojima se upotrebljava konvencionalno oružje. Shodno tome, ona želi da istakne da se, po njenom mišljenju, pravila protokola ne primenjuju na upotrebu nuklearnog oružja.

(**Izvor:** *Official Records of the Diplomatic Conference on the reaffirmation and development of International Humanitarian Law applicable in armed conflicts, Geneva (1974-1977)*, Federal Political Department, Bern, vol. II, 1978, str. 193)

PREPORUČENA LITERATURA: CONDORELLI, L., "Nuclear Weapons: a Weighty Matter for the International Court of Justice - *Jura non novit curia?*" u *IRRC*, br. 316, 1997, str. 9-20. DAVID, E., "The Opinion of the International Court of Justice on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons" u *IRRC*, br. 316, 1997, str. 21-34. DOSWALD-BECK, L., "International Humanitarian Law and the Advisory Opinion of the International Court of Justice on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons" u *IRRC*, br. 316, 1997, str. 35-55. GREENWOOD, C., "The Advisory Opinion on Nuclear Weapons and the Contributions of the International Court to International Humanitarian Law" u *IRRC*, br. 316, 1997, str. 65-75. MEYROWITZ, H., "La stratégie nucléaire et le protocole additionnel I aux conventions de Genève de 1949" u *RGDIP*, vol. 83 (4), 1979, str. 905-961. SCHWARZENBERGER, G., *The Legality of Nuclear Weapons*, London, Stevens&Sons, 1958, 61 str. SINGH, N., *Nuclear Weapons and International Law*, Stevens&Sons, London, 1959, 267 str.

ŠIRA LITERATURA: BRING, O.E. & REIMAN, H.B., "Redressing a Wrong Question: The 1977 Protocols Additional to the 1949 Geneva Conventions and the Issue of Nuclear Weapons" u *Netherlands International Law Review*, vol. 21, 1986, str. 99-105. FALK, R.A., "The Shimoda Case: A Legal Appraisal of the Atomic Attacks upon Hiroshima and Nagasaki" u *AJIL*, vol. 59 (4), 1965, str. 759-793.

h) Nova oružja

LITERATURA: DOSWALD-BECK, L., & CAUDERAY, G.C., "The Development of New Anti-Personel Weaponnes" u *IRRC*, br. 279, 1990, str. 565-577. PROKOSCH, E., "Arguments Restricting Cluster Weapons: Humanitarian Protection Versus 'Military Necessity'" u *IRRC*, br. 299, 1994, str. 183.

3. Zabranjeni metodi ratovanja

Uvod

Pojam metoda ratovanja obuhvata svako taktičko ili strategijsko sredstvo upotrebljeno sa ciljem da se nadvlada ili oslabi protivnik.

Ograničenja ili zabrane pribegavanja određenom metodu ratovanja koje propisuje međunarodno humanitarno pravo (MHP) počivaju na tri pretpostavke:

- izbor metoda ratovanja nije neograničen;¹⁹⁰
- upotreba metoda koji prouzrokuju nepotrebne patnje i prekomernu štetu je zabranjena;¹⁹¹
- jedini legitimni cilj rata je da se oslabi oružana sila neprijatelja.¹⁹²

Savremeno MHP zabranjuje, na primer, metode ratovanja koji koriste teror,¹⁹³ izgladnjivanje,¹⁹⁴ represalije protiv zaštićenih lica i objekata,¹⁹⁵ pljačkanje,¹⁹⁶ uzimanje talaca,¹⁹⁷ prinudnu službu zaštićenih lica¹⁹⁸ i deportaciju.¹⁹⁹

¹⁹⁰ Cf. čl. 22 Haškog pravilnika i čl. 35. 1 Protokola I.

¹⁹¹ Cf. čl. 23 e) Haškog pravilnika i čl. 35. 2 Protokola I.

¹⁹² Cf. Preambulu Petrogradske deklaracije iz 1868. godine.

¹⁹³ Cf. čl. 51. 2 Protokola I i čl. 13 Protokola II.

¹⁹⁴ Cf. čl. 54 Protokola I i čl. 14 Protokola II.

¹⁹⁵ Cf. čl. 46/47/13.3/33 svake od Ženevskih konvencija i čl.20 i 41-56 Protokola I.

¹⁹⁶ Cf. čl. 15 Konvencije I, čl. 18 Konvencije II, čl. 13 i 33 Konvencije IV i čl. 4 Protokola I.

¹⁹⁷ Cf. zajednički čl. 3 Konvencija, čl. 34 Konvencije IV i čl. 75 Protokola I.

¹⁹⁸ Cf. čl. 130 Konvencije III i čl. 51 Konvencije IV.

¹⁹⁹ Cf. čl. 49 Konvencije IV i čl. 17 Protokola II; videti i *supra* Glava 8, IV »Posebna pravila za okupirane teritorije«.

Da bi se otkrila još dva načina ratovanja čiju upotrebu MHP zabranjuje potrebno je detaljno razmotriti njegova pravila, a to su perfidni postupci i uskraćivanje milosti.

Dok MHP dopušta ratno lukavstvo,²⁰⁰ perfidnost zabranjuje.²⁰¹ Ratno lukavstvo je usmereno na to da se neprijatelj obmane ili da se navede na nesmotrenost. Nasuprot tome, perfidnim postupcima se pobuđuje poverenje protivnika i stvara uverenje da ima pravo na zaštitu po odredbama MHP ili da je ta zaštita obavezna.

Predmet zabrane uskraćivanje milosti²⁰² jeste da se borci, kada se nađu u vlasti neprijatelja, zaštite od ubijanja. Glavni cilj te zabrane jeste da se otklone sledeći akti: naredba da ne sme biti preživelih, pretnja protivniku u tom smislu ili vođenje neprijateljstava na toj osnovi.

Na kraju, treba istaći da većina povreda navedenih zabrana predstavlja grubo kršenje MHP i, stoga predstavlja ratni zločin.

a) uskraćivanje ili naredba da se uskrati milost

b) perfidnost: razlika između perfidnosti i dopuštenog ratnog lukavstva

PREPORUČENA LITERATURA: FLECK, D., "Ruses of War and Prohibition of Perfidy" u *RDPMDG*, vol. XIII (2), 1974, str. 269-314. HALL, M.T., "False Colors and Dummy Ships: The Use of Ruse in Naval Warfare" u *Readings on International Law from the Naval War College Review*, 1995, str. 491-500.

ŠIRA LITERATURA: HECHT, B., *Perfidy*, New York, Messner, 1961, 281 str. JOBST, III, "Valentine: Is the Wearing of the Enemy's Uniform a Violation of the Laws of War?" u *AJIL*, Vol. 35 (3), 1941, str. 435-442.

- upotreba neprijateljske uniforme

c) stradanje civila

(Videti i *infra* Glava 9, IV »Međunarodno humanitarno pravo i humanitarna pomoć«)

²⁰⁰ Cf. čl. 24 Haškog pravilnika i čl. 37. 2 Protokola I.

²⁰¹ Cf. čl. 23 b) Haškog pravilnika i 37. 1 Protokola I.

²⁰² Cf. čl. 23 Haškog pravilnika i čl. 40 Protokola I.

IV MEĐUNARODNO HUMANITARNO PRAVO I HUMANITARNA POMOĆ

Uvod

Međunarodno humanitarno pravo priznaje civilnom stanovništvu države koja je pogođena oružanim sukobom pravo na humanitarnu pomoć. Posebno su regulisani uslovi za pribavljanje humanitarne pomoću u hrani, lekovima, medicinskoj opremi i drugim neophodnim životnim potrepštinama namenjenim civilima.

Zaraćene strane u *međunarodnom oružanom sukobu* su u obavezi da dopuste aktivnosti na dostavljanju pomoći civilnom stanovništvu, makar ono bilo protivničko.

Član 23 Konvencije IV posebno formuliše osnovne principe pružanja pomoći za najugroženije kategorije civilnog stanovništva: decu mlađu od 15 godina, trudnice i porodilje. Ovim članom je, takođe, zainteresovanoj državi priznato pravo da ispituje sadržaj pomoći i potvrdi njenu destinaciju, kao i da odbije da dopusti prolaz ovih dobara ako postoje ozbiljni razlozi da veruje da ona neće biti podeljena žrtvama rata, već da će biti iskorišćena za jačanje ratnih napora.

Član 70 Protokola I je značajno proširio pravo na humanitarnu pomoć. Prema odredbama ovog člana, dopušteno je pružanje pomoći celokupnom civilnom stanovništvu kada ono nije na odgovarajući način snabdeveno neophodnim potrepštinama. Međutim, čl. 70 sadrži i jedno ozbiljno ograničenje: da bi pomoć bila pružena neophodan je pristanak svih zainteresovanih strana – uključujući i državu koja prima pomoć.

Što se okupiranih teritorija tiče, okupirajuća sila je dužna da obezbedi adekvatno snabdevanje stanovništva lekovima i hranom.²⁰³ Ako nije u stanju da to učini, okupirajuća sila je dužna da odobri operacije dostavljanja

²⁰³ Cf. čl. 55 i 56 Konvencije IV.

pomoći od strane trećih država ili nepristrasnih organizacija i da olakša njihovo izvršenje.²⁰⁴

Pravila o humanitarnoj pomoći u *nemeđunarodnim oružanim sukobima* su mnogo manje razvijena. Ipak, čl. 18 para. 2 propisuje: »Ako je civilno stanovništvo izloženo neopravdanim patnjama zbog nestašice stvari neophodnih za život kao što su hrana i lekovi, preduzeće se akcije pomoći za civilno stanovništvo koje su isključivo humanitarnog i nepristrasnog karaktera i koje se sprovode bez diskriminacije, pod uslovom dobijanja saglasnosti od visoke strane ugovornice koja je u pitanju.«

Iako čl. 18 nesumnjivo unapređuje zaštitu civilnog stanovništva, on je bio predmet ozbiljnih kritika jer akcije pomoći dovodi u zavisnost od pristanka legalne vlasti. Ali, član 18 se može čitati i tako da implicira obavezu vlasti da daju svoj pristanak kada se ispune predviđeni uslovi.

PREPORUČENA LITERATURA: MACALISTER-SMITH, P.,

International Humanitarian Assistance, Disaster Relief Actions in

International Law and Organization, Dordrecht, Geneva, Martinus Nijhoff

Publishers, Henry Dunant Institute, 1985, 244 str. SANDOZ, Y., "'Droit'

or 'devoir d'ingérence' and the Right to Assistance: the Issues Involved"

u *IRRC* br. 288, 1992, str. 215-227. TORELLI, M., "From Humanitarian

Assistance to 'Intervention on Humanitarian Grounds?'" u *IRRC*, br. 288,

1992, str. 228-248.

ŠIRA LITERATURA: BETTATI, M., "Droit d'ingérence?" u *RGDIP* vol.

95 (3), 1991, str. 639-670. DOMESTICI-MET, M.J., "Aspects juridiques

récents de l'assistance humanitaire" u *AFDI* 1989, str. 117-148.

²⁰⁴ Cf. čl. 59 Konvencije IV i 69 Protokola I.

MACALISTER-SMITH, P., "Protection of the Civilian Population and the Prohibition of Starvation as a Method of Warfare - Draft Texts on International Humanitarian Assistance" u *IRRC*, br. 283, 1991, str. 440-459. PLATTNER, D., "Assistance to the Civilian Population: The Development and Present State of International Humanitarian Law", u *IRRC*, br. 288, 1992, str. 249-263.

1. Principi

a) izgladnjivanje stanovništva kao zabranjeni metod ratovanja

PREPORUČENA LITERATURA: MACALISTER-SMITH, P., "Protection of the Civilian Population and the Prohibition of Starvation as a Method of Warfare - Draft Texts on International Humanitarian Assistance" u *IRRC*, br. 283, 1991, str. 440-459. MAYER, J., "Starvation as a Weapon" u ROSE, S. (ur.), *CBW: Chemical and Biological Warfare, London Conference on CBW*, London, 1968, str. 76-84.

ŠIRA LITERATURA: DINSTEIN, Y., "Siege Warfare and the Starvation of Civilians" u ASTRID, J, DELISSEN, A.J.M. & TANJA, G.J. (ur.), *Humanitarian Law of Armed Conflict - Challenges Ahead: Essays in Honour of Frits Kalshoven*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1991, str. 145-152.

b) pravo civilnog stanovništva na pomoć

PREPORUČENA LITERATURA: PLATTNER, D., "Assistance to the Civilian Population: The Development and Present State of International Humanitarian Law", u *IRRC*, br. 288, 1992, str. 249-263.

ŠIRA LITERATURA: JAKOVLJEVIC, B., »The Right to Humanitarian Assistance: Legal Aspects" u *IRRC*, br. 259, 1987, str. 469-484.

c) pravo na medicinsku pomoć imaju i civili i borci

2. Pojam i karakteristike humanitarne pomoći

PREPORUČENA LITERATURA: SLIM, H., "Doing the Right Thing: Relief Agencies, Moral Dilemmas and Moral Responsibility in Political Emergencies and Wars" u *Studies and Emergencies and Disaster Relief*, br. 6, Nordiska Afrika Institutet, Uppsala, 1997, 18 str.

ŠIRA LITERATURA: PLATTNER, D., "ICRC Neutrality and Neutrality in Humanitarian Assistance" u *IRRC*, br. 311, 1995, str. 161-180. RUSSBACH, R. & FINK, D., "Humanitarian Action in Current Armed Conflicts: Opportunities and Obstacles" u *Medicine and Global Survival*, vol. 1 (4), 1994, str. 188-199.

3. Obaveza da se prihvati humanitarna pomoć – neophodno je da oni koji pružaju pomoć pribave saglasnost

LITERATURA: BOTHE M., "Relief Actions: The Position of the Recipient State" u KALSHOVEN, F. (ur.) *Assisting the Victims of Armed Conflict and Other Disasters*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1989, str. 91-98.

4. Zaštita lica koja pružaju humanitarnu pomoć

LITERATURA: RUFIN, J.-C. "The Paradoxes of Armed Protection" u Médecin Sans Frontières (ur.) *Life, Death and Aid*, New York, Routledge, 1993, str. 111-123.

5. Uslovi kojima zaraćene strane mogu podvrći prihvatanje humanitarne pomoći

6. Zaštita zaliha vode i postrojenja za proizvodnju vode

LITERATURA: Videti *supra* Glava 9, II, 7b bb) »- voda«.

Glava 10

PRAVO POMORSKOG RATOVANJA

(O napadima na ciljeve na kopnu sa mora videti *supra*, Glava 9, »Vođenje neprijateljstava«)

Uvod

Posle Drugog svetskog rata nije izvršena kodifikacija prava pomorskog ratovanja. Činjenica je da je pravo pomorskog ratovanja od svoje rane kodifikacije 1907. godine, do najnovijeg tehnološkog razvoja, zastarelo. Iako su poslednjih pedesetak godina pomorski ratovi bili retki, neki su nedavni sukobi koji su se odvijali i na moru, kao što su oružani sukob između Argentine i Velike Britanije (zbog Folklandskih-Malvinskih ostrva) i sukob između Irana i Iraka, ukazali na nedostatke izvesnih aspekata savremenog prava. No, pre nego što ukažemo na njegove nedostatke ukratko ćemo izložiti postojeća pravila pomorskog rata.

Na samom početku treba ukazati na razliku između ugovornog prava koje uređuje vođenje neprijateljstava u pomorskom ratu i posebne zaštite koju tokom neprijateljstava uživaju određene vrste plovila. Tu razliku nalazimo u postojećem ugovornom pravu iz 1907. godine, koje se, inače, smatra običajnim međunarodnim pravom: u Šestoj Haškoj konvenciji o statusu neprijateljskih trgovačkih brodova u početku neprijateljstava; Sedmoj Haškoj konvenciji o pretvaranju trgovačkih brodova u ratne brodove; Osmoj Haškoj konvenciji o postavljanju automatskih podmorskih kontaktnih mina i Devetoj Haškoj konvenciji o bombardovanju od strane pomorskih snaga u vreme rata. Poslednja navedena konvencija bi se mogla

svrstati u pravila o vođenju rata na kopnu, budući da uređuje bombardovanje objekata na kopnu sa mora.

Pomenute Haške konvencije prestale su da služe svrsi već nekoliko godina posle usvajanja, a osobito posle Prvog svetskog rata. Naime, tokom Prvog svetskog rata pojavljuje se potpuno novi tip ratovanja koji se nije mogao ni zamisliti na početku veka. Ravnoteža između vojne potrebe i humanitarnih potreba postignuta Haškim konvencijama, postala je neprimerena. Jer, Haške konvencije su odražavale pomorsku praksu devetnaestog veka. Početak Drugog svetskog rata je još dramatičnije ukazalo na neadekvatnost prava pomorskog ratovanja. Potapanje neutralnih brodova, trgovačkih plovila i bolničkih brodova, postavljanje mina bez uvažavanja principa razlikovanja i podmornički rat vođen bez uvažavanja principa razlikovanja, što su činile snage Sila osovine u Atlantiku i savezničke snage u Pacifiku, pokazalo je da postoji potreba da se postojeće pravo precizira. Ženevska konvencija II iz 1949. godine o »ranjenicima, bolesnicima i brodolomnicima na moru« uređuje samo postupanje sa licima *hors de combat* za vreme trajanja rata na moru, ali ne precizira pravila o izvođenju neprijateljstava na moru. Jedino potonje pojašnjenje ovih pravila koje donosi Protokol I iz 1977. godine, u vezi je sa utvrđivanjem važnog principa koji kaže da se Protokol primenjuje i na pomorske operacije koje pogađaju civile i civilne objekte na kopnu.²⁰⁵ Pri tom se pravila o vođenju neprijateljstava na moru uopšte ne pominju u Protokolu. Oružani sukob oko Folklanda – Malvina je pokrenuo pitanje načina na koji strane u sukobu koriste zone isključenja, kao i pitanje zabrane upotrebe tajnih kodova za bolničke brodove, koju propisuje Druga Ženevska konvencija,²⁰⁶ što se pokazalo neadekvatnim. Uz to, oružani sukob između Irana i Iraka je ukazao na brojne napade na neutralna civilna plovila kao i na upotrebu pomorskih mina.

Svi se ovi događaji, zajedno sa razvojem drugih grana prava, kao što je, na primer, Povelja Ujedinjenih nacija, pravo mora, pravo životne sredine, moraju uzeti u obzir pri utvrđivanju prava pomorskog ratovanja. Sa tim je ciljem grupa međunarodnih eksperata, profesora, pomorskih oficira i pravnika MKCK, preuzela na sebe zadatak da oceni postojeće stanje prava pomorskog ratovanja. Radna grupa je sačinila nacrt dokumenta poznatog kao Priručnik iz San Rema,²⁰⁷ uzimajući u obzir razvoj u oblasti prava

²⁰⁵ Cf. čl. 49. 3 Protokola I.

²⁰⁶ Cf. čl. 34 2) Konvencije II.

²⁰⁷ Priručnik o međunarodnom pravu koje se primenjuje na oružane sukobe na moru iz San Rema. Izradili su ga međunarodni pravници i pomorski eksperti. Radnu grupu je okupio

pomorskog ratovanja. Inovativnost Priručnika iz San Rema se može opisati na sledeći način: Priručnik pojašnjava stanje stvari u nekim oblastima koje tradicionalno pravo pomorskog ratovanja nije pokrivalo. Prevažodni cilj Priručnika je da utvrdi domen primene postojećih pravila, uticaj koji vrši Povelja Ujedinjenih nacija i prostore u kojima se mogu izvoditi vojne operacije. Drugi deo Priručnika utvrđuje posebna pravila koja se primenjuju na brodove zaraćenih strana i neutralne brodove u različitim pojasevima mora. U trećem delu se razmatraju pravila međunarodnog humanitarnog prava koja se primenjuju na ratovanje na kopnu, a koja se, po analogiji, mogu primeniti na pomorsko ratovanje. U četvrtom delu u središtu pažnje je upotreba nekih vrsta borbenih sredstava kao što su mine i torpeda. Peti deo Priručnika bavi se merama koje još uvek ne predstavljaju napad, uključujući tu i presretanje, stupanje na brod, pretragu, diverziju i uzapćenje. Završni deo Priručnika utvrđuje postojeća pravila Ženevskih konvencija i Dopunskih protokola o zaštićenim licima i sanitetskom transportu i to sa stanovišta savremene državne prakse. Iako Priručnik, kao takav, nije pravno obavezujući instrument, on daje jasnu sliku o stanju postojećeg prava i praksi pomorskih ratova.

PREPORUČENA LITERATURA: DOSWALD-BECK, L. (ur.) *San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflict at Sea*, Cambridge, Cambridge, University Press, 1995, 257 str. HEINTSCHEL von HEINEGG, W., *Regions of Operations of Naval Warfare: Reports and Commentaries of the Round-Table of Experts on International Humanitarian Law applicable to Armed Conflicts at Sea, Canadian Ministry of Defence, Canadian Red Cross, Ottawa 25-28 September 1992*, Bochum, N. Brockmeyer, vol. III, 1995, 150 str. MEYROWITZ, H., "Le Protocole additionnel I aux Conventions de Genève de 1949 et le droit de la guerre maritime" u *RGDIP*, vol. 89(2), 1985, str. 243-298. POLITAKIS, G., *Modern Aspects of the Laws of Naval Warfare and Maritime Neutrality*, London, New York, Kegan Paul International, 1998, 678 str. RAUCH, E., *The Protocol Additional to the Geneva Conventions for the Protections of Victims of International Armed Conflicts and the United Nations Convention on the Law of Sea : Repercussions on the Law of Naval Warfare*, Berlin, Duncker & Humblot, 1984, 165 str. SHEARER, I. A., "International Humanitarian Law and Naval Operations" u *Quatre Etudes du Droit International Humanitaire*, Genève, Institut Henry Dunant, 1985, str. 17-34. *San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflicts at Sea, Adopted in June 1994, Prepared by Lawyers and Naval Experts Convened by the International Institute of Humanitarian Law*, Geneva, ICRC, November 1995, 43 str.

ŠIRA LITERATURA: BRING, O., "The Falkland Crisis and International Law" u *Nordisk Tidsskrift for International Ret*, vol. 51, 1982, str. 129-163. DINSTEIN, Y.,

"The Laws of War at Sea" u *Israel Yearbook on Human Rights*, vol. 10, 1980, str. 38-69. HIGGINS, A.P., *The International Law of the Sea*, edition by COLOMBOS, C.J., London, Longmans, 6th ed., 1967, 886 str. RONZITTI, N. (ur.), *The Law of Naval Warfare, A Collection of Agreements and Documents and Commentaries*, Dordrecht, Boston, London, 1988, 888 str. TUCKER, R. W., "The Law of War and Neutrality at Sea" u *International Law Studies, United States, Naval War College*, vol. 50, 1955, 448 str. WOLFRUM, R., "Military Activities on the High Seas: What are the Impacts of the U. N. Convention on the Law of the Sea?" u *International Law Studies, US Naval War College*, vol. 71, 1998, str. 501-513.

I PODRUČJE PRIMENE: RAZLIČITE ZONE

PREPORUČENA LITERATURA: HEINTSCHEL von HEINEGG, W., *Regions of Operations of Naval Warfare: Reports and Commentaries of the Round-Table of Experts on International Humanitarian Law Applicable to Armed Conflicts at Sea, Canadian Ministry of Defence, Canadian Red Cross, Ottawa 25-28 September 1992*, Bochum, N. Brockmeyer, vol. III, 1995, 150 str.

ŠIRA LITERATURA: HEINTSCHEL von HEINEGG, W., "The Law of Naval Warfare and International Straits" u *International Law Studies, US Naval War College*, vol. 71, 1998, str. 263-292. LECKON, R., "The Iran - Iraq Conflict in the Gulf: The Law of War Zones" u *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 37, 1988, str. 629-644.

1. Zone

- a) Unutrašnje vode, teritorijalno more i arhipelaške vode
- b) Međunarodni tesnaci i pomorske arhipelaške linije
- c) Isključiva ekonomska zona i kontinentalni šelf
- d) Otvoreno more i morsko dno izvan granica nacionalne jurisdikcije

2. Pomorske oblasti za zaštićene plovila

- a) Boravak u neutralnim lukama – rok 24 časa
- b) Sporazum strana: stvaranje neutralnih zona

- c) Prolazak zaštićenih brodova kroz zabranjene oblasti: zone isključenja

II PRINCIPI POMORSKOG RATOVANJA

PREPORUČENA LITERATURA: HEINTSCHEL von HEINEGG, W., *Visit, Search, Diversion and Capture: The Effect of the United Nations Charter on the Law of Naval Warfare: Reports and Commentaries of the Round-Table of Experts on International Humanitarian Law Applicable to Armed Conflicts at Sea*, Bochum, N. Brockmeyer, vol. IV, 1995, 210 str. MEYROWITZ, H., "Le Protocole additionnel I aux Conventions de Genève de 1949 et le droit de la guerre maritime" u *RGDIP*, vol. 89, 1989, str. 243-298. MOINEVILLE, H., *Le guerre navale*, Paris, Presses universitaires de France, 1982, 152 str.

ŠIRA LITERATURA: HEINTSCHEL von HEINEGG, W., "Visit, Search, Diversion and Capture in Naval Warfare. Part II, Developments Since 1945" u *Canadian Yearbook of International Law*, 1992, str. 89-126. McCLAIN, R.S., "The Coastal Fishing Vessel Exemption from Capture and Targeting: An Example and Analysis of the Origin and Evolution of Customary International law" u *Naval Law Review*, vol. 45, 1998, str. 77-125. ROBERTSON, H. B., "The Obligation to Accept Surrender" u *International Law Studies - US Naval War College*, vol. 68, 1995, str. 541-552. ROBERTSON, H.B., "The Principle of the Military Objective in the Law of Armed Conflict" u *International Law Studies - US Naval War College*, vol. 71, 1998, str. 501-513.

1. Tradicionalni principi pomorskog ratovanja

2. Dodatni principi

- a) osnovna pravila
 - razlikovanje civilnih objekata od vojnih ciljeva
- b) predostrožnost u napadu
- c) vojni ciljevi

III SREDSTVA I METODE RATOVANJA NA MORU

1. Mine

PREPORUČENA LITERATURA: DINSTEIN, Y., "The Laws of War at Sea" u *Israel Yearbook on Human Rights*, vol. 10, 1980, str. 38-69. HEINTSCHEL von HEINEGG, W., "The International Law of Mine Warfare at Sea" u *Israeli Yearbook of International Law*, 1993, str. 53-76. REED, J., "'Damm the Torpedoes': International Standards Regarding the Use of Automatic Submarine Mines" u *Fordham International Law Journal*, Vol. (2), 1984-1985, str. 286-322.

ŠIRA LITERATURA: LIENANT, J.C., "La guerre des mines au Viet-Nam" u *Revue Maritime*, br. 299, 1974, str. 696-703.

2. Podmorničko ratovanje

PREPORUČENA LITERATURA: MIDDLETON, D., *Submarine, The Ultimate Naval Weapon*, Chicago, Playboy Press, 1976, 256 str. WEISS, C.J., "Problems of Submarine Warfare under International Law" u *Intramural Law Review*, Vol. 22, 1967, 136-151.

ŠIRA LITERATURA: GILLILAND, J., "Submarines and Targets: Suggestions for New Codified Rules of Submarine Warfare" u *Georgetown Law Journal*, br. 3, 1985, str. 975-1005. KERR, A.A., "International Law and the Future of Submarine Warfare" u *United States Naval Institute Proceedings*, vol. 81, 1955, str. 1105-1110.

3. Blokada

PREPORUČENA LITERATURA: MEYROWITZ, H., "Le Protocole additionnel I aux Conventions de Genève de 1949 et le droit de la guerre maritime" u *RGDIP*, vol. 89(2), 1985, pp. 243-298. SWAYZE, F.B., "Traditional Principles of Blockade in Modern Practice: United States Mining of Internal and Territorial Waters of North Vietnam" u *JAG Journal*, vol. 29(2), 1977, str. 143-173. WHITEMAN, M. M., "Blockade" u *Digest of International Law*, vol. 10, Chapter XXXI: Belligerent Interference with Neutral Commerce, US Department of State Publication 8367, Washington DC, Government Print. Off., 1968, str. 861-879.

ŠIRA LITERATURA: ROWSON, S. W. D., "Modern Blockade: Some Legal Aspects" u *BYIL*, vol. 23, 1946, str. 346-353.

IV ZAŠTIĆENI OBJEKTI

1. Bolnički brodovi

(Videti *infra* VI, "Bolnički brodovi")

2. Druga zaštićena plovila

a) plovila koja pravo slobodnog prolaze uživaju na osnovu sporazuma zaraćenih strana

- kartelni brodovi (brodovi namenjeni i upotrebljeni za prevoz ratnih zarobljenika, *pri. prev.*)
- drugi

b) plovila koja obavljaju humanitarne operacije

- prenose dobra koja su neophodna za opstanak civilnog stanovništva

c) brodovi za prevoz putnika

d) brodovi koji obavljaju religiozne, civilne, naučne ili filantropske misije

e) brodovi koji prevoze kulturna dobra pod posebnom zaštitom

f) mali obalni ribarski brodovi i mali čamci koji obavljaju lokalnu trgovinu

g) brodovi angažovani na zaštiti morske sredine

h) brodovi koji su se predali neprijatelju

i) čamci i platforme za spasavanje

LITERATURA: EBERLIN, P., "The Protection of Rescue Craft in Periods of Armed Conflicts" u *IRRC*, br. 245, 1985, str. 140-152. NAVIAS, M.S., *Tanker Wars: The Assault on Merchant Shipping During The Iran-Iraq Conflict, 1980-88*, London, Tauris Academic Studies, 1996, 244 str. PREUX, J. de, "Protection du sauvetage maritime cotier" u *Studies and essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet*, Geneva, The Hague, ICRC, Martinus Nijhoff Publishers, 1984, pp. 103-111.

j) plovila neutralnih država

LITERATURA: JENKINS, M., "Air Attacks on Neutral Shipping in the Persian Gulf: The Legality of the Iraqi Exclusion Zone and Iranian Reprisals" u *Boston College International and Comparative Law Review*, vol. 8(2), 1985, str. 517-549.

V POMORSKE ZONE ISKLJUČENJA

PREPORUČENA LITERATURA: POCAR, R., "Missile Warfare and Exclusion Zones in Naval Warfare" in *Israel Yearbook on Human Rights*, vol. 27, 1997-1998, str. 215-224.

ŠIRA LITERATURA: JENKINS, M., "Air Attacks on Neutral Shipping in the Persian Gulf: The Legality of the Iraqi Exclusion Zone and Iranian Reprisals" in *Boston College International and Comparative Law Review*, vol. 8(2), 1985, str. 517-549.

VI BOLNIČKI BRODOVI

PREPORUČENA LITERATURA: JUNOD, S.-S., *Protection of the Victims of Armed Conflict Falkland-Malvinas Islands (1982): International Humanitarian Law and Humanitarian Action*, Geneva, ICRC, 1984, 45 str.

ŠIRA LITERATURA: EBERLIN, P., "Identification of Hospital Ships and Ships Protected by the Geneva Conventions of 12 August 1949" u *IRRC*, br. 245, 1982, str. 315-328. EBERLIN, P., "The Protection of Rescue Craft in Periods of Armed Conflicts" u *IRRC*, br. 245, 1985, str. 140-152. PREUX, J. de, "Protection du sauvetage maritime côtier" in *Studies and essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet*, Geneva, The Hague, ICRC, Martinus Nijhoff Publishers, 1984, str. 103-111.

1. Posebna zaštita

- mali obalni spasilački timovi
- sanitetski transport
- neutralna plovila

2. Prestanak zaštite

- upotreba šifara

VII STATUS ŽRTAVA RATA NA MORU I POSTUPAK

LITERATURA: JUNOD, S.-S., *Protection of the Victims of Armed Conflict Falkland-Malvinas Islands (1982): International Humanitarian Law and Humanitarian Action*, Geneva, ICRC, 1984, 45 str. SHEARER, I. A., "International Humanitarian Law and Naval Operations" in *Quatre Etudes du Droit International Humanitaire*, Geneve, Institut Henry Dunant, 1985, str. 17-34.

Glava 11

PRAVO RATOVANJA U VAZDUHU

(O napadima iz vazduha na objekte na zemlji videti *supra*, Glava 9, »Vođenje neprijateljstava«)

Uvod

Ne postoji međunarodni ugovor koji bi regulisao pravila ratovanja u vazduhu, *i.e.*, ratovanje protiv ciljeva u vazduhu. Takvo se stanje može objasniti činjenicom da je tu materiju teško urediti pravom:

- a) Metodi i sredstva ratovanja se razvijaju takvom brzinom da svako detaljno pravilo veoma brzo zastareva;
- b) Sredstva ratovanja u vazduhu su toliko moćna i od takvog vojnog značaja za države da one nisu spremne da pristanu na ograničavanje njihove upotrebe;
- c) Izviđanje i ciljanje je, u ovom slučaju, mnogo teže, uprkos najnovijem naoružanju koje je omogućilo daleko preciznije ciljanje iz vazduha nego sa zemlje. Ipak, ratovanje u vazduhu je po svojoj izvornoj prirodi »slepо«, te je mnogo teže razlikovati oružane snage i civile.²⁰⁸

Iskustva iz Prvog svetskog rata su pokazala da je minimum regulative u oblasti ratovanja u vazduhu neophodan. Stoga je na Vašingtonskoj konferenciji o ograničenju pomorskog naoružanja (1922. godine) imenovana šestočlana komisija međunarodnih pravnika koja je, na zasedanjima u Hagu

²⁰⁸ Littauer, R, Uphoff, N, *The Air War in Indochina*, Boston, Beacon Press, Revised ed., 1976, str. 126.

decembra 1922. godine i februara 1923. godine, izradila nacrt Haških pravila o ratovanju u vazduhu.²⁰⁹

Države nikada nisu ratifikovale ova Pravila, ali su ona izraz pravila običajnog međunarodnog prava i predlažu formulisanje ugovornih normi kojima bi se ograničila dejstva vazdušnog ratovanja.

To što vođenje oružanog sukoba u vazduhu nije regulisano posebnim ugovornim odredbama, ne znači da pravna regulativa uopšte ne postoji. Tako neki međunarodnopravni instrumenti sadržane pravila koja uređuju neke aspekte upotrebe vojnih letilica, bilo eksplicitno ili implicitno.

Haška deklaracija o zabrani bacanja projektila i eksploziva iz balona iz 1907. godine sadrži međunarodna pravila koja zabranjuju bombardovanje civila iz vazduha. Član 25 i član 27 Haškog pravilnika²¹⁰ zabranjuju upotrebu bilo kog sredstva za bombardovanje nebranjenih gradova, sela, prebivališta ili zgrada. Haška konvencija o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba iz 1954. godine i Protokol I, zabranjuju napad na spomenike i druga kulturna dobra, kao i na hramove.

Neka pitanja iz domena vođenja ratnih neprijateljstava u vazduhu reguliše i Protokol I. Član 49. 3 utvrđuje da se pravila Protokola I o zaštiti civilnog stanovništva primenjuju i na ratovanje u vazduhu koje može ugroziti civilno stanovništvo, kao i na napade iz vazduha protiv ciljeva na zemlji. U tom smislu član 51 i 52 Protokola I zabranjuju napad na civilno stanovništvo i civilne objekte ma gde da se rat vodi – na kopnu, u vazduhu ili na moru. Nadalje, međunarodno humanitarno pravo zabranjuje nediskriminatorne napade,²¹¹ napade na građevine ili instalacije koje sadrže opasne sile,²¹² upotrebu sredstava ili metoda ratovanja čiji je cilj ili od kojih se može očekivati da prouzrokuju zagađenje prirodne sredine i da time štete zdravlju ili opstanku stanovništva.²¹³ Sve se ove odredbe primenjuju i na vazdušno ratovanje u pogledu zaštite civilnog stanovništva na kopnu. Ono što Protokol I ne reguliše jeste ratovanje u vazduhu, neprijateljstva između aviona, na primer.

²⁰⁹ Videti Schindler, D., & Toman, J., *The Laws of Armed Conflicts, A Collection of Conventions, Resolutions and Other Documents*, Dordrecht, Geneva, Martinus Nijhoff Publishers, Henry Dunant Institute, 3rd ed., 1988, str. 207-217.

²¹⁰ Videti dokument br. 1, Haška deklaracija, str. 297 (u originalnom tekstu *How Does Law Protect in War*)

²¹¹ Cf. čl. 51 Protokola I.

²¹² Cf. čl. 56 Protokola I.

²¹³ Cf. čl. 55. Protokola I.

Činjenica je, dakle, da za razliku od ratovanja na kopnu, nema formalno obavezujućih sporazuma koji bi se odnosili isključivo na vazdušno ratovanje.

PREPORUČENA LITERATURA: DOSWALD-BECK, L., "The Protection of Medical Aircraft in International Law" u *Israel Yearbook on Human Rights*, vol. 27, 1997-1998, str. 151-192. GREEN, L.C., "Aerial Considerations in the Law of Armed Conflict" u *Annals of Air and Space Law*, vol. 5, 1980, str. 89-117. PARKS, H.W., "Conventional Aerial Bombing and the Law of War" u *United States Naval Institute Proceedings*, vol. 108, br. 951, 1982, str. 98-117. PARKS, H. W., "Linebacker and the Law of War" u *Air University Review*, January-February 1983, str. 2-30, SPAIGHT, J. M., *Air Power and War Rights*, London, Longmans, Green & Co., 3rd ed. 1947, 523 str.

ŠIRA LITERATURA: BRISTOL, M.C.C., "Hawks in Doves' Clothing?" u *The Air Force Law Review*, vol. 20 (1), 1978, p. 48-70. DINSTEIN, Y., "The Laws of War in the Air" u *Israel Yearbook on Human Rights*, vol. 11, 1981, str. 41-64. EBERLIN, P., "The Identification of Medical Aircraft in Periods of Armed Conflict" u *IRRC*, br. 229, 1982, str. 202-215. EVRARD, E., "Le nouveau statut protecteur des transports sanitaires par voie aérienne en temps de conflits armes" u *RGDIP*, vol. 82, 1978, str. 56-69. ROBERTSON, H.B., "The Statuts of Civil Aircraft in Armed Conflict" u *Israel Yearbook on Human Rights*, vol. 27, 1997-1998, str. 113-150.

I LETILICE KOJE SE NE SMEJU NAPASTI ILI ZAROBITI

1. Sanitetske letilice

PREPORUČENA LITERATURA: CUMMINGS, E.R., "The Juridical Status of Medical Aircraft Under the Conventional Laws of War" u *Military Law Review*, vol. 66, Fall 1974, str. 105-141.

ŠIRA LITERATURA: EBERLIN, P., "The Identification of Medical Aircraft in Periods of Armed Conflict" u *IRRC*, br. 229, 1982, str. 202-215.

2. Poseban sporazum strana u sukobu o slobodnom preletu

3. Izuzeće civilnih aviona

II STATUS ŽRTAVA VAZDUŠNOG RATA I POSTUPAK

Analogan statusu i postupku sa žrtvama rata na moru, videti *supra*, Glava 10, VII
»Status žrtava rata na moru i postupak«.

Glava 12

PRAVO NEMEĐUNARODNIH ORUŽANIH SUKOBA

Uvod

Ako se stvar posmatra sa stanovišta humanosti, ista pravila o zaštiti treba da štite i žrtve međunarodnih i žrtve nemeđunarodnih oružanih sukoba. U oba slučaja nastaju slični problemi, pa je potrebna i slična zaštita. Zapravo, i u jednom i u drugom slučaju »neprijatelj« je taj koji hapsi i pritvara i borce i civile; civile prinudno raseljava, oni su prinuđeni da beže ili su mesta u kojima žive potpala pod kontrolu neprijatelja. Napadi se vrše i na gradove i sela, životne namirnice treba transportovati preko linije fronta, a upotrebljava se i isto oružje. Pa ipak, činjenica da se pravo međunarodnih oružanih sukoba razlikuje od prava nemeđunarodnih oružanih sukoba zahteva od učesnika humanitarnih akcija i samih žrtava da sukob kvalifikuju pre no što se pozovu na pravila o zaštiti. A kvalifikovanje je, ponekad, teorijski teško izvodljivo, a politički je uvek delikatno. Jer, ponekad, kvalifikacija konflikta pretpostavlja definisani sud o pitanjima *ius ad bellum*. Ako bi se učesnici humanitarne akcije u, na primer, secesionističkom ratu, pozvali na pravo nemeđunarodnih oružanih sukoba, iz toga bi se zaključilo da secesija nije (još uvek) postignuta, a to je neprihvatljivo za snage koje se bore za nezavisnost. Ako bi se pozvali na pravo međunarodnih oružanih sukoba, iz toga bi se dalo zaključiti da su secesionisti već formirali posebnu državu, što je neprihvatljivo za centralne vlasti.

Uprkos tome, države i međunarodno pravo koje one stvaraju ne pristaju da izjednače međunarodne i nemeđunarodne oružane sukobe. U stvari, međudržavni ratovi su doskora prihvatani kao legitimna forma međunarodnih odnosa, a upotreba sile u odnosima država nije ni dan-danas potpuno zabranjena. Nasuprot tome, monopol na upotrebu sile unutar granica jedne države predstavlja izvorni deo koncepta savremene države i on zabranjuje grupama unutar države da vode oružani sukob protiv drugih grupa ili vlade.

Sa jedne strane, nužno je da zaštita žrtava međunarodnih oružanih sukoba bude garantovana pravilima međunarodnog prava. Ta su pravila države prihvatile davno, čak i one države koje su sledile najapsolutističnije koncepte suverenosti. Države su davno prihvatile pravilo po kome vojnici koji neprijateljske vojnike ubijaju na bojnopolju ne smeju biti kažnjeni zbog samog učesća u neprijateljstvima: drugim rečima, oni imaju »pravo učesća« u neprijateljstvima²¹⁴ Sa druge strane, pravo nemeđunarodnih oružanih sukoba mnogo je mlađe. Države su ove sukobe dugo tretirale kao unutrašnje pitanje koje je uređeno unutrašnjim pravom i nema države koja bi pristala da svojim državljanima prizna pravo da vode rat protiv sopstvene vlade. Drugim rečima, nema vlade koja će se unapred odreći prava da kazni svoje državljanke za učesće u pobuni. A upravo to odricanje predstavlja samu srž statusa borca, kako ga propisuje pravo međunarodnih oružanih sukoba. Primena celokupnog korpusa pravila savremenog međunarodnog humanitarnog prava (MHP) međunarodnih oružanih sukoba na nemeđunarodne oružane sukobe nespojiva je, dakle, sa samim konceptom savremenog međunarodnog društva koga čine suverene države. I obratno, ako bi se jednoga dana međunarodna zajednica organizovala u svetsku državu, svi bi oružani sukobi, po samoj prirodi stvari, postali »nemeđunarodni«, a pravo boraca da učestvuju u neprijateljstvima, nezavisno od razloga zbog koga se bore, ne bi se moglo ni zamisliti.

Sa stanovišta teorije, MHP međunarodnih oružanih sukoba i MHP nemeđunarodnih oružanih sukoba treba izučavati, tumačiti i primenjivati kao dve odvojene grane prava, pri čemu je pravo nemeđunarodnih oružanih sukoba kodifikovano pretežno u zajedničkom članu 3 Konvencija i Protokolu II. Štaviše, činjenica je da su danas nemeđunarodni oružani sukobi brojniji i da je broj žrtava koje stradaju u nemeđunarodnim oružanim sukobima veći. Možda bi, upravo stoga, bilo prirodno da se, kao

²¹⁴ Kao što podseća čl. 43. 2 Protokola I.

najznačajniji, prvo izučava čitav korpus prava nemeđunarodnih oružanih sukoba.

No, budući da MHP nemeđunarodnih oružanih sukoba treba da obezbedi rešenja za probleme slične onima koji se javljaju u međunarodnim oružanim sukobima; budući da se ono razvija posle pravila o međunarodnim oružanim sukobima i budući da obuhvata i ste principe koji nisu detaljno razrađeni u pravilima čiju primenu propisuje MHP nemeđunarodnih oružanih sukoba, obično se prvo izučava pravni režim međunarodnih oružanih sukoba u celini, da bi se shvatile sličnosti i razlike između prava međunarodnih oružanih sukoba i prava nemeđunarodnih oružanih sukoba. Principi su im zajednički, dok je analogija između ove dve grane prava nužna da bi se obezbedila detaljna pravila ili ispunile logičke praznine. Slično tome, nema drugog načina da se identifikuju promene režima zaštite u nemeđunarodnim oružanim sukobima koje proističu iz suštinskih pravnih razlika između međunarodnih i nemeđunarodnih oružanih sukoba, no da se krene od prava međunarodnih oružanih sukoba. Konačno, lako je uočiti, upravo sa stanovišta prava međunarodnih oružanih sukoba, da postoji jedna siva zona na koju te suštinske razlike ne utiču, ali države ipak nisu pristale da na nju primene ista rešenja u ugovorima MHP. Zato će lica angažovana u nemeđunarodnim oružanim sukobima, suočena sa pitanjem na koje ugovorna pravila, primenjiva u takvim situacijama, ne daju odgovor, potražiti rešenje koje je primenjeno u međunarodnim oružanim sukobima i razmotriti da li priroda nemeđunarodnog oružanog sukoba dopušta njegovu primenu. Vojnici su, u svakom slučaju, upućeni i obučeni da primenjuju jedan sistem pravila, a ne dva sistema.

U zaključku treba istaći da bi sudbina žrtava savremenih nemeđunarodnih oružanih sukoba bila neuporedivo bolja nego što je sada, čak i bez detaljnih pravila MHP međunarodnih oružanih sukoba i bez ikakve analogije sa njima, ako bi se samo poštovalo slovo odredaba zajedničkog člana 3 Konvencija i Protokola II.

PREPORUČENA LITERATURA: ABI-SAAB, G., »Non-International Armed Conflicts« u *International Dimensions of Humanitarian Law*, Geneva, Paris, Henry Dunant Institute, UNESCO, 1988, str. 217-239. ABI-SAAB, G., »Humanitarian Law and Internal Conflicts: The Evolution of Legal Concern« u *Humanitarian Law of Armed Conflict: Challenges Ahead, Essays in Honour of Frits Kalshoven*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1991, str. 209-223. JUNOD, S., »Additional Protocol II: History and Scope«, in *American University Law Review*, vol. 33 (1), Fall 1983, str. 29-40. KALSHOVEN, F., "Applicability of Customary

International Law in Non-International Armed Conflicts" in CASSESE, A. (ur.), *Current Problems of International Law*, Milan, Giuffrè, 1975, str. 267-285.

ŠIRA LITERATURA: ABI-SAAB, R., *Droit humanitaire et conflits internes: Origine de la réglementation internationale*, Paris, Genève, Editions A. Pedone, Institut Henry Dunant, 1986, 280. BOTHE, M., "Conflits armés internes et droit international humanitaire" u *RGDIP*, vol. 82, 1978, br. I, str. 82-102. PIERNAS, C. J., "The Protection of Foreign Workers and Volunteers in Situations of Internal Conflict, with Special Reference to the Talking of Hostages" u *IRRC*, br. 287, 1992, str. 143-172. SIOTIS, J., *Le droit de la guerre et les conflits armés d'un caractère non-international*, Paris, Librairie générale de Droit et de Jurisprudence, 1958, 248 str. VEUTHEY, M., "Les conflits armés de caractère non international et le droit humanitaire" u CASSESE, A. (ur.), *Current Problems of International Law*, Milan, Giuffrè, 1975, str. 179-266. VEUTHEY, M., *Guérilla et droit humanitaire*, Geneva, Henry Dunant Institute, 1976, 432 str. (new edition, ICRC, Geneva, 1983). WEHBERG, H., "La guerre civile et le droit international" u *Collected Courses*, vol. 63, 1938, str. 1-127. WYSS, G. M., *Der nicht internationale bewaffnete Konflikt in El Salvador: Die Anwendung des Zusatzprotokelles II von 1977 zu den Genfer Abkommen von 1949*, Verlag Hans Schellenberg, Winterthur, 1989, 225 str. ZORGBIBE, C., *La guerre civile*, Paris, Presses universitaires de France, 1975, 208 str.

I MEĐUNARODNI I NEMEĐUNARODNI ORUŽANI SUKOBI

Citat:

Ugovorno pravo koje se primenjuje u unutrašnjim oružanim sukobima nastalo je relativno skoro i ono obuhvata zajednički član 3 Ženevskih konvencija, Dopunski protokol II i član 19 Haške konvencije o kulturnim dobrima iz 1954. godine. Malo je verovatno da postoji neki poseban korpus običajnog međunarodnog prava koje se primenjuje u situacijama unutrašnjih oružanih sukoba, a da nije baziran na ovim ugovornim odredbama.

(Izvor: Ekspertska komisija koja je imenovana da bi ispitala povrede međunarodnog humanitarnog prava u bivšoj Jugoslaviji, UN Doc. S/1994/674, para. 52)

II POREĐENJE PRAVNOG REŽIMA MEĐUNARODNIH ORUŽANIH SUKOBA SA PRAVNIM REŽIMOM NEMEĐUNARODNIH ORUŽANIH SUKOBA

LITERATURA: OBRADOVIC, K., "Les règles du droit international humanitaire relatives à la conduite des hostilités en période de conflits armés non internationaux" u *Yearbook of the International Institute of Humanitarian Law* (San Remo), Milano, Giuffrè, 1992, str. 95-116.

1. Suštinska razlika: ne postoji poseban status zaštićene osobe

LITERATURA: SOLF, W.A., "The Status of Combatants in Non-International Armed Conflicts Under Domestic Law and Transnational Practice" u *American University Law Review*, vol. 33(1), 1983, str. 53-65.

2. Sličnosti

a) zaštita svih lica koja ne učestvuju ili više ne učestvuju neposredno u neprijateljstvima

- ranjenici i bolesnici

LITERATURA: SOLF, W.A., "Development of the Protection of the Wounded, Sick and Shipwrecked under the Protocols Additional to the 1949 Geneva Conventions" u *Studies and Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet*, Geneva, The Hague, ICRC, Martinus Nijhoff Publishers, 1984, str. 237-248.

- postupak sa licima koja su lišena slobode
- sudska zaštita

b) apsolutna zabrana prinudnog raseljavanja

LITERATURA: PLATTNER, D., "The Protection of Displaced Persons in Non-International Armed Conflict" u *IRRC*, br. 291, 1992, str. 567-580.

III IZRIČITA PRAVILA ZAJEDNIČKOG ČLANA 3 I PROTOKOLA II

IV PRIMENA OPŠTIH PRINCIPA NA IZVOĐENJE NEPRIJATELJSTAVA

LITERATURA: CASSESE, A., "The Spanish Civil War and the Development of Customary Law Concerning Internal Armed Conflicts" u CASSESE, A. (ur.), *Current Problems of International Law*, Milan, Giuffrè, 1975, str. 287-318. HOFFMAN, M.H., "The Customary Law of Non-International Armed Conflict - Evidence from the United States Civil War" u *IRRC*, br. 277, 1990, str. 322-343. "Declaration on the Rules of International Humanitarian Law Governing the Conduct of Hostilities in Non-International Armed Conflicts" u *IRRC*, br. 278, 1990, str.404-408. "Rules of International Humanitarian Law Governing the Conduct of Hostilities in Non-International Armed Conflicts" u *IRRC*, br. 278, 1990, str. 383-403.

1. **Princip razlikovanja**
2. **Princip vojne potrebe**
3. **Princip proporcionalnosti**
4. **Pravo na pomoć**

PREPORUČENA LITERATURA: BINDSCHEDLER-ROBERT, D., "Actions of Assistance in Non-International Conflicts - Art. 18 of Protocol II" u *European Seminar on Humanitarian Law* (Jagellonean University, Krakow, 1979), Polish Red Cross, Warsaw, and ICRC, Geneva, 1979, str. 71-85.

ŠIRA LITERATURA: KWAKWA, E., "Internal Conflicts in Africa: Is There a Right of Humanitarian Action?" u *African Yearbook of International Law*, 1994, str. 9-46.

5. **Neophodnost da se preciznije značenje principa potraži u pravu međunarodnih oružanih sukoba i, ponekad, u pravu ljudskih prava**

V NUŽNA ANALOGIJA SA PRAVOM MEĐUNARODNIH ORUŽANIH SUKOBA

Uvod

Kao prvo, postoje slučajevi za koje se precizno pravilo proisteklo iz zajedničkih principa ili kombinacije principa sa odredbama prava nemeđunarodnih oružanih sukoba ili, jednostavno, pravna logika, mogu pronaći putem analogije sa daleko detaljnijim pravilima koje za međunarodne oružane sukobe propisuju Konvencije i Protokol I.²¹⁵

Kao drugo, neka pravila i režimi prava međunarodnih oružanih sukoba moraju se primeniti na nemeđunarodne oružane sukobe da bi se popunile praznine pravnih normi koje se na njih primenjuju, kako bi se omogućila primena pravila koje ono propisuje ili da bi se omogućila njihova stvarna primena.

Tako, pravo nemeđunarodnih oružanih sukoba ne sadrži definiciju pojma „vojni cilj“, kao ni pojma „civilno stanovništvo“. A upravo su te definicije nužne da bi se mogao primeniti princip razlikovanja, princip koji se primenjuje u obe oblasti, i izričita zabrana napada na civilno stanovništvo, civile pojedinačno i određene civilne objekte.²¹⁶ Ne postoji suštinska razlika među režimima primenjenim u ove dve situacije koja bi sprečavala primenu iste definicije ovih pojmova.

Bitna odlika prava nemeđunarodnih oružanih sukoba jeste da ono ne predviđa status borca, ne definiše pojam borca i ne propisuje nikakve posebne obaveze za borce; u njegovim odredbama se čak ni ne pominje termin »borac«. To je posledica činjenice da u nemeđunarodnim oružanim sukobima niko nema »pravo da učestvuje u neprijateljstvima« (što je suštinska odlika statusa borca) i u skladu je sa činjenicom da pravo nemeđunarodnih oružanih sukoba ne vezuje zaštitu za status lica, već za njegove stvarne delatnosti. Ako se, međutim, civili u nemeđunarodnim

²¹⁵ Tako se može tvrditi da zabrana nediskriminatornog napada, kako je kodifikovano članom 51. 5 i pravila o merama predostrožnosti koje su utvrđene članom 57. 2 Protokola I nužno proističu iz principa razlikovanja i da se pravila Konvencije I i VI, kao i Protokola I o tome ko može koristiti i u kojim situacijama znak raspoznavanja moraju uzeti u obzir pri primeni člana 12 Protokola II o znaku raspoznavanja.

²¹⁶ Cf. čl. 13 i 14 Protokola II.

oružanim sukobima moraju poštovati, kao što propisuju pravila međunarodnog humanitarnog prava koja se primenjuju u nemeđunarodnim sukobima, mora se omogućiti onima koji vode vojne operacije da razlikuju one koji se bore od onih koji se ne bore, a to je moguće samo ako oni koji se bore istaknu razliku u odnosu na one koji se ne bore. Detaljan odgovor na pitanje kako se to može i mora učiniti nalazimo, *mutatis mutandis*, u pravu međunarodnih oružanih sukoba.

Mnogo je teži slučaj zabrane ili ograničenja upotrebe određenog naoružanja. Nema nijedne značajne razlike između ove dve kategorije sukoba zbog koje se na nemeđunarodne oružane sukobe ne bi primenile zabrane ili ograničenja upotrebe određenog naoružanja koje propisuje pravo međunarodnih oružanih sukoba. Pa ipak, države tradicionalno odbijaju da prihvate predloge za izričito proširenje ovih zabrana na nemeđunarodne oružane sukobe. Na svu sreću, noviji naponi u vezi sa kodifikacijom prekinuli su ovaj trend.²¹⁷

1. **»Borci« se moraju razlikovati od civilnog stanovništva**
2. **Poštovanje međunarodnog humanitarnog prava mora biti nagrađeno**
 - ohrabriti amnestiju po završetku sukoba
3. **Pravila o upotrebi amblema**
4. **Zabrana upotrebe određenih vrsta naoružanja**

LITERATURA: FISCHER, H., "Limitation and Prohibition of the Use of Certain Weapons in Non-International Armed Conflicts" u *Yearbook of the International Institute of Humanitarian Law* (San Remo), 1989, str. 117-180. PLATTNER, D., "The 1980 Convention on Conventional Weapons and the Applicability of Rules Governing Means of Combat in a Non-Conflict" u *IRRC*, br. 279, 1990, str. 551-564. SALINAS BURGOS, H., »The Taking of Hostages and International Humanitarian Law« u *IRRC*, br. 270, 1989, str. 196-216.

5. **Granice analogije**

²¹⁷ Tako se Protokol o zabrani ili ograničavanju upotrebe mina, mina iznenađenja ili drugih sredstava, izmenjen i dopunjen 3. maja 1996. godine (Protokol II) u Ženevi primenjuje i na nemeđunarodne oružane sukobe. Videti Dokument br. 7, čl. 1 (2) str. 312 (u originalnom tekstu *How Does Law Protect in War*).

LITERATURA: SOLF, W.A., "Problems with the Application of Norms Governing Interstate Armed Conflict to Non-International Armed Conflict" u *Georgia Journal of International and Comparative Law*, vol. 13, 1983, str. 323-326.

- ne postoji status borca
- nema okupiranih teritorija

VI RAZLIČITE VRSTE NEMEĐUNARODNIH ORUŽANIH SUKOBA

LITERATURA: BOTHE, M., "Article 3 and Protocol II: Case Studies of Nigeria and El Salvador" u *American University Law Review*, vol. 31 (4), 1982, str. 899-909. SCHINDLER, D., "The Different Types of Armed Conflicts According to the Geneva Conventions and Protocols" u *Collected Courses*, vol. 163, 1979, str. 153-156.

1. Sukobi na koje se primenjuje zajednički član 3

- niži intenzitet

2. Sukobi na koje se, uz zajednički član 3, primenjuje i Protokol II

LITERATURA: JUNOD, S.-S., »Additional Protocol II: History and Scope« u *American University Law Review*, vol. 33 (1) 1983, str. 20-40. LYSAGHT, C., »The Scope of Protocol II and its Relation to Common Article 3 of the Geneva Conventions of 1949 and Other Human Rights Instruments« u *American University Law Review*, vol. 33 (1), 1983, str. 9-27.

3. Sukobi na koje se primenjuje međunarodno humanitarno pravo u celini

- a) vlada priznaje pobunjenike kao zaračenu stranu
- b) poseban sporazum strana

LITERATURA: JAKOVLJEVIC, B., "Memorandum of Understanding of 27 November 1991: International Humanitarian Law in the Armed Conflict in Yugoslavia in 1991" u *Yugoslav Review of International Law*, br. 3, 1991, str. 301-312. JAKOVLJEVIC, B., "The Agreement of May 22, 1992, on the Implementation of

International Humanitarian Law in the Armed Conflict in Bosnia-Herzegovina" u *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, br. 2-3, 1992, str. 212-221. SANDOZ, Y., "Réflexions sur la mise en oeuvre du droit international humanitaire et sur role du Comité international de la Croix-Rouge en ex-Yougoslavie" u *Revue Suisse de Droit International Européen*, br. 4, 1993, str. 461-490.

c) značaj deklaracija o namerama

LITERATURA: PLATTNER, D., "La portée juridique des déclarations de respect du droit international humanitaire qui émanent de mouvements en lutte dans un conflit armé" u *RBDI*, vol. 18 (1), 1984-1985, str. 298-320.

4. Problem kvalifikacije

LITERATURA: GRAY, C., "Bosnia and Herzegovina: Civil War or Inter-State Conflict? Characterization and Consequences" u *BYIL*, vol. 67, 1996, str. 155-197. MERON, T., "Classification of Armed Conflict in the Former Yugoslavia, *Nicaragua's* Fallout" u *AJILI*, vol. 92 (2), 1988, str. 236-242. SANDOZ, Y., "Réflexions sur la mise en oeuvre du droit international humanitaire et sur role du Comité international de la Croix-Rouge en ex-Yougoslavie" u *Revue Suisse de Droit International Européen*, br. 4, 1993, str. 461-490.

a) tradicionalna internacionalizacija unutrašnjih sukoba

LITERATURA: GASSER, H.-P., "Internationalized Non-International Armed Conflicts: Case Studies of Afghanistan, Kampuchea and Lebanon" u *American University Review*, vol 33 (1), 1983, str. 145-161. SCHINDLER, D., "The Different Types of Armed Conflicts According to the Geneva Conventions and Protocols" u *Collected Courses*, vol. 163, 1979, str. 153-156. SCHINDLER, D., "International Humanitarian Law and Internationalized Internal Armed Conflicts" u *IRRC*, br. 230, 1982, str. 255-264.

b) sukobi zbog secesije

c) strana intervencija koja nije uperena protiv vladinih snaga

d) operacije održanja mira i operacije nametanja mira UN u nemeđunarodnim oružanim sukobima

LITERATURA: SHRAGA, D., "The United Nation as an Actor Bound by International Humanitarian Law" u *International Peacekeeping*, vol. 5 (2), 1998, str. 64-81.

e) operacije vaspostavljanja ili održanje reda i poretka UN

5. Teškoće koje u praksi proističu iz problema kvalifikacije

a) ko je »zaštićena osoba«?

b) pravna regulativa o »etničkom čišćenju«

- međunarodno humanitarno pravo i genocid
- međunarodno humanitarno pravo i zločini protiv čovečnosti

c) radna obaveza i prinudna regrutacija

d) šta je to ratni zločin?

6. Donja granica: zajednički član 3 Konvencija

VII KOGA OBAVEZUJE PRAVO NEMEĐUNARODNIH ORUŽANIH SUKOBA

Uvod

Posmatrano sa stanovišta prava ugovora, zajednički član 3 četiri Ženevske konvencije i Protokol II obavezuju države koje su strane ugovornice ovih ugovora. Čak i ona pravila međunarodnog humanitarnog prava (MHP) koja bi se mogla smatrati običajnim međunarodnim pravom logično bi obavezivala samo države. A obaveza države obuhvata i odgovornost države za sva lica koja su u službi te države. Ali, poštovanje MHP mora biti obavezno i za strane u nemeđunarodnom sukobu koje nisu države. Pri tome se pod stranom u sukobu koja nije država podrazumevaju ne samo oni koji se bore protiv vlade, već i oružane grupe koje se uzajamno bore. To je neophodno ne samo zato što žrtve treba na isti način zaštititi i od pobunjenika već i zbog toga što bi, ako MHP ne bi poštovalo princip ravnopravnosti zaraćenih strana u nemeđunarodnom oružanom sukobu, šanse da ga poštuju vladine snage bile bi male, zato što ono njima ne pruža

nikakvu zaštitu, a ne bi ga prihvatile ni protivničke snage koje bi se mogle pozvati na to da ih ono ne obavezuje.

Stoga bi valjalo, kao prvo, imati u vidu da države, kada stvaraju pravila o nemeđunarodnim oružanim sukobima kroz ugovore ili običaje koji uključuju odredbu po kojoj će pravilo sadržano u njoj poštovati «svaka od strana u sukobu»,²¹⁸ one zapravo prećutno priznaju nevladinim snagama koje učestvuju u tom sukobu izvestan međunarodnopravni subjektivitet neophodan da bi se sticala prava i obaveze po pravilima tog sistema. U tom smislu, države su pobunjenicima – kroz pravo o nemeđunarodnim oružanim sukobima – priznale status subjekta MHP; u suprotnom, njihovi legislativni naponi ne bi dali željene efekte, ne bi dali *effet utile*. Istovremeno, države su izričito utvrdile da činjenica da pobunjenici primenjuju MHP i da se ono primenjuje na njih ovima ne daje drugi pravni status u okviru međunarodnog prava osim ovog statusa u okviru MHP.²¹⁹

Drugo, MHP u vezi sa nemeđunarodnim oružanim sukobima obavezuje ne samo države strane ugovornice, već i nevladine strane u konkretnom sukobu kroz nacionalnu legislativu. Pošto se država jednom obaveže na poštovanje MHP, ta pravila ili postaju deo njenog unutrašnjeg prava ili se njihovo dejstvo obezbeđuje usvajanjem implementirajuće legislative. To unutrašnje pravo se primenjuje na sva lica koja se nalaze na teritorije države. Na taj način, MHP obavezuje pobunjenike posredno: ova pravila ih neposredno mogu obavezivati samo ako ustanove efektivnu vladu.

Sporno je pitanje utvrđivanja precizne liste lica koja su adresati MHP nemeđunarodnih oružanih sukoba²²⁰. Sasvim je sigurno da MHP ne obavezuje samo pripadnike oružanih snaga ili grupa, već i druge koji, na osnovu posebnog mandata, pomažu ratne napore jedne od strana u sukobu. Osim njih, i sva druga lica koja su u službi jedne od strana, uključujući i javne službenike, kada je reč o vladi kao strani u sukobu, moraju poštovati MHP u vršenju svojih dužnosti. U suprotnom, pravila o sudskim garancijama, pretežno upućena sudijama, pravila o medicinskoj pomoći, pretežno upućena stalnom bolničkom osoblju, pravila o postupanju sa pritvorenim licima, koja su, takođe, upućena zatvorskim čuvarima, ne bi proizvela željene efekte samo stoga što se pomenuti adresati ne mogu svrstati u lica koja »pomažu ratne napore«. Sa druge strane, MHP ne pokriva

²¹⁸ Cf. zajednički čl. 3. (1) Konvencija.

²¹⁹ Cf. zajednički čl. 3. (4) Konvencija (videti Glava 12, VIII “Uticaj nemeđunarodnog oružanog sukoba na pravni položaj strana u sukobu”).

²²⁰ Videti posebno Slučaj br. 171, MKSR, Tužilac v. Jean Paul Akayesu, para. 640-644, str. 1325 u originalu *How Does Law Protect in War*.

akte i zločine koji nisu povezani sa oružanim sukobom, čak i ako su počinjeni tokom oružanog sukoba. Najdelikatniji je slučaj lica koja se ne mogu povezati ni sa jednom stranom u sukobu, ali su ipak izvršila akte nasilja koji utiču na oružani sukob i to iz razloga koji su vezani za oružani sukob. Ako se ustanovi da ova lica nisu adresati MHP, tada MHP ne pokriva većinu akata koji se čine u anarhičnoj situaciji sukoba i, shodno tome, nisu kažnjiva kao povrede MHP.

1. **Obe strane**
2. **Svi koji pripadaju jednoj strani**

VIII UTICAJ NEMEĐUNARODNOG ORUŽANOG SUKOPA NA PRAVNI POLOŽAJ STRANA U SUKOBU

Uvod

Zajednički član 3 (4) Konvencija jasno utvrđuje da primena odredaba ovog člana »neće imati uticaja na pravni položaj strana u sukobu«. Pošto se u tekstu Protokola II nigde ne pominje termin »strane«, ni ova se odredba u njemu ne pojavljuje. No, Protokol II sadrži odredbu koja precizira da ništa što je u njemu sadržano ne narušava suverenost države ili odgovornost vlade da legitimnim sredstvima – legitimnim posebno u odnosu na obaveze koje predviđa međunarodno humanitarno pravo (MHP) – održi ili ponovo uspostavi zakon i red ili da brani nacionalno jedinstvo ili teritorijalni integritet. U istom članu se ističe da se ne može pozvati na Protokol kao opravdanje za intervenciju u oružanom sukobu.²²¹

Iz toga proističe da primena MHP na nemeđunarodne oružane sukobe nikada ne dovodi do internacionalizacije sukoba, niti strani u sporu daje neki poseban status osim međunarodno-pravnog subjektiviteta u meri koja je neophodna da bi se stekla prava i obaveze po MHP. Čak i kada se strane u sporu saglase da na svoj spor primene čitav korpus prava međunarodnih oružanih sukoba, na šta ih zajednički član 3 (3) Ženevskih konvencija

²²¹ Cf. čl. 3 Protokola II.

podstiče, njihov sukob ne postaje međunarodni sukob. Time što primenjuje MHP, vlada ni u kom slučaju ne priznaje posebni međunarodno-pravni subjektivitet pobunjenika, čime bi se umanjila sposobnost vlade i njeno ovlašćenje da nadvlada i kazni pobunjenike – u postupku koji poštuje sudske garancije predviđene MHP. Niti pobunjenici, time što primenjuju MHP nemeđunarodnih oružanih sukoba, umanjuju mogućnost da osvoje stvarnu vlast u toj državi ili da stvore poseban subjekt međunarodnog prava – ako pobede. Nikada se u istoriji nije desilo da su bilo vlada, bilo pobunjenici izgubili oružani sukob, jer su primenjivali MHP. Bespotrebno je reći – i obrnuto.

LITERATURA: CASSESE, A., "The Status of Rebels under the 1977 Geneva Protocol on Non-International Armed Conflicts" u *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 30 (2), 1981, str. 416-439. NIYUNGEKO, G., "The Implementation of International Humanitarian Law and the Principle of State Sovereignty" u *IRRC*, br. 281, 1991, str. 105-133.

Glava 13

IMPLEMENTACIJA MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA

PREPORUČENA LITERATURA: DOSWALD-BECK, L., "Implementation of International Humanitarian Law in Future Wars" u *International law studies, US Naval War College*, vol. 71, 1998, str. 39-75. DRAPER, G.I.A.D., "The Implementation and Enforcement of the Geneva Conventions of 1949 and of the Two Additional Protocols of 1977" u *Collected Courses*, vol. 164, 1979, str. 5-54. SANDOZ, Y., *Implementing International Humanitarian Law*, Geneva, Institut Henry Dunant, 2nd ed. 1995, 28 str.

ŠIRA LITERATURA: KALSHOVEN, F.& SANDOZ, Y. (ur.), *Implementation of International Humanitarian Law Research Papers by Participants in the 1986 Session of the Centre for Studies and Research in International Law and International Relations of the Hague Academy of International Law*, Dordrecht, London, Martinus Nijhoff Publishers, 1989, 472 str. ROBERTS, A., "The Laws of War: Problems of Implementation in Contemporary Conflicts" u *Law in Humanitarian Crises: How Can International Humanitarian Law be Made Effective in Armed Conflicts?*, Luxemburg, Office des publications officielles des Communautés européennes, vol. 1, 1995, str. 83-120.

I OPŠTI PROBLEMI IMPLEMENTACIJE

MEĐUNARODNOG PRAVA I SPECIFIČNI

PROBLEMI IMPLEMENTACIJE

MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA

Uvod

Opšti mehanizmi obezbeđenja poštovanja i sankcionisanja povreda međunarodnog prava su, kada je o implementaciji međunarodnog humanitarnog prava (MHP) reč, i nepogodniji i neefikasniji nego kod drugih grana međunarodnog prava. Oni su, po samoj svojoj prirodi, nedovoljni, a neki od njih čak kontraproduktivni u oružanim sukobima.

Tradicionalni metod implementacije prava međunarodnog društva koga čine suverene države, zasnovan je na decentralizovanom društvu koji glavnu ulogu prepušta državi, potencijalnoj ili stvarnoj žrtvi. Tu državu mogu podržati druge države koje se opredele da pomognu državi koja je žrtva, u skladu sa sopstvenim interesima, pri čemu bi trebalo uzeti u obzir i opšti interes svakog člana tog društva da se pravni sistem poštuje.

Decentralizovana struktura metoda implementacije je posebno neprihvatljiva za MHP koje se primenjuje u oružanim sukobima iz sledećih razloga. Prvo, mirno rešavanje sporova proisteklih iz povreda MHP, u svakom slučaju MHP međunarodnih oružanih sukoba, bilo bi veoma zbujujuće. U stvari, MHP se primenjuje na odnose između dve države zbog toga što se one nalaze u oružanom sukobu, što samo po sebi dokazuje da nisu bile u stanju da svoj spor reše mirnim putem.

Drugo, država koja je neposredno žrtva povrede MHP i država koja je počinilac povrede postoje samo u međunarodnim oružanim sukobima.²²² A

²²² Sa pravne tačke gledišta, međutim, a za potrebe otpočinjanja primene pravila o odgovornosti država i preduzimanja kontra-mera koje su njome predviđene, i svaka druga država koja je strana ugovornica ugovora MHP se može smatrati žrtvom povrede. Ovo proističe iz jedne zajedničke odredbe člana 1 Konvencija i Protokola I, kao i iz opšteg pravila koje je prihvaćeno čl. 5.2 drugog dela nacрта pravila o odgovornosti država koje je

u tim sukobima odnos između države-žrtve i države-prekršioca je neprijateljski da se neprijateljskiji ne može zamisliti: oružani sukob. To znači da državi žrtvi ne stoje na raspolaganju brojni načini preventivnog i reaktivnog delovanja koji u normalnim situacijama obezbeđuju poštovanje međunarodnog prava. Tradicionalno međunarodno pravo je smatralo da je upotreba sile najekstremniji odgovor države koja je žrtva povrede međunarodnog prava. Upotreba sile je danas, u osnovi, zabranjena. Uz to je upotreba sile od strane države žrtve kršenja MHP kao reakcija na povredu MHP nemoguća i sa stanovišta logike, budući da se takva povreda može pojaviti samo u oružanom konfliktu, drugim rečima, onda kada dve države već koriste silu. Jedini odgovor koji bi država žrtva imala na raspolaganju, prema tradicionalnoj strukturi mehanizma prinudnog izvršenja u međunarodnoj zajednici, bila bi dodatna upotreba sile na taj način da predstavlja kršenje samog MHP. Ta vrsta reciprociteta ili straha od represalija može podstaći poštovanje MHP, ali je ona uglavnom zabranjena jer stvara začarani krug, »takmičenje varvarizama« i pogađa nevine, upravo one koje MHP želi da zaštiti.

Treće, suočene sa oružanim sukobom između dve države, ostale države mogu reagovati dvojako. One se mogu opredeliti za jednu od strana iz isključivo političkih razloga ili, ako je reč o razlozima vezanim za međunarodno pravo, iz razloga izvedenih iz *ius ad bellum*. Zbog njih će one pomoći žrtvi agresije, nezavisno od toga ko krši *ius in bello*. Druge države se mogu odlučiti da se ne opredeljuju ni za jednu od strana u sukobu. One će, kao neutralne, pomoći da se MHP poštuje, ali će uvek paziti da to njihovo zalaganje za poštovanje MHP ne utiče na njihovu osnovnu odluku da se ne opredeljuju.

Sada je ovaj tradicionalni decentralizovani metod implementacije međunarodnog prava dopunjen centralizovanijim prinudnim mehanizmima koje propisuje Povelja UN, koji čak teže da delimično prevaziđu tradicionalni metod. Prinudnim mehanizmima UN se može prebaciti da su krhki i politizovani, ali su oni najbliži sistemu prinudnog izvršenja prava koji je poželjan za međunarodnu zajednicu. No, čak i ako zanemarimo to što je taj sistem još uvek slab, to što u njemu pre dominiraju stvarni odnosi moći nego vladavina zakona i to što se u njemu često koriste dupli standardi, ostaje činjenica da on, sam po sebi, ne odgovara mnogo potrebama implementacije MHP. Jedan od njegovih najviših ciljeva jeste da održi ili ponovo uspostavi mir, što znači da zaustavi oružane sukobe, a MHP se

primenjuje na oružane sukobe. UN su, stoga, obavezne da prednost daju *ius ad bellum* u odnosu na *ius in bello*. One ne mogu poštovati princip jednakosti svih zaraćenih snaga prema *ius in bello*. One ne mogu primenjivati MHP nepristrasno. Štaviše, nejekstremnije prinudne mere u sistemu UN, a to je upotreba sile, i same predstavljaju oružani sukob na koji se MHP mora primeniti. Slična se rezerva mora napraviti i u odnosu na meru koja je druga po jačini, a koju predviđa Povelja UN – ekonomske sankcije – kao meru obezbeđenja poštovanja MHP, budući da ona nužno nediskriminatorno izaziva ljudske patnje.

Zbog pomenutih nedostataka opštih mehanizama prinudnog izvršenja u domenu primene MHP, MHP mora da predvidi sopstvene posebne mehanizme i da opšte mehanizme prilagodi specifičnim potrebama žrtava oružanih sukoba. Veoma rano u odnosu na druge grane međunarodnog prava, MHP je moralo da prevaziđe jedan od aksioma tradicionalnog međunarodnog društva i da predvidi mere prinudnog izvršenja protiv pojedinaca koji krše njegove odredbe, a ne samo protiv države koja je za te povrede odgovorna. Ne samo zbog toga, već i da bi iskoristilo prednosti uglavnom mnogo efikasnijih i organizovanijih nacionalnih sistema prinudnog izvršenja prava, MHP mora da obezbedi upoznavanje sa svojim pravilima i njihovo uključivanje u nacionalnu legislativu. MHP posebno ceni ulogu spoljnog, nezavisnog i nepristrasnog tela, Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, koji stoji iza njegove kodifikacije. MHP prilagođava tradicionalni mehanizam dobrih usluga putem kodifikacije sistema sile zaštitnice. Konačno, ono razjašnjava da su obaveze predviđene MHP obaveze *erga omnes* nalažući svakoj državi strani ugovornici da obezbedi njegovo poštovanje i drugih strana ugovornica - bez detaljnog elaboriranja šta to znači.

No, ovi specifični mehanizmi koje predviđa MHP ostaju ugrađeni u opšte mehanizme. Njih je moguće razumeti samo unutar opšteg okvira kao oblik unapređenja i poboljšanja opštih mehanizama. MHP nije, naravno, zatvoreni sistem. Naporedo sa specifičnim mehanizmima, dostupni su i opšti mehanizmi, na primer, metodi mirnog rešavanja sporova i mere koje su predviđene pravom o odgovornosti država, izuzev mera koje MHP izričito isključuje,²²³ mera koje su nespojive sa njegovom svrhom i ciljem ili mera koje međunarodno pravo dopušta samo kao odgovor na određene vrste prekršaja.²²⁴

²²³ Tako međunarodno humanitarno pravo zabranjuje represalije protiv zaštićenih lica.

²²⁴ Tako Povelja UN dopušta upotrebu sile, u formi individualne ili kolektivne samoodbrane, samo kao odgovor na agresiju i ni na koji drugi prekršaj međunarodnog prava.

Ali, ni opšti mehanizmi ni generalni mehanizmi zajedno ne mogu garantovati minimum poštovanja pojedinca u oružanom sukobu. To se može postići samo edukacijom u kojoj svako shvata da je, čak i u oružanom sukobu, neprijatelj ljudsko biće koje zaslužuje poštovanje.

II MERE KOJE SE PREDUZIMAJU U DOBA MIRA

Uvod

Kao što se i pre izbivanja sukoba vrše vojne i ekonomske pripreme, tako se one moraju obaviti i na humanitarnom planu, a posebno na planu poštovanja međunarodnog humanitarnog prava (MHP). Ako vojnici – svako u svom rangu i u skladu sa svojim obavezama – nisu dovoljno obučeni u mirnodopskom periodu, *i.e.*, ne samo informisanjem o pravilima i objašnjavanjem pravila, već i njihovom ugrađivanjem u standardnu obuku i manevre da bi se izgradio automatizam refleksne reakcije, pravila MHP o različitim problemima koji nastaju u oružanom sukobu, često veoma detaljna, neće biti uopšte poštovana u slučaju da oružani sukob izbije. Slično tome, celokupno stanovništvo mora usvojiti osnovna znanja o MHP kako bi shvatilo da se čak i u oružanom sukobu primenjuju određena pravila koja štite i najgoreg neprijatelja, nezavisno od toga ko je u pravu, a ko ne. Jer, kada izbije oružani sukob, sa svom onom mržnjom na kojoj je zasnovan i koju stvara, tada je, često, prekasno da se ova poruka primi. Zato policijske snage, službenici, političari, diplomate, sudije, pravnici, novinari, studenti koji će se tim poslovima baviti, kao i najšira javnost koja generiše javno mnjenje moraju znati granice ponašanja svakog lica u oružanom sukobu, prava na koja se svako može pozvati u oružanom sukobu i kako, sa humanitarnog stanovišta, treba pisati, čitati i tretirati međunarodne i nacionalne vesti o oružanom sukobu.²²⁵

Mere pripreme uključuju i prevod instrumenata MHP na nacionalni jezik. Uz to, ako ustavni sistem zahteva posebne legislativne mere za uvođenje međunarodnih ugovornih pravila u nacionalne pravne sisteme da bi se ona

²²⁵ Obaveza upoznavanja stanovništva sa njihovim odredbama je propisana čl. 47/48/127/144 četiri Konvencije i čl. 83 i 87. 2 Protokola I i čl. 19 Protokola II.

mogla primeniti, te se legislativne mere moraju, očigledno, usvojiti već u doba mira.

Legislacija primene je, štaviše, neophodna u svakom ustavnom sistemu da bi se omogućilo nacionalnim sistemima prinudnog izvršenja prava da primene brojna pravila MHP koja se ne mogu primeniti kao takva (*are not self-executing*, prim. prev.). Potrebna se legislativa mora usvojiti čim država postane strana-ugovornica odgovarajućeg instrumenta i to ne samo zbog toga što legislativni postupci traju dugo i što se je rad parlamenta po izbijanju rata opterećen drugim prioritetima, već i zbog toga što sudove treba osposobiti da sankcionišu ratne zločine u konfliktima drugih država, kao i protivpravnu upotrebu znaka raspoznavanja u doba mira.²²⁶

Konačno, neophodno je da države preduzmu neke praktične mere da bi mogle poštovati MHP. Kvalifikovano ljudstvo i pravni savetnici se obučavaju u miru da bi delovali u ratu.²²⁷ Borcima i nekim drugim licima su neophodne identifikacione karte ili pločice da bi se mogli identifikovati,²²⁸ a one se, očigledno, ne mogu sačiniti po izbijanju rata. Vojni ciljevi se moraju, koliko je to moguće, odvojiti od zaštićenih objekata i lica.²²⁹ Jasno je da se, *e.g.*, bolnice ne mogu udaljiti od vojnih baraka ili fabrika oružja u trenutku izbijanja oružanog sukoba.

PREPORUČENA LITERATURA: BOTHE, M., MACALISTER-SMITH, S., KUZIDEM, T., (ur.) *National Implementation of International Humanitarian Law*, Dordrecht, Boston, London, Martinus Nijhoff Publishers, 1990, 286 str. PELLANDINI, C. (ur.), *Committees or Other National Bodies for International Humanitarian Law: Report of the Meeting of Experts; Geneva, 23-25 October 1996, Advisory Service on International Humanitarian Law*, Geneva, ICRC, March 1997, 130 str.

ŠIRA LITERATURA: DRAPER, G.I.A.D., "The Implementation and Enforcement of the Geneva Conventions of 1949 and of the Two Additional Protocols of 1977" u *Collected Courses*, vol. 164 (III), 1979, str. 1-54. DUTLI, M. T., "Implementation of International Humanitarian Law - National Measures" u *IRRC*, br. 302, 1994, str. 464-518. FLECK, D., "Implementing International Humanitarian Law - Problems and Priorities" u *IRRC*, br. 281, 1991, str. 140-153. OFFERMANS, M., "The Belgian Interdepartmental Commission for Humanitarian

²²⁶ Videti *infra*, Uvod, Glava 13, II, 4. "Legislativa za primenu".

²²⁷ *Cf.* čl. 6 i 82 Protokola I.

²²⁸ *Cf.* čl. 16, 17 (1), 27, 40 i 41 Konvencije I, čl. 19, 20 i 42 Konvencije II, čl. 4 (A) (4) i 17 (3) Konvencije III, čl. 20 (3) i 24 (3) Konvencije IV i čl. 18 i 73. 3 Protokola I.

²²⁹ *Cf.* čl. 19 (2) Konvencije I, čl. 18 (5) Konvencije IV i čl. 12. 4, 56. 5 i 58 (a) Protokola I.

Law" u *IRRC*, br. 281, 1991, str. 154-166. *National Implementation of International Humanitarian Law: Annual Report 1998*, Geneva, ICRC, 1999, 130 str.

1. Propagiranje

LITERATURA: BIGLER, R., "Disseminating International Humanitarian Law in Colombia" u *IRRC*, No. 319, 1997, str. 421-432.

a) uputstva za oružane snage

PREPORUČENA LITERATURA: HAMPSON, F.J., "Fighting by the Rules: Instructing the Armed Forces in Humanitarian Principles" u *IRRC*, No. 269, 1989, str. 111-124. MULINEN, F. de, "The Law of War and the Armed Forces" u *IRRC*, No. 202, 1978, str. 18-43. MULINEN, F. de, *Handbook on the Law of War for Armed Forces*, ICRC, 1987, 232 str.

ŠIRA LITERATURA: MULINEN, F. de, "The Law of War Training Within Armed Forces: Twenty Years of Experience" u *IRRC*, No. 257, 1987, str. 168-179. ROBERTS, D.L. "Training the Armed Forces to Respect International Humanitarian Law - The Perspective of the ICRC Delegate to the Armed and Security Forces of South Asia" u *IRRC*, No. 319, 1997, str. 433-446.

b) obuka policijskih snaga

LITERATURA: ROVER, C. de, *To Serve and to Protect: Human Rights and Humanitarian Law for Police and Security Forces*, Geneva, ICRC, 1998, 455 str.

c) predavanja na univerzitetu

LITERATURA: DAVID, E., "Dissemination of International Humanitarian Law at University Level" u *IRRC*, br. 257, 1987, str. 155-167. LANORD, C., & DEYRA, M., "Dissemination in Academic Circles - The Jean Pictet Competition" u *IRRC*, br. 306, 1995, str. 341-346. ZYS, D., SEYDOUX, C., BRACKE, I. (ur.), *Index on the Teaching of International Humanitarian Law in Academic Institutions*, Geneva, Henry Dunant Institute, 1987.

d) propagiranje u civilnom društvu

PREPORUČENA LITERATURA: FARRELL, N., "Dissemination in Bosnia and Herzegovina" u *IRRC*, br. 319, 1997, str. 409-420.

ŠIRA LITERATURA: BAERISWYL, E., "Teaching Young People to Respect Human Dignity - Contribution of the International Red Cross and Red Crescent Movement" u *IRRC*, br. 319, 1997, str. 357-372.

2. Prevođenje (ako je neophodno)

3. Uvođenje (ako je neophodno)

LITERATURA: MEYER, M. A. & ROWE, P., "The Geneva Conventions (Amendments) Act 1995: A Generally Minimalist Approach" u *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 45 (2), 1996, str. 476-484.

4. Legislativa za primenu

Uvod

Da bi brojna pravila međunarodnog humanitarnog prava (MHP) koja se ne mogu primeniti kao takva počela da deluju,²³⁰ mora se doneti potrebna nacionalna legislativa, čak i u slučajevima kada odredbe ugovora MHP jesu neposredno primenljive kao deo unutrašnjeg prava, kada to predviđa ustavni sistem države ili kao pravila običajnog MHP prava koje je uvek neposredno primenljivo.

Iako se smatra da je opis teških povreda u instrumentima MHP dovoljno precizan, nacionalni sudovi ne mogu nikoga kazniti za takvo ponašanje bez nacionalne legislative koja predviđa kaznu – jer bi, u suprotnom, bio prekršen princip *nulla poena sine lege*. Štaviše, samo se nacionalnom legislativom pravila MHP o teškim povredama mogu uklopiti u tradicionalno veoma različite krivične zakonike, *e.g.*, elementi krivičnog dela, odbrana i pokušaj ili kriminalitet u grupi. Samo se nacionalnom legislativom mogu odrediti koji će sudovi, vojni ili civilni, biti nadležan za koje povrede i koji će nacionalni tužilac i sudija biti nadležan za prinudno izvršenje obaveze države da vrši univerzalnu jurisdikciju nad ratnim zločincima i izruči ih ili da obezbedi pravnu pomoć u krivičnim stvarima – uključujući tu i međunarodne tribunale.²³¹

MHP propisuje ko ima pravo da koristi i u kojim okolnostima (i koji se objekti mogu njime obeležiti) znak crvenog krsta ili crvenog polumeseca u

²³⁰ Cf. čl. 80. 1 Protokola I. Čl. 48/49/128/145 četiri Ženevske konvencije i čl. 84 Protokola I propisuju obavezu da se ova legislativa dostavi drugim stranama.

²³¹ Usvajanje nacionalne legislative o kažnjavanju ratnih zločina i vršenju univerzalne jurisdikcije nad njima je regulisano čl. 49 Konvencije I, čl. 50 Konvencije II, čl. 129 Konvencije III, čl. 146 Konvencije IV i čl. 85 Protokola I:

mirnodobskom i u ratnom periodu po odobrenju i pod kontrolom nadležnih vlasti. Samo nacionalna legislativa može odrediti nadležni organ vlasti i propisati neophodne pojedinosti.²³²

Generalno gledajući, uvek kada MHP obavezuje državu da deluje, jedino nacionalno zakonodavstvo može precizirati koja federalna jedinica, ako je reč o federalnoj državi, ili koji organ centralne administracije treba da deluje. Bez te konkretizacije međunarodne obaveze ostaju mrtvo slovo na papiru i bivaju prekršene prilikom primene. Zato je nacionalna legislativa kamen oslonca u primeni MHP.

PREPORUČENA LITERATURA: BERMAN, P., *The ICRC's Advisory Service on International Humanitarian Law: The Challenge of National Implementation*, Geneva, ICRC, September 1996, 10 str. FLECK, D., "Implementing International Humanitarian Law: Problems and Priorities" u *IRRC*, br. 281, 1991, str. 140-153.

ŠIRA LITERATURA: BOTHE, M., "The Role of National Law in the Implementation of International Humanitarian Law" u *Studies and Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet*, ICRC, Geneva, The Hague, ICRC Nijhoff Publishers, 1984, str. 301-312. MEYER, M.A. & ROWE, P., "The Geneva Conventions (Amendments) Act 1995: A Generally Minimalist Approach" u *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 45 (2), 1996, str. 476-484. MEYER, M.A. & ROWE, P., "Ratification by the United Kingdom of the 1977 Protocols Additional to the Geneva Conventions of 1949: Selected Problems of Implementation" u *Netherlands International Law Quarterly*, vol. 45 (4), 1994, str. 343-363. "Mise en oeuvre du droit international humanitaire" u *IRRC*, br. 833, 1999, str. 162-165. *National implementation of International Humanitarian Law: annual report 1998*, Geneva, ICRC, 1999. 130 str.

a) odredbe međunarodnog humanitarnog prava koje se mogu primeniti kao takve (self-executing) i odredbe koje se ne mogu primeniti kao takve (non-self executing, prim. prev.)

b) posebne oblasti koje treba pokriti

- krivične sankcije
- upotreba znaka raspoznavanja

²³² Te su legislativne mere (videti Dokument br. 20, MKCK, Model pravila o znaku raspoznavanja, str. 417 u originalnom tekstu *How Does Law Protect in War*) predviđene čl. 42, 44, 53 i 53 Konvencije I i čl. 44 i 45 Konvencije II.

PREPORUČENA LITERATURA: BOTHE, M. & JANSSEN, K., "The Implementation of International Humanitarian Law at the National Level: Issues in the Protection of the Wounded and Sick" u *IRRC*, br. 253, 1986, str. 189-199. LAVOYER, J.-Ph., "National Legislation on the Use and Protection of the Emblem of the Red Cross and Red Crescent" u *IRRC*, br. 313, 1996, str. 482-485. "Model Law Concerning the Use and Protection of the Emblem of the Red Cross or Red Crescent" u *IRRC*, br. 313, 1996, str. 486-495.

ŠIRA LITERATURA: BOTHE, M. & JANSSEN, K., "National Implementation of International Humanitarian Law: Problems of the Protection of the Wounded and Sick" in *Quatre Etudes du Droit International Humanitaire*, Geneve, Institut Henry Dunant, 1985, str. 48-58.

- sastav oružanih snaga

5. Obuka kvalifikovanog osoblja

PREPORUČENA LITERATURA: DUTLI, M.T., "Implementation of International Humanitarian Law - Activities of Qualified Personnel in Peacetime" u *IRRC*, br. 292, 1996, str. 5-11. FLECK, D., "The Employment of Legal Advisors and Teachers of Law in the Armed Forces" u *IRRC*, br. 145, 1973, str. 173-180.

ŠIRA LITERATURA: DRAPER, G.I.A.D., "Role of Legal Advisers in Armed Forces" u *IRRC*, br. 202, 1978, str. 6-17. DUTLI, M.T., "Activités du personnel qualifié en temps de paix" u *RICR*, br. 785, 1990, str. 456-470.

6. Praktične mere

LITERATURA: OFFERMANS, M., "The Belgian Interdepartmental Commission for Humanitarian Law" u *IRRC*, br. 281, 1991, str. 154-166. SASSOLI, M., "The National Information Bureau in Aid of the Victims of Armed Conflicts" u *IRRC*, br. 256, 1987, str. 6-24.

III POŠTOVANJE MHP OD STRANA U SUKOBU

1. Poštovanje

2. Nadzor nad licima koja deluju u njeno ime

3. Istage na osnovu pritužbi
4. Imenovanje sile zaštitnice

IV NADZOR SILA ZAŠTITNICA I MKCK

1. Sile zaštitnice

Uvod

Stranac, po međunarodnom pravu, uživa diplomatsku zaštitu svoje države. Kada diplomatske zaštite nema, jer ne postoje diplomatski odnosi između države na čijoj se teritoriji nalazi i države čiji je državljanin, država čiji je državljanin može imenovati drugu državu – silu zaštitnicu – da štiti njene interese i interese njenih državljana u trećoj državi. To je imenovanje validno samo pod uslovom da se sve tri države o njemu saglase. Međunarodno humanitarno pravo (MHP) iskoristilo je ovaj tradicionalni institut diplomatskog prava,²³³ i prilagodilo ga i razvilo za potrebe implementacije svojih pravila, propisavši da »će se primenjivati uz sudelovanje i pod nadzorom sila zaštitnica«.²³⁴ U oružanim sukobima sile zaštitnice se, iz očiglednih razloga, biraju iz redova neutralnih država ili drugih država koje nisu strane u sukobu.

Sile zaštitnice se pominju u preko 80 odredaba Konvencija i Protokola i to u sledećim oblastima: poseta zaštićenim licima, pristanak sila zaštitnica za neke izuzetne mere prema zaštićenim licima, obaveza da budu bar informisane o nekim drugim merama, nadgledanje spasilačkih misija i evakuacija, pravo zaštićenih lica da se obraćaju silama zaštitnicama, pomoć zaštićenim licima u sudskim postupcima koji se protiv njih vode, prenošenje informacija, dokumenata, pomoći i dobre usluge. Većina ovih zadataka je istovremno dodeljena i MKCK. To je »dupliranje« učinjeno sa namerom da se poveća nadzor nad poštovanjem MHP.

²³³ Kodifikovan čl. 45 i 46 Bečke konvencije o diplomatskim odnosima iz 1961. godine.

²³⁴ Cf. zajednički član 8 Konvencije I-III i čl. 9 Konvencije IV, čl. 5 Protokola I koji razvijaju ovaj sistem.

MHP obavezuje strane međunarodnog oružanog sukoba da odrede sile zaštitnice.²³⁵ No, upravo je određivanje sila zaštitnica najveći problem u praksi. Pre svega, nužno je da se sve tri države saglase o imenovanju. Ako se sile zaštitnice ne odrede na taj način, odredbe Konvencija predviđaju da sila koja je lišila slobode neko lice ili okupirajuća sila može bilateralno pozvati treću državu da vrši funkciju supstituta sile zaštitnice. Ako ni to nije moguće, strane u sporu treba da prihvate ponudu neke humanitarne organizacije kao što je MKCK, da deluje u svojstvu humanitarnog supstituta sile zaštitnice. Postupak određivanja sile zaštitnice razrađen je u Protokolu I.²³⁶ U svakom slučaju, što je uostalom u skladu sa kooperativnim pristupom koji je potreban za implementaciju MHP, nema sile zaštitnice koja će efikasno delovati – neutralne sile svakako neće biti ni voljne da deluju – ako ne postoji saglasnost obe zaraćene strane.

Iako je u Protokolu I jasno rečeno da određivanje i prihvatanje sila zaštitnica ne utiče na pravni status strana u sukobu, niti na pravni status bilo koje teritorije,²³⁷ kao i da održavanje diplomatskih odnosa ne predstavlja prepreku za određivanje sila zaštitnica,²³⁸ samo su u pet, od mnogobrojnih sukoba koji su izbili posle II svetskog rata, određene sile zaštitnice. Pa i tu je njihova uloga bila ograničena. U međunarodnom pravnom poretku koji karakteriše ideja – ili bar ideal – kolektivne bezbednosti, poretku koji u svakom oružanom sukobu bar jednu stranu stavlja izvan zakona, koncept neutralnosti sve više zastareva, a sve su ređe neutralne države koje su voljne da to postanu i za koje je verovatno da će biti prihvaćene kao sile zaštitnice.

Što se MKCK tiče, on nije zainteresovan da deluje kao supstitut sile zaštitnice, budući da većinu njegovih funkcija vrši kao svoje i da, pri tom, ne ostavlja utisak da zastupa samo jednu državu, a ne sve žrtve. MKCK je uspeo da se izbori da u pogledu jedne od malobrojnih funkcija koje MHP poverava stranama ugovornicama, a ne i MKCK, funkciju da notifikuje i pruža pomoć zaštićenim licima u sudskim postupcima koji se protiv njih vode, bude priznat kao supstitut *de facto* ako sile zaštitnice nema.

PREPORUČENA LITERATURA: COULIBALY, H., "Le role des Puissances protectrices au regard du droit diplomatique, du droit de Genève et du droit de La Haye" u KALSHOVEN, F. & SANDOZ, Y. (ur.), *Implementation of International Humanitarian Law*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1989, str. 69-78. DOMINICE, C. & PATRNOGIC, J., "Les Protocoles additionnels aux

²³⁵ Cf. čl. 5. 1 Protokola I.

²³⁶ Cf. čl. 5. 2.-4. Protokola I.

²³⁷ Cf. čl. 5. 5 Protokola I.

²³⁸ Cf. čl. 5. 1 Protokola I.

Conventions de Genève et le système des puissances protectrices" u *Annales de Droit International Médical*, br. 28, 1979, str. 24-50. JANNER, A., *La Puissance protectrice en droit international, d'après les expériences faites par la Suisse pendant la Seconde Guerre mondiale*, Basel, Helbing und Lichtenhahn, 1948, 2nd ed., 1972, 79 str.

ŠIRA LITERATURA: McHENRY, F. W., *Protection of Foreign Interests: A Study in Diplomatic and Consular Practice*, Washington, United States Government Printing Office, Department of State Publication br. 2693, 1946, 328 str. KNELLWOLF, J.-P., *Die Schutzmacht im Völkerrecht unter besonderer Berücksichtigung der schweizerischen Verhältnisse*, Berne, Thesis, 1985. KUSSBACH, E., "Protocol I and Neutral States" u *IRRC*, br. 218, 1980, str. 231-249.

a) koncept sile zaštitnice

b) sistem imenovanja sila zaštitnica

c) mogući supstituti sile zaštitnice

d) zadaci sile zaštitnice

aa) posete zaštićenim licima

bb) pravo da prihvati obraćanje zaštićenih lica

cc) transmisija informacija i stvari

dd) pomoć u postupcima pred sudom

2. Međunarodni komitet Crvenog krsta (MKCK)

(Videti i *infra*, Glava 15 »Međunarodni komitet Crvenog krsta«)

V OBAVEZA DA SE OBEZBEDI POŠTOVANJE

(ZAJEDNIČKI ČLAN 1)

Uvod

Prema zajedničkom članu 1 Konvencija i Protokola I, države ne preuzimaju samo obavezu da poštuju međunarodno humanitarno pravo (princip *pacta sunt servanda*), već i obavezu da obezbede poštovanje međunarodnog

humanitarnog prava (MHP). Međunarodni sud pravde je potvrdio da ovaj princip ulazi u korpus običajnog međunarodnog prava i da se primenjuje i na nemeđunarodne oružane sukobe.²³⁹ Po tom principu, nije samo država koja je neposredno oštećena povredom prava, zainteresovana i ovlašćena da preduzima mere za njeno okončanje, već su to i sve druge države koje ne samo da mogu, već i moraju da preduzmu mere. Zato su obaveze po MHP, i to nije sporno, obaveze *erga omnes*.

Sporno je, međutim, koje mere svaka država žrtva takve povrede može preduzeti na osnovu prava o odgovornosti država. Može li svaka država pojedinačno preduzimati sve mere koje joj stoje na raspolaganju u slučaju »bilateralne« povrede? Ili postoji potreba za koordinacijom država-žrtava? Čak ni član 89 Protokola I ne daje jasan odgovor na ta pitanja, kada propisuje da države u slučaju povreda treba da »deluju zajednički ili pojedinačno u saradnji sa Ujedinjenim nacijama i u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija.«

Što se tiče mera koje stoje na raspolaganju, mogu se preduzimati sve mere koje opšte međunarodno pravo stavlja na raspolaganje žrtvama povrede ugovora kako bi se obezbedilo poštovanje ugovora, ako su te mere su u skladu sa opštim međunarodnim pravom (koje isključuje upotrebu sile *po osnovu* MHP) i koje MHP ne isključuje (kao što su represalije protiv zaštićenih lica). Nažalost, praksa država još uvek nije dovoljno razvijena da bi se mogla utvrditi gornja granica mera kojima država »obezbeđuje poštovanje«. A što se donje granice tiče, sigurno je samo to da država krši zajednički član 1 ako podstiče ili pomaže drugu državu u kršenju.²⁴⁰ Iako je jasno da i potpuna nezainteresovanost predstavlja povredu slova odredbe, ona je, nažalost, česta pojava u praksi.

Kao zaključak recimo da zajednički član 1 daje pravnu formulaciju moralne ideje koju iznosi *starets* u delu »Braća Karamazovi« Dostojevskog »da je svako od nas [...] odgovoran za sve na svetu, bez izuzetka« i da je on »odgovoran za sve ljude, za sve i svašta, za sve ljudske greške – sveta u celini i svakog pojedinačno«²⁴¹ ili, u ovom domenu: zajednička je odgovornost svih država i svih ljudskih bića da se žrtvama oružanih sukoba obezbedi bar minimum humanosti.

²³⁹ Videti Slučaj br. 118, ICJ, *Nikaragva v. SAD*, para. 115, 216, 255 i 252, str. 903 u originalnom tekstu *How Does Law Protect in War*.

²⁴⁰ Videti Slučaj br. 118, ICJ, *Nikaragva v. SAD*, para. 115, 216, 255 i 252, str. 903 u originalnom tekstu *How Does Law Protect in War*.

²⁴¹ Videti Dostojevski, F., *The Karamazov Brothers*, prevod na engleski Julius Katzer, Progress Publishers, vol. 1, 1980, str. 250.

PREPORUČENA LITERATURA: CONDORELLI, L., & BOISSON De CHAZOURNES, L., "Quelques remarques à propos de l'obligation des Etats de 'respecter et faire respecter' le droit international humanitaire en toutes circonstances" u *Studies and Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet*, The Hague, ICRC, Martinus Nijhoff Publishers, 1984, str. 17-35. LEVRAT, N., "Les conséquences de l'engagement pris par les Hautes Parties Contractantes de 'faire respecter' les conventions humanitaires" u KALSHOVEN, F. & SANDOZ, Y. (ur.), *Implementation of International Humanitarian Law*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1989, str. 263-296. PALWANKAR, U., "Measures Available to States for Fulfilling their Obligations to Ensure Respect for International Humanitarian Law" u *IRRC*, br. 298, 1994, str. 9-25. SACHARIEW, K., "State's Entitlement to Take Action to Enforce International Humanitarian Law" u *IRRC*, br. 270, 1989, str. 177-195.

ŠIRA LITERATURA: CANAL-FORGUES, E., "La surveillance de l'application de l'arrangement du 26 avril 1996 (Israël-Liban): une tentative originale de mise en oeuvre de l'obligation de respect du droit international humanitaire" u *RGDIP*, vol. 3, 1998, str. 723-746. GASSER, H.-P., "Ensuring Respect for Geneva Conventions and Protocols: The Role of Third States and the United Nations" u FOX, H. & MEYER, M.A. (ur.), *Armed Conflict and the New Law*, vol. II, *Effecting Compliance*, London, The British Institute of International and Comparative Law, 1993, str. 15-49. SANDOZ, Y., "L'appel du Comité International de la Croix-Rouge dans le cadre du conflit entre l'Irak et l'Iran" u *Annuaire Français de Droit International*, vol. 29, 1983, str. 161-173.

1. Domašaj
2. Cilj
3. Obaveze država koje nisu zaraćene strane
4. Sredstva koja treba upotrebiti

LITERATURA: PALWANKAR, U., "Measures Available to States for Fulfilling their Obligation to Ensure Respect for International Humanitarian Law" u *IRRC*, br. 298, 1994, str. 9-25.

5. Sastanci država članica
 - a) o opštim problemima
 - b) o određenim okolnostima povreda

VI ULOGA NACIONALNIH DRUŠTAVA CRVENOG KRSTA I CRVENOG POLUMESECA

Uvod

Implementacija međunarodnog humanitarnog prava (MHP) je glavni cilj Pokreta međunarodnog Crvenog krsta i Crvenog polumeseца. Posebno su nacionalna društva u poziciji da promovišu implementaciju u svojim državama. Statut Pokreta priznaje njihovu funkciju da, u saradnji sa vlastima svoje države, obezbede poštovanje MHP i štite oznake crvenog krsta i crvenog polumeseца. Odnosi koje nacionalna društva uspostavljaju sa nacionalnim vlastima i drugim zainteresovanim telima i ekspertska mišljenja o pitanjima nacionalnog i međunarodnog prava koja često daju, čine nacionalna društva glavnim akterima u ovoj oblasti.

Aktivnosti nacionalnih društava

Nacionalna društva mogu preduzeti čitav niz mera koje unapređuju implementaciju MHP. U te mere spada:

1. Pristupanje instrumentima MHP

Razmatraju, zajedno sa nacionalnim vlastima, pitanje pristupanja ugovorima MHP.

2. Nacionalna legislativa

Ukazuju nacionalnim vlastima da je potrebno usvojiti zakonodavne mere implementacije MHP.

Daju nacrt i/ili komentarišu nacrt zakonodavnih mera koji su sačinile vlasti

3. Zaštita amblema

Promovišu legislativu za potrebe zaštite amblema
Nadziru upotrebu amblema

4. Difuzija MHP (kao dodatak difuziji koju društva već vrše)

Podsećaju nacionalne vlasti na njihovu obavezu da šire znanja o MHP.
Savetuju nacionalne vlasti o difuziji i obezbeđuju potrebne materijale.

5. Pravni savetnici u oružanim snagama i kvalifikovana lica

Pomažu u obuci savetnika i osoblja

6. Sanitetska pomoć žrtvama sukoba

Nacionalna društva mogu da odigraju važnu ulogu u implementaciji MHP tokom međunarodnih ili nemeđunarodnih oružanih sukoba. Pomažući vojne sanitetske službe,²⁴² nacionalna društva daju značajan doprinos u zbrinjavanju ranjenika i bolesnika.

Nacionalna društva neutralnih država²⁴³ imaju, takođe, važnu ulogu u ovoj oblasti bilo da pružaju pomoć jednoj strani u sukobu ili da deluju pod okriljem MKCK.

LITERATURA: MEYER, M.A., "Public Advocacy - Why the Red Cross and Red Crescent Should Look Before it Leaps" u *IRRC*, br. 315, 1996, str. 614-626.
SASSOLI, M., "The National Information Bureau in Aid of the Victims of Armed Conflicts" u *IRRC*, br. 256, 1987, str. 6-24.

VII ULOGA NEVLADINIH ORGANIZACIJA (NVO)

PREPORUČENA LITERATURA: BONARD, P., *Modes of Action Used by Humanitarian Players: Criteria of Operational Complementarity*, Geneva, ICRC, February 1999, 65 str. BRETT, R., "Non-Governmental Human Rights Organizations and International Humanitarian Law" u *IRRC*, br. 324, 1998, str. 531-536.

²⁴² Cf. čl. 26 Konvencije I i videti, takođe, Glavu 7 "Zaštita ranjenika, bolesnika i brodolomnika"

²⁴³ Cf. čl. 27 Konvencije I.

WEISSBRODT, D. & HICKS, P., "Implementation of Human Rights and Humanitarian Law in Situations of Armed Conflict" u *IRRC*, br. 293, 1993, str. 120-138.

ŠIRA LITERATURA: FLUE, C von & LAVOYER J.-Ph., "How can NGOs Help Promote International Humanitarian Law?" u *Relief and Rehabilitation Network, Newsletter*, London, Overseas Development Institute, 1997, str. 3-4. NANDA V., "Nongovernmental Organizations and International Humanitarian Law" u *International Law Studies, US Naval War College*, vol. 71, 1998, str. 337-358.

1. Humanitarna pomoć žrtvama sukoba

a) prava i obaveze NVO po međunarodnom humanitarnom pravu

- nepristrasna humanitarna akcija
- pristup žrtvama u nevolji

(Videti *supra*, Glava 9, IV »Međunarodno humanitarno pravo i humanitarna pomoć«)

- dileme

b) upotreba amblema od strane NVO

LITERATURA: BOUVIER, A., "Special Aspects of the Use of the Red Cross or Red Crescent Emblem" u *IRRC*, br. 272, 1989, str. 438-458. MEYER, M.A., "Protecting the Emblems in Peacetime: The Experiences of the British Red Cross Society" u *IRRC*, br. 272, 1989, str. 459-500.

2. Praćenje, izveštavanje i mobilizacija javnog mnjenja

3. Aktivnosti u prilog daljeg razvoja međunarodnog humanitarnog prava

VIII UJEDINJENE NACIJE

Uvod

Glavni cilj Ujedinjenih nacija (UN), sprečavanje rata, ali ne i regulisanje ponašanja tokom njega, dovodi delatnost ove organizacije u vezu sa

međunarodnim humanitarnim pravom (MHP). Zarad ostvarenja tog cilja, Povelja UN dopušta, *e.g.*, Savetu bezbednosti da odobri upotrebu sile,²⁴⁴ a to su situacije u kojima se primenjuje MHP. Osnivanje *ad hoc* tribunala za bivšu Jugoslaviju i Ruandu pokazuje da Savet bezbednosti UN kršenje MHP tretira, zapravo, kao povredu ili kao pretnju međunarodnom miru i bezbednosti. Kada se UN suočavaju sa sukobom njihov glavni cilj treba, po Povelji, da bude zaustavljanje sukoba i rešavanje spora koji leži u njegovoj osnovi. Da bi se postigli ovi ciljevi, UN moraju da se svrstaju na jednu stranu, *e.g.*, protiv agresora, što ozbiljno umanjuje njihovu mogućnost da pomognu prinudno izvršenje MHP i da, bar teorijski, pruže humanitarnu pomoć, budući da prinudno izvršenje MHP ne sme biti vezano za stanovišta o *ius ad bellum*, a da humanitarnu pomoć treba obezbediti u zavisnosti od potreba žrtava i nezavisno od uzroka sukoba.

Povelja UN nigde ne spominje MHP: ciljevi i principi UN²⁴⁵ su sročeni jezikom ljudskih prava.²⁴⁶ Otuda Povelja, kada upućuje na MHP, tradicionalno govori o »ljudskim pravima u oružanom sukobu«.²⁴⁷ Slično tome, Ženevske konvencije praktično ne pominju UN.²⁴⁸

UN se, koncepcijski, ne mogu smatrati »stranom« u sukobu, niti »silom«, kako definišu Konvencije.²⁴⁹ U praksi, međutim, operacije održanja mira i operacije nametanja mira mogu uključiti, želele to UN ili ne, i neprijateljstva koja su po svojim karakteristikama, kao i po problemima koje treba da reši MHP, ista kao i u slučaju tradicionalnih oružanih sukoba. No, pitanja da li se MHP primenjuje i na ove operacije i, ako se primenjuje, kada se primenjuje pravo međunarodnih, a kada pravo nemeđunarodnih oružanih sukoba, kao i da li ono obavezuje UN ili države koje su stavile na raspolaganje svoje kontigente, ostaju i dalje sporna.

Uvažavajući pravo na humanitarnu pomoć tokom trajanja oružanog sukoba, kako je propisano Konvencijama,²⁵⁰ mnoge organizacije UN koje učestvuju

²⁴⁴ Povelja UN, Glava VII.

²⁴⁵ Čl. 24. 2 Povelje UN.

²⁴⁶ Čl. 1 (3) i 55 c Povelje UN.

²⁴⁷ UNGA Res. 2444 (XCIII) od 19. decembra 1968. godine

²⁴⁸ Ali, *cf.* čl. 89 Protokola I (o saradnji strana ugovornica sa UN); čl. 64/63/143/159 četiri Ženevske konvencije, čl. 101 Protokola I i čl. 27 Protokola II (o ratifikaciji, pristupanju, otkazu i registraciji Konvencija i Protokola).

²⁴⁹ Neke odredbe Konvencija se čak ni jezički ne bi mogle primeniti na UN, *npr.*, čl. 49 Konvencije IV (o okupaciji), čl. 49/50/129/146 četiri Konvencije i čl. 85. 1 Protokola I (o suzbijanju teških povreda).

²⁵⁰ Cf. čl. 142 Konvencije IV i čl. 81 Protokola I.

u humanitarnom radu, *e.g.*, UNHCR, UNICEF i WHO, nastoje da se distanciraju od političkih aspekata akcija UN za održavanje međunarodnog mira i bezbednosti. Ipak, tim organizacijama upravljaju države članice, koje nisu i ne treba da budu neutralne i nepristrasne u oružanim sukobima.

Jedinstvena struktura sistema UN omogućava im da ostvaruju značajnu ulogu u implementaciji IHL – ulogu kodifikatora, izvršioca i subjekta.

PREPORUČENA LITERATURA: BOTHE, M., "The United Nations Actions for the Respect of International Humanitarian Law and Coordination of Related International Operations" u *The United Nations and International Humanitarian law: Actes du Colloque International, A l'occasion du cinquantième anniversaire de l'ONU (Genève - 19, 20 et 21 octobre 1995)*, sous la direction de Condorelli, L., La Rosa, A.M., Scherrer, S., Paris, Editions A. Pedone, 1996, str. 213-228. BOURLOYANNIS, C., "The Security Council of the United Nations and the Implementation of International Humanitarian Law" u *Denver Journal of International Law and Policy*, vol. 20, 1992, str. 335-355. GASSER, H.-P., "Ensuring Respect for the Geneva Conventions and Protocols: The Role of Third States and the United Nations" u FOX, H. & MEYER, M.A. (ur.), *Armed Conflict and the New Law*, vol. II, *Effecting Compliance*, London, The British Institute of International and Comparative Law, 1993, str. 15-49. GASSER, H.-P., *The International Committee of the Red Cross and the United Nations Involvement in the Implementation of International Humanitarian Law*, u *The United Nations and International Humanitarian law: Actes du Colloque International, A l'occasion du cinquantième anniversaire de l'ONU (Genève - 19, 20 et 21 octobre 1995)*, sous la direction de Condorelli, L., La Rosa, A.M., Scherrer, S., Paris, Editions A. Pedone, 1996, str. 261-284. MINEAR, L., CORTRIGHT, D., WAGLER, J., LOPEZ, G.A. WEISS, G., *Toward more humane and effective sanctions management: Enhancing the capacity of United Nations system*, Thomas S. Watson Jr. Institute for International Studies, Occasional Paper br. 31, 1988, 90 str. SANDOZ, Y., "Rapport General" u *The United Nations and International Humanitarian Law: Actes du Colloque International, A l'occasion du cinquantième anniversaire de l'ONU (Genève - 19, 20 et 21 octobre 1995)*, sous la direction de Condorelli, L., La Rosa, A.M., Scherrer, S., Paris, Editions A. Pedone, 1996, str. 55-86. ZACKLIN, R., "Rapport General" u *The United Nations and International Humanitarian law: Actes du Colloque International, A l'occasion du cinquantième anniversaire de l'ONU (Genève - 19, 20 et 21 octobre 1995)*, sous la direction de Condorelli, L., La Rosa, A.M., Scherrer, S., Paris, Editions A. Pedone, 1996, str. 39-54.

ŠIRA LITERATURA: BOISSON de CHAZOURNES, L., "Les résolutions des organes des Nations Unies, et en particulier celles du Conseil de Sécurité, en tant que source de droit international humanitaire" u *The United Nations and International Humanitarian law: Actes du Colloque International, A l'occasion du cinquantième anniversaire de l'ONU (Genève - 19, 20 et 21 octobre 1995)*, sous la direction de Condorelli, L., La Rosa, A.M., Scherrer, S., Paris, Editions A. Pedone, 1996, str. 371-426. SANDOZ, Y., "Reflexions sur la mise en oeuvre du droit international

humanitaire et sur role du Comité international de la Croix-Rouge en ex-Yougoslavie" u *Revue Suisse de Droit International Europeen*, br. 4, 1993, str. 461-490. SCHWEBEL, S.M., "The Roles of the Security Council and the International Court of Justice in the Application of International Humanitarian Law" u *New York University Journal of International Law and Politics*, 1995, str. 731-759.

1. **Međunarodno humanitarno pravo koje se primenjuje u situacijama kada postoji pretnja međunarodnom miru i bezbednosti**
2. **Povrede međunarodnog humanitarnog prava kao pretnja međunarodnom miru i bezbednosti**
 - uključujući i nemeđunarodne oružane sukobe
3. **Međunarodno humanitarno pravo kao prava čoveka u oružanim sukobima**

PREPORUČENA LITERATURA: O'DONNELL, D., "Trends in the Application of International Humanitarian Law by United Nations Human Rights Mechanisms" u *IRRC*, br. 324, 1998, str. 481-504.

ŠIRA LITERATURA: MUNTARBHORN, V., "Protection and Assistance for Refugees in Armed Conflicts and Internal Disturbances: Reflections on the Mandates of the International Red Cross and Red Crescent Movement and the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees" in *IRRC*, br. 265, 1988, str. 351-366.

4. **Aktivnosti međunarodnih humanitarnih organizacija iz sistema UN**
5. **Vojne snage UN i međunarodno humanitarno pravo**

LITERATURA: ARSANJANI, M.H., "Defending the Blue Helmets: Protection of United Nations Personnel" u *The Nations and International Humanitarian law: Actes du Colloque International, A'occasion du cinquantième anniversaire de l'ONU (Genève - 19, 20 et 21 octobre 1995)*, sous la direction de Condorelli, I., La Rosa, A.M., Scherrer, S., Paris, Editions A. Pedone, 1996, str. 115-18. EMANUELLI, C., *Les actions militaires de l'ONU et le droit international humanitaire*, Montréal, Wilson & Lafleur Itée, 1995, 112 str. SHRAGA, D., "The United Nations as an Actor Bound by International Humanitarian Law" u *The United Nations and International Humanitarian Law: Actes du Colloque International, A l'occasion du cinquantième anniversaire de l'ONU (Genève - 19, 20 et*

21 octobre 1995), sous la direction Condorelli, L., La Rosa, A.M., Scherrer, S., Paris, Editions A. Pedone, 1996, str. 317-338.

a) Snage UN kao adresati međunarodnog humanitarnog prava i kao uživaoci zaštite međunarodnog humanitarnog prava

PREPORUČENA LITERATURA: BENVENUTI, P., "The Implementation of International Humanitarian Law in the Framework of United Nations Peace-Keeping" u *Law in Humanitarian Crises: How Can International Humanitarian Law be Made Effective in Armed Conflicts?*, Luxembourg, Office des publications officielles des Communautés européennes, 1995, str. 13-82. BOUVIER, A., "Convention on the Safety of United Nations and Associated Personnel: Presentation and Analysis" u *IRRC*, br. 309, 1995, str. 638-666. GREENWOOD, C., "International Humanitarian Law and United Nations Military Operations" u *Yearbook of International Humanitarian Law*, vol. I, 1998, str. 3-34. SHRAGA, D., "The United Nations as an Actor Bound by International Humanitarian Law" u *International Peacekeeping*, vol. 5 (2), 1998, str. 64-81.

ŠIRA LITERATURA: EMANUELLI, C., *Les actions militaires de l'ONU et le droit international humanitaire*, Montréal, Wilson & Lafleur Itée, 1995, 112 str. PALWANKAR, U., "Applicability of International Humanitarian Law to United Nations Peace-Keeping Forces" u *IRRC*, br. 294, 1993, str. 227-272. PALWANKAR, U., (ur.), *Symposium on Humanitarian Action and Peace-Keeping Operations*, Geneva, ICRC, 1994, 107 str. SCHINDLER, D., "U.N. Forces and International Humanitarian Law" u *Studies and Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet*, CICR, Geneva, The Haye, Martinus Nijhoff Publishers, 1984, str. 521-530.

b) Snage UN kao jedan od mehanizama implementacije međunarodnog humanitarnog prava

6. Poštovanje međunarodnog humanitarnog prava i ekonomske sankcije

LITERATURA: GASSER, H.-P., "Collective Economic Sanctions and International Humanitarian Law" u *ZaoRV*, vol. 56 (4), 1996, str. 871-904. WEISS, G., CORTRIGHT, D., LOPEZ, G., MINEAR, L. *Political Gain and Civilian Pain: Humanitarian Impacts of Economic Sanctions*, New York, Rowmann & Littlefield, Lannham, 1997, 277 str.

7. Nužno razlikovanje između rešavanja spora i humanitarne akcije

LITERATURA: GIROD, C., & GNAEDINGER, A., *Politics, Military Operations and Humanitarian Action: An Uneasy Alliance*, Geneva, ICRC, 1998, 29 str. RUFIN, J.-C., *Le piège, quand l'aide humanitaire remplace la guerre*, Paris, Lattes, 1986, 336 str.

IX SUZBIJANJE POVREDA

1. Povrede od strane država

Uvod

Za tradicionalno međunarodno pravo povrede prava su povrede koje su počinile države, te mere za okončanje i suzbijanje povreda moraju biti upravljene protiv države koja je odgovorna za povredu. Te mere može propisivati samo međunarodno humanitarno pravo (MHP), opšte međunarodno pravo o odgovornosti država ili Povelja Ujedinjenih nacija (UN) kao ustav organizovanog međunarodnog društva.

No, da bi se povrede suzbile, one, naravno, moraju biti utvrđene. Konvencije ²⁵¹propisuju da se na zahtev jedne strane u sukobu kojoj je nanesena povreda mora otvoriti istraga. ²⁵² Međutim, sam postupak treba da dogovore obe strane. Iskustvo pokazuje da je takav sporazum teško postići pošto je navodna povreda već počinjena – posebno između strana koje se u oružanom sukobu bore jedna protiv druge. Član 90 Protokola I predstavlja, u tom smislu, važan korak napred, pošto on sam ustanovljava Međunarodnu komisiju za utvrđivanje činjeničnog stanja i njen postupak. Komisija je ovlašćena da na zahtev jedne strane ispituje navodne povrede koje je počinila druga strana ako obe strane strane prihvate nadležnost Komisije – bilo na *ad hoc* osnovi ili opštom izjavom. Komisija je izjavila svoju spremnost da na isti način deluje i u odnosu na nemeđunarodne oružane sukobe, ako se zainteresovane strane o tome saglase. U skladu sa

²⁵¹ Do juna 1999. godine 53 države su dale ovu izjavu koja se može porediti sa opcionom klauzulom o nadležnosti iz čl. 36 (2) Statuta Međunarodnog suda pravde.

²⁵² Cf. čl. 52/53/132/149 četiri Konvencije.

tradicionalnim pristupom MHP, osnov ispitivanja čini sporazum strana, a rezultati se objavljuju samo ako se one o tome saglase. To je, možda, jedan od razloga zašto Komisiji nikada nije upućen nijedan zahtev za ispitivanje, iako je oko 50 država dalo opštu izjavu o prihvatanju njene nadležnosti. Države su sklonije da ispitivanja pokreću u okviru sistema UN što rezultira javnim izveštajima, ali ni tu rezultati nisu mnogo ubedljiviji.

U slučaju spora, na raspolaganju su svi metodi koje međunarodno pravo nudi za mirno rešavanje sporova. Predviđen je i postupak mirenja u koji su uključene sile zaštitnice, ali se zahteva pristanak strana u sporu.²⁵³ Sistem sile zaštitnice je, sam po sebi, institucionalizacija dobrih usluga. Međutim, problem je, generalno, to što bi mirno rešavanje sporova o MHP između strana koje su svojim učešćem u oružanom sukobu dokazale da nisu u stanju da svoje sporove o *ius ad bellum* reše mirnim putem, predstavljalo pravo iznenađenje, što se retko događa. Stoga upotreba prinudnih mera koje se mogu preduzeti samo u okviru sistema UN, više obećava, ali stvara opasnost da se izgubi granica između *ius ad bellum* i *ius in bello*. To je za UN prirodan spoj, budući da je njihova glavna uloga da obezbede poštovanje *ius ad bellum*, ali je ona veoma opasna po autonomnost, neutralnost i nepristrasnost koju zahteva primena MHP.

Kao odgovor na povredu – prema odredbama zajedničkog člana 1 i opštem pravu o odgovornosti država - svaka država, a ne samo država koja je neposredno žrtva povrede ima pravo i treba da preduzme kontramere koje međunarodno pravo stavlja na raspolaganje državi – žrtvi povrede. Te mere moraju biti u skladu sa MHP i Poveljom UN i moraju se preduzimati u saradnji sa UN, krhkim začetkom centralizovanog sistema prinudnog izvršenja međunarodnog prava.²⁵⁴ No, zahtev za saradnjom svih država ne znači da odgovora na povredu neće biti ako među njima nije postignut konsenzus.

Što se tiče različitih pravila prava o odgovornosti država, MHP potvrđuje opštu obavezu plaćanja obeštećenja,²⁵⁵ ali predviđa i neke izmene opštih pravila o odgovornosti država (ili jasno utvrđuje da se neki izuzeci od tih pravila primenjuju u ovoj oblasti): MHP propisuje strogu odgovornost države za sva dela koja su počinili pripadnici njenih oružanih snaga,²⁵⁶ ono zabranjuje represalije protiv zaštićenih lica, dobara i civilnog stanovništva²⁵⁷

²⁵³ Cf. zajednički čl. 11 Konvencija I-III i čl. 12 Konvencije IV.

²⁵⁴ Cf. čl. 89 Protokola I koji je analogan čl. 56 Povelje UN.

²⁵⁵ Cf. čl. 3 Haške konvencije IV i čl. 91 Protokola I.

²⁵⁶ Cf. čl.3 Haške Konvencije IV i čl. 91 Protokola I.

²⁵⁷ Cf. čl.46/47/13 (3)/33 Konvencija i čl. 20, 51. 6, 52. 1, 53 c), 54. 4, 55. 2 i 56. 4 Protokola I.

- reciprocitet u primeni ugovora MHP je isključen već opštim pravilima; ono jasno utvrđuje da, pošto su pravila MHP većinom *ius cogens*, države se ne mogu sporazumeti da odreknu prava zaštićenim licima,²⁵⁸ niti se zaštićena lica mogu odreći svojih prava.²⁵⁹ Konačno, kako je MHP pravo stvoreno za slučajeve oružanih sukoba koji su, po definiciji, vanredna stanja, ono isključuje pozivanje na nužnu povredu, osim kada je suprotno izričito predviđeno nekim od njegovih pravila.²⁶⁰

a) Ocena povrede

aa) postupak ispitivanja

bb) Međunarodna komisija za utvrđivanje činjeničnog stanja

PREDLOŽENA LITERATURA: HAMPSON, F., "Fact-finding and the International Fact-Finding Commission" u FOX, H. & MEYER, M.A. (ur.), *Armed Conflict and the New Law*, vol. II, *Effecting Compliance*, London, The British Institute of International and Comparative Law, 1993, str. 53-82. KRILL, F., "The International Fact-Finding Commission: The role of the ICRC", u *IRRC*, br. 281, 1991, str. 190-205. KUSSBACH, E., "Commission internationale d'établissement des faits en droit international humanitaire" u *RDPMDG*, vol. XX (2-3), 1981, str. 89-111 (English summary, str. 112-113). ROACH, J.A., "The International Fact-Finding Commission: Article 90 of Protocol I Additional to the 1949 Geneva Conventions" u *IRRC*, br. 281, 1991, str. 167-189

ŠIRA LITERATURA: KUSSBACH, E., "The International Humanitarian Fact-Finding Commission" u *The International and Comparative Law Quarterly*, 1994, str. 174-185. REINISCH, A., "The International Fact-Finding Commission to Article 90 Additional Protocol I to the Geneva Conventions and its Potential Enquiry Competence in the Yugoslav Conflict" u *Nordic Journal of International Law*, vol. 65, 1996, str. 241-255.

b) Posledice povrede

LITERATURA: BLISHCHENKO, I., "Responsibility in Breaches of International Humanitarian Law" u *International Dimensions of Humanitarian Law*,

²⁵⁸ Cf. čl. 6 Konvencija I - III i čl. 7 Konvencije IV.

²⁵⁹ Cf. čl. 7 Konvencija I - III i čl. 8 Konvencije IV.

²⁶⁰ Cf. *npr.*, čl. 33 (2) Konvencije I, čl. 49 (2) i (5), 53, 55 (3) i 108 (2) Konvencije IV i čl. 54. 5 Protokola I. Neke odredbe Konvencija se čak ni ne mogu primeniti na ili ih ne mogu primeniti UN, *npr.*, čl. 49 Konvencije IV (o okupaciji), čl. 49/50/129/146 četiri Konvencije i čl. 85 (1) Protokola (o suzbijanju teških povreda).

Geneva, Paris, Dordrecht, Henry Dunant Institute, UNESCO, Martinus Nijhoff Publishers, 1988, str. 283-296.

aa) saradnja strana ugovornica

bb) obeštećenje

PREPORUČENA LITERATURA: BIERZANEK, R., "The Responsibility of States in Armed Conflicts" u *Polish Yearbook of International Law*, vol 11, 1981-1982, str. 93-116. SANDOZ, Y., "Unlawful Damage in Armed Conflicts and Redress under International Humanitarian Law" u *IRRC*, br. 228, 1982, str. 131-154.

ŠIRA LITERATURA: BOELAERT-SUOMINEN, S., "Iraqi War Reparations and the Laws of War: A Discussion of the Current Work of the United Nations Compensation Commission with Specific Reference to Environmental Damage During Warfare" u *ZaoRV*, 1995, str. 405-483.

cc) primena opštih pravila o odgovornosti država

PREPORUČENA LITERATURA: BIERZANEK, R., "The Responsibility of States in Armed Conflicts" u *Polish Yearbook of International Law*, vol 11, 1981-1982, str. 93-116. DAVID, E., "L'excuse de l'ordre supérieur et l'état de nécessité" u *RBID*, 1978-79, str. 65-84. SACHARIEW, K., "State's Entitlement to Take Action to Enforce International Humanitarian Law" u *IRRC*, br. 270, 1989, str. 177-195. SANDOZ, Y., "Unlawful Damage in Armed Conflicts and Redress under International Humanitarian Law" u *IRRC*, br. 228, 1982, str. 131-154.

ŠIRA LITERATURA: CONDORELLI, L., "L'imputation à l'Etat d'un fait internationalement illicite: solutions classiques et nouvelles tendances" u *IRRC*, br. 189 (VI), 1984, str. 9-222.

- ali stroga odgovornost za oružane snage
- nužda nije odbrana

LITERATURA: McCoubrey, H., "The Nature of the Modern Doctrine of Military Necessity" u *RDPMDG*, 1991, str. 215-252.

- nema reciprociteta

Citat: Član 60. Gašenje ugovora ili obustavljanje njegove primene kao posledica njegovog kršenja

1. Suštinsko kršenje dvostranog ugovora od strane jedne članice ovlašćuje drugu članicu da se pozove na to kršenje kao razlog za prestanak ugovora ili obustavljanje njegove primene u celini ili delimično.
2. Suštinsko kršenje višestranog ugovora od strane jedne članice ovlašćuje:
 - a) ostale članice, uz jednoglasan dogovor, da obustave primenu ugovora u celini ili delimično ili da ga okončaju:
 - i) bilo u odnosima između njih samih i države kršitelja;
 - ii) bilo između svih članica;
 - b) članicu koju je posebno pogodilo kršenje da se na njega pozove kao na razlog obustavljanja primene ugovora u celini ili delimično u odnosima između nje i države kršitelja;
 - c) svaku članicu, osim države kršitelja, da se pozove na kršenje kao razlog za obustavljanje primene ugovora u celini ili delimično, u odnosu na nju samu, ako je ovaj ugovor takve prirode da suštinsko kršenje njegovih odredaba od strane jedne članice korenito menja položaj svake članice u pogledu docnijeg izvršenja njenih obaveza u skladu sa ugovorom.
3. Za svrhe ovog člana suštinsko kršenje ugovora predstavlja:
 - a) odbacivanje ugovora koje nije odobreno ovom konvencijom; ili
 - b) kršenje odredbe bitne za ostvarenje predmeta ili cilja ugovora.
4. Prethodne tačke ne narušavaju nijednu odredbu ugovora koja se primenjuje u slučaju kršenja.
5. Tačke od 1. do 3. ne primenjuju se na odredbe o zaštiti ljudske ličnosti koje sadrže ugovori humanitarnog karaktera, naročito na odredbe kojima se isključuje svaki oblik odmazde prema licima koja su zaštićena ovim ugovorima.

(**Izvor:** Bečka konvencija o ugovornom pravu, Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, 30/1972)

LITERATURA: PREUX, J. de, "The Geneva Conventions and Reciprocity" u *IRRC*, br. 244, 1985, str. 25-29. MEYROWITZ, H., "Die Repressalienverbote des I. Zusatzprotokolls zu den Genfer Abkommen vom 12. August 1949 und das Reziprozitätsprinzip" u *Neue Zeitschrift für Völkerrecht*, 1986, str. 177-193.

- dopuštenost represalija
- nema represalija protiv zaštićenih lica

PREPORUČENA LITERATURA: BIERZANEK, R., "Reprisals as a Means of Enforcing the Laws of Warfare: The Old and the New Law" u CASSESE, A., (ur.) *The New Humanitarian Law of Armed Conflict*, Naples, Editoriale Scientifica, vol I, 1979, str. 232-257. GREENWOOD, C., "The Twilight of the Law of Belligerent Reprisals" u *Netherlands Yearbook of International Law*, 1989, str. 35-70. KALSHOVEN, F., *Belligerent Reprisals*, Geneva, Leiden, Henry Dunant Institute, A. W. Sijthoff, 1971, 389 str.

ŠIRA LITERATURA: HAMPSON, F., "Belligerent Reprisals and the 1977 protocols to the Geneva Conventions of 1949" u *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 37 (4), 1988, str. 35-70. NAHLIK, S., "Le problème des représailles à la lumière des travaux de la Conférence diplomatique sur le droit humanitaire" u *RGDIP*, vol. 82, 1978, str. 130-169.

- nema represalija protiv civilnog stanovništva
(Videti *supra* Glava 9, II, 5 d) »Napadi na civilno stanovništvo (ili civilne objekte) kao represalije«

2. Povrede koje su izvršili pojedinci

Uvod

Tradicionalno međunarodno pravo propisuje određena pravila o ponašanju država i ostavlja svakoj državi da sama odluči o praktičnim merama ili krivičnoj ili upravnoj legislativi kako bi se obezbedilo da lica koja se nalaze pod njenom jurisdikcijom ova pravila poštuju – konačno, zapravo samo ljudska bića mogu da krše ili poštuju pravila. Razvija se, međutim, i međunarodno krivično pravo u čiji sastav ulaze pravila međunarodnog prava koja posebno inkriminišu određena ponašanja pojedinaca i obavezuju državu da krivično kažnjava takva ponašanja.

Međunarodno humanitarno pravo (MHP) obavezuje države da suzbijaju sve povrede MHP. Neke povrede, koje se nazivaju ratnim zločinima, inkriminiše samo MHP. Pojam ratnog zločina obuhvata one povrede koje Konvencije i Protokol I nabrajaju i definišu kao teške povrede, ali nije samo ograničen na njih.²⁶¹ MHP od država zahteva da usvoje zakonodavstvo o sankcionisanju teških povreda, da tragaju za licima koja su osumnjičena da su izvršila zločin i da ih izvedu pred sud ili da ih izruče drugoj državi u cilju krivičnog gonjenja.²⁶² Uz to, odredbama MHP izvršena je pravna kvalifikacija nepreduzimanja mera i zajedničkog zločinačkog poduhvata, kao što je odgovornost komandanata.²⁶³

Iako je normalno da država vrši krivičnu jurisdikciju samo za akte koji su počinjeni na njenoj teritoriji ili za akte koje su počinili njeni državljani, MHP državama daje univerzalnu jurisdikciju za teške povrede. Štaviše, MHP ne dozvoljava, nego zahteva od svih država da gone ratne zločince bez obzira na njihovo državljanstvo, na državljanstvo žrtve i na to gde je ratni zločin izvršen. To je još jedan slučaj u kome je nacionalna legislativa neophodna.

Koncept teških povreda se, prema slovu Konvencija i Protokola, ne primenjuje na nemeđunarodne oružane sukobe. Ali i međunarodni instrumenti²⁶⁴ i sudska praksa²⁶⁵ i doktrina pokazuju sve veću sklonost da teške povrede MHP u nemeđunarodnim oružanim sukobima podvedu pod širi koncept ratnih zločina pri čemu bi se one, na bazi običajnog prava, podvrgle režimu sličnom onom koji za teške povrede primenjuju Konvencije i Protokol I.

Redovno gonjenje za ratne zločine proizvelo bi značajno preventivno dejstvo, odvrćalo bi od povreda i pokazalo čak i onima koji razmišljaju u kategorijama nacionalnog prava da je MHP podjednako primenjivo. Ono bi proizvelo i efekat stigme i individualizovalo krivicu i represiju, čime bi se izbeglo stvaranje zatvorenog kruga kolektivne odgovornosti, i okrutnosti, i odgovora na okrutnosti protiv nedužnih ljudi.

²⁶¹ Cf. čl. 50/51/130/147 četiri Konvencije i čl. 11. 4, 85 i 86 Protokola I.

²⁶² Cf. čl. 49/50/129/146 četiri Konvencije i čl. 85. 1 Protokola I.

²⁶³ Cf. čl. 86 i 87 Protokola I.

²⁶⁴ Videti, *npr.*, Slučaj br. 159, UN, Statut o MKTJ, str. 1147, čl. 3 u tumačenju Tribunala u Slučaju br. 160, MKTJ, Tužilac v. Tadic, A, Jurisdikcija, str. 1159 i Slučaj br. 168, UN, Statut MKTJ (Cf. čl.4) str. 1314 i Slučaj br. 12, UN, Statut Međunarodnog krivičnog suda (Cf. čl. 8 (2) (c) i (e), str. 363. (sve strane se odnose na originalni tekst *How Does Law Protect in War*)

²⁶⁵ Videti *supra*, slučajeve koji su navedeni u Glavi 13, X, 5 "Suzbijanje povreda", a posebno Slučaju br. 160, MKTJ, Tužilac v. Tadic, A, Jurisdikcija.

Nažalost, mnogo je država koje nisu usvojile neophodnu nacionalnu legislativu, a većina zaraćenih strana dopuštaju licima u njihovoj službi da nekažnjeno krše MHP – bar kada postoji politika nasilja. To objašnjava napore da se ustanove međunarodni krivični sudovi, iako se pred njih ne bi mogao izneti veliki, već simboličan broj sporova. Godine 1998. usvojen je Statut Međunarodnog krivičnog suda.²⁶⁶ I ovom su prilikom države pokazale da one, ipak, nisu raspoložene da podrže stvaranje međunarodnog krivičnog suda opšte nadležnosti, jer strahuju da bi se pred njim mogla naći lica u njihovoj službi i njihove vođe protiv svoje volje – što je upravo suština svakog nezavisnog suda.

PREPORUČENA LITERATURA: DUTLI, M.T. & PELLANDINI, C., "The International Committee of the Red Cross and the Implementation of a System to Repress Breaches of International Humanitarian Law" u *IRRC*, br. 300, 1994, str. 240-254. FERNANDES FLORES, J.L., "Repression of Breaches of the Law of War Committed by Individuals" u *IRRC*, br. 282, 1991, str. 247-293.

ŠIRA LITERATURA: LA ROSA, A.-M., *Dictionnaire de droit international pénal: termes choisis*, Paris, Presses universitaires de France, 1998, 118 str. MERON, T., "War Crimes Come of Age" u *AJIL*, vol. 92 (3), 1998, str. 462-468.

- a) **pojam teških povreda međunarodnog humanitarnog prava i pojam ratnih zločina**
- b) **učestvovanje u teškim povredama**
- c) **komandna odgovornost**
- d) **naredbe nadređenih lica**

PREPORUČENA LITERATURA: ANDRIES, A., "Les limites de la force exécutoire de l'ordre supérieur en droit militaire belge" u *RDPMDG*, vol. 8(1), 1969, str. 79-142. GREEN, L.C., *Superior Orders in National and International Law*, Leyden, A.W. Sijthoff, 1976, 374.

ŠIRA LITERATURA: AUBERT, M., "The Question of Superior Orders and the Responsibility of Commanding Officers in the Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949 and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I) of 8 June 1977" u *IRRC*, br. 263, 1988, str. 105-120.

²⁶⁶ Videti Slučaj br. 12, UN, Statut Međunarodnog krivičnog suda (Cf. čl. 8 (2) (c) i (e), str. 363 u originalnom tekstu *How Does Law Protect in War*.

e) pozivanje na nužnu odbranu

LITERATURA: DUBOIS, O., "Le droit pénal des conflits armés et la théorie de la nécessité" u *Anuaire de Droit de Louvain*, 1995, str. 95-112.

f) opšta obaveza da se suzbijaju teške povrede

LITERATURA: DINSTEIN, Y., "The Universality Principle and War Crimes" u *International Law Studies, US Naval War College*, vol. 71, 1998, str. 17-37.

- odnos prema amnestiji
- bez statutarnih ograničenja
- sudske garancije za sve optužene za teške povrede

g) uzajamna pomoć u krivičnim stvarima

h) suzbijanje povreda međunarodnog krivičnog prava koje nisu kvalifikovane kao teške povrede

i) da li je koncept teških povreda proširen i na nemeđunarodne oružane sukobe?

LITERATURA: MEINDERSMA, C., "Violations of Common Article 3 of the Geneva Conventions as Violations of the Laws or Customs of War under Article 3 of The Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia" u *Netherlands international Law Review*, vol. XLII (3), 1995, str. 375-397. MERON, T., "International Criminalization of Internal Atrocities" u *AJIL*, vol. 89(3), 1995, str. 554-577.

j) osnivanje *ad hoc* tribunala

PREPORUČENA LITERATURA: QUINTANA, J.J., "Violations of International Humanitarian Law and Measures of Repression: The International Tribunal for the Former Yugoslavia" u *IRRC*, br. 300, 1994, str. 223-239. MEINDERSMA, C., "Violations of Common Article 3 of the Geneva Conventions as Violations of the Laws or Customs of War under Article 3 of the Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia" u *Netherlands International Law Review*, vol. XLII (3), 1995, str. 375-397. SASSOLI, M., "La première décision de la chambre d'appel du Tribunal pénal international pour l'ex-Yougoslavie: Tadic (compétence)" u *RGDIP*, vol. 100, 1996, str. 101-

134. TAVERNIER, P., "The Experience of the International Criminal Tribunals for the Former Yugoslavia and for Rwanda" u *IRRC*, br. 321, 1997, str. 605-622. WEMBOU, D., "The International Criminal Tribunal for Rwanda - Its Role in the African Context" u *IRRC*, br. 321, 1997, str. 685-694.

ŠIRA LITERATURA: AKAVAN, P., "The Yugoslav Tribunal at a Crossroads: The Dayton Peace Agreement and Beyond" u *Human Rights Quarterly*, vol. 18 (2), 1996, str. 259-285. JONES, J.R.W.D., *The Practice of the International Criminal Tribunals for the Former Yugoslavia and Rwanda*, Transnational Publishers, 1998, 376 str. MORRIS, V.& SCHARF, M.P., *The International Criminal Tribunal for Rwanda*, Transnational Publishers, 2 vols., 1998, 376 str. MORRIS, V.& SCHARF, M.P., *An Insider's Guide to the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia: A Documentary History and Analysis*, Transnational Publishers, 2 vols., 1995. "Agreement between the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia and the ICRC on Procedures for Visiting Persons Held on the Authority of the Tribunal" u *IRRC*, br. 311, 1996, str. 238-242.

k) osnivanje Međunarodnog krivičnog suda

LITERATURA: BASSIOUNI, Ch., (ur.), *The Statute of the International Criminal Court: A Documentary History*, Transnational Publishers, 1998, 750 str. PFANNER, T., "The Establishment of a Permanent International Criminal Court - The ICRC Expectations of the Rome Diplomatic Conference" u *IRRC*, br. 322, 1998, str. 21-28. ROBERGE, M.-C., "The New International Criminal Court: A Preliminary Assessment" u *IRRC*, br. 325, 1998, str. 671-684.

X IMPLEMENTACIJA ZA VREME TRAJANJA NEMEĐUNARODNIH ORUŽANIH SUKOBA

Uvod

Međunarodno humanitarno pravo (MHP) nemeđunarodnih oružanih sukoba predviđa samo dva posebna mehanizma implementacije: (i) obavezu da se upoznavanje sa MHP vrši »na što je moguće široj osnovi«²⁶⁷ i (ii) pravo MKCK da ponudi usluge.²⁶⁸ Prvi mehanizam je isti kao i kod

²⁶⁷ Cf. čl. 19 Protokola II.

²⁶⁸ Cf. zajednički čl. 3 (2) četiri Konvencije.

međunarodnih oružanih sukoba. Što se drugog mehanizma tiče, MKCK u ovim sukobima nema *pravo* da vrši svoje uobičajene aktivnosti u domenu kontrole, zaštite i pomoći; on samo može da *ponudi svoje usluge* svakoj od strana u sukobu i da počne da ih vrši za stranu koja je prihvatila ponudu. Ovo pravo inicijative podrazumeva da ponuda usluga ne predstavlja mešanje u unutrašnje poslove date države, kao što ostvarivanje akcija MKCK za stranu koja je prihvatila ponuđene usluge ne predstavlja zabranjenu intervenciju. Uz to, ova ponuda – kao i svako drugo sredstvo implementacije MHP u nemeđunarodnim oružanim sukobima – ne utiče na pravni status ni jedne strane u sukobu.²⁶⁹

MHP nemeđunarodnih oružanih sukoba ne propisuje posebne mere pripreme, ali ako su preduzete pripreme mere koje se, po MHP međunarodnih oružanih sukoba, preduzimaju u doba mira, to će povoljno delovati i na poštovanje MHP nemeđunarodnih oružanih sukoba. Tako, na primer, izgradnja bolnica daleko od mogućih vojnih ciljeva, adekvatna ograničenja upotrebe amblema crvenog krsta i crvenog polumeseca i naredba borcima da nose identifikacione pločice deluje, nužno, na isti način i u međunarodnim i u nemeđunarodnim oružanim sukobima. U praksi, oružane snage obučavaju svoje pripadnike u miru imajući u vidu međunarodne oružane sukobe. Ako se obuka vrši na odgovarajući način, vojnici će razviti isti refleks i za nemeđunarodne oružane sukobe. Pravila ponašanja koja važe za niže nivoe vojne hijerarhije su, zapravo, potpuno ista.

Neke države su svojim nacionalnim zakonodavstvom izričito predvidele primenu MHP za obe vrste sukoba. Druge su države propisale posebna pravila za nemeđunarodne oružane sukobe. Tamo gde su ratni zločini regulisani krivičnim zakonodavstvom, primena tog zakonodavstva je često ograničena na povrede MHP u međunarodnim oružanim sukobima, dok legislativa o upotrebi znaka pokriva, obično, obe vrste sukoba. Od država čiji pravni sistemi ne prihvataju međunarodne ugovore kao sastavni deo nacionalnih prava, zahteva se kao minimum da usvoje legislativne mere kojima se pravila o nemeđunarodnim oružanim sukobima uvode u nacionalne pravne poretke da bi ona obavezivala i pojedince, dakle i pobunjenike. Uz to, a iz istih razloga, sve države moraju usvojiti legislativne akte koji omogućuju primenu nekih od pravila za koje se smatra da su sadržana u zajedničkom članu 3 Konvencija i u Protokolu II, za koje smatraju da se, kao takva, ne mogu neposredno primeniti. Zapravo,

²⁶⁹ Cf. zajednički čl. 3 četiri Konvencije.

međunarodna obaveza država je da obezbede poštovanje osnovnih pravila ponašanja koja su sadržana u tim pravilima od strane lica koja se nalaze pod njenom jurisdikcijom.

Pošto je Međunarodni sud pravde presudio da se principi iz zajedničkog člana 1 Konvencija i Protokola I primenjuju i na nemeđunarodne oružane sukobe,²⁷⁰ treće države imaju pravo i obavezu da osiguraju poštovanje MHP u nemeđunarodnim oružanim sukobima, ne samo od vladinih snaga države koja je zahvaćena nemeđunarodnim oružanim sukobom, već i od nevladinih i snaga koje se bore protiv vladinih snaga.

Ni zajednički član 3 Konvencija, kao ni Protokol II, ne propisuju izričito obavezu kažnjavanja povreda MHP u nemeđunarodnim oružanim sukobima. To je, međutim, jedno od tradicionalnih sredstava koje država može koristiti da bi obezbedila poštovanje korespondirajuće međunarodne obaveze. Kažnjavanje je često, ali ne uvek, moguće na osnovu redovnih pravila krivičnog prava. Ali se princip univerzalne jurisdikcije neće nužno primenjivati.

No, da bi se ustanovila univerzalna jurisdikcija i da bi se inkriminisale teške povrede koje nisu uključene u redovno krivično pravo, potrebno je da nacionalna legislativa uključi i povrede prava međunarodnih oružanih sukoba i prava nemeđunarodnih oružanih sukoba. Izvan toga, kažnjavanje po režimu sličnom režimu koji se primenjuje za teške povrede prava međunarodnih oružanih sukoba može se postići posredstvom nekoliko drugih pravnih metoda. Prvo, neki autori tvrde da se detaljne odredbe o teškim povredama koje donose Konvencije – uprkos jezičkog i sistemskog tumačenja – primenjuju i na povrede prava nemeđunarodnih oružanih sukoba. Drugo, neki nedavni događaji, kao što su reakcije međunarodne zajednice na povrede MHP nemeđunarodnih oružanih sukoba u bivšoj Jugoslaviji i Ruandi i Statut Međunarodnog krivičnog suda, doveli su do toga da većina autora, ali i sudske odluke i – posredno – statuti oba međunarodna *ad hoc* tribunala, zauzmu stanovište da su teške povrede MHP nemeđunarodnih oružanih sukoba inkriminisane pravilima međunarodnog običajnog prava. Takvo bi tumačenje značilo da je primena principa univerzalne jurisdikcije dopuštena, ako ne i obavezna. Treće, povrede MHP nemeđunarodnih oružanih sukoba često predstavljaju akte koji su već inkriminisani drugim pravilima običajnog ili ugovornog prava, kao što su zločini protiv čovečnosti, genocid, tortura ili terorizam.

²⁷⁰ Videti slučaj br. 118, MSP, Nikaragva v. SAD, para. 255, str. 903 u originalnom tekstu *How Does Law Protect in War*.

PREPORUČENA LITERATURA: GREEN, L.C., "Enforcement of the Law in International and Non-International Conflicts - The Way Ahead" u *Denver Journal of International Law and Policy*, vol. 24, 1996, str. 285-320.

ŠIRA LITERATURA: RAMCHARAN, B.G., "The Role of International Bodies in the Implementation and Enforcement of Humanitarian Law and Human Rights Law in Non-International Armed Conflicts" u *American University Law Review*, vol. 33(1), 1983, pp. 99-115.

1. Upoznavanje

2. Druge preventivne mere

3. Obaveza trećih država da obezbede poštovanje

4. Pravo inicijative MKCK

LITERATURA: VEUTHEY, M., "Implementation and Enforcement of Humanitarian Law and Human Rights Law in Non-International Armed Conflicts: The role of the International Committee of the Red Cross" u *American University Law Review*, vol. 33, (1), 1983, str. 83-97.

a) šta znači

b) adresati

c) aktivnosti MKCK

(Videti *infra* Glava 15, II, 1. »U oružanom sukobu«)

5. Suzbijanje povreda

(Videti i *supra* Glava 13, IX, 2. i) »Da li je koncept teških povreda proširen i na nemeđunarodne oružane sukobe?«)

PREPORUČENA LITERATURA: BOTHE, M., "War Crimes in Non-International Armed Conflicts" u *Israeli Yearbook of International Law*, 1994, str. 241-252. GRADITZKY, T., "Individual Criminal Responsibility for Violations of International Humanitarian Law Committed in Non-International Armed Conflicts" u *IRRC*, br. 322, 1998, str. 29-56. MERON, T., "International Criminalization of Internal Atrocities" u *AJIL*, vol. 89 (3), 1995, str. 554-577.

ROWE, P., "Liability for "War Crimes" During a Non-International Armed Conflict" u *RDPMDG*, vol. 34, 1995, str. 149-168.

ŠIRA LITERATURA: MEINDERSMA, C., "Violations of Common Article 3 of the Geneva Conventions as Violations of the Laws or Customs of War under Article 3 of the Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia" u *Netherlands International Law Review*, vol. XLII(3), 1995, str. 375-397. MERON, T., "War Crimes Law for the Twenty-First Century" u *International law studies, US Naval War College*, vol. 71, 1998, str. 325-335. PLATTNER, D., "The Penal Repression of Violations of International Humanitarian Law Applicable in Non-International Armed Conflicts" u *IRRC*, br. 278, 1990, str. 409-420.. TURNS, D., "War Crimes Without War? The Applicability of International Humanitarian Law to Atrocities in Non-International Armed Conflicts" u *African Journal of International and Comparative Law*, vol. 7(4), 1995, str. 804-830. "Symposium on Method in International Law" u *AJIL*, vol. 93 (2), 1999, str. 291-423.

6. **Drugi mehanizmi koji su predviđeni za međunarodne oružane sukobe**

XI **FAKTORI KOJI PODSTIČU KRŠENJE MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA**

Uvod

Prvo, jedna od odlika društvenih pravila je da se ona – za razliku od zakona fizike – mogu kršiti i da se krše.

Drugo, povrede međunarodnog humanitarnog prava (MHP) pretežno čine akti nasilja – počinjeni u situacijama obeleženim nasiljem: oružanim sukobima. Ovo nije prilika za objašnjavanje uzroka nasilja. Uostalom, čini se da je mnogo toga još uvek nerazjašnjeno na tom polju. Biće sasvim dovoljno za ovu priliku da podsetimo da je nasilje, čini se, inherentno ljudskoj prirodi i da je rezultat uticaja različitih, složenih faktora i objektivnih (istorijskih, kulturnih, obrazovnih i ekonomskih) i subjektivnih. Međutim, nasilje nije neizbežno, čak i kada postoje svi faktori koji vode ka nasilju. Niko nije imun na povrede MHP, ali neće ni svako u svakoj situaciji nužno kršiti MHP. Uz to, nasilje je zarazno i može se pretvoriti u nešto što

je svakodnevno. Oružane konflikte karakterišu bezbrojni slučajevi pravno dopuštenog ili nedopuštenog nasilja koji mogu delovati, i deluju, zarazno na one koji još uvek nisu pribegli nasilju.

Treće, oružani sukobi su situacije u kojima je primarni međunarodni pravni i društveni poredak – mir – odbačen, drugim rečima, prekršeno je *ius ad bellum*. Stoga ne iznenađuje što ljudi, koji su iskusili neuspeh primarnog međunarodnog režima, neće uvek poštovati supsidijarni režim koji se primenjuje u slučaju neuspeha primarnog, odnosno MHP. Nepoštovanje pravila koja uređuju *ius ad bellum*, a još više *ius in bello*, odraziće se na oružani sukob i na ponašanje svakog pojedinačno. Sa druge strane, oružani sukob je izuzetno iskustvo za svakoga, pa i za najobučenije vojnike. Dela koja su obično zabranjena postaju normalna stvar. Ubijaju se ljudi i imovina uništava, i to uz odobrenje društva. U takvim okolnostima je, takođe, lako prekršiti druga pravila ponašanja – počiniti akte koje MHP zabranjuje i tokom oružanih sukoba.

Četvrto, mnogi od onih koji se bore u oružanim sukobima i koji zbog njih pate su trajno izloženi smrti, povredama, strahu, mržnji, krizama, leševima, prljavštini, zimi, vrućini, gladi, žeđi, iscrpljenosti, umoru, psihičkom pritisku, nesigurnosti, arbitrarnosti i nedostatku ljubavi. Drugim rečima, oni su lišeni gotovo svega što ljudski život čini civilizovanim; oni bez prestanka žive u nekoj vrsti ludila u kojoj tradicionalne vrednosti više ne postoje. Da li čudi to što, pod tim okolnostima, čine nehumana i necivilizovana dela?

Peto, najveći broj onih koji se bore u savremenim oružanim sukobima pre njihovog izbivanja živeo je u sredinama koje je odlikovala nepravda i nepostojanje najosnovnijih građanskih i političkih, kao i socijalnih, ekonomskih i kulturnih prava. Takva sredina često doprinosi izbivanju sukoba. Da li je čudno što čovek koji je odrastao bez odgovarajućeg obrazovanja, u atmosferi uličnog nasilja, organizovanog kriminala, bede, rasizma, možda u jednom od megalopolisa u nastajanju u kome su sve socijalne strukture uništene, krši MHP kada mu se da oružje i kaže da se bori protiv »neprijatelja«?

Šesto, najšira javnost i oni koji će verovatno učestvovati u oružanim sukobima često nisu ni učeni ni obučavani MHP. I dok se za osnovne moralne principe može reći da su očigledni, dotle se za detaljna pravila ne može reći da su uvek jasna sama po sebi. Ono što se osobito mora istaći, jeste da se moralni principi posebno primenjuju upravo u oružanom

sukobu, kada se većina drugih pravila društvenog ponašanja ne primenjuje, za koji su borci obučavani da čine upravo suprotno: da ubiju i unište.

Sedmo, poznavanje pravila MHP je neophodan, ali ne i dovoljan uslov da bi se obezbedilo njegovo poštovanje. Ona moraju biti i prihvaćena. Treba da postane jasno da su to pravila koja su usvojile države. Treba da postane jasno da razna opravdanja za prekršaje MHP koja se mogu istaći kao, na primer, »stanje nužde«, »državne potrebe«, »samoodbrana«, »naneta nepravda«, »strateški interes«, želja da se poštede prijateljske snage ili neki poseban cilj, ma kako bio otmen, ne mogu biti i nisu prihvaćeni kao razlozi koji će opravdati povrede MHP. U ovoj knjizi je publikovana presuda vrhovnog suda jedne države u kojoj učene sudije, posle pažljivog razmatranja, donose jednoglasno zaključak kojim opraštaju torturu. Da li je onda čudno ako običan vojnik, u žaru borbe, zlostavlja civile zbog nečega što on smatra višim interesom?

Dalje, treba istaći da je moguće poštovati pravila MHP, što se često i čini. Sumnja je prvi korak prema najgorim zločinima. I zbilja, ako želimo da najširi auditorijum poštuje ova pravila, politika sumnje u MHP se mora odbaciti, kao što je, na svu sreću, napuštena i politika skepticizma kada je reč o jednakosti polova.

Osmo, nema poštovanja MHP bez minimuma discipline i organizacije, kao što ga nema ni u atmosferi slepe odanosti, koja je tako česta u redovnim vojskama i oružanim grupama koje svoje ciljeve poistovećuju sa vođom. Indoktrinacijom se stvaraju situacije u kojima »cilj« postaje značajniji od bilo koje (druge) vrednosti.

Deveto, uprkos objašnjenjima sociologa i međunarodnih pravnika, naša su društva još uvek duboko prožeta idejom da su pravila validna samo ako se njihovo kršenje kažnjava. Široko rasprostranjena, gotovo opšta, praksa nekažnjavanja povreda MHP strahovito štetno deluje i na one koji prihvataju pravila, a koji stiču utisak da jedino oni poštuju pravila.

Deseto, pravila MHP će se kršiti sve dok postoje kulture, ideologije i ideje koje isključuju druge, opisuju ih kao manje humane zbog njihovog državljanstva, rase, etničke pripadnosti, religije, kulture ili ekonomskog položaja.

Ono što iznenađuje kada se svi ovi faktori uzmu u obzir, a što potvrđuje poseta desetinama hiljada ratnih zarobljenika koje svake godine obavi MKCK, jeste da bezbroj boraca poštuje neprijatelje koji su se predali, čak i pošto su vojnici strane kojoj pripadaju oni koji su se predali, ubili njihove

drugove, žene i decu. Isto tako iznenađuje i činjenica da bezbroj boraca, policijskih službenika i istražitelja ne pribegava torturi, iako pretpostaljuju da oni koji su u njihovim rukama moraju znati kada će biti izvršen napad, da bezbroj potlačenih ne postavlja bombe nediskriminatorno, iako im oni koji su na vlasti uskraćuju najosnovnija građanska, politička, socijalna i ekonomska prava i da se bezbroj lidera ne bori svim sredstvima iako se boje da će izgubiti rat ili vlast, mada su uvereni da se bore za pravedan cilj.

Samo oni koji su rat videli preko televizijskih aparata mogu misliti da rat neizbežno za sobom povlači prekršaje pravila ratovanja. Oni koji su u ratu živeli znaju da rat vode ljudi kojima je izbor da budu humani inherentan.

LITERATURA: VERHAEGEN, J., "Legal Obstacles to Prosecution of Breaches of Humanitarian Law" u *IRRC*, br, 261, 1987, str. 607-620.

XII IZVANPRAVNI FAKTORI KOJI PODSTIČU POŠTOVANJE MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA

Uvod

Kao i svako drugo pravo, tako se i međunarodno humanitarno pravo (MHP) ne poštuje prevashodno zbog efikasnosti pravnog mehanizma koji je predviđen za obezbeđenje njegovog poštovanja, već zbog nekih izvanpravnih faktora. U tom smislu, rutina je veoma važan faktor koji doprinosi poštovanju. I zbilja, ako vojnik ili civilni službenik zna propis i ako zna da njegov nadređeni želi da on poštuje pravilo, on će ga primeniti i poštovati bez dalje rasprave, posebno ako zna da je pravilo moguće poštovati. Zato je odgovarajuće i svrsishodno upoznavanje pravila veoma važno. Postoji u svim ljudskim društvima jedna pozitivna predispozicija u prilog poštovanju prava. Pojedinci će ga poštovati u većini slučajeva, ako znaju da su pravila MHP koja se primenjuju u oružanim sukobima pravila koje su usvojile države i međunarodna zajednica, a ne filantropske želje profesionalnih dobrotvora.

Poštovanje MHP u velikoj meri odgovara i vojnim interesima. Jedinica koja poštuje MHP jeste disciplinovana četa, dok jedinica koja pljačka i siluje

nema nikakvu vojnu vrednost. Uz to, poštovanje MHP je pitanje vojne efikasnosti. Napad na civile nije samo ratni zločin, to je i traćenje municije neophodne za napad na vojne ciljeve. Mnoga pravila MHP o vođenju neprijateljstva predstavljaju prosto taktičku implementaciju principa ekonomičnosti i proporcionalnosti sredstava.

U globalnom informatičkom društvu međunarodno i nacionalno javno mnjenje sve više doprinosi poštovanju – ponekad, nažalost, i kršenju – MHP. Zaraćenim stranama potrebna je simpatija međunarodnog i nacionalnog javnog mnjenja kao što su im potrebne zalihe municije. U nemeđunarodnim oružanim sukobima borba za osećanja ljudi čak je jedno od najvažnijih pitanja. Nema efikasnijeg sredstava da se izgubi podrška javnosti od televizijske slike koja prikazuje zločine, a koja, nažalost, može biti i plod manipulacije. Strane u ratu mogu sprečiti ili manipulirati slobodnom pristupu istini: mogu se, na primer, izmisliti zločini neprijatelja. Neke zaraćene strane su, čak, bombardovale sopstveno stanovništvo da bi izazvale spoljnu intervenciju protiv neprijatelja. Humanitarna pomoć se sve više koristi kao izgovor da se ne traže politička rešenja. Napaćeno stanovništvo se pretvara u taoce da bi se postigli politički ciljevi. Manipulisani ili nemanipulisani, mediji ponekad podstiču mržnju i zločine time što dehumanizuju članove određenih etničkih grupa, lišavaju ih humanitarne zaštite: fanatično stanovništvo demonstrira protiv dostavljanja humanitarne pomoći »neprijateljskom« stanovništvu. Čak i slobodno izabrani parlament može usvojiti legislativu koja lišava »neprijatelje« ili »teroriste« osnovnih sudskih garancija ili opravdava torturu protiv njih u ime nacionalne bezbednosti.

Poštovanje velikog broja pravila MHP odgovara kulturnim, etičkim i religioznim imperativima većine društava. Sva religijska učenja sadrže pravila o poštovanju zemaljskih ili božijih stvorenja; mnogo svetih knjiga sadrži određena pravila o zabranama koje se primenjuju u ratu.²⁷¹ Nije potrebno izučavati Ženevske konvencije i Protokole da bi se znalo da je zabranjeno ubiti dete ili silovati ženu. Kad MKCK izučava različitu lokalnu i religioznu tradiciju, uključujući i poeziju i poslovice da bi svoje napore u propagiranju uklopila u kulturu onih kojima se obraća, uvek dođe do principa i detaljnih pravila o ponašanju koja prate pravila MHP.

I dok (negativni) reciprocitet nije pravni argument za prekid poštovanja MHP, kakve god da je povrede neprijatelj počinio, pozitivni reciprocitet svakako igra važnu ulogu kao izvanpravni faktor koji podstiče zaraćene

²⁷¹ Videti *supra*, Glava 3, Istorijski razvoj međunarodnog humanitarnog prava.

strane da poštuju MHP. Vojnik, oružana grupa i država će, takođe, poštovati MHP da bi podstakli neprijatelja da ga poštuje. No, čak i ako država ili vojnik sumnjaju da će neprijatelj poštovati MHP, ne nestaju drugi razlozi da se MHP poštuje.

Konačno, svi se ratovi završavaju mirom. Kada se oružani sukob okonča, ostaje da se reše teritorijalna, politička i ekonomska pitanja. Pokazalo se, međutim, da je povratak miru mnogo lakši ako nije neophodno da se prevaziđe mržnja između naroda, koju povrede MHP uvek stvaraju i sasvim sigurno pojačavaju.

LITERATURA: IGNATIEFF, M., *The Warrior's Honor: Ethnic War and the Modern Conscience*, New York, Metropolitan Books, 1997, 207 str.

1. Rutina

2. Vojni interes

- a) disciplina
- b) vojna efikasnost
- c) taktički principi ekonomičnosti i proporcionalnosti sredstava

3. Javno mnjenje

PREPORUČENA LITERATURA: GUTMAN, R.W., "Spotlight on Violations of International Humanitarian Law: The role of the Media" u *IRRC*, br. 325, 1998, str. 619-626. SANDOZ, Y., "Is there a "droit d'ingérence" in the Sphere of Information? The Rights to Information from the Standpoint of International Humanitarian Law" u *IRRC*, br. 325, 1998, str. 633-642.

ŠIRA LITERATURA: BOEGLI, U., "A Few Thoughts on the Relationship Between Humanitarian Agencies and the Media" u *IRRC*, br. 325, 1998, str. 627-632. MINEAR, L., SCOTT, C & WEISS, T., *The News Media, Civil War and Humanitarian Action*, London, Boulder, 1996, 123 str.

4. Etnički i religiozni faktori

(Videti *supra*, Glava 1, III, »Međunarodno humanitarno pravo i kulturni relativizam«)

5. **Pozitivni reciprocitet**

6. **Povratak miru**

Glava 14

MEĐUNARODNO HUMANITARNO PRAVO I MEĐUNARODNO PRAVO LJUDSKIH PRAVA

Uvod

Međunarodno humanitarno pravo (MHP) razvilo se kao pravo međunarodnih oružanih sukoba i stoga je nužno bilo međunarodno pravo u tradicionalnom smislu, objektivni pravni poredak koji upravlja odnosima među državama. Njegov glavni cilj uvek je bio da zaštiti pojedinca, ali ta zaštita nije bila izražena u formi subjektivnih prava žrtava, već je bila posledica pravila ponašanja za države i (preko njih) pojedince.

Ljudska prava su tek odnedavno zaštićena međunarodnim pravom te se još uvek smatra da je to materija koju uglavnom regulišu nacionalni zakoni (ali ne i materija od isključivo unutrašnjeg interesa). Ona su uvek bila smatrana i formulisana kao subjektivna prava pojedinca (a od skora, i grupa) naspram države – uglavnom sopstvene.

Obe ove grane međunarodnog prava su danas najvećim delom kodifikovane. MHP je, međutim, kodifikovan u uglavnom koherentnom sistemu obavezujućih univerzalnih instrumenata, od kojih noviji ili konkretniji instrumenti razjašnjavaju svoj odnos sa starijima ili opštijima.

Međunarodno pravo ljudskih prava je, nasuprot tome, kodifikovano u impresivnom broju instrumenata: univerzalnih i regionalnih, obavezujućih ili usmeravajućih, onih koji se odnose na ceo subjekat ili samo na implementaciju, konkretna prava ili samo njihovu implementaciju. Ona se pojavljuju, razvijaju, implementiraju i umiru na relativno prirodan, nekoordiniran način.

Zbog filozofskog aksioma na kojima počivaju, ona se primenjuju svuda i na svakog, a kako se odnose na sve aspekte ljudskog života, ljudska prava imaju daleko veći uticaj na javno mnjenje i međunarodnu politiku nego što to ima MHP, koje se primenjuje u oružanim sukobima, situacijama koje treba izbegavati. Zato MHP trpi sve veći uticaj pristupa koji odlikuje pravo ljudskih prava.

PREPORUČENA LITERATURA: DOSWALD-BECK, L. & VITE, S., “International Humanitarian Law and Human Rights Law” u *IRRC*, br 293, 1993, str. 94-119. EL KOUHENE, M., *Les garanties fondamentales de la personne en droit humanitaire et droits de l’homme*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1986, 258 str. HADDEN, T. & HARVEY, C., “The Law of Internal Crisis and Conflict” u *IRRC*, br 833, 1999, str. 119-134. HAMPSON, F., “Human Rights and Humanitarian Law in Internal Conflicts” u MEYER, M.A., (ur.), *Armed Conflict and the New Law*, London, The British Institute of International and Comparative Law, vol. II, 1993, str. 53-82. REHNQUIST, W.H., *All the Laws but one, Civil Liberties in Wartime*, New York, Alfred A. Knopf, 1998.

ŠIRA LITERATURA: CALOGEROPOULOS-STRATIS, A.S., *Droit humanitaire et droits de l’homme. La protection de la personne en période de conflit armé*, Genève, I.U.H.E.I., 1980, 257 str. EIDE, A., “The Laws of War and Human Rights – Differences and Convergences” u *Studies and Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet*, Genève, La Haye, CICR, Martinus Nijhoff Publishers, 1984, p. 675-698.

I polje primene

1. Materijalna polja primene: komplementarnost

Uvod

Međunarodno humanitarno pravo se primenjuje samo u oružanim sukobima. Međunarodno pravo ljudskih prava se primenjuje u svim situacijama. Međutim, sve odredbe međunarodnog prava ljudskih prava osim onih čija derogacija nije dozvoljena, “čvrstog jezgra”, mogu se suspendovati, pod određenim uslovima, u situacijama kada je opstanak nacije ugrožen. Kako ove situacije ne uključuju samo oružane sukobe, komplementarnost ostaje nepotpuna. Konkretno, postoji praznina u situacijama unutrašnjih nemira i zategnutosti.

a) međunarodno humanitarno pravo se primenjuje u oružanim sukobima

b) ljudska prava se primenjuju uvek

- ali su derogacije moguće u situacijama kada je opstanak nacije ugrožen
- nema derogacija “čvrstog jezgra”
- policijske operacije protiv civila uvek regulišu posebni standardi međunarodnog prava ljudskih prava, i te operacije se nikad ne mogu voditi kao neprijateljstva protiv boraca

c) praznina u situacijama unutrašnjih nemira i napetosti

(Za definiciju unutrašnjih nemira i napetosti, videti takođe *supra* fusnotu 27)

PREPORUČENA LITERATURA: EIDE, A., & MERON, T., “Combating Lawlessness in Gray Zones Through Minimum Humanitarian Standards” u *AJIL*, vol. 89 (1), 1995, str. 215-223. GASSER, H.-P., “A Measure of Humanity in Internal Disturbances and Tensions: Proposals for a Code of Conduct” u *IRRC*, br. 262, 1988, str. 38-58. MERON, T., “Draft Model of Declaration in Internal Strife” u *IRRC*, br. 262, 1988, str. 59-104. MERON, T., *Human Rights in Internal Strife: Their International Protection*, Cambridge, Grotius, 1987, 349 str. MERON, T., “Towards a Humanitarian Declaration on Internal Strife” u *AJIL*, vol. 78 (4), 1984, str. 859-868. MOMTAZ, D., “The Minimum Humanitarian Rules Applicable in Period of Internal Tension and Strife” u *IRRC*, br. 324, 1998, str. 455-462.

ŠIRA LITERATURA: “Declaration of Minimum Humanitarian Standards” u *IRRC*, br. 282, 1991, str. 330-410. GASSER, H.-P., “New Draft Declaration on Minimum Humanitarian Standards” u *IRRC*, br. 282, 1991, str. 328-329.

2. Zaštićena lica

Uvod

Dok je međunarodnom pravu ljudskih prava važno pravilo da sva ljudska bića uživaju jednaku zaštitu ovih prava, tradicionalni pristup međunarodnog humanitarnog prava (MHP), u skladu sa njegovim razvojem kao međudržavnog prava, prvenstveno teži da zaštiti neprijatelje. MHP stoga definiše kategoriju “zaštićenih lica”, koju prvenstveno čine neprijateljski državljani i koji uživaju njegovu punu zaštitu. Međutim, ni žrtve oružanih sukoba koje nisu “zaštićena lica” nisu sasvim ostavljene bez zaštite. U skladu sa i pod uticajem međunarodnog prava ljudskih prava, njih štiti sve veći broj pravila, koja, međutim, nikad ne pružaju punu zaštitu predviđenu za “zaštićena lica”.

a) Međunarodno humanitarno pravo: koncept zaštićenih lica

(Videti *supra* Glava 2. III. 2. a) Pasivni personalni domen primene: ko uživa zaštitu?)

b) Međunarodno pravo ljudskih prava: sva ljudska bića

3. Odnosi na koje utiču

Uvod

Međunarodno pravo ljudskih prava određuje (ili priznaje) prava pojedinca (ili grupa) naspram države (ili, eventualno, drugih vlasti). Odredbe međunarodnog humanitarnog prava (MHP) takođe štite pojedince od (tradicionalno neprijateljske) države ili drugih neprijateljskih vlasti. MHP, međutim, takođe odgovara tradicionalnoj strukturi međunarodnog prava u smislu da upravlja (često tim istim odredbama) odnosima između država. Osim toga, ono propisuje pravila ponašanja za pojedince (koji moraju biti kažnjeni ukoliko ih prekrše) u korist drugih pojedinaca.

a) Međunarodno humanitarno pravo

- pojedinac – država

- država – država
- pojedinac - pojedinac

b) Međunarodno pravo ljudskih prava: pojedinac - država

II ZAŠTIĆENA PRAVA

Uvod

Ako se pravila međunarodnog humanitarnog prava (MHP) o zaštiti prevedu u prava i ako se ova prava uporede sa pravima koja su predviđena međunarodnim pravom ljudskih prava, postaje očito da MHP štiti, u oružanim sukobima, samo neka ljudska prava,²⁷² koja:

- a) oružani sukobi dovode u posebnu opasnost,²⁶⁸ i
- b) kao takva nisu inkompatibilna sa samom prirodom oružanih sukoba.²⁷⁰

Ovih nekoliko prava zaštićeno je mnogo detaljnijim odredbama. Ove odredbe MHP su daleko prilagođenije specifičnim problemima koji proističu iz oružanih sukoba nego što su to sveobuhvatne garancije propisane u međunarodnom pravu ljudskih prava.²⁷¹ Osim toga, MHP

²⁷² Tako, na primer, čl. 41 Protokola I, štiti pravo na život neprijatelja izbačenog iz stroja, čl. 56 Konvencije IV štiti pravo na zdravlje stanovnika okupiranih teritorija, čl. 56 Protokola I štiti pravo na zdravu životnu sredinu.

²⁶⁸ Tako, npr, pošto oružani sukob jače ugrožava fizički integritet žrtava rata nego njihovu slobodu mišljenja, međunarodno humanitarno pravo, logično, sadrži više pravila koja se odnose na ono prvo nego na ovo potonje

²⁷⁰ Pravo naroda na mir, npr, je po definiciji povređeno kada je taj narod pogođen oružanim sukobom. Pravo na samoopredeljenje je jedan od (zakonitih) razloga za oružani sukob. Međunarodno humanitarno pravo stoga ne može da štiti nijedno od ovih prava.

²⁷¹ Tako, npr, veoma detaljne mere predostrožnosti koje treba preduzeti prilikom napada, prema čl. 57 Protokola I, predstavljaju prevod prava na život i fizički integritet civila u detaljna pravila ponašanja za one koji izvode neprijateljstva koja mogu da ugroze civile. Treba primetiti, međutim, da međunarodno pravo ljudskih prava, s druge strane, daje

reguliše neke probleme koje su od životne važnosti za zaštitu žrtava oružanih sukoba, a kojima se međunarodno pravo ljudskih prava čak ni posredno ne bavi.²⁷²

MHP štiti građanska i politička prava,²⁷³ ekonomska, socijalna i politička prava,²⁷⁴ kao i kolektivna prava ili prava grupa.²⁷⁵ U stvari, od samog početka svoje kodifikacije, MHP nije pravilo veštačku razliku između građanskih i političkih prava i ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava ili između prava koji državi nameću pozitivnu obavezu i onih koja od države zahtevaju da se uzdrži od izvesnog ponašanja.²⁷⁶ Na oba polja MHP predviđa pravne obaveze. Na primer, u oružanim sukobima zaštita nema smisla bez obezbeđivanja humanitarne pomoći za ugrožene. I obrnuto, ne može biti humanitarne pomoći bez istovremene brige da se zaštite oni kojima se pomoć doprema od zloupotreba i od nasilja i opasnosti koji mogu čak i da poniknu iz dopremljene pomoći.

PREPORUČENA LITERATURA: JUNOD, S., “Human Rights and Protocol II“ u *IRRC*, br. 236, 1983, str. 246-254.

ŠIRA LITERATURA: “International Covenants on Human Rights: Some of the Articles of the “Covenant on Civil and Political Rights“, Based on Principles Similar to those of International Humanitarian Law“ u *IRRC*, br. 184, 1976, str. 356-367.

1. Prava zaštićena obema granama

a) ali su detaljne odredbe međunarodnog humanitarnog prava više prilagođene oružanim sukobima

- pravo na život
- zabrana nečovečnih ili ponižavajućih postupaka
- pravo na zdravlje

mного više detalja o, npr, “sudskim garantijama koje civilizovani narodi priznaju za neophodne” predviđenim u čl. 3 zajedničkom za sve Konvencije.

²⁷² Tako se čl. 44 (1)-(3) Protokola I o statusu boraca bavi pitanjem ko može da koristi silu, koje međunarodno pravo ljudskih prava ne dotiče, a koje je suštinsko za zaštitu civila.

²⁷³ Tako, npr, čl. 41 Protokola I štiti pravo na život neprijatelja izbačenog iz stroja.

²⁷⁴ Tako, npr, čl. 56 Konvencije IV štiti pravo na zdravlje stanovnika okupiranih teritorija.

²⁷⁵ Tako, npr, čl. 56 Protokola I štiti pravo na zdravu prirodnu sredinu.

²⁷⁶ Tako, sama ideja Anri Dinana, kodifikovana u Prvoj Ženevskoj konvenciji iz 1864. godine, je da se propiše međunarodna obaveza da se ranjeni i bolesni ne samo poštuju, već i da se, naročito, zbrinjavaju.

- pravo na hranu

b) ali međunarodno pravo ljudskih prava daje više detaljnih pravila

- sudske garancije
- korišćenje vatrenog oružja od strane službenika zaduženih za primenu zakona
- medicinska etika
- definicija mučenja

- 2. Pravila međunarodnog humanitarnog prava koje međunarodno pravo ljudskih prava ne pokriva**
- 3. Ljudska prava izvan domena međunarodnog humanitarnog prava**

III IMPLEMENTACIJA

Uvod

Iako je svrha i međunarodnog humanitarnog prava (MHP) i međunarodnog prava ljudskih prava da obezbedi poštovanje pojedinca, svaka od ovih grana prava raspolaže sopstvenim mehanizmima primene, sačinjenim da odgovore na tipične situacije zbog kojih su one nastale. Kršenja MHP se po pravilu dešavaju na bojnopolju. Na njima se jedino može odgovoriti istovremenom akcijom. Međunarodno pravo ljudskih prava češće se krši putem sudskih, upravnih i zakonodavnih odluka ili nečinjenja, za koje su žalbeni postupci i postupci revizije odgovarajući i svrsishodni. U implementaciji MHP, popravljavanje položaja žrtava je najvažnije, te je stoga često najprimereniji poverljiv, kooperativan i pragmatičan pristup. Nasuprot tome, žrtve tradicionalnih kršenja ljudskih prava žele da im se prava potvrde, te stoga čim uoče kršenja žele njihovu javnu osudu. Zbog toga je u implementaciji međunarodnog prava ljudskih prava neophodan legalističkiji i načelniji pristup.

Neki bi rekli da za implementaciju MHP treba imati mentalitet dobrog Samarićanina, a za implementaciju međunarodnog prava ljudskih prava mentalitet sudije. U praksi, MHP se implementirao i implementira stalnim pomnim, preventivnim i korektivnim praćenjem na terenu, a međunarodno pravo ljudskih prava *a posteriori* kontrolom, po zahtevu, u kvazi-sudskoj proceduri.

Zanimljivo je da u današnje vreme razna tela koja implementiraju međunarodno pravo ljudskih prava u situacijama teških i masovnih kršenja ljudskih prava na terenu delaju na način sličan onom koji je Međunarodni komitet Crvenog krsta (MKCK) usvojio za implementaciju MHP. Posmatrači Ujedinjenih nacija (UN) za ljudska prava raspoređeni su u kritičnim regionima i posećuju zatvore na način sličan onome na koji to rade delegati MKCK, a specijalni izvestioci Komisije UN za ljudska prava putuju u kritična područja. Sa druge strane, MHP sve češće implementiraju međunarodni tribunalni, nužno *a posteriori* i u sudskoj proceduri.

Izvesne konvergencije su inherentne instrumentima međunarodnih ljudskih prava. Većina ljudskih prava, osim onih najosnovnijih koja pripadaju “čvrstom jezgru”, mogu se ukinuti kada postoji vanredno stanje, u onoj meri u kojoj situacija zahteva i ukoliko je to derogiranje spojivo sa drugim međunarodnim obavezama države koja ih derogira.²⁷⁷ MHP sadrži neke od ovih drugih međunarodnih obaveza. Stoga, kada se u vremenima oružanih sukoba suoče sa derogacijama koje su prihvatljive po instrumentima ljudskih prava, tela koja implementiraju međunarodno pravo ljudskih prava moraju da provere da li su te mere kompatibilne sa MHP. Ukoliko nisu, one takođe krše i međunarodno pravo ljudskih prava.

Slično tome, međunarodno pravo ljudskih prava tretira pravo na život kao pravo koje se ne može derogirati, čak i u vreme oružanog sukoba. Postoji, međutim, u nekim instrumentima eksplicitan a u drugima implicitan, izuzetak za “zakonite akte rata.”²⁷⁸ MHP proglašava šta je zakonito u ratu. Kada se u vreme oružanih sukoba suoče sa ubistvima izvršenim pod pokroviteljstvom države, sudovi, komisije ili nevladine organizacije koje se bave ljudskim pravima moraju da provere da li su takve akcije spojive sa MHP da bi znali da li je tim aktima prekršeno međunarodno pravo ljudskih prava.

²⁷⁷ Cf. čl. 4 (1) Pakta o građanskim i političkim pravima iz 1966, čl. 15 (1) Evropske konvencije o ljudskim pravima, i čl. 27 (1) Američke konvencije o ljudskim pravima.

²⁷⁸ Cf. eksplicitno čl. 15 (2) Evropske konvencije o ljudskim pravima

I obrnuto, glavno međunarodno telo koje implementira MHP, MKCK, već duže vreme u situacijama unutrašnjeg nasilja obavlja aktivnosti slične onima koje obavlja u međunarodnim oružanim sukobima. Tokom takvih situacija unutrašnjeg nasilja MHP se ne primenjuje. Zato se, po tradiciji implicitno, a danas sve više i više eksplicitno – ali zadržavajući svoj pragmatični, kooperativni i prema žrtvama orijentisani pristup – MKCK mora oslanjati na instrumente ljudskih prava u potrazi za važećim međunarodnim standardima.

Najzad, što se tiče nastave, obuke i širenja znanja o ovim dvema granama, vojnici moraju da znaju pravo ljudskih prava. Zapravo, vojnici se sve više koriste u vreme mira za policijske operacije na koje se primenjuje pravo ljudskih prava. Policijske snage moraju da poznaju obe grane i odnos između njih. Studenti neće razumeti novine u MHP, a posebno ona važna “ljudskim pravima slična” pravila prava nemeđunarodnih oružanih sukoba, ukoliko ne shvataju filozofiju i tumačenja međunarodnog prava ljudskih prava. I obrnuto, ne može se imati potpuni uvid u zaštitu koju međunarodno pravo pruža pojedincu ukoliko se proučava samo pravo ljudskih prava bez shvatanja principa i fundamentalno različite početne pozicije MHP, odnosno pravila koja obezbeđuju zaštitu pojedinca u najopasnijim od svih situacija, oružanim sukobima.

PREPORUČENA LITERATURA: SASSOLI, M., “Mise en oeuvre du droit international humanitaire et du droit international des droits de l’homme” u *Annuaire Suisse de Droit International*, vol. XVIII, 1987, str. 24-61. WEISSBRODT, D. & HICK, P.L., “Implementation of Human Rights and Humanitarian Law in Situations of Armed Conflict” u *IRRC*, br. 293, 1993, str. 120-138.

ŠIRA LITERATURA: PROVOST, R., “Reciprocity in Human Rights and Humanitarian Law” u *BYIL*, vol. 65, 1995, str. 383-454. WIERUSZEWSKI, R., “Application of International Humanitarian Law and Human Rights Law: Individual Complaints” u KALSHOVEN, F. & SANDOZ, Y., (eds.), *Implementation of International Humanitarian Law*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1989, str. 441-458.

1. Razlika

a) usled specifičnosti oružanih sukoba

b) u pristupu: milosrđe vs. pravda?

Citat: MKCK se uzdržava od javnog izjašnjavanja o konkretnim aktima koji su počinjeni u suprotnosti sa zakonom i čovečnošću, a koji se pripisuju zaraćenim stranama. Očigledno je da bi, ukoliko bi se postavio kao sudija, MKCK napustio neutralnost koje se dobrovoljno prihvatio. Osim toga, u potrazi za ishodom koji bi najčešće bio iluzoran, istupi ove vrste bi doveli u pitanje milosrdnu aktivnost koju je MKCK u položaju da vrši. Nemoguće je istovremeno biti predvodnik i pravde i milosrđa. Mora se odabrati jedno ili drugo, a MKCK je još davno odabrao da zastupa milosrđe.

(Izvor: Pictet, J.S, *Red Cross Principles*, Geneva, International Committee of the Red Cross, 1979, str. 59-60.)

c) delovanje

aa) tradicionalno

- međunarodno humanitarno pravo: stalna, preventivna i korektivna kontrola na terenu
- međunarodno pravo ljudskih prava: *a posteriori*

kontrola, po zahtevu, u kvazi-sudskoj proceduri

- bb) savremena tendencija tela koja se bave ljudskim pravima da usvajaju pristup sličan međunarodnom humanitarnom pravu

2. Konvergenција

- a) implementacija međunarodnog humanitarnog prava putem mehanizama prava ljudskih prava

PREPORUČENA LITERATURA: HAMPSON, F., “Using International Human Rights Machinery to Enforce the International Law of Armed Conflicts” u *RDPMGD*, vol. XXXI, 1992, str. 117-127. REIDY, A., “The Approach of the European Commission and Court on Human Rights to International Humanitarian Law” u *IRRC*, br. 324, 1998, str. 513-530.

ŠIRA LITERATURA: O'DONNELL, D., “Trends in the Application of International Humanitarian Law by United Nations Human Rights Mechanisms” u *IRRC*, br. 324, 1998, str. 481-504. ZEGVELD, L., “The Inter-American Commission on Human Rights and International Humanitarian Law – A Comment on the *Tablada Case*” u *IRRC*, br. 324, 1998, str. 505-512.

- aa) putem klauzula u ugovorima o ljudskim pravima

- izuzetak na pravo na život
- upućivanje u klauzulama o derogaciji

- bb) indirektno, putem implementacije međunarodnog prava ljudskih prava

- b) implementacija ljudskih prava od strane MKCK

PREPORUČENA LITERATURA: FORSYTHE, D.P., “Choices More Ethical than Legal: The International Committee of the Red Cross and Human Rights” u *Ethics & International Affairs*, vol. 7, 1993, str. 131-151. SCHINDLER, D., “The International Committee of the Red Cross and Human Rights” u *IRRC*, br. 208, 1979, str. 3-14.

ŠIRA LITERATURA: GASSER, H.-P., “A Measure of Humanity in Internal Disturbances and Tensions: Proposals for a Code of Conduct” u *IRRC*, br. 262,

1988, str. 38-58. SOMMARUGA, C., "Humanitarian Law and Human Rights in the Legal Arsenal of the ICRC" u *Human Rights and Humanitarian Law*, The Hague, Martinus Nijhoff Publishers, 1997, str. 125-133.

- u oružanim sukobima
- van oružanih sukoba

3. Saradnja između MKCK i tela koja se bave ljudskim pravima

- a) širenje znanja**
- b) razmišljanja**
- c) operacije**

Glava 15

MEĐUNARODNI KOMITET CRVENOG KRSTA (MKCK)

Uvod

Istorija Međunarodnog komiteta Crvenog krsta (MKCK) započela je na bojnem polju u Solferinu, 24. juna 1859. godine. Anri Dinan, preduzetnik iz Ženeve, tada 31-godišnjak, putovao je ka severu Italije, gde je francuski car Napoleon III predvodio svoje trupe protiv austrijske vojske.

Stigavši u Solferino u trenutku kada je bitka besnela, Dinan je postao svedok prizora koji će potpuno promeniti njegov život: besomučnog krvoprolića u kome su u jednom danu 40.000 vojnika ostali bojnem polju mrtvi ili ranjeni i prepušteni svojoj sudbini.

Dinan je bio toliko pogođen ovim prizorom, da je prionuo na pružanje prve pomoći sa ženama iz okolnih sela. Posle nekoliko dana vratio se u Ženevu, ali je sećanje na ovo iskustvo nastavilo da ga proganja, i 1862. godine objavio je *Sećanje na Solferino*, snažno delo u kome je živo i realistično prikazao užase bitke. On se, međutim, nije zadovoljio pukim izražavanjem ogorčenosti i gneva. Ponet akcijom koju je zajedno sa stanovnicima sela Solferino i Kastiljone preduzeo kako bi pomogao vojnicima svih zaraćenih strana – Francuske, Italije i Austrije – bez razlike, on je izneo izvanredno značajan predlog: da se u svim zemljama formiraju udruženja, društva za zbrinjavanje ranjenika u ratu; i da se usvoji međunarodni ugovor koji će priznati imunitet i neutralnost medicinskom osoblju koje pomaže

ranjenicima pod zaštitom jedinstvenog obeležja, za koje je kasnije određeno da bude švajcarska zastava sa obrnutim bojama, crveni krst.

Knjiga je postigla ogroman uspeh i Dinan je proputovao celu Evropu kako bi vladare širom kontinenta pridobio za svoju ideju. Uz podršku četvorice istaknutih građana Ženeve – dvojice lekara: Luja Apije i Teodora Monoa, pravnik Gistava Monijea i generala Gijom-Anri Difura, on je 17. februara 1863. godine osnovao Međunarodni komitet za pomoć ranjenicima, koji će nekoliko godina kasnije postati MKCK.

Na zahtev Komiteta, vlada Švajcarske federacije sazvala je diplomatsku konferenciju koja je 22. avgusta 1864. godine usvojila Prvu Ženevsku konvenciju za poboljšanje položaja ranjenih vojnika u vojskama u ratu, koju je potpisalo 12 država.²⁷³ Tako je nastalo međunarodno humanitarno pravo, pravna osnova za delovanje MKCK; takođe su postavljeni i principi neutralnosti i nepristrasnosti, kojima se to delovanje uvek rukovodilo, i jasno je definisan mandat ove institucije.

I. Struktura, statut i mandati MKCK

Od svog nastanka, MKCK je doživeo ogroman rast i razvoj.

Njegov *pravni status* i dalje je sasvim osoben: premda on po švajcarskom zakonu ima status običnog društva sastavljenog isključivo od švajcarskih državljana, međunarodna zajednica ipak mu je dodelila određena ovlašćenja.

Njegova mononacionalna struktura, udružena sa njegovim međunarodnim aktivnostima, daje mu poseban status, sasvim različit od statusa neke međunarodne organizacije ili uobičajenog tipa nevladine organizacije.

Jednom reči, može se reći da je MKCK *nacionalan* po strukturi i sastavu, a *međunarodan* po svojim aktivnostima.

Pravne osnove njegovog rada jednako su kompleksne.

Prvo, tu su *na ugovorima zasnovane ili „konvencijske“* aktivnosti, odnosno one koje su mu izričito poverene Ženevskim konvencijama i Dopunskim protokolima.

²⁷³ Videti *supra* Glavu 3. Istorijski razvoj međunarodnog humanitarnog prava, Uvod.

Zatim, postoje Statuti Međunarodnog pokreta Crvenog krsta i Crvenog polumeseća. Ove Statute usvojile su Međunarodne konferencije Crvenog krsta i Crvenog polumeseća, sastavljene od predstavnika svih nacionalnih društava, njihove Međunarodne federacije, kao i predstavnika svih država potpisnica Ženevskih konvencija. Oni takođe obezbeđuju neke pravne osnove za takozvane „*izvankonvencijske aktivnosti*”.

Razlika između pravnih osnova delovanja MKCK obezbeđenih Konvencijama i pravnih osnova koje proističu iz Statuta Pokreta su u pravnom smislu bitne. U praksi, međutim, ona nije od suštinskog značaja, jer MKCK generalno nudi svoje usluge, ne specifikujući pravnu osnovu ove ponude kako bi izbegao prosuđivanje o tipu sukoba o kome se radi (*i.e.*, da li se radi o međunarodnom oružanom sukobu, nemeđunarodnom oružanom sukobu ili unutrašnjim zategnutostima).

II. Zadaci MKCK po Ženevskim konvencijama i Dopunskim protokolima

U situacijama *međunarodnih oružanih sukoba* Konvencije i Protokoli MKCK-u dodeljuju i opšti zadatak i specifične aktivnosti.

a) Opšti zadatak

Da služi kao neutralni posrednik između strana u sukobu, kako bi pružio zaštitu i pomoć žrtvama rata.

b) Specifični zadaci

Da posećuje i razgovara bez prisustva svedoka sa ratnim zarobljenicima i zaštićenim civilima, naročito kada su internirani ili se drže u zatvoru;²⁸⁰

Da dostavlja pomoć zaštićenim civilima, ratnim zarobljenicima i stanovništvu na okupiranim teritorijama;²⁸⁰

Da traži nestala lica i traga za ratnim zarobljenicima i civilima i da prosleđuje njihove porodične poruke;²⁸²

Da ponudi svoje dobre usluge kako bi se olakšalo stvaranje sanitetskih zona i zona bezbednosti;²⁸³

²⁸⁰ Cf. čl. 126 Konvencije III i čl. 143 Konvencije IV.

²⁸¹ Cf. čl. 73 i 125 Konvencije III, čl. 59, 61 i 142 Konvencije IV.

²⁸² Cf. čl. 123 Konvencije III, čl. 140 Konvencije IV i čl. 33 Protokola I.

Da funkcioniše kao zamena ili kvazi-zamena sile zaštitnice;²⁸⁴

U slučaju *nemeđunarodnih oružanih sukoba*, član 3 zajednički za sve četiri Ženevske konvencije iz 1949. godine određuje da MKCK može da „ponudi svoje usluge stranama u sukobu”.

III. Izvankonvencijski zadaci MKCK

Statuti Međunarodnog pokreta Crvenog krsta i Crvenog polumeseća dodeljuju MKCK-u ulogu *čuvara Konvencija*; osim toga, član 5.3, odredba od suštinskog značaja, određuje da: *“MKCK može da preduzme svaku humanitarnu inicijativu iz okvira njegove uloge kao specifično neutralne i nezavisne institucije i posrednika, i može da razmatra svako pitanje koje zahteva ispitivanje od strane takve institucije.”*

Većina aktivnosti MKCK danas se odvija na osnovi ovog veoma obuhvatnog prava inicijative.

IV. Različite vrste aktivnosti MKCK

Glavne oblasti aktivnosti MKCK su: medicinska pomoć žrtvama sukoba; pomoć u hrani u situacijama sukoba; posete logorima ratnih zarobljenika i mestima na kojima se zaštićeni civili drže zatvorenim; posete i materijalna pomoć licima zatvorenim iz bezbednosnih razloga; rad na traženju; pomoć licima raseljenim usled sukoba; širenje znanja o pravilima međunarodnog humanitarnog prava; i razvijanje i tumačenje tog prava.

1. Medicinske aktivnosti

Nasuprot široko rasprostranjenom uverenju, MKCK se u medicinske aktivnosti većih razmera upustio tek od skora. Ova dobro promišljena odluka omogućila mu je da iskoristi iskustva drugih organizacija za pružanje pomoći. Na osnovu tog iskustva, MKCK je razvio politiku usredsređivanja na sanitetsko-zdravstvene mere, preventivne mere, javno zdravstvo i

²⁸³ Cf. čl. 23 Konvencije I i čl. 14 Konvencije IV.

²⁸⁴ Cf. čl. 9/9/9/10 četiri Konvencije.

rehabilitaciju žrtava sukoba, povrh hirurških institucija koje uspostavlja i vodi na ivicama područja sukoba.

2. Pomoć u hrani

MKCK je ovu vrstu pomoći oduvek obezbeđivao s obzirom na to da je u mnogim oblastima sukoba on jedina organizacija koja se nalazi u poziciji da doprema pomoć stanovništvu. Njegovo dugo i zavidno iskustvo omogućilo mu je da pokrene ogromne operacije dostave hrane ugroženima, kao što je to bilo u Kambodži 1979-1980, u Etiopiji 1984. godine i u Somaliji 1992-1993.

Tokom nekoliko proteklih godina, pažljivo praćenje uslova na terenu navelo je MKCK da uključi i razvojnu komponentu u svoje operacije pružanja pomoći. Započeto je nekoliko programa distribucije semena i poljoprivredne opreme ljudima koji su iz svojih domova oterani usled borbi ili onima koji žive u „sivim zonama”, u kojima nema direktnog pristupa normalnom odvijanju trgovine.

3. Posete i pomoć ratnim zarobljenicima i zaštićenim civilima

Ova oblast aktivnosti MKCK, koja je svakako najpoznatija javnosti, utemeljena je na najčvršćoj pravnoj osnovi, s obzirom na to su posete ratnim zarobljenicima izričito predviđene III Ženevskom konvencijom, a posete zaštićenim civilima IV Ženevskom konvencijom. Procedura ovih poseta jasno je definisana: posebno je važno da se delegatima mora dozvoliti da sa zarobljenicima koje sami odaberu vode razgovor bez prisustva svedoka. Povrh ovih aktivnosti, MKCK takođe obezbeđuje materijalnu pomoć ratnim zarobljenicima i zaštićenim civilima koji se drže zatvoreni, ukoliko to situacija zahteva, a posebno ako je u pitanju samo preživljavanje zarobljenika. Ta pomoć može da se sastoji iz dodatne hrane, lekova za zatvorski dispanzer, intervencija na sanitarijama i raznih opravki. U isto vreme, MKCK od zatvorskih vlasti traži da odgovore svojim obavezama, podsećajući ih na njihovu odgovornost da obezbede pristojne materijalne i psihološke uslove u zatvorskom mestu.

4. Posete i pomoć licima zatvorenim zbog bezbednosti

Ovo je takođe tradicionalni zadatak MKCK; njegovi delegati su od 1919. godine posetili preko 1,5 miliona ljudi zatvorenih iz bezbednosnih razloga. MKCK koristi svoje izvankonvencijsko pravo inicijative da se državnim vlastima obrati sa ponudom da posećuje lica zatvorena zbog državne bezbednosti. Dottične vlasti nemaju nikakvu obavezu da prihvate ovu ponudu; ukoliko se, međutim, one sa njom slože, obavezuju ih uslovi koje MKCK određuje za takve posete.

Ovi uslovi su slični onima koji važe za posete logorima za ratne zarobljenike. Konkretno, delegatima se mora dozvoliti da vide sve zatvorenike u njihovom uobičajenom zatvorskom okruženju, da ih registruju, da sa zatvorenicima koje sami odaberu vode razgovor bez prisustva svedoka i da dolaze u ponovne posete. Za razliku od drugih organizacija, MKCK ne postavlja pitanje razloga za zatvaranje ovih ljudi; njegova jedina briga su materijalni i psihološki uslovi zatočeništva. Potom sastavlja i nadležnim vlastima predaje detaljan i poverljiv izveštaj o svojim zapažanjima. U situacijama koje MHP ne pokriva MKCK nikad javno ne govori o onome što su njegovi delegati videli ili čuli u zatvorima. Kada je to potrebno, MKCK obezbeđuje materijalnu pomoć za lica zatvorena zbog bezbednosti na isti način kao i za ratne zarobljenike.

5. Centralna služba traženja

Služba traženja ima svoje sedište u Ženevi a zastupljena je u gotovo svim delegacijama na terenu. Ova služba ima izuzetno važnu, premda malo poznatu ulogu u zaštiti žrtava sukoba. Ona poseduje informacije zabeležene na oko 60 miliona (uglavnom kompjuterizovanih) indeks-kartica i često predstavlja jedinu vezu između zatočenika i njihovih porodica, ili između članova porodica koje su se rasule zbog sukoba. Ona stoga daje značajan doprinos olakšanju mentalnih patnji hiljada ljudi. Njene glavni aktivnosti su sistematska registracija lica koje MKCK posećuje, centralizovanje i prosleđivanje spisaka ratnih zarobljenika koje su zaraćene države obavezne da pošalju MKCK-u, i omogućavanje da zatočenicima i njihove porodice razmenjuju poruke i da se ponovo spoje članovi porodica razdvojeni u sukobima.

6. Pomoć izbeglicama i raseljenim licima

MKCK takođe pruža pomoć ljudima raseljenim unutar sopstvene zemlje ili onima koji su zbog borbi potražili utočište u drugim zemljama. Ova pomoć

često se pruža u saradnji sa Visokim komesarom Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR) i obuhvata hranu, zdravstvenu zaštitu i rad na traženju sa ciljem spajanja porodica razdvojenih u sukobima. MKCK često igra ulogu komplementarnu ulozi UNHCR u pružanju zaštite i pomoći izbeglicama.

7. Širenje znanja iz oblasti međunarodnog humanitarnog prava

Ženevske konvencije zahtevaju od država da informišu o pravilima MHP u miru iz dva očigledna razloga: pravne odredbe nemaju nikakav učinak ukoliko ih oni kojima su namenjene ne poznaju; uz to, polje primene ovih pravila – oružani sukob – praktično onemogućava da se ona uče u poslednjem momentu.

Odgovornost za širenje znanja o pravilima MHP primarno imaju države potpisnice Ženevskih konvencija, ali MKCK često mora ovaj zadatak da preuzme na sebe. On je stoga razvio globalan pristup ovoj aktivnosti, usredsređujući se na glavne ciljne grupe. MKCK je takođe razvio metode podučavanja prilagođene različitim kulturama i situacijama. Nabrojaćemo samo nekoliko primera: tradicionalni seminari, audio-vizuelne prezentacije, CD-ROMovi, pozorišne predstave, pa i masovno deljeni strip koji ilustruje osnovna pravila MHP.

8. Razvijanje i tumačenje MHP

Mada na diplomatskim konferencijama koje su dovele do usvajanja humanitarnih ugovora, MKCK nije imao nikakav formalni status osim ekspertske, on je inicirao usvajanje svih potonjih Ženevskih konvencija i nastojao je da igra ključnu ulogu u kodifikaciji i razvijanju MHP. Nacrti pravila koje je podnosio na konferencijama predstavljali su, po pravilu, okosnicu konačno usvojenih ugovora. MKCK još uvek prihvata opštepriznatu ulogu promotera MHP.

On stalno proučava pitanja koja zahtevaju pravnu kodifikaciju a za koja se pretpostavlja da će pribaviti potrebnu saglasnost država.

PREPORUČENA LITERATURA: BUIGNON, F., *Le Comité International de la Croix-Rouge et la protection des victimes de la guerre*, Genève, CICR, 1994, 1433 str. FORSYTHE, D.P., *Humanitarian Politics: the International Committee of the Red Cross*, Baltimore and London, The Johns Hopkins University Press, 1977, 298 str. FREYMOND, J., WILLEMIN, G., HEACOCK, R., *The International Committee of*

the Red Cross, the Hague, Martinus Nijhoff Publishers, 1984, 2099 str. HUTCHINSON, J.F., *Champions of Charity: War and the Rise of the Red Cross*, Colorado and Oxford, Westviews Press, 1996, 448 str. PICTET, J., *Une Institution unique en son genre: Le Comité International de la Croix-Rouge*, Geneva, Paris, Henry Dunant Institute, Editions A. Pédone, 1985, 111 str.

ŠIRA LITERATURA: BOISSIER, P., *History of the International Committee of the Red Cross : From Solferino to Tsushima*, Geneva, Henry Dunant Institute, 1985, 391 str. BUIGNON, F., “ From the End of the Second World War to the Dawn of the Third Millenium – the Activities of the International Committee of the Red Cross During the Cold War and its Aftermath : 1945-1995” , u *IRRC*, br. 305, 1995, str. 207-224. BUIGNON, F., “The Composition of the International Committee of the Red Cross“ u *IRRC*, br 307, 1995, str. 427-446. DURAND, A., *History of the International Committee of the Red Cross : From Sarajevo to Hiroshima*, Geneva, Henry Dunant Institute, 1984, 675 str. FREYMOND, J., *Guerres, révolutions, Croix-Rouge : Refléxions sur le role du Comité International de la Croix-Rouge*, Geneva, Graduate Institute of International Studies, 1976, 222 str.

I ORGANIZACIJA

1. MKCK u okviru Međunarodnog pokreta Crvenog krsta i Crvenog polumeseca

PREPORUČENA LITERATURA: HAUG, H., in cooperation with Gasser, H-P., Perret F., & Robert-Tissot J-P., *Humanity for All: The International Red Cross and Red Crescent Movement*, Berne, Stuttgart, Vienna, Geneva Paul Haupt Publishers, Henry Dunant Institute, 1993, 682 str. HENTSCH, T., *Face au blocus: La Croix-Rouge International dans le Nigéria en guerre (1967-1970)*, Geneva, Graduate Institute of International Studies, 1973, 307 str.

ŠIRA LITERATURA: PERRUCHOUD, R., “Resolutions of the International Red Cross Conferences and their Implementation by the National Societies” u *IRRC*, br 227, 1982, str. 86-94.

a) Nacionalna društva

Uvod

Nacionalna društva Crvenog krsta i Crvenog polumeseca, koja su na samom početku stvorena da deluju u vremenima oružanih sukoba kao pomoć vojnosanitetskim službama, u današnje vreme obavljaju široki niz aktivnosti kako u ratnim tako i u mirnodopskim situacijama.²⁸⁵

Aktivnosti ukupno 175 nacionalnih društava isto su toliko raznovrsne kao i zemlje kojima služe. Njihova uloga u vreme rata da pružaju podršku sanitetskim jedinicama oružanih snaga sada predstavlja samo jedan od mnogobrojnih vidova njihovog rada.

Ostale aktivnosti nacionalnih društava uključuju uspostavljanje bolnica i upravljanje njima; obuku medicinskog osoblja; organizovanje dobrovoljnog prikupljanja krvi; pomoć hendikepiranima, starima i ugroženima; obezbeđivanje službe hitne pomoći, kao i službi gorskog spasavanja i spasavanja na drumu i moru. Osim toga, mnoga nacionalna društva imaju odgovornost za obezbeđivanje pomoći u vanrednim situacijama bilo da su one prirodne ili ih je izazvao čovek (poplave, zemljotresi, nepogode, tehnološke katastrofe, itd)

U skorašnje vreme, mnoga nacionalna društva su takođe značajno povećala svoje angažovanje u novim oblastima: pružanje pomoći izbeglicama i raseljenim licima, kao i žrtvama epidemija (HIV/SIDA), i u difuziji i implementaciji međunarodnog humanitarnog prava.

Da bi ih MKCK priznao i da bi time postale članice Međunarodnog pokreta Crvenog krsta i Crvenog polumeseca, nacionalna društva moraju da zadovolje stroge uslove.²⁸⁶ Konkretno, one moraju biti priznate od sopstvenih vlada kao dobrovoljna društva za pružanje pomoći, moraju biti konstituisane na teritoriji države potpisnice Ženevskih konvencija i moraju poštovati osnovne principe Pokreta Crvenog krsta i Crvenog polumeseca.

b) Međunarodna federacija društava Crvenog krsta i Crvenog polumeseca

c) Međunarodna konferencija

²⁸⁵ Document br. 17, Statutes of the International Red Cross and Red Crescent Movement. str. 397 u originalnom tekstu *How Does Law Protect in War*.

²⁸⁶ Videti *ibidem* čl. 4: Uslovi za priznavanje nacionalnih društava

LITERATURA: PERRUCHOUD, R., *Les Résolutions des Conférences internationales de la Croix-Rouge*, Genève, Institut Henry Dunant, 1979, 470 str.

d) Osnovni principi Međunarodnog pokreta Crvenog krsta i Crvenog polumeseca

PREPORUČENA LITERATURA: MEYER, M.A., “Public Advocacy - Why the Red Cross and Red Crescent should Look before it Leaps” u *IRRC*, br 315, 1996, str. 614-626. PICTET, J., “Red Cross Principles” u *IRRC – English Supplement*, vol. VIII, 1955, str. 143-156, 158-175, 187-195 & 203-212, vol. IX, 1956, str. 3-10, 31-50, 53-56, 65-73, 81-92, 101-107, 114-128, 131-135, 151-162 & 181-189. PICTET J., “The Fundamental principles of the Red Cross – Commentary” u *IRRC*, br 210-212, 1979, str. 130-149, 184-197, 255-258, 301-312, br 214-218, 1980, str. 29-34, 70-78, 129-141, 193-197, 250-255.

ŠIRA LITERATURA: BLONDEL, J-L., “The Fundamental Principles of the Red Cross and Red Crescent: Their Origin and Development” u *IRRC*, br 283, 1991, str. 349-357. MEYER, M.A., “The Role of the International red Cross and Red Crescent Movement: Problems Encountered” u ROWE, P., (ed), *The Gulf War 1990-1991 in International and English Law*, London, New York, Routledge, 1993, str. 224-240. PATRNOGIC J., “Some Reflections on Humanitarian Principles Applicable in Relief Actions” u *Studies and Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet*, Geneva, The Hague, ICRC, Martinus Nijhoff Publishers, 1984, str. 925-936.

2. Pravni status MKCK

PREPOPUČENA LITERATURA: BUIGNON, F., *Le Comité International de la Croix-Rouge et la protection des victimes de la guerre*, Genève, CICR, 1994, 1438 str. DOMINICE, C., “La personnalité juridique internationale du CICR“ u *Studies and Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet*, Geneva, The Hague, ICRC Martinus Nijhoff Publishers, 1984, str. 663-673. KOENIG, C., “Observer Status for the International Committee of the Red Cross at the United Nations: A Legal Viewpoint” u *IRRC*, br. 280, 1991, str. 37-48. REUTER, P., “La personnalité juridique internationale du CICR“ u *Studies and Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet*, Geneva, The Hague, ICRC Martinus Nijhoff Publishers, 1984, str. 783-791.

ŠIRA LITERATURA: BARBERIS, J.A., “El Comité internacional de la Cruz Roja como sujeto del derecho de gentes” u *Studies and Essays on International*

Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet, Geneva, The Hague, ICRC Martinus Nijhoff Publishers, 1984, str. 635-641. BARILE, G., "Caractère du Comité international de la Croix-Rouge" u *Rivista di Diritto Internazionale*, vol. LXII, 1979, str. 11-115. DOMINICE, C., "L'accord de siège conclu par le Comité international de la Croix-Rouge avec la Suisse" u *RGDIP*, vol. 99, br. 1, 1995, str. 5-36.

3. Nezavisnost

LITERATURA: SOMMARUGA, C., "Swiss Neutrality, ICRC Neutrality: Are they Indissociable? An Independence Worth Protecting" in *IRRC*, br. 288, 1992, str. 264-273

4. Tradicionalno mononacionalni karakter i međunarodna akcija

5. Humanost

6. Neutralnost i nepristrasnost

Citat: U opštem smislu, ideja neutralnosti pretpostavlja dva elementa: stav uzdržavanja i postojanje lica ili grupa koji su suprotstavljeni jedni drugima. Premda neutralnost definiše stav Crvenog krsta prema zaraćenim stranama i ideologijama, ona nikad ne određuje njegovo ponašanje prema ljudima koji pate jer, na prvom mestu, ranjenici se ne bore između sebe. I, iznad svega, suštinska karakteristika Crvenog krsta je da dela a ne da ostane pasivan.

Čest je slučaj da ljudi ne prave razliku između neutralnosti i nepristrasnosti jer obe podrazumevaju postojanje suprotstavljenih grupa ili teorija i jer obe zahtevaju izvestan stepen rezervisanosti. Ove dve ideje su ipak veoma različite, jer čovek koji je neutralan odbija da donese sud dok onaj koji je nepristrasan prosuđuje situaciju u skladu sa već uspostavljenim pravilima.

Neutralnost zahteva istinsku samokontrolu; ona je zapravo oblik discipline koju sami sebi namećemo, kočnica za ono na šta nas impulsivno gone naša osećanja. Čovek koji sledi ovaj naporan put otkriće da se retko dešava da je u situacijama suprotstavljanja jedna strana u potpunosti u pravu a da druga u potpunosti nije u pravu. On će osetiti

neopravdanost razloga koji se često navode kada jedna nacija kreće u rat protiv druge. U tom smislu, razumno je zaključiti da neutralnost predstavlja prvi korak u pravcu mira.

Neutralnost, kao i nepristrasnost, često se pogrešno razume i odbacuje, i to se dešava zbog toga što je veoma mnogi onih koji žele da budu i kadija i sudija, a pri tome ne posežu ni za jednim univerzalno važećim kriterijumom. Svaka strana prilično naivno veruje da se njena stvar jedino pravedna i da je nepristajanje da se u njoj učestvuje uvreda istini i pravdi.

(Izvor: Pictet, J.S., *Red Cross Principles*, Geneva, International Committee of the Red Cross, 1979, str. 52-53)

PREPORUČENA LITERATURA: HARROFF-TAVEL, M., “Neutrality and Impartiality : The Importance of These Principles for the International Red Cross and Red Crescent Movement and the Difficulties Involved in Applying them“ u *IRRC*, br. 273, 1989, str. 536-552. HUBER, M., *Red Cross and Neutrality*, Geneva, ICRC, 1936, 11pp (translation of offprint from *RICR*, br. 209, 1936, str. 353-363). PICTET, J., *The Fundamental Principles of the Red Cross: Commentary*, Geneva, Henry Dunant Institute, 1979, 93 str. KALSHOVEN, F., “Impartiality and Neutrality in Humanitarian Law and Practice” u *IRRC*, br. 273, 1989, str. 516-535.

ŠIRA LITERATURA: JENATSCH, T., “The ICRC as a Humanitarian Mediator in the Colombian Conflict: Possibilities and Limits” u *IRRC*, br. 323, 1998, str. 303-318. MINEAR, L., “The Theory and Practice of Neutrality: Some Thoughts on the Tensions” u *IRRC*, br.833, 1999, str. 63-72. PLATTNER, D., “ICRC Neutrality and Neutrality in Humanitarian Assistance” u *IRRC*, br. 311, 1995, str. 161-180.

7. Finansiranje

LITERATURA: GOLAY, J.-F., *Le financement de l'aide humanitaire: L'exemple du Comité international de la Croix-Rouge*, Berne, Peter Lang, 1990, 313 str.

II AKTIVNOSTI MKCK

PREPORUČENA LITERATURA: BUIGNON, F., *Le Comité International de la Croix-Rouge et la protection des victimes de la guerre*, Genève, CICR, 1994, 1438 str. BOISSIER, P., *History of the International Committee of the Red Cross: From Solferino to Tsushima*, Geneva, Henry Dunant institute, 1985, 391 str. DURAND, A., *History of the International Committee of the Red Cross: From Sarajevo to Hiroshima*, Geneva, Henry Dunant Institute, 1984, 675 str.

ŠIRA LITERATURA: DURAND, R., AND MONNIER, Ph., “Vingt fois sur le métier... Notice sur la genèse d'un *Souvenir de Solferino* et de ses rééditions” u Dunant, H., *Un Souvenir de Solferino*, reprint of the original edition, Henry Dunant Institute and Slatkine Reprints, Geneva, 1980, str. I-XVIII. *Rapport du Comité International de la Croix-Rouge sur son activité pendant la Seconde Guerre mondiale*, 1 septembre 1939 – 30 juin 1947, vol. I, Activités de caractère général, 767 str.; vol. II, L'Agence centrale des prisonniers de guerre, 344 str.; vol. III, Actions de secours, 583 str.; vol IV, Annexes, 69 str.; Genève, CICR, 1948.

1. U oružanim sukobima

a) posete zatočenima – razgovori bez prisustva svedoka

LITERATURA: BUIGNON, F., *Le Comité International de la Croix-Rouge et la protection des victimes de la guerre*, Genève, CICR, 1994, 1438 str. *ICRC action on behalf of prisoners*, Geneva, ICRC, November 1997, 35 str.

b) zaštita civilnog stanovništva

LITERATURA: MAURICE, F., & COURTEN, J., de, "ICRC Activities for Refugees and Displaced Civilians" u *IRRC*, br. 280, 1991, str. 9-21. KRILL, F., "ICRC Action in Aid of Refugees", u *IRRC*, br. 265, 1988, str. 328-350

c) dopremanje materijalne pomoći

PREPORUČENA LITERATURA: FORSYTHE, D., "The ICRC and Humanitarian Assistance – A policy Analysis" u *IRRC*, br. 314, 1996, str. 512-531. GRUNEWALD, F., "From Prevention to Rehabilitation – Action Before, During and After the Crisis: The Experience of the ICRC in Retrospect" u *IRRC*, br. 306, 1995, str. 263-282. PERRIN, P., "The Impact of Humanitarian Aid on Conflict Development" u *IRRC*, br. 323, 1998, str. 319-333.

ŠIRA LITERATURA: GRUNEWALD, F., "Food Aid: For or Against?" u *IRRC*, br. 315, 1996, str 589-608.

d) medicinska pomoć

PREPORUČENA LITERATURA: RUSSBACH, R., GRAY, R.C., COUPLAND, R.M, "ICRC Surgical Activities" u *IRRC*, br. 284, 1991, str. 483-490.

ŠIRA LITERATURA: GARACHON, A., "Thirteen Years' Experience in Fitting War Amputees with Artificial Limbs" u *IRRC*, br. 284, 1991, str. 491-493. PERRIN, P. (ed.), *Handbook on War and Public Health*, Geneva, International Committee of the Red Cross, 1996, 446 str.

e) Služba traženja

LITERATURA: DJUROVIC, G., *The Central Tracing Agency of the International Committee of the Red Cross: Activities of the ICRC for the Alleviation of Mental Suffering of War Victims*, geneva, Henry Dunant Institute, 1986, 259 str. DOGNY, V., "Cooperation Between the ICRC and the Tracing Services of the Newly Independent States of the Former Soviet Union" u *IRRC*, br. 323, 1998, str. 205-214.

f) relevantnost prakse MKCK za razvoj običajnog međunarodnog humanitarnog prava

2. Izvan oružanih sukoba

PREPORUČENA LITERATURA: HARROFF-TAVEL, M., "Actions Taken by the International Committee of the Red Cross in Situations of Internal Violence" u *IRRC*, br. 294, 1993, str. 195-220. MORREILLON, J., *Le Comité international de la Croix-Rouge et la protection des détenus politique*, Geneva, Lausanne, Henry Dunat Institute, Editions L'Age d'Homme, 1973, 303 str. *ICRC Action on behalf of prisoners*, Geneva, ICRC, November 1997, 35 str. SINNER, P de & REYES, H., « Activités du CICR en matière de visites aux personnes privées de liberté : une contribution à la lutte contre la torture » u CASSESSE, A., (ed.), *The International Fight Against Torture*, Baden-Baden, Nomos, Verlagsgesellschaft, 1991, str. 153-171.

ŠIRA LITERATURA: MOREILLON, J., "International Solidarity and Protection of Political Detainees" u *IRRC*, br. 189, 1976, str. 610-616.

- posete (sa razgovorima bez prisustva svedoka) licima zatvorenim u vezi sa situacijom

3. Širom sveta

a) služba savetovanja o nacionalnim merama implementacije

LITERATURA: BERMAN, P., *The ICRC's Advisory Service on International Humanitarian Law: The Challenge of National Implementation*, Geneva, ICRC, September 1996, 10 str. *National Implementation of International Humanitarian Law: Annual Report 1998*, Geneva, ICRC, 1999, 130 str.

b) širenje znanja o međunarodnom humanitarnom pravu

PREPORUČENA LITERATURA: CHOPPARD, J.-L., "Dissemination of the Humanitarian Rules and Cooperation with National Red Cross and red Crescent Societies for the Purpose of Prevention" u *IRRC*, br. 305, 1995, str. 244-262.

ŠIRA LITERATURA: BAERISWYL, E. & AESCHLIMANN, A., "Reflections on a Dissemination Operation in Burundi: Declaration of Standards for Humanitarian Conduct: Appeal for a Minimum of Humanity in a Situation of Internal Violence" u *IRRC*, br. 319, 1995, str. 385-408. BIGLER, R., "Disseminating International Humanitarian Law in Colombia" u *IRRC*, br. 319,

1997, str. 421-432. HANKINS, S., "Promoting International Law in Higher Education and Universities in the Countries of the Commonwealth of Independent States" u *IRRC*, br. 319, 1997, str. 451-470. ROBERTS, D.L., "Training the Armed Forces to Respect International Humanitarian Law – The Perspective of the ICRC Delegate to the Armed and Security Forces of South Asia" u *IRRC*, br. 319, 1997, str. 433-446.

c) humanitarna diplomatija

4. Uloga MKCK u *kontinuumu* između pre-konfliktne i post-konfliktne situacije

5. Saradnja između MKCK i nacionalnih društava

6. Saradnja sa drugim humanitarnim organizacijama

LITERATURA: MUNTARBHORN, V., "Protection and Assistance for Refugees in Armed Conflicts and Internal Disturbances: Reflections on the Mandates of the International Red Cross and Red Crescent Movement and the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees" u *IRRC*, br. 265, 1988, str. 351- 366.

8. Saradnja sa političkim organizacijama

III PRAVNA OSNOVA AKCIJE MKCK

LITERATURA: PFANNER, T., "Le role du Comité international de la Croix-Rouge dans la mise en oeuvre du droit international humanitaire" u European Commission (ed.), *Law in Humanitarian Crises*, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, vol. I, 1995, str. 177-248. SANDOZ, Y., "Le droit d'initiative du Comité international de la Croix-Rouge" u *German Yearbook of International Law*, vol. 22, 1979, str 352-373.

1. U međunarodnim oružanim sukobima

- a) pravo da posećuje zaštićena lica (ratne zarobljenike i zaštićene civile)
- b) pravo inicijative
- c) Centralna služba traženja
- d) “zamena sile zaštitnice”

LITERATURA: GASSER, H.-P., “Respect for Fundamental Judicial Guarantees in Time of Armed Conflict: The Part Played by ICRC Delegates” u *IRRC*, br. 287, 1992, str. 121-142.

2. U nemeđunarodnim oružanim sukobima: pravo inicijative određeno članom 3 zajedničkim za Konvencije

(Videti takođe *supra*, Glava 13. X. 4. “Pravo inicijative MKCK”)

- a) značenje
- b) kome se ponuda upućuje

3. U drugim situacijama u kojima je potreban neutralni humanitarni posrednik: pravo inicijative određeno Statutima pokreta

LITERATURA: MINNIG, M., “The Lima Hostage Crisis: Some Comments on the ICRC’s Role as a “Neutral Intermediary” u *IRRC*, br. 323, 1998, str. 293-302.

IV ZNAČAJ MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA U OPERACIJAMA MKCK

PREPORUČENA LITERATURA: HOLLEUFER, G., "Images of Humanitarian crises: Ethical Implications" u *IRRC*, br. 315, 1996, str. 609-613. PICTET, J., *Le droit international et l'activité du Comité international de la Croix-Rouge en temps de guerre*, Zürich, Orell Füssli, 1943, 34 str. SANDOZ, Y., *The International Committee of the Red Cross as Guardian of International Humanitarian Law*, Geneva, ICRC, 1998, 32 str.

ŠIRA LITERATURA: ABI-SAAB, R., "Human Rights and Humanitarian Law in Internal Conflicts" u *Human Rights and Humanitarian Law*, The Hague, Martinus Nijhoff Publishers, 1997, str. 107-123. SOMMARUGA, C., "Humanitarian Law and Human Rights in the Legal Arsenal of the ICRC" u *Human Rights and Humanitarian Law*, The Hague, Martinus Nijhoff Publishers, 1997, str. 125-133.

1. MKCK i pravna kvalifikacija situacije

a) nadležnost MKCK da kvalifikuje oružane sukobe

b) praktični značaj kvalifikovanja sukoba

c) teškoće MKCK kod kvalifikovanja sukoba

- objektivne teškoće
- utvrđivanje činjenica
- pravo u stalnom razvoju
- političke teškoće
- MKCK viđen kao ratni huškač
- MKCK zauzima stav o činjenicama relevantnim za *ius ad bellum* (poreklo sukoba)
- nepoklapanje sa procenom međunarodne zajednice
- teškoće za operativni pristup žrtvama
- prednosti i nedostaci pragmatičnog pristupa

2. Pozivanje na međunarodno humanitarno pravo u različitim funkcijama koje MKCK ima kao čuvar međunarodnog humanitarnog prava

PREPORUČENA LITERATURA: SANDOZ, Y., “L’appel du Comité international de la Croix-Rouge dans le cadre du conflit entre l’Irak et l’Iran” u *AFDI*, vol. 29, 1983, str. 161-173. SANDOZ, Y., “Réflexions sur la mise en oeuvre du droit international humanitaire et sur le rôle du Comité international de la Croix-Rouge en ex-Yougoslavie” u *Revue Suisse de Droit International et de Droit Européen*, br. 4, 1993, str. 461-490. SASSOLI, M., “La contribution du Comité international de la Croix-Rouge à la formation et à l’application des normes internationales” u BETTATI, M. & DUPUY, P.-M. (eds.), *Les O.N.G. et le Droit international*, Paris, Editions Economica, 1986, str. 93-102. “Actions by the International Committee of the Red Cross in the Event of Breaches of International Humanitarian Law” u *IRRC*, br. 221, 1981, str. 76-80. “Guidelines in the Event of Breaches of International Humanitarian Law” u *IRRC*, br. 221, 1981, str. 81-83.

ŠIRA LITERATURA: GASSER, H.-P., “Persuading States to Accept Humanitarian Treaties” u *IRRC*, br. 320, 1997, str. 529-538. GASSER, H.-P., “Universal Acceptance of International Humanitarian Law – Promotional Activities of the ICRC” u *IRRC*, br. 302, 1994, str. 450-457. “Conflict Between Iraq and Iran: ICRC Appeal [On 9 May 1983 to All States Party to the Geneva Conventions Concerning Grave and Repeated Breaches of International Humanitarian Law During the

Conflict Between Iraq and Iran. Press release on 11 May 1983]” u *IRRC* br. 235, 1983, str. 220-222. “Conflict Between Iraq and Iran: Second Appeal: [In View of the Repeated and Serious Breaches of International Humanitarian Law by the Republic of Iraq and the Islamic Republic of Iran, the ICRC sent a Fresh Memorandum to the States Party on 13 February 1984; A Corresponding Press Release was published on February 15, 1984]” u *IRRC*, br. 239, 1984, str. 113-115.

- a) odbrana međunarodnog humanitarnog prava**

- b) razvijanje međunarodnog humanitarnog prava**

- c) podsticanje na razmišljanje o međunarodnom humanitarnom pravu**

- d) promovisanje pristupanja međunarodnom humanitarnom pravu**

- e) širenje znanja o međunarodnom humanitarnom pravu**

- f) implementacija međunarodnog humanitarnog prava**

- praćenje kako ga drugi poštuju

- implementiranje međunarodnog humanitarnog prava kroz sopstvene aktivnosti

g) pokretanje akcija za poštovanje međunarodnog humanitarnog prava

3. Pozivanje na međunarodno humanitarno pravo u operacijama MKCK

a) širenje znanja o međunarodnom humanitarnom pravu

b) preventivni apel na poštovanje međunarodnog humanitarnog prava

c) argumentacija za pristup MKCK žrtvama sukoba

d) argumentacija u pregovorima o ponašanju zaraćenih strana

e) zahtev za istragu o pojedinačnim kršenjima i za njihovo suzbijanje

f) osuda kršenja

- bilateralna
- javna

g) upućivanje u pregovorima sa trećim zemljama i međunarodnom zajednicom

- zahtevi za podršku MKCK-u
- apeli po članu 1 zajedničkom za sve četiri Konvencije

4. Važnost međunarodnog humanitarnog prava kada na njega nije eksplicitno upućeno

- a) upućivanje na kontekst pravila bez upućivanja na njegov izvor**

- b) predstavljanje činjenica i pitanja**

- c) međunarodno humanitarno pravo kao politički pritisak iz pozadine**

V PRISTUP MKCK

LITERATURA: **BONARD, P.**, *Modes of Action Used by Humanitarian Players: Criteria for Operational Complementarity*, Geneva, ICRC, February 1995, 65 str. **HUBER, M.**, *La Pensée et l'action de la Croix-Rouge*, Geneva, ICRC, 1954, 376 str. **MAURICE, F.**, "Humanitarian Ambition" u *IRRC*, br. 289, str. 363-372.

1. Poverljivost, a ne publicitet

(Videti takođe *infra* citat 3 pod 3. Pristup žrtvama, a ne istraga o kršenjima)

LITERATURA: "Action by the International Committee of the Red Cross in the Event of Breaches of International Humanitarian Law" u *IRRC*, br. 221, 1981, str. 81-83.

- izveštaji o posetama koji se predaju vlastima
- slučajevi u kojima MKCK izlazi u javnost

2. Kooperacija, a ne konfrontacija

3. **Pristup žrtvama, a ne istraga o kršenjima**

Citat 1 I ovde još jednom, Međunarodni komitet mora na mere koje su u suprotnosti sa zakonima o ratovanju, kao i na sam rat, da gleda prvenstveno u smislu *postojećih činjenica*, baš kao što se lekar kome dovode bolesne i ranjene prvo usredsređuje na povredu ili bolest, ne ulazeći u ljudsku krivicu koja joj je možda uzrok. Crveni krst, povrh svega u svom radu na obezbeđivanju pomoći, mora najpre da nastoji da donese *pomoć* ovima, kao i svim ostalima, žrtvama rata.

(Izvor: Report of the International Committee of the Red Cross on its Activities During the Second World War (September 1, 1939 – June 30, 1947), Geneva, vol. 1, 1948, str. 22-23.)

Citat 2 [...] Međunarodni komitet Crvenog krsta nema nikakvu nameru da prosuđuje. On nije sud pravde, a osim toga, on sam nema načina da ustanovi činjenice, te time i nije u mogućnosti da donosi presudu. [...] Njegova je uloga potpuno drugačija: on je humanitarna institucija.

(Izvor: Huber, M., *The Red Cross: Principles and Problems*, Geneva, ICRC, Sine Data, str. 73 and 74.)

Citat 3 Po pravilu, MKCK se uzdržava od javnih izjašnjanja o konkretnim aktima koji su počinjeni u suprotnosti sa zakonom i čovečnošću, a koji se pripisuju zaraćenim stranama. [...] U potrazi za ishodom koji bi najčešće bio iluzoran, istupi ove vrste bi doveli u pitanje milosrdnu aktivnost koju je MKCK u položaju da vrši. Nemoguće je istovremeno biti predvodnik i pravde i milosrđa. Mora se odabrati jedno ili drugo, a MKCK je još davno odabrao da zastupa milosrđe.

(Izvor: Pictet, J.S, *Red Cross Principles*, Geneva, International Committee of the Red Cross, 1979, str. 59 and 60.)

Međunarodni komitet Crvenog krsta (MKCK) je nepristrasna, neutralna i nezavisna organizacija čija je isključivo humanitarna misija da štiti živote i dostojanstvo žrtava sukoba i unutrašnjeg nasilja i da im pruži pomoć. U okolnostima sukoba, on upravlja i koordiniše međunarodne humanitarne aktivnosti kojima rukovodi Pokret. Takođe nastoji da spreči ljudsku patnju promovisanjem i jačanjem humanitarnog prava i univerzalnih humanitarnih principa. Osnovan 1863. MKCK je osnivač Međunarodnog pokreta Crvenog krsta i Crvenog polumeseca.

**Marko Sasoli
Antoan Buvije**

Saradnici: Laura Olson, Nikola Dipik i Lina Milner
Tomas de Sen Moris i Ženeviev Difur

**KAKO
PRAVO
ŠTITI
U RATU**

SLUČAJEVI I DOKUMENTA

MEĐUNARODNI KOMITET CRVENOG KRSTA
ŽENEVA, 1999 / 2003

Marko Sasoli i Antoan Buvije
KAKO PRAVO ŠTITI U RATU?

Prevod sa engleskog i francuskog: Prof. dr Vesna Knežević Predić i
saradnici

Međunarodni komitet Crvenog krsta, Beograd, 2003

Priprema za štampu: Mladena Marković

Štampa: Publikum, Beograd

Tiraž: 2000 primeraka

Naslov originala: "How Does Law Protect in War?"

Marco Sassoli & Antoine A. Bouvier

International Committee of the Red Cross, Geneva 1999

ISBN 86-84251-04-0

SADRŽAJ

DEKLARACIJA O MINIMALNIM STANDARDIMA HUMANOSTI	5
RUKOVODEĆI PRINCIPI ZA INTERNU RASELJENOST	13
SLUČAJ BR. 36, MSP, SAVETODAVNO MIŠLJENJE O NUKLEARNOM NAORUŽANJU	27
MEĐUNARODNI SUD PRAVDE	47
ORUŽANI SUKOB I U BIVŠOJ JUGOSLAVIJI.....	61
SLUČAJ BIVŠA JUGOSLAVIJA, POSEBNI SPORAZUMI IZMEĐU STRANA U SUKOBU.....	89
NATO INTERVENCIJA U SAVEZNOJ REPUBLICI JUGOSLAVIJI.....	103
EVROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA, BANKOVIĆ I OSTALI PROTIV BELGIJE I OSTALIH	127
KUBA, ZAROBLJENICI PREBAČENI U BAZU GVANTANAMO	133

Izvor: UN Doc. E/CN/4/Sub.2/1991/55, 2. decembar 1990

DEKLARACIJA O MINIMALNIM STANDARDIMA HUMANOSTI

Usvojena na sastanku eksperata koji je organizovao Institut za ljudska prava
Abo Akademije iz Turkua/Abo (Finska)

[Odgovarajući organ Ujedinjenih nacija]

Podsećajući da Povelja Ujedinjenih nacija i Univerzalna deklaracija o ljudskim
pravima reafirmiše veru u dostojanstvo i vrednost čoveka;

Imajući u vidu da situacije unutrašnjeg nasilja, nemira, napetosti i opšte opasnosti
i dalje prouzrokuju ozbiljnu nestabilnost i velike patnje u svim delovima sveta;

Imajući u vidu da se u takvim situacijama ljudska prava i humanitarni principi
često krše;

Priznajući značaj koji ima poštovanje postojećih ljudskih prava i humanitar-
nih normi;

Ukazujući da međunarodno pravo ljudskih prava i humanitarne norme koje
se primenjuju u oružanim sukobima ne pružaju odgovarajuću zaštitu
ljudskim bićima u situacijama unutrašnjeg nasilja, nemira, napetosti i opšte
opasnosti;

Potvrđujući da sve mere kojima se odstupa od obaveza u pogledu ljudskih prava tokom stanja opšte opasnosti moraju u celini ostati u granicama koje predviđa međunarodno pravo, da se od određenih prava nikada ne sme odstupiti i da humanitarno pravo ne priznaje odstupanje zasnovano na opštoj opasnosti;

Potvrđujući dalje da se mere kojima se odstupa od ovih obaveza mogu preduzeti u strogoj saglasnosti sa proceduralnim zahtevima koje utvrđuju ti instrumenti, da uvođenje vanrednog stanja mora biti zvanično objavljeno, javno i u skladu sa zakonskim odredbama, da mere kojima se odstupa od ovih obaveza moraju biti u onom strogom obimu u kojem to stanje zahteva i da se njima ne sme vršiti diskriminacija na bazi rase, boje kože, pola, jezika, verske pripadnosti, socijalnog, nacionalnog ili etničkog porekla;

Priznajući da u slučajevima koje pravo ljudskih prava i humanitarni instrumenti ne obuhvataju, sva lica i grupe ostaju pod zaštitom principa međunarodnog prava koji proističu iz ustanovljenih običaja, principa humanosti i dikta-ta javne savesti;

Uveren da je važno reafirmisati i razvijati principe koji regulišu ponašanje svih lica, grupa i vlasti u situacijama unutrašnjeg nasilja, nemira, napetosti i javne opasnosti;

Uveren dalje, da postoji potreba da se razvija i strogo sprovodi nacionalna legislativa koja se u takvim situacijama primenjuje, da se ojača saradnja koja je neophodna za efikasnije sprovođenje nacionalnih i međunarodnih normi, uključujući i međunarodne mehanizme za praćenje, kao i za širenje znanja i podučavanje tih normi;

Proglašava ovu Deklaraciju o minimalnim standardima humanosti.

Član 1

Ova Deklaracija utvrđuje minimalne standarde humanosti koji se primenjuju u svim situacijama, uključujući unutrašnje nasilje, nemire, napetosti i javne opasnosti, koji se ne mogu derogirati ni pod kojim okolnostima. Ti se standardi moraju poštovati bez obzira na to da li je vanredno stanje proglašeno ili ne.

Član 2

Ove standarde poštuju i primenjuju sva lica, grupe i vlasti, nezavisno od njihovog pravnog statusa i bez ikakve diskriminacije.

Član 3

1. Svako ima pravo da mu se prizna na svakom mestu pravni subjektivitet. Svako lice, čak i ako je njegova sloboda ograničena, ima pravo na poštovanje ličnosti, časti i uverenja, slobode mišljenja, savesti i religioznih obreda. Sa njima će se u svim okolnostima postupati humano, bez nepovoljnog razlikovanja.
2. Sledeći akti jesu i ostaju zabranjeni:
 - a) nasilje prema životu, zdravlju i fizičkoj ili psihičkoj dobrobiti lica, a posebno ubistvo, tortura, sakaćenje, silovanje, kao i okrutni, nehumani ili degradirajući tretman ili kažnjavanje i drugi napadi na lično dostojanstvo;
 - b) kolektivno kažnjavanje usmereno na lica i njihovu svojinu;
 - c) uzimanje talaca;
 - d) sprovođenje, dopuštanje da se sprovodi ili tolerisanje nasilnog nestanka lica, uključujući otmicu ili nepriznato pritvaranje;
 - e) pljačka;
 - f) namerno sprečavanje pristupa neophodnoj hrani, vodi za piće ili lekovima;
 - g) pretnja ili podsticanje na izvršenje nekog od gorepomenutih akata.

Član 4

1. Sva lica koja su lišena slobode moraju biti smeštena u mestima koja su priznata kao mesta pritvora. Tačne informacije o njihovom pritvaranju i o tome gde se nalaze, kao i o premeštanju, moraju se hitno dostaviti članovima njihove porodice i braniocima ili drugim licima koja imaju legitimni interes da budu informisana.
2. Svim licima koja su lišena slobode biće dopušteno da komuniciraju sa spoljnim svetom, uključujući i advokate, u skladu sa razumnim pravilima koje je objavila nadležna vlast.
3. Garantovano je pravo na efikasne lekove, uključujući habeas corpus, kao sredstvo da se utvrdi gde se nalazi lice lišeno slobode ili njegovo zdravstveno stanje i da se identifikuje organ vlasti koji je naredio ili

izvršio lišavanje slobode. Svako lice koje je lišeno slobode usled hapšenja ili pritvora ima pravo da podnese žalbu kako bi sud brzo odlučio o zakonitosti pritvaranja i naložio njegovo ili njeno puštanje na slobodu ako pritvor nije zasnovan na zakonu.

4. Prema licima lišenim slobode se mora postupati humano, mora im se obezbediti odgovarajuća hrana i voda za piće, pristojan smeštaj i odeća i obezbediti sredstva zaštite zdravlja, higijene i radnih i socijalnih uslova.

Član 5

1. Napad na lica koja ne uzimaju učešće u aktima nasilja zabranjeni su bez obzira na okolnosti.
2. Ako je upotreba sile neizbežna, onda ona mora biti proporcionalna težini prekršaja ili ciljevima koje treba postići.
3. Oružje i druga sredstva ili metode ratovanja čija je upotreba zabranjena u međunarodnim oružanim sukobima ne smeju se koristiti ni u kakvim okolnostima.

Član 6

Zabranjeni su akti nasilja ili pretnja nasiljem čiji je prevashodni cilj ili predviđeni efekat širenje straha među stanovništvom.

Član 7

1. Ne sme se naložiti preseljenje stanovništva ili dela stanovništva osim ako to je to neophodno zbog njihove sigurnosti ili imperativnih razloga bezbednosti. Ako do takvog preseljenja mora da dođe, moraju se preduzeti sve moguće mere kako bi preseljenje i prihvat stanovništva bilo u uslovima koji zadovoljavaju u pogledu skloništa, higijene, zdravlja, bezbednosti i ishrane. Licima i grupama raseljenima na takav način mora se dopustiti povratak u svoje domove odmah pošto nestanu okolnosti koje su nalagale preseljenje. Moraju se učiniti svi naponi da bi se raseljenima koji žele da ostanu zajedno to omogućilo. Porodicama čiji članovi žele da ostanu zajedno to se mora dozvoliti. Lica raseljena na takav način imaju slobodu kretanja teritorijom, koja podleže ograničenju koje je samo u vezi sa bezbednošću osobe o kojoj je reč ili imperativnim razlozima bezbednosti.
2. Niko ne sme biti prisiljen da napusti sopstvenu teritoriju.

Član 8

1. Pravo na život je neodvojivo od ljudske ličnosti. Ovo pravo mora da bude zakonom zaštićeno. Niko ne može da bude proizvoljno lišen života.
2. Pored garancija neotuđivosti prava na život i zabrane genocida iz postojećih instrumenata o ljudskim pravima i humanitarnih instrumenata poštovaće se, kao minimum, sledeće odredbe.
3. U zemljama gde smrtna kazna nije ukinuta smrtna presuda se može izreći samo za najteže zločine. Smrtna kazna se ne može izvršiti nad bremenitim ženama, majkama maloletne dece ili decom koja nisu navršila 18 godina u vreme kada je počinjen zločin.
4. Smrtna kazna se ne može izvršiti pre isteka roka od najmanje 6 meseci od saopštenja konačne presude kojom je ta smrtna kazna potvrđena.

Član 9

Nijedna osuda se neće izreći i nijedna kazna neće biti izvršena nad licem čija je krivica za zločin utvrđena bez prethodne presude koju je doneo redovno sazvani sud pred kojim okrivljeni uživa sve pravne garantije koje zajednica naroda priznaje kao neotuđive, a posebno:

- a) pravilima o postupku mora se obezbediti da se optuženom bez odlaganja saopšte pojedinosti zločina koji se njemu ili njoj stavlja na teret, da mu se organizuje suđenje u razumnom roku i da optuženom pre i posle njegovog ili njenog suđenja budu dostupna sva neophodna prava i sredstva odbrane;
- b) niko neće biti osuđen sem po osnovu individualne krivične odgovornosti;
- c) za svakog ko je optužen za krivično delo pretpostavlja se da je nevin dok njegova krivica ne bude zakonski ustanovljena;
- d) svako ko je optužen za krivično delo ima pravo da prisustvuje suđenju;
- e) niko ne može biti prinuđen da svedoči protiv samoga sebe ili da prizna krivicu;
- f) niko ne može biti gonjen ili osuđen zbog krivičnog dela za koje je bio osuđen pravosnažnom presudom ili oslobođen krivice prema zakonu i krivičnom postupku;

- g) niko ne može biti osuđen zbog dela ili propusta koji nisu predstavljali krivično delo prema domaćem ili međunarodnom pravu u trenutku kada su počinjena.

Član 10

Svako dete ima pravo na mere zaštite koje su neophodne zbog njegovog maloletničkog statusa i pravo da mu se obezbedi staranje i pomoć koja mu je potrebna. Deca koja nisu navršila 15 godina ne smeju biti regrutovana u oružane snage ili oružane grupe, ne sme im biti dopušteno da se pridruže oružanim snagama ili oružanim grupama i ne sme im biti dopušteno da učestvuju u aktima nasilja. Moraju se preduzeti sve mere kako licima mlađim od 18 godina ne bi bilo dopušteno da učestvuju u aktima nasilja.

Član 11

Ako imperativni razlozi bezbednosti zahtevaju da se bilo ko podvrgne ograničenju mesta stanovanja, internaciji ili administrativnom pritvoru odluka o tome se mora doneti u redovnom zakonskom postupku koji dopušta sudske garancije koje međunarodna zajednica priznaje kao neotuđive, uključujući pravo na žalbu ili ponovno razmatranje po isteku određenog roka.

Član 12

Ranjenici i bolesnici, bilo da su učestvovali u aktima nasilja ili ne, uživaju zaštitu u svim situacijama i sa njima se postupa humano i ukazuje im se, u najvećoj mogućoj meri i najbrže moguće, medicinska nega i pažnja koju zahteva stanje tih lica. Među njima se ne sme praviti razlika, osim na osnovu njihovog zdravstvenog stanja.

Član 13

Moraju se, bez odlaganja, preduzeti sve moguće mere traženja i sakupljanja ranjenika, bolesnika i nestalih, njihove zaštite od pljačke i zlostavljanja, kao i obezbeđenje odgovarajuće nege; mere traženja mrtvih, sprečavanja uklanjanja ili sakaćenja tela, sa kojima se mora postupati sa poštovanjem.

Član 14

4. Medicinsko i versko osoblje se mora poštovati i zaštititi i mora im se pružiti sva moguća pomoć u obavljanju njihovih obaveza. Oni se ne smeju prinuditi da izvršavaju zadatke koji su nespojivi sa njihovom humanom misijom.

5. Niko, ni pod kojim okolnostima, ne sme biti kažnjen zato što je obavljao medicinske aktivnosti u skladu sa principima medicinske etike, bez obzira na to kome je takvom aktivnošću pružena pomoć.

Član 15

U situacijama unutrašnjeg nasilja, nemira, napetosti ili opšte opasnosti humanitarne organizacije uživaju sve olakšice koje su neophodne da bi mogle obavljati svoje humanitarne aktivnosti.

Član 16

Pri poštovanju ovih standarda moraju se učiniti svi napori kako bi se zaštitila prava grupa, manjina i pojedinaca, kao i njihovo dostojanstvo i identitet.

Član 17

Poštovanje ovih standarda ne utiče na pravni status vlasti, grupa ili pojedinaca koji su uključeni u situaciju unutrašnjeg nasilja, nemira, napetosti ili opšte opasnosti.

Član 18

6. Ovi standardi se ne mogu tumačiti tako da ograničavaju ili umanjuju odredbe bilo kog instrumenta međunarodnog humanitarnog prava ili međunarodnog prava ljudskih prava.
7. Nisu dopuštena nikakva ograničenja ili odstupanja od osnovnih prava čoveka koja su pravom, ugovorima, regulativom, običajem ili principima humanosti priznata ili postoje na bazi njih u bilo kojoj državi. Ograničenja se ne mogu pravdati pozivanjem na to da ovi standardi ta prava ne priznaju ili ih priznaju u manjoj meri.

Izvor: Izveštaj Predstavnik Generalnog sekretara o interno raseljenim licima: Principijelne smernice, UN Doc. E/CN.4/1998/53/Add.2 (Maj 1998)

RUKOVODEĆI PRINCIPI ZA INTERNU RASELJENOST

UVODNE NAPOMENE O RUKOVODEĆIM PRINCIPIMA

1. Interna raseljenost, koja pogađa oko 25 miliona ljudi širom sveta, postaje sve priznatija kao jedna od najtragičnijih pojava savremenog sveta. Česta posledica traumatičnih iskustava nasilnih sukoba, masovnog kršenja ljudskih prava i njihovih uzroka, gde je pojava diskriminacije veoma značajna, raseljenost gotovo uvek generiše stanja teške bede i patnje pogođenog stanovništva. Raseljenost cepa porodice, preseca društvene i kulturne veze, uništava sigurne radne odnose, prekida obrazovne mogućnosti, uskraćuje pristup takvim životnim potrebama kao što su hrana, krov nad glavom i lekovi, a nevinna lica izlaže takvim nasilnim aktima kao što su napadi na kampove, nestajanje i silovanje. Bilo da su okupljeni u kampovima, da su izbegli u unutrašnjost da bi se sakrili od mogućih izvora gonjenja ili nasilja ili da su se utopili u zajednicu podjednako siromašnih i obespravljenih, interno raseljeni spadaju u najranjiviji deo populacije kome je očajnički potrebna zaštita i pomoć.
2. Međunarodna zajednica je poslednjih godina sve više svesna teškog stanja interno raseljenih i preduzima korake da odgovori na njihove potebe. Generalni sekretar Ujedinjenih nacija je 1992. godine, na zahtev Komisije za ljudska prava, imenovao Predstavnik za interno raseljena lica da bi izučio uzroke i posledice internog raseljavanja, status interno

raseljenih po međunarodnom pravu, meru u kojoj su oni pokriveni postojećim međunarodnim institucionalnim aranžmanima i načine na koji se zaštita i pomoć može unaprediti, uključujući i dijalog sa vladama i drugim relevantnim akterima.

3. U skladu sa tim, Predstavnik Generalnog sekretara je aktivnosti iz svog mandata usredsredio na razvoj normativnog i institucionalnog okvira zaštite i pomoći interno raseljenim, odašiljanje oblasnih misija za dijalog sa vladama i drugim zainteresovanim subjektima i unapređenje sistematskog međunarodnog odgovora na teško stanje interno raseljenog stanovništva.
4. Pošto su Ujedinjene nacije prve skrenule međunarodnu pažnju na krizu interno raseljenih, mnoge organizacije, vladine i nevladine, su proširile svoje mandate ili domene aktivnosti da bi efikasnije odgovorile na potrebe interno raseljenih. Vlade postaju prijemčivije time što priznaju svoju prevashodnu odgovornost za zaštitu i pružanje pomoći pogođenom stanovništvu koje se nalazi pod njihovom kontrolom i onda kada nisu u stanju da tu odgovornost ostvare postaju sve su spremnije da zatraže pomoć od međunarodne zajednice. Sa druge strane, korektno je reći da je međunarodna zajednica više sklona nego spremna, kako normativno tako i institucionalno, da efikasno odgovori na pojavu interne raseljenosti.
5. Oblast u kojoj je mandat Predstavnika Generalnog sekretara doveo do značajnog napretka jeste razvoj normativnog okvira koji se odnosi na sve aspekte interne raseljenosti. Delujući u tesnoj saradnji sa grupom eksperata za međunarodno pravo, Predstavnik je pripremio «Zbirku i analizu pravnih normi» koje su značajne za potrebe i prava interno raseljenih i odgovarajuće dužnosti i obaveze država i međunarodne zajednice u pogledu njihove zaštite i pomoći. Predstavnik Generalnog sekretara je «Zbirku i analizu» podneo Komisiji za ljudska prava 1996. godine (E/CN./1996/52/Add.2).
6. Važno je napomenuti da je Služba Visokog predstavnika Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR), na osnovu «Zbirke i analize», izradila praktični priručnik za svoje osoblje, posebno u operacijama na terenu. Ima, takođe, nagoveštaja da će i druge agencije slediti primer korišćenja ovog dokumenta UNHCR.
7. U «Zbirci i analizi» se ispituje međunarodno pravo ljudskih prava, humanitarno pravo i izbegličko pravo putem analogije i dolazi do zaključka da iako postojeće pravo u značajnoj meri pokriva interno raseljene, postoje značajne oblasti u kojima ne pruža odgovarajući osnov njihove zaštite i pomoći. Osim toga, odredbe postojećeg prava su rasute u veoma raznovrsnim međunarodnim instrumentima, što ih čini previše difuznim

i neusmerenim da bi bile efikasne u pružanju adekvatne zaštite i pomoći interno raseljenim.

8. Kao odgovor na «Zbirku i analizu» i da bi otklonile nedostatke postojećeg prava, Komisija za ljudska prava i Generalna skupština su od Predstavnik Generalnog sekretara zatražile da pripremi odgovorajući okvir zaštite i pomoći interno raseljenim (videti rezolucije 50/159 od 22. decembra 1995. i 1996/52 od 19. aprila 1996. godine). U skladu sa tim i u nastavljenoj saradnji sa timom eksperata koji je pripremio «Zbirku i analizu», pristupilo se izradi nacrtu rukovodećih principa. Komisija za ljudska prava je na svom pedesetčetvrtom zasjedanju aprila 1997. godine usvojila rezoluciju 1997/39 kojom je primila na znanje pripremu rukovodećih principa i zatražila od Predstavnik izveštaj za pedesetčetvrti zasjedanje. Rukovodeći principi o internoj raseljenosti, koje su dovršene 1998. godine, nalaze se u aneksu ovog dokumenta.
9. Svrha Rukovodećih principa je da odgovori na specifične potrebe interno raseljenih lica širom sveta tako što će utvrditi prava i garantije koje su značajne za njihovu zaštitu. Rukovodeći principi izražavaju i u skladu su sa međunarodnim pravom ljudskih prava i humanitarnim pravom. Oni potvrđuju značajne principe koji se primenjuju na internu raseljenost, danas široko zastupljene u postojećim instrumentima, osveljavaju moguće sive zone i odgovaraju na praznine koje su identifikovane u «Zbirci i analizi». Rukovodeći principi se primenjuju na različite faze raseljenosti, obezbeđujući zaštitu od arbitrarnog raseljavanja, pristup zaštiti i pomoći tokom raseljenosti i garantije tokom povratka ili izbora boravišta i reintegracije. ...
10. ...
11. Rukovodeći principi će Predstavniku omogućiti da efikasnije prati stanje raseljenih i da razgovara sa vladama i svim relevantnim akterima u ime interno raseljenih; da pozove države da primene Rukovodeće principe da obezbede zaštitu, pomoć, reintegraciju i razvoj podrške za njih; i da, na osnovu Rukovodećih principa, mobilise odgovor međunarodnih agencija, regionalnih vladinih i nevladinih organizacija. Otuda namera da Rukovodeći principi budu ubedljiva izjava koja nije samo praktično rukovodstvo, već i instrument politike edukacije javnosti i podizanja svesti. Istovremeno, oni mogu ostvarivati i preventivnu funkciju u situaciji kada je hitno neophodan odgovor za globalnu krizu interne raseljenosti.
12. Za pripremu Rukovodećih principa od koristi su bili rad, iskustvo i podrška mnogih institucija i pojedinaca. ...

Aneks

RUKOVODEĆI PRINCIPI O INTERNOJ RASELJENOSTI

Uvod: PREDMET I CILJ

1. Ovi Rukovodeći principi predstavljaju odgovor na specifične potrebe interno raseljenih lica širom sveta. Njima su utvrđena prava i garancije koje su značajne za zaštitu lica od prisilnog raseljavanja i za njihovu zaštitu i pomoć tokom raseljenosti, kao i tokom povratka ili preseljenja ili reintegracije.
2. U smislu ovih Principa, interno raseljena lica su lica ili grupe lica koja su bila prisiljena ili su bila u obavezi da pobegnu ili napuste svoje domove ili mesta gde su bila stalno nastanjena, posebno zbog posledica ili da bi izbegla posledice oružanog sukoba, stanja opšteg nasilja, povrede ljudskih prava ili prirodnih katastrofa ili katastrofa koje je izazvao čovek, a koja nisu prešla međunarodno priznatu granicu države.
3. Ovi Rukovodeći principi izražavaju i u skladu su sa međunarodnim pravom ljudskih prava i međunarodnim humanitarnim pravom. Ona daju uputstva:
 - b) Predstavniku Generalnog sekretara za interno raseljena lica u izvršenju svog mandata;*
 - i) Državama kada su suočene sa pojavom interne raseljenosti;*
 - j) Svim drugim vlastima, grupama i licima u njihovim odnosima sa interno raseljenim licima; i*
 - k) Vladinim i nevladinim organizacijama kada odgovaraju na internu raseljenost.*
4. Širenje saznanja o Rukovodećim principima i njihova primena su najširi mogući.

ODELJAK I – OPŠTI PRINCIPI

Princip 1

1. Interno raseljena lica uživaju, potpuno jednako, ista prava i slobode po međunarodnom i unutrašnjem pravu, kao i druga lica u njihovoj zemlji. U uživanju svojih prava i sloboda neće biti diskriminirani na osnovu toga što su interno raseljeni.
2. Ovi Principi ne prejudiciraju individualnu krivičnu odgovornost po međunarodnom pravu, osobito ne odgovornost za genocid, zločine protiv čovečnosti i ratne zločine.

Princip 2

1. Ove Principe poštuju sve vlasti, grupe i lica nezavisno od njihovog pravnog statusa i primenjuju ih bez ikakve razlike. Poštovanje ovih Principa ne utiče na pravni status bilo koje vlasti, grupe ili lica.
2. Ovi Principi se neće tumačiti tako da ograničavaju, menjaju ili umanjuju odredbe bilo kog instrumenta međunarodnog prava ljudskih prava ili međunarodnog humanitarnog prava ili prava koje je licu garantovano unutrašnjim pravom. Ovi Principi posebno ne prejudiciraju pravo da se traži i uživa azil u drugim državama.

Princip 3

1. Nacionalne vlasti imaju primarnu obavezu i odgovornost da obezbede zaštitu i humanitarnu pomoć interno raseljenim licima koja su u njihovoj nadležnosti.
2. Interno raseljena lica imaju pravo da traže i dobiju zaštitu i humanitarnu pomoć od tih vlasti. Ona ne mogu biti gonjena ili kažnjena zbog takvog zahteva.

Princip 4

1. Ovi Principi se primenjuju bez ikakve diskriminacije, kao što je diskriminacija na osnovu rase, pola, jezika, religije ili uverenja, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog, etičkog ili socijalnog porekla, pravnog ili društvenog statusa, starosne dobi, invaliditeta, svojine, rođenja ili bilo kog drugog sličnog kriterijuma.

2. Izvesne kategorije interno raseljenih lica, kao što su deca, posebno maloletnici bez pratnje, trudnice, majke sa malom decom, žene izdržavaoci porodica, lica sa invaliditetom i starija lica, uživaju zaštitu i pomoć koju zahteva njihovo stanje i postupak obzirom na njihove posebne potrebe.

ODELJAK II – PRINCIPI KOJI SE ODOSE NA ZAŠTITU OD RASELJENOSTI

Princip 5

Sve vlasti i međunarodni subjekti poštuju i obezbeđuju poštovanje svojih obaveza po međunarodnom pravu, uključujući i pravo ljudskih prava i humanitarno pravo, u svim situacijama da bi se sprečile i izbegle okolnosti koje mogu voditi raseljavanju lica.

Princip 6

1. Svako ljudsko biće ima pravo na zaštitu od arbitrarnog raseljavanja iz svog doma ili mesta gde je stalno nastanjeno.
2. Zabrana arbitrarnog raseljavanja uključuje raseljavanje:
 - (a) zasnovano na politici apardhejda, «etničkog čišćenja» ili slične prakse koja je usmerena na ili vodi u menjanje etničkog, religioznog ili rasnog sastava pogođenog stanovništva;
 - (b) u situacijama oružanih sukoba, osim ako bezbednost civila u njemu ili imperativni vojni razlozi to zahtevaju;
 - (c) u situacijama velikih razvojnih projekata, koji nisu opravdani sa stanovišta nužnih i primarnih interesa;
 - (d) u slučajevima katastrofa, osim ako sigurnost i zdravlje pogođenih lica zahteva njihovu evakuaciju; i
 - (e) kada se koristi kao mera kolektivnog kažnjavanja.
3. Raseljenost ne sme da traje duže no što to zahtevaju okolnosti.

Princip 7

1. Nadležne vlasti pre svake odluke koja zahteva raseljavanje lica obezbeđuju ispitivanje svih pogodnih alternativa da bi se raseljava-

nje potpuno izbeglo. Ako alternative nema, preduzimaju sve mere da se raseljavanje i njegove štetne posledice umanje.

2. Vlasti koje vrše raseljavanje obezbeđuju, u meri u kojoj je to izvodljivo, pružanje odgovarajućeg smeštaja raseljenim licima, zadovoljavajuće uslove bezbednosti, ishrane, zdravstvenog staranja i higijene tokom raseljavanja i da članovi iste porodice ne budu razdvojeni.
3. Ako do raseljavanja dođe u drugim situacijama, a ne tokom opasnosti u oružanim sukobima i katastrofama poštuju se sledeće garantije:
 - (a) državni organ koji je po pravu ovlašćen da naredi takvu meru donosi posebnu odluku;
 - (b) preduzimaju se odgovarajuće mere da se onima koji se raseljavaju obezbedi potpuna informacija o razlozima i postupcima njihovog raseljavanja i, kada je to izvodljivo, o kompenzacijama i preseljenju;
 - (c) traži se slobodni i obavešteni pristanak onih koji se raseljavaju;
 - (d) nadležne vlasti teže da uključe pogođena lica, posebno žene, u planiranje i izvršenje preseljenja;
 - (e) mere prinudnog izvršenja, kada je potrebno, sprovode nadležne pravne vlasti;
 - (f) poštuje se pravo na delotvorne lekove, uključujući i ocenu zakonitosti takvih odluka od strane odgovarajućih pravosudnih vlasti.

Princip 8

Raseljavanje se ne sprovodi na način koji krši pravo na život, dostojanstvo, slobodu i bezbednost onih koji su njime pogođeni.

Princip 9

Države imaju posebnu obavezu da od raseljavanja zaštite starosedelačko stanovništvo, manjine, zemljoradnike, pastire i druge grupe koje posebno zavise od i posebno su vezani za svoju zemlju.

ODELJAK III – PRINCIPI KOJI SE ODOSE NA ZAŠTITU TOKOM RASELJENOSTI

Princip 10

1. Svako ljudsko biće ima inherentno pravo na život koje štiti pravo. Niko neće biti arbitrarno lišen prava na život. Interno raseljena lica uživaju posebnu zaštitu od:

- (a) genocida;
- (b) ubistva;
- (c) kolektivnog ili arbitrarnog pogubljenja;
- (d) nasilnog nestanka, uključujući otmice ili nepriznavanje zatvaranja, kojima se preti ili koje rezultiraju smrću.

Zabranjeno je pretiti izvršenjem ili podsticati na izvršenje gorepomenutih akata.

2. Zabranjeni su, u svim situacijama, napadi ili drugi akti nasilja na interno raseljena lica koja ne učestvuju ili više ne učestvuju u neprijateljstvima. Interno raseljena lica su posebno zaštićena od:

- (a) Neposrednog ili nediskriminatornog napada ili drugih akata nasilja, uključujući stvaranje zona u kojima je dopušten napad na civile;
- (b) Izgladnjivanja kao metoda ratovanja;
- (c) Korišćenja kao štita za vojne ciljeve od napada ili da bi se zaštitile, pomogle ili ometale vojne operacije;
- (d) Napada na logore ili naselja;
- (e) Upotrebe protivpešadijskih mina.

Princip 11

1. Svako lice ima pravo na dostojanstvo i fizički, mentalni i moralni integritet.
2. Interno raseljena lica, bez obzira na to da li je njihova sloboda ograničena ili ne, posebno su zaštićena od:

- (a) silovanja, sakaćenja, torture, okrutnih, nehumanih i ponižavajućih postupaka ili kazni i drugih nasrtaja na njihovo lično dostojanstvo, kao što su akti nasilja specifični za polnu pripadnost, prisilna prostitucija i svi oblici kršenja morala;

- (b) ropstva ili bilo kogi savremenog oblika ropstva, kao što je prodaja radi braka, seksualna eksploatacija ili prinudni rad dece; i
- (c) akata nasilja usmerenih na to da šire strah među interno raseljenim licima.

Zabranjeno je pretiti izvršenjem ili podsticati izvršenje gorepomenutih akata.

Princip 12

1. Svako ljudsko biće ima pravo na slobodu i bezbednost ličnosti. Niko neće biti podvrgnut arbitrarnom hapšenju ili zatvaranju.
2. U cilju ostvarenja ovog prava interno raseljenih lica ona neće biti raseljena u ili ograničena na logore. Ako je u izuzetnim okolnostima raseljenje ili ograničenje apsolutno nužno, ono neće trajati duže no što to okolnosti zahtevaju.
3. Interno raseljena lica su zaštićena od diskriminatornog hapšenja i pritvaranja koje je rezultat raseljenosti.
4. Interno raseljena lica se ni u kom slučaju ne smeju uzeti kao taoci.

Princip 13

1. Raseljena deca se ni pod kojim okolnostima ne smeju regrutovati, niti se smeju pozivati niti im se sme dopustiti učešće u neprijateljstvima.
2. Interno raseljena lica uživaju zaštitu od diskriminatornih mera regrutacije u bilo koje oružane snage ili grupe zbog toga što su raseljena. Posebno je, u svim okolnostima, zabranjeno svako nehumano ili ponižavajuće ponašanje pri prinudnoj regrutaciji ili pri kažnjavanju odbijanja regrutacije.

Princip 14

1. Svako interno raseljeno lice ima pravo na slobodu kretanja i slobodu izbora boravišta.
2. Interno raseljena lica imaju posebno pravo slobodnog kretanja u i izvan logora ili drugog mesta stanovanja.

Princip 15

Interno raseljena lica imaju:

- (a) pravo da potraže bezbednost u drugom delu zemlje;
- (b) pravo da napuste svoju zemlju;

- (c) pravo da zatraže azil u drugoj zemlji;
- (d) pravo na zaštitu od prisilnog povratka ili raseljavanja u bilo koje mesto u kome je njihov život, bezbednost, sloboda ili zdravlje u opasnosti.

Princip 16

1. Interno raseljena lica imaju pravo da znaju sudbinu i mesto gde se im nalaze nestali rođaci.
2. Nadležne vlasti nastoje da ustanove sudbinu i mesto gde se nalaze interno raseljena lica čiji je nestanak prijavljen i saraduju sa značajnim međunarodnim organizacijama koje rade na tome. Vlasti izveštavaju najbliže rođake o napredovanju istrage i izveštavaju ih o rezultatima.
3. Nadležne vlasti nastoje da prikupe i identifikuju posmrtno ostatke preminulih, spreče njihovo pljačkanje i sakaćenje i olakšaju predaju ostataka najbližim rođacima ili ih sahrane sa poštovanjem.
4. Grobna mesta interno raseljenih lica uživaju zaštitu i poštovanje u svim okolnostima. Interno raseljena lica imaju pravo pristupa grobnim mestima svojih preminulih rođaka.

Princip 17

1. Svako ljudsko biće ima pravo na poštovanje porodičnog života.
2. Kako bi se ovo pravo zaštitilo interno raseljenima, članovima porodica koji žele da ostanu zajedno to se mora dozvoliti.
3. Porodice koje se razdvoje usled raseljenosti treba da budu ponovo spojene što je brže moguće. Preduzeće se svi odgovarajući koraci kako bi se ubrzalo spajanje porodica, posebno kada su u pitanju deca. Odgovorne vlasti olakšaće članovima porodica raspitivanje, ohrabriće delovanje humanitarnih organizacija angažovanih na poslovima spajanja porodica i saradivaće sa njima.
4. Članovi interno raseljenih porodica čija je lčna sloboda ograničena interniranjem ili zatvaranjem u kampove imaće pravo da ostanu zajedno.

Princip 18

1. Sva interno raseljena lica imaju pravo na odgovarajući životni standard.

2. Nadležne vlasti interno raseljenim licima pružaju i obezbeđuju, kao minimum i bez diskriminacije, bez obzira na okolnosti:
 - (a) neophodnu hranu i vodu za piće;
 - (b) nužno sklonište i smeštaj;
 - (c) adekvatnu odeću;
 - (d) neophodne medicinske i sanitarne usluge.
3. Činiće se posebni naponi da bi se obezbedilo puno učešće žena u planiranju i raspodeli ovih osnovnih potrepština.

Princip 19

1. Svim ranjenim i bolesnim interno raseljenim licima, kao i licima sa invaliditetom će, u najvećoj mogućoj meri i čim je to moguće, biti pružena medicinska briga i pažnja, bez diskriminacije po bilo kom osnovu osim medicinskom. Kada je to neophodno, interno raseljena lica imaju pristup psihologu i socijalnoj službi.
2. Posebna pažnja se poklanja zdravstvenim potrebama žena, uključujući pristup ženama koje pružaju zdravstvene usluge i takvim službama, kako što su savetovališta za trudnice i/ili kontrolu rađanja, kao i odgovarajućim savetovalištimama za žrtve seksualne i druge zloupotrebe.
3. Posebna pažnja se poklanja zaštiti interno raseljenih lica od zaraznih i infektivnih bolesti, uključujući i SIDU.

Princip 20

1. Svako ljudsko biće ima pravo da svuda bude priznato kao subjekt prava.
2. U cilju ostvarenja ovog prava interno raseljenih nadležne vlasti izdaju interno raseljenim licima dokumenta koja su neophodna za uživanje i ostvarivanje njihovih prava, kao što su pasoš, dokumenta za ličnu identifikaciju, izvod iz matične knjige rođenih i izvod iz matične knjige venčanih. Vlasti, posebno, olakšavaju izdavanje novih dokumenata ili zamenu dokumenata koja su izgubljena tokom raseljenosti, ne namećući nerazumne uslove kao što je zahtev da se vrate u oblast gde su bili stalno naseljeni da bi pribavili ta ili neka druga potrebna dokumenta.
3. Žena i muškarac imaju isto pravo da pribave neophodna dokumenta i imaju pravo da ta dokumenta budu izdata na njihovo ime.

Princip 21

1. Niko neće biti arbitrarno lišen svojine i poseda.
2. Svojina i posed interno raseljenih lica uživaju zaštitu u svim okolnostima, a posebno od sledećih akata:
 - (a) pljačke;
 - (b) usmerenog i nediskriminatornog napada ili drugih akata nasilja;
 - (c) korišćenja kao štita za vojne operacije ili ciljeve;
 - (d) korišćenja kao ciljeva represalija; i
 - (e) uništavanja ili oduzimanja kao oblika kolektivnog kažnjavanja.
3. Svojina i posed koje su ostavila interno raseljena lica uživaju zaštitu od uništavanja i arbitrarnog i protivpravnog prisvajanja, zauzimanja ili upotrebe.

Princip 22

1. Interno raseljena lica, bilo da žive u logoru ili ne, ne smeju biti diskriminirana zbog raseljenosti u uživanju sledećih prava:
 - (a) prava na slobodu mišljenja, savesti, religije ili uverenja, mišljenja i izražavanja;
 - (b) prava da slobodno traže zaposlenje i učestvuju u ekonomskim aktivnostima;
 - (c) prava glasa i učešća u poslovima vlasti i javnim poslovima, uključujući i pravo slobodnog pristupa sredstvima koja su neophodna za ostvarivanje ovog prava; i
 - (d) prava da opšte na jeziku koji razumeju.

Princip 23

1. Svako ljudsko biće ima pravo na obrazovanje.
2. U cilju ostvarenja ovog prava interno raseljenih nadležne vlasti obezbeđuju tim licima, posebno raseljenoj deci, slobodan i obavezan pristup osnovnom obrazovanju. U obrazovanju se poštuje kulturni identitet, jezik i religija.
3. Posebni naponi se čine da bi se obezbedilo potpuno i jednako učešće žena i devojčica u obrazovnim programima.
4. Interno raseljenim licima, a posebno maloletnicima i ženama, se mogućnosti obrazovanja i obuke pružaju, bilo da žive u logorima ili ne, čim to uslovi dozvole.

ODELJAK IV – PRINCIPI KOJI SE ODOSE NA HUMANITARNU POMOĆ

Princip 24

1. Humanitarna pomoć se u celini pruža u skladu sa principom humanosti i principom nepristrasnosti i bez diskriminacije.
2. Humanitarna pomoć interno raseljenim licima neće biti preusmeravana, posebno ne iz političkih i vojnih razloga.

Princip 25

1. Nacionalne vlasti su prevashodno dužne i odgovorne da obezbede humanitarnu pomoć interno raseljenim licima.
2. Međunarodne humanitarne organizacije i drugi odgovarajući subjekti imaju pravo da ponude svoje usluge u pružanju pomoći interno raseljenim licima. Ta se ponuda ne smatra neprijateljskim aktom ili mešanjem u unutrašnje poslove države i biće razmotrena u dobroj veri. Pristanak neće biti arbitrarno uskraćen, osobito ako nadležne vlasti nisu u stanju ili ne žele da pruže potrebnu humanitarnu pomoć.
3. Sve zainteresovane vlasti dopuštaju i olakšavaju slobodan prolaz humanitarne pomoći i licima koja su angažovana u pružanju takve pomoći dopuštaju brz i neometan pristup interno raseljenim licima.

Princip 26

Lica koja su angažovana u pružanju humanitarne pomoći, njihova prevozna sredstva i zalihe uživaju poštovanje i zaštitu. Oni ne smeju biti predmet napada ili drugih akata nasilja.

Princip 27

1. Međunarodne humanitarne organizacije i drugi odgovarajući subjekti pri pružanju humanitarne pomoći poklanjaju dužnu pažnju potrebi zaštite i ljudskim pravima interno raseljenih lica i preduzimaju u tom smislu odgovarajuće mere. Pritom, ove organizacije i subjekti poštuju relevantne međunarodne standarde i pravila ponašanja.
2. Odredbe prethodnog paragrafa ne prejudiciraju odgovornosti u zaštiti međunarodnih organizacija koje se za to ovlašćene, koje mogu ponuditi svoje usluge ili čije usluge države mogu zatražiti.

ODELJAK V – PRINCIPI KOJI SE ODOSE NA POVRATAK, RASELJAVANJE I REINTEGRACIJU

Princip 28

1. Nadležne vlasti su prevashodno dužne i odgovorne da stvore uslove, kao i da obezbede sredstva, koja omogućavaju interno raseljenim licima da se, bezbedno i dostojanstveno, dobrovoljno vrate svojim domovima ili mestima stalnog nastanjivanja ili da se dobrovoljno presele u drugi deo zemlje. Ove vlasti teže da olakšaju reintegraciju interno raseljenih lica koja su se vratila ili preselila.
2. Posebni naponi se čine da se obezbedi potpuno učešće interno raseljenih lica u planiranju i sprovođenju njihovog povratka ili preseljenja ili reintegracije.

Princip 29

1. Interno raseljena lica koja su se vratila u svoje domove ili mesta stalnog nastanjivanja ili se preselila u drugi deo zemlje neće biti diskriminisana zbog svoje interne raseljenosti. Ona imaju pravo na potpuno i jednako učešće u javnim poslovima na svim nivoima i jednak pristup javnim službama.
2. Nadležne vlasti su prevashodno dužne i odgovorne da pomognu interno raseljenim licima koja su se vratila i/ili preselila da u najvećoj mogućoj meri povrate svoju svojinu i posede koje su ostavili ili su im uskraćeni tokom raseljenosti. Ako povratak te imovine i poseda nije moguć, nadležne vlasti omogućavaju ili pomažu tim licima da pribave odgovarajuću naknadu ili drugi oblik pravične odštete.

Princip 30

Sve zainteresovane vlasti međunarodnim humanitarnim organizacijama i odgovarajućim subjektima tokom vršenja njihovih ovlašćenja dopuštaju i olakšavaju neometani pristup interno raseljenim licima da bi pomogle njihov povratak ili preseljenje ili reintegraciju.

Izvor: Legalnost pretnje nuklearnim naoružanjem i upotrebe nuklearnog naoružanja, Savetodavno mišljenje, 8. jul 1996, ICJ Rep. 1996, str. 226

SLUČAJ BR. 36, MSP, SAVETODAVNO MIŠLJENJE O NUKLEARNOM NAORUŽANJU

SUD [...]

donosi sledeće Savetodavno mišljenje

1. Pitanje povodom koga je zatraženo savetodavno mišljenje Suda postavljeno je u rezoluciji 49/75 K koju je Generalna skupština Ujedinjenih Nacija [...] usvojila 15. decembra 1994 godine i njen tekst [...] glasi:

"Generalna skupština, [...]

Donosi odluku da, u skladu sa članom 96, paragraf 1, Povelje Ujedinjenih nacija zatraži od Međunarodnog suda pravde da hitno dostavi svoje savetodavno mišljenje o sledećem pitanju: "Da li je pretnja nuklearnim naoružanjem ili upotreba nuklearnog naoružanja dopuštena u bilo kom slučaju po međunarodnom pravu?" [...]

13. Nadalje, sud se mora uveriti da se zahtev za savetodavno mišljenje zaista odnosi na »pravno pitanje« u smislu njegovog Statuta i Povelje Ujedinjenih nacija.

Sud je već bio u prilici da ukaže da pitanja

»pravno uobličena i koja pokreću probleme međunarodnog prava ... su po svojoj prirodi podložna odgovoru na bazi prava ... i pojavljuju se ... kao pitanja pravne prirode« (*Zapadna Sabara, Savetodavno mišljenje, ICJ Reports, 1975, str. 18, para. 15*).

Pitanje koje je Sudu postavila Generalna skupština je zaista pravno pitanje, budući da se od suda traži da presudi o kompatibilnosti pretnje nuklearnim naoružanjem i upotrebe nuklearnog naoružanja sa bitnim

principima i pravilima međunarodnog prava. Da bi to učinio, Sud mora da identifikuje postojeće principe i pravila, da ih protumači i primeni na pretnju nuklearnim naoružanjem i upotrebu nuklearnog naoružanja, i da na taj način ponudi odgovor na pitanje koje je postavljeno na bazi prava. Činjenica da ovo pitanje ima i politički aspekt, što je, po prirodi stvari, slučaj sa mnogim pitanjima koja se javljaju u međunarodnom životu, nije dovoljna da to pitanje liši njegove priode »pravnog pitanja« i da »liši Sud nadležnosti koja mu je izričito poverena njegovim Statutom« (*Zahtev za revizijom Presude br. 158 Administrativnog suda Ujedinjenih nacija, Savetodavno mišljenje, ICJ Reports 1973*, str. 172, para. 14). Kakviegod da su politički aspekti, Sud ne može da odbije da prihvati pravni karakter pitanja koji ga poziva da izvrši suštinski pravosudni zadatak, odnosno, da proceni legalnost mogućeg ponašanja država obzirom na obaveze koje im nameće međunarodno pravo. [...]

15. [...] Međutim, neke su države izrazile bojazan da bi apstraktna priroda pitanja mogla navesti sud da da hipotetičku i spekulativnu izjavu koja izlazi iz okvira njegove pravosudne funkcije. Sud ne smatra da je, za donošenje savetodavnog mišljenja u ovom slučaju, neophodno da piše »scenarije«, izučava različite vrste nuklearnog naoružanja i procenjuje veoma složene i kontrovezne tehnološke, strategijske i naučne podatke. Sud će se jednostavno usredsrediti na pitanja proistekla iz svih aspekata time što će primeniti relevantna pravna pravila na situaciju. [...]

*

24. Neki zagovornici protivpravnosti nedopuštenosti upotrebe nuklearnog naoružanja tvrde da bi se njegovom upotrebom prekršilo pravo na život koje garantuje član 6 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima. [...]
25. Sud primećuje da zaštita po Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima ne prestaje u doba rata, izuzev delovanjem člana 4 Pakta po kome se izvesne odredbe mogu derogirati tokom nacionalne opasnosti. Međutim, poštovanje prava na život nije takva odredba. U principu, pravo da se ne bude arbitrarno lišen života primenjuje se i tokom neprijateljstava. No, test za to šta je arbitrarno lišavanje života tada se utvrđuje nadležnim *lex specialis*, pravom koje se primenjuje u oružanim sukobima, koje je stvoreno da bi uredilo vođenje neprijateljstava. Stoga se o tome da li je određeni gubitak života, usled upotrebe

određenog oružja u ratu, treba smatrati arbitrarnim lišavanjem života suprotno članu 6 Pakta, može prosuditi prema pravu koje se primenjuje u oružanim sukobima i ne može se dedukovati iz teksta samog Pakta. [...]

27. [...] Nadalje, neke države su tvrdile da bi svaka upotreba nuklearnog oružja bila protivpravna prema postojećim normama o obezbeđenju i zaštiti životne sredine, imajući u vidu njihov suštinski značaj. Posebno su pomenuti razni već postojeći međunarodni ugovori i instrumenti, uključujući Dopunski protokol I iz 1977. uz Ženevske konvencije iz 1949. godine, član 35, paragraf 3, koji zabranjuje upotrebu »metoda ili sredstava ratovanja koja su namenjena ili od kojih se može očekivati da će prouzrokovati opsežna, dugotrajna i ozbiljna oštećenja prirodne okoline«; i Konvenciju o zabrani vojne ili bilo koje druge neprijateljske upotrebe tehnika koje menjaju životnu sredinu, koja zabranjuje upotrebu oružja koje »imaju široke, dugotrajne ili teške efekte« po životnu sredinu (čl.1). [...]
28. Druge su države dovele u pitanje obavezujuće pravno svojstvo ovih pravila prava životne sredine; ili su, u kontekstu Konvencije o zabrani vojne ili bilo koje druge neprijateljske upotrebe tehnika koje menjaju životnu sredinu, odricale da se ona uopšte odnosila na upotrebu nuklearnog oružja u neprijateljstvima; ili su, u slučaju Dopunskog protokola I, odricale da su generalno vezane njegovim tekstom ili su podsećale da su rezervisale svoju poziciju u odnosu na paragraf 3 njegovog člana 35. Neke države su tvrdile da je glavni cilj ugovora i normi o životnoj sredini zaštita životne sredine u doba mira. Rečeno je da ti ugovori ne pominju nuklearno naoružanje. Istaknuto je da rat uopšte, a posebno nuklearni rat, nije pomenut u njihovom tekstu i da bi, ako bi ovi ugovori bili sada tumačeni tako da zabranjuju upotrebu nuklearnog naoružanja, to destabilizovalo vladavinu prava i poverenje u međunarodne pregovore.
29. [...] Sada je postojanje opšte obaveze država da obezbede da aktivnosti pod njihovom jurisdikcijom i kontrolom poštuju životnu sredinu drugih država i oblasti izvan nacionalne kontrole deo korpusa međunarodnog prava koji se odnosi na životnu sredinu.

30. Međutim, Sud smatra da nije u pitanju da li se ugovori o zaštiti životne sredine primenjuju ili ne primenjuju tokom oružanog sukoba, već da li je postojala namera da obaveze koje proističu iz tih ugovora budu obaveze potpunog ograničenja tokom vojnog sukoba.

Sud ne smatra mogućim da su ugovori o kojima je reč težili da liše državu ostvarenja svog prava na samoodbranu prema međunarodnom pravu zbog obaveza da zaštite životnu sredinu. Ipak, države moraju imati u vidu obzire prema životnoj sredini pri izboru legitimnih vojnih ciljeva. Poštovanje životne sredine je jedan od elemenata procene da li je akcija u skladu sa principom vojne potrebe i principom proporcionalnosti.

Zapravo, takav pristup podržava tekst Principa 24 Deklaracije iz Rija koji glasi:

»Rat je inherentno destruktivan za održivi razvoj. Stoga će države poštovati međunarodno pravo koje predviđa zaštitu životne sredine tokom oružanog sukoba i, prema potrebi, sarađivati u njegovom daljem razvoju.«

31. Sud, nadalje, primećuje da član 35, paragraf 3 i član 55 Dopunskog protokola I predviđa dodatnu zaštitu za životnu sredinu. Zajedno uzete, te odredbe tvore opštu obavezu zaštite prirodne životne sredine od opsežnog, dugotrajnog i ozbiljnog oštećenja životne sredine; zabranu metoda i sredstava ratovanja koji su usmereni ili od kojih se može očekivati da prouzrokuju takvu štetu; i zabranu napada na prirodnu sredinu putem represalija.

To su moćna ograničenja za sve države koje su potpisale te odredbe.

32. U tom kontekstu od značaja je i Rezolucija Generalne skupštine 47/37 od 25. novembra 1992. godine o Zaštiti životne sredine tokom oružanih sukoba. Njome je potvrđeno generalno stanovište da obziri prema životnoj sredini predstavljaju jedan od elemenata koje treba uzeti u obzir pri sprovođenju principa prava koje se primenjuje u oružanim sukobima: ona utvrđuje da je »uništenje životne sredine, koje se ne može opravdati vojnom potrebom i koje je samovoljno izvršeno, očigledno protivno postojećem međunarodnom pravu«. Povodom činjenice da određeni instrumenti još uvek ne obavezuju sve države, Generalna skupština u svojoj rezoluciji »*Poziva* sve države koje to još nisu učinile da razmotre mogućnost da postanu strane relevantnih međunarodnih konvencija«. [...]

33. Tako Sud nalazi da, iako postojeće međunarodno pravo o zaštiti i obezbeđenju životne sredine posebno ne zabranjuje upotrebu nuklearnog naoružanja, ono ukazuje na značaj da se faktori životne sredine adekvatno ocene u kontekstu imeplementacije principa i pravila prava koje se primenjuje u oružanom sukobu.

*

34. U svetlu gore rečenog, Sud zaključuje da je najrelevantnije nadležno pravo koje uređuje pitanje kojim se bavio pravo koje se odnosi na upotrebu sile zapisano u Povelji Ujedinjenih nacija i pravo koje se primenjuje u oružanom sukobu koje reguliše vođenje neprijateljstava, zajedno sa svakim od posebnih ugovora o nuklearnom naoružanju za koji bi Sud mogao utvrditi da je od značaja.

**

35. Sud, u primeni tog prava na ovaj slučaj, ne može da ne uzme u obzir izvesne jedinstvene karakteristike nuklearnog naoružanja.

Sud je obratio pažnju na definicije nuklearnog naoružanja koje sadrže razni ugovori i sporazumi. Takođe je primetio da je nuklearno oružje eksplozivno sredstvo čija energija proističe iz fuzije ili fisije atoma. Taj proces, po svojoj prirodi, kod nuklearnog oružja koje danas postoji, ne samo da oslobađa ogromnu toplotu i energiju, već i snažnu i dugotrajnu radijaciju. Prema materijalima koji se nalaze pred sudom, prva dva uzroka oštećenja su daleko snažnija od štete prouzrokovane drugim oružjem, dok se za fenomen radijacije kaže da je osoben za nuklearno naoružanje. Te karakteristike čine nuklearno naoružanje potencijalno katastrofalnim. Destruktivna snaga nuklearnog naoružanja se ne može ograničiti ni u prostoru, ni u vremenu. Ono može da uništi čitavu civilizaciju i celokupni ekosistem planete.

Radijacija oslobođena nuklearnom eksplozijom bi uticala na zdravlje, poljoprivredu, prirodne izvore i demografiju veoma široke oblasti. Nadalje, upotreba nuklearnog naoružanja bi predstavljala ozbiljnu opasnost za buduće generacije. Jonizirajuća radijacija može ozbiljno da ugrozi buduću životnu sredinu, hranu i morske ekosisteme, da prouzrokuje genetske nedostatke i bolesti budućim generacijama.

36. Kao posledica toga, a da bi na ovaj slučaj ispravno primenio pravo o upotrebi sile iz Povelje i pravo koje se primenjuje u oružanom sukobu, posebno humanitarno pravo, nužno je da Sud uzme u obzir jedinstvene

karakteristike nuklearnog oružja, posebno njegovu moć razaranja, moć da izazove neviđene ljudske patnje i sposobnost da izazove štetu budućim generacijama.

37. Sud će se sada usmeriti na pitanje legalnosti ili nelegalnosti posezanja za nuklearnim naoružanjem u svetlu odredaba Povelje o pretnji silom ili upotrebi sile.
38. Povelja sadrži nekolilko odredaba o pretnji silom ili upotrebi sile. [...]
39. [...] Naoružanje koje je već zabranjeno per se, bilo putem ugovora ili običaja, ne postaje legalno zato što je upotrebljeno zarad cilja koji je, po Povelji, legitiman.
40. Ovlašćenje da se pribegne samoodbrani po članu 51 Povelje je podvrgnuto izvesnim ograničenjima. Neka od tih ograničenja su inherentna samo konceptu samoodbrane. Drugi zahtevi su određeni u članu 51.
41. Podređenost ostvarenja prava na samoodbranu zahtevima nužnosti i proporcionalnosti je pravilo običajnog međunarodnog prava. Kao što je sud utvrdio u slučaju *Vojnih i paravojnih aktivnosti u i protiv Nikaragve (Nikaragva v. Sjedinjene Američke Države)* (ICJ Reports 1986, str. 94. para. 176): »postoji posebno pravilo po kome samoodbrana može da opravda samo mere koje su proporcionalne oružanom napadu i neophodne da se na njega odgovori, pravilo koje je duboko ukorenjeno u običajnom pravu«. [...]
42. Otuda sam princip proporcionalnosti ne može isključiti upotrebu nuklearnog oružja u samoodbrani u svim situacijama. Istovremeno, međutim, da bi upotreba sile koja je proporcionalna obzirom na pravo na samoodbranu bila i pravovaljana, ona mora da odgovori i na zahteve prava koje se primenjuje u oružanom sukobu, a koje posebno obuhvata principe i pravila humanitarnog prava.
43. Određene države [...] smatraju da već sama priroda nuklearnog naoružanja i velika verovatnoća nuklearnog uzvraćanja znače da postoji ekstremno snažan rizik razaranja. Kažu da faktor rizika poništava mogućnost da se ispuni uslov proporcionalnosti. Sud ne smatra da je

neophodno da se upusti u utvrđivanja razmere takvih rizika; niti je potrebno da istražuje da li postoji taktičko nuklearno naoružanje koje je dovoljno precizno da te rizike ograniči: za Sud je dovoljno da notira da sama priroda svakog nuklearnog oružja i ozbiljni rizici koji ga prate predstavljaju dodatne obzire koje moraju imati na umu države koje veruju da bi mogle pružiti nuklearan odgovor u samoodbrani u skladu sa zahtevima proporcionalnosti. [...]

51. Pošto se pozabavio odredbama Povelje koje se odnose na pretnju upotrebom i upotrebu sile, sud će sada preći na pravo koje se primenjuje u oružanom sukobu. Prvo će razmotriti pitanje da li u međunarodnom pravu postoje posebna pravila o legalnosti ili nelegalnosti posezanja za nuklearnim naoružanjem per se; potom će pitanje koje mu je postavljeno razmotriti u svetlu samog prava koje se primenjuje u oružanim sukobima, tj. principa i pravila humanitarnog prava koje se primenjuje u oružanom sukobu i pravu neutralnosti.

* *

52. [...] Praksa država pokazuje da nelegalnost upotrebe određenog naoružanja kao takva ne proističe iz odsustva dozvole već je, upravo suprotno, formulisana u formi zabrane.

*

53. Stoga Sud sada mora da ispita da li postoji bilo kakva zabrana posezanja za nuklearnim naoružanjem kao takvim; prvo će utvrditi da li postoji konvencionalna zabrana takvog dejstva.

54. U tom pogledu je istaknut argument da nuklearno naoružanje treba tretirati na isti način kao i oružje koje sadrži otrove. Ono bi, u tom slučaju, bilo zabranjeno prema:

- a) Drugoj haškoj deklaraciji od 27. jula 1899. godine koja zabranjuje »upotrebu projektila čiji je cilj širenje zagušljivih ili otrovnih gasova«;
- b) Članu 23 (a) Pravilnika o poštovanju zakona i običaja rata na kopnu dopunjenog IV Haškom konvencijom od 18. oktobra 1907. godine kojim »... je naročito zabranjeno: upotrebljavati otrov ili otrovna oružja«; i
- c) Ženevskim protokolom od 17. juna 1925. godine koji zabranjuje »upotrebu u ratu zagušljivih, otrovnih i drugih gasova, kao i svih tečnosti, materija ili sličnih postupaka«;

55. Sud zapaža da Pravilnik koji je pridodat IV Haškoj konvenciji ne određuje šta treba smatrati »otrovima ili otrovnim oružjem« i da u tom pogledu postoje različita tumačenja. Niti Protokol iz 1925. godine precizira značenje koje treba pridati izrazu »slične materije ili postupci«. Izrazi su, u praksi država, shvaćeni u njihovom uobičajenom značenju kao izrazi koji obuhvataju naoružanje čije je primarno ili čak isključivo dejstvo da otruju ili uguše. Ta je praksa čista i strane ugovornice ovih instrumenata se prema njima nisu odnosile kao da se odnose na nuklearno naoružanje.
56. Sudu se, obzirom na to, ne čini da se može smatrati da je upotreba nuklearnog naoružanja izričito zabranjena na osnovu gorepomenutih odredaba Druge Haške deklaracije iz 1899. godine, Pravilnika koji je pridodat IV Haškoj konvenciji iz 1907. godine ili Protokola iz 1925. godine (vidi paragraf 54 gore).
57. Do sada je metod za proglašenje naoružanja za masovno uništenje ilegalnim bio putem posebnih instrumenata. [...] O svakom od tih instrumenata se pregovaralo i svaki od njih je usvojen u njemu svojstvenom kontekstu i iz za njega svojstvenih razloga. Sud ne nalazi ni jednu posebnu zabranu posezanja za nuklearnim naoružanjem u ugovorima koji izričito zabranjuju upotrebu određenog naoružanja za masovno uništenje. [...]
62. Sud zapaža da ugovori koji se isključivo bave sticanjem, proizvodnjom, posedovanjem, razmeštanjem i testiranjem nuklearnog naoružanja, a koji se izričito ne odnose na pretnju upotrebom ili upotrebu nuklearnog naoružanja, svakako ističu rastuću zabrinutost međunarodne zajednice zbog tog naoružanja; iz toga Sud zaključuje da bi se ovi ugovori mogli smatrati nagoveštajem buduće zabrane takvog naoružanja, ali da oni, sami po sebi, ne tvore takvu zabranu. Što se tiče ugovora iz Tlatelolka i Rarotonge i njihovih Protokola, kao i izjava datih u vezi sa neograničenim produženjem Ugovora o neširenju nuklearnog naoružanja, iz tih ugovora sledi:
- (a) izvestan broj država je preuzeo obavezu da ne koristi nuklearno naoružanje u određenim oblastima (Latinska Amerika; Južni Pacifik) ili protiv određenih država (države bez nuklearnog naoružanja koje su strane ugovornice Ugovora o neširenju nuklearnog naoružanja);

- (b) pa ipak, čak i u tom okviru, države sa nuklearnim naoružanjem zadržale su pravo da upotrebe nuklearno naoružanje u određenim okolnostima; i
- (c) takve rezerve nisu naišle na protest strana ugovora iz Tlatelolka ili Rarotonge ili Saveta bezbednosti.

63. Ta dva ugovora, uveravanje u pogledu bezbednosti koje su nuklearne države dale 1995. godine i činjenica da ih je Savet bezbednosti primio sa zadovoljstvom svedoče o rastućoj svesti o potrebi da se zajednica država i međunarodna javnost oslobode opasnosti koja proističe iz postojanja nuklearnog naoružanja. Štaviše, Sud beleži da je čak i posle toga, 15. decembra 1995. godine u Bankoku potpisan Ugovor o Jugoistočnoazijskoj zoni bez nuklearnog naoružanja, a 11. aprila 1996. godine u Kairu ugovor o stvaranju zone bez nuklearnog naoružanja u Africi. Ali na te činioce ne gleda kao na nešto što dostiže sveobuhvatnu i univerzalnu ugovornu zabranu upotrebe ili pretnje upotrebom ovog naoružanja kao takvog.

*

64. Sud će se sada vratiti ispitivanju običajnog međunarodnog prava da bi utvrdio da li zabrana pretnje upotrebom ili upotrebe nuklearnog naoružanja proističe, kao takva, iz ovog izvora prava. Kako je Sud rekao, sadržina tog prava se mora »prevashodno tražiti u stvarnoj praksi i opinio juris država« (*Kontinentalni šelf (Libijska Arapska Džamahirija/Malta)*, ICJ Reports 1985, str. 29, para. 27).

65. Države koje stoje na stanovištu da je upotreba nuklearnog naoružanja zabranjena nastoje da pokažu da postoji običajno pravilo koje tu upotrebu zabranjuje. One se pozivaju na stalnu praksu neupotrebe nuklearnog naoružanja država posle 1945. godine i u toj bi praksi da vide izraz *opinio juris* onih koji takvo oružje poseduju.

66. Neke druge države, koje tvrde da je pretnja upotrebom i upotreba nuklearnog oružja legalna u određenim okolnostima, pozivaju se na doktrinu i praksu odvratanja u korist svoje tvrdnje. One podsećaju da su, zajedno sa nekim drugim državama, uvek zadržavale pravo da upotrebe ovo oružje u vršenju prava na samoodbranu protiv oružanog napada koji preti njihovim životnim bezbednosnim interesima. Po njihovom mišljenju, nuklearno naoružanje nije upotrebljeno posle 1945. godine ne

zbog nekog postojećeg ili nastajućeg običaja, već samo zbog toga što se, na sreću, okolnosti koje bi mogle opravdati njegovu upotrebu nisu pojavile.

67. [...] Članovi međunarodne zajednice su duboko podeljeni u pogledu toga da li neposezanje za nuklearnim naoružanjem u poslednjih pedeset godina predstavlja izraz *opinio juris*. Pod tim okolnostima Sud ne smatra da je u stanju da utvrdi postojanje takvog *opinio juris*.
68. Prema mišljenju određenih država, važna serija rezolucija Generalne skupštine, počev od rezolucije 1653 (XVI) od 24. novembra 1961. godine, koja se odnosi na nuklearno oružje i koja, trajno i redovno, potvrđuje zabranu nuklearnog naoružanja, označava postojanje pravila međunarodnog običajnog prava koje zabranjuje pribegavanje tom naoružanju. [...]
70. Sud zapaža da rezolucije Generalne skupštine, čak i ako nisu obavezujuće, mogu ponekad raspolagati normativnom vrednošću. One, pod određenim okolnostima, mogu pružiti važan dokaz za utvrđivanje postojanja pravila ili pojavu *opinio juris*. Da bi se utvrdilo da li je to tako u slučaju date rezolucije Generalne skupštine nužno je pogledati njen sadržaj i uslove u kojima je usvojena; takođe je nužno videti da li postoji *opinio juris* u pogledu njene normativne prirode. Ili serija rezolucija može ukazivati na postepenu evoluciju *opinio juris* koja je potrebna za ustanovljavanje novog pravila.
71. Ispitane u celini, [...] nekoliko rezolucija koje se razmatraju u ovom slučaju su usvojene sa značajnim brojem glasova protiv i uzdržanih; [...] one [...] ne ustanovljavaju postojanje *opinio juris* o nedopuštenosti upotrebe tog naoružanja. [...]
73. Ustanovivši ovo, Sud ipak ističe da usvajanje svake godine od strane Generalne skupštine, i to velikom većinom, rezolucija kojima se podseća na sadržaj rezolucije 1653 (XVI) i zahteva od država članica da zakluče konvenciju koja zabranjuje upotrebu nuklearnog naoružanja u svim okolnostima, otkriva želju veoma velikog dela međunarodne zajednice da, putem posebne i izričite zabrane upotrebe nuklearnog naoružanja, preduzme značajan korak napred u pravcu potpunog razoružanja. Pojavu, kao *lex lata*, običajnog pravila koje posebno zabranjuje upotrebu nuklearnog naoružanja kao takvog sprečava trajna tenzija između

nastajućeg *opinio juris* na jednoj strani i još uvek jake privrženosti praksi odvrćanja na drugoj.

**

74. Pošto nije našao univerzalno konvencionalno pravilo, niti običajno pravilo koje posebno zabranjuje pretnju upotrebom ili upotrebu nuklearnog naoružanja *per se*, Sud će se sada pozabaviti pitanjem da li se pribegavanje nuklearnom naoružanju mora smatrati protivpravnim u svetlu principa i pravila međunarodnog humanitarnog prava koje se primenjuje u oružanom sukobu i pravu neutralnosti.
75. Praksa država je razvila veliki broj običajnih pravila koja su sastavni deo međunarodnog prava od značaja za postavljeno pitanje. »Zakoni i običaji rata« – kako su ona tradicionalno nazivana - bila su predmet napora za kodifikacijom koja je izvršena u Hagu (uključujući konvencije iz 1899. i 1907. godine) i delom su zasnovana na Petrogradskoj deklaraciji iz 1868. godine, kao i na rezultatima Briselske konferencije iz 1874. godine. »Haško pravo« i posebno Pravilnik o poštovanju zakona i običaja rata na kopnu su utvrdili prava i obaveze zaraćenih tokom vođenja operacija i ograničili su izbor metoda i sredstava kojima se nanosi šteta neprijatelju u međunarodnom oružanom sukobu. Tome treba dodati »Ženevsko pravo« (Konvencije iz 1864, 1906, 1929. i 1949. godine) koje štite žrtve rata i teže da obezbede zaštitu pripadnicima oružanih snaga koji su izbačeni iz stroja i licima koja ne učestvuju u neprijateljstvima. Te su dve grane prava koje se primenjuje u oružanim sukobima postale toliko blisko povezane da se smatra da su postepeno stvorile jedan jedinstveni složeni sistem koji je danas poznat kao međunarodno humanitarno pravo. Odredbe Dopunskih protokola iz 1977. godine izražavaju i potvrđuju jedinstvo i složenost tog prava.
76. Na razmeđu vekova pojava novih sredstava borbe je – ne dovodeći u pitanje trajne principe i pravila međunarodnog prava – učinila nužnim neke posebne zabrane upotrebe određenog naoružanja, kao što su eksplozivni meci lakši od 400 grama, dum-dum meci i otrovni gasovi. Tada je zabranjeno hemijsko i bakteriološko oružje Ženevskim protokolom iz 1925. godine. Nedavno je ili zabranjena ili ograničena, zavisno od slučaja, upotreba oružja koja proizvode »fragmente koji se ne mogu otkriti« ili »zapaljivog oružja« Konvencijom o zabrani ili ograničavanju upotrebe određenih vrsta klasičnog oružja za koja se

može smatrati da izazivaju prekomerne traumatske efekte i da deluju bez razlikovanja u pogledu ciljeva. Odredbe Konvencije o »minama, minama iznenađenja i drugim sredstvima« su upravo 3. maja 1996. godine dopunjena i sada veoma detaljno regulišu, na primer, upotrebu protipešadijskih mina na kopnu.

77. Sve to pokazuje da se vođenje vojnih operacija rukovodi korpusom pravnih pravila. To je zbog toga što »zaraćene strane nemaju pravo izbora sredstava borbe protiv neprijatelja« kako stoji u članu 22 Haškog pravilnika o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1907. godine. Već je Petrogradska deklaracija osudila upotrebu oružja »koje nepotrebno povećava patnje ljudi stavljenih van borbe ili im smrt čini neizbežnom«. Gorepomenuti Protokol o zakonima i običajima rata na kopnu, koji je pridodat IV Haškoj konvenciji iz 1907. godine zabranjuje upotrebu »oružja, metaka ili materijala sposobnih da prozurokuju nepotrebne patnje« (čl. 23).

78. Najznačajniji principi koje ovi tekstovi sadrže, a koji tvore osnov međunarodnog humanitarnog prava, su sledeći. Cilj prvog je zaštita civilnog stanovništva i civilnih objekata i ustanovljava razliku između boraca i neboraca: države ne smeju dopustiti da civili postanu cilj napada i stoga nikada ne smeju upotrebiti oružje koje koje onemogućava razlikovanje civilnih i vojnih ciljeva. Prema drugom principu, zabranjeno je nanositi nepotrebne patnje borcima: u skladu sa tim, zabranjena je upotreba oružja kojim im se nanose takve povrede ili se besciljno povećavaju njihove patnje. Pri primeni ovog dugog principa ograničena je sloboda izbora sredstava u upotrebi naoružanja država.

U tom smislu, a u vezi sa ovim principima, Sud bi uputio na Martensovu klauzulu koja je prvi put uneta u II Hašku konvenciju o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1899. godine i koja je dokazala da je efikasno sredstvo suočavanja sa brзом evolucijom vojne tehnologije. Savremena verzija klauzule nalazi se u članu 1, paragraf 2 Dopunskog protokola 1 iz 1977. godine i glasi:

»U slučajevima koji nisu predviđeni ovim Protokolom ili drugim međunarodnim sporazumima, građanska lica i borci ostaju pod zaštitom i dejstvom principa međunarodnog prava, koji proizilaze iz ustanovljenih običaja, iz principa čovečnosti i zahteva javne savesti.«

Humanitarno pravo je, u skladu sa ovim pomenutim principima, veoma rano zabranilo određene tipove naoružanja bilo zbog njihovog nediskriminatronog delovanja na borce i civile bilo zbog nepotrebni patnji koje nanose borcima, što će reći, povreda većih od onih koje su neizbežne da bi se postigli legitimni vojni ciljevi. Ako predviđena upotreba naoružanja

ne bi ispunila zahteve humanitarnog prava, onda bi i pretnja preduzimanja te upotrebe takođe bila suprotna ovom pravu.

79. Nema sumnje da su Haške i Ženevske konvencije tako široko prihvaćene upravo zato što su veoma brojna pravila humanitarnog prava koja se primenjuju u oružanim sukobima od tako suštinskog značaja za poštovanje ljudske ličnosti i »elementarne obzire humanosti« kako je Sud rekao u svojoj Presudi od 9. aprila 1949. godine u slučaju *Krfskog kanala (ICJ. Reports 1949, str. 22)*. Nadalje, ta pravila suštinskog značaja treba da poštuju sve države, bilo da su ratifikovale konvencije koje ih sadrže ili ne, zato što predstavljaju nepovredive principe međunarodnog običajnog prava.
80. Nirnberški međunarodni vojni sud je već 1945. godine našao da su humanitarna pravila koja sadrži Pravilnik pridodat IV Haškoj konvenciji 1907. godine priznata od strane svih civilizovanih nacija i da se smatraju deklaracijom zakona i običaja rata« (*Međunarodni vojni sud, Suđenje glavnim ratnim zločincima, 14. novembar 1945. – 1. oktobar 1946, Nürnberg, 1947, Vol. 1, str. 254*).
81. U izveštaju Generalnog sekretara prema paragrafu 2 rezolucije 808 (1993) Saveta bezbednosti, koji je uvod u Statut Međunarodnog tribunala za suđenje licima odgovornim za ozbiljna kršenja međunarodnog humanitarnog prava koja su počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine i koji je Savet bezbednosti jednoglasno odobrio (rezolucija 827 (1993)) stoji: [...]
- "Deo konvencionalnog međunarodnog humanitarnog prava koji je, bez ikakve sumnje, postao deo međunarodnog običajnog prava jeste ono pravo koje je oličeno u: Ženevskim konvencijama od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava rata; IV Haškoj konvenciji o poštovanju zakona i običaja rata na kopnu i njenom dopunskom Protokolu od 18. oktobra 1907; Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida od 9. decembra 1948. godine; Povelji o Međunarodnom vojnom sudu od 8. avgusta 1945."
82. Široka kodifikacija humanitarnog prava i širina prihvatanja ugovora koji su iz nje proistekli, kao i činjenica da klauzula o istupanju koja postoji u kodifikacionim instrumentima nije nikada upotrebljena, obezbedili su međunarodnoj zajednici jedan korpus ugovornih pravila čiji je najveći deo već postao običaj i odražava najuniverzalnije priznate humanitarne principe. Ta pravila ukazuju na normalno vladanje i ponašanje koje se očekuju od država. [...]

84. Takođe ne postoji potreba da Sud elaborira pitanje primenjivosti Dopunskog protokola I iz 1997. godine na nuklearno naoružanje. Dovoljno je da primeti da, pošto tokom Diplomatske konferencije 1974 - 1977. nije pokrenuta suštinska debata o nuklearnom naoružanju niti je istaknuto neko specifično rešenje za to pitanje, Dopunski protokol I ni na koji način ne zamenjuje opšte običajno pravilo koje se primenjuje na sva sredstva i metode ratovanja, uključujući i nuklearno naoružanje. Sud posebno podseća na to da sve države obavezuju ona pravila Dopunskog protokola I koja su, u trenutku usvajanja, samo predstavljala izraz već postojećeg običajnog prava, kao što je Martensova klauzula koju prvi član Dopunskog protokola I potvrđuje. Činjenica da se Konferencija 1974 – 1977. nije posebno bavila određenim vrstama naoružanja ne sprečava izvlačenje pravnih zaključaka o suštinskim pitanjima koje bi upotreba tog naoružanja mogla pokrenuti. [...]
86. Nuklearno naoružanje je stvoreno pošto se većina principa i pravila humanitarnog prava koji se primenjuju u oružanim sukobima pojavila; Konferencije 1949. godine i 1974 – 1977. godine ostavljaju to naoružanje postrani i otuda i kvalitativna i kvantitativna razlika između nuklearnog i sveg konvencionalnog naoružanja. Iz toga se, međutim, ne može zaključiti da se ustanovljeni principi i pravila humanitarnog prava koje se primenjuje u oružanim sukobima ne primenjuju na nuklearno naoružanje. Takav bi zaključak bio nespojiv sa izvornom humanitarnom prirodom pomenutih pravnih principa koji prožimaju čitavo pravo oružanih sukoba i primenjuju se na sve oblike ratovanja i sva naoružanja, nekadašnja, sadašnja i buduća. [...] Nijedna izjava data pred sudom nije ni na koji način zagovarala slobodu upotrebe nuklearnog naoružanja neovisno od humanitarnih ograničenja. Upravo suprotno; izričito je rečeno,
- »Ograničenja postavljena pravilima koja se primenjuju u oružanim sukobima u pogledu sredstava i metoda ratovanja se sasvim sigurno protežu i na nuklearno naoružanje« (Ruska Federacija, CR 95/29, str. 52);
- »Ujedinjeno Kraljevstvo je uvek, kada je reč o običajnom pravu, prihvatilo da je upotreba nuklearnog naoružanja podvrgnuta opštim principima *jus in bello*« (Ujedinjeno Kraljevstvo, CR 95/34, str. 45); i
- »Sjedinjene Države već dugo dele mišljenje da je pravo oružanih sukoba uređuje upotrebu nuklearnog naoružanja – baš kao što uređuje upotrebu konvencionalnog naoružanja« (Sjedinjene Američke Države, CR 95/34, str. 85).

87. Konačno, Sud ističe da se Martensova klauzula, čije je trajno važenje i primenljivost nesumnjiva, kao potvrda tih principa i pravila humanitarnog prava primenjuje na nuklearno naoružanje. [...]
90. Iako je primenljivost principa i pravila humanitarnog prava i principa neutralnosti nesporna, zaključci koje treba izvesti iz te primenljivosti su, na drugoj strani, kontroverzni. [...]
94. Sud bi da primeti da ni jedna od država koje zagovaraju legalnost upotrebe nuklearnog naoružanja u određenim okolnostima, uključujući »čistu« upotrebu nuklearnog naoružanja manjeg, lakšeg, taktičkog oružja, nije ukazala na to koje bi, pod pretpostavkom da je tako ograničena upotreba odgovarajuća, tačno bile okolnosti koje opravdavaju takvu upotrebu; ni ne bi li tako ograničena upotreba naginjala eskalaciji u potpunu upotrebu nuklearnog naoružanja velikog dometa. Obzirom na takvo stanje stvari, Sud ne smatra da raspolaže dovoljnom osnovom da odluči o validnosti tog stanovišta.
95. Sud ne može da donese odluku ni o validnosti stanovišta da bi posezanje za nuklearnim naoružanjem moglo biti protivpravno u svim okolnostima zbog njegove inherentne i potpune inkopatibilnosti sa pravom koje se primenjuje u oružanom sukobu. Sasvim je sigurno, kao što je Sud već ukazao, da principi i pravila prava koje se primenjuje u oružanom sukobu – u čijem su središtu prevashodni obziri humanosti – podvrgavaju vođenje oružanih neprijateljstava jednom broju strogih zahteva. Tako su zabranjeni metodi i sredstva ratovanja koji bi onemogućili svako razlikovanje civilnih i vojnih ciljeva, ili metodi i sredstva ratovanja koji bi doveli do nepotrebnih patnji boraca. Čini se da je, obzirom na jedinstvene karakteristike nuklearnog naoružanja, na koje je Sud ukazao ranije, zapravo teško pomiriti upotrebu takvog naoružanja sa poštovanjem ovih zahteva. Sud, ipak, smatra da činjenice kojima raspolaže nisu dovoljne da bi mogao da sa sigurnošću zaključi da bi upotreba nuklearnog naoružanja nužno odstupala od principa i pravila prava koje se primenjuje u oružanim sukobima u bilo kojoj situaciji.
96. Štaviše, Sud ne sme da izgubi iz vida osnovno pravo svake države na opstanak i otuda njeno pravo da pribegne samoodbrani, u skladu sa članom 51 Povelje, kada je u pitanju njen opstanak. Niti sme da ignoriše praksu poznatu kao »politika odvrćanja« kojoj je pribegavao zamašan deo međunarodne zajednice dugi niz godina. Sud,

takođe, ukazuje na rezerve koje su neke države koje raspolažu nuklearnim naoružanjem pridodale obavezama koje su preuzele, posebno uz Protokole ugovora iz Tlatelolka i Rarotonge, kao i deklaracijama koje su dale u vezi sa proširenjem Ugovora o neširenju nuklearnog naoružanja, o nepribegavanju ovom naoružanju.

97. Prema tome, imajući u vidu trenutno stanje međunarodnog prava u celini, kako ga je ispitao Sud prethodno i činjenice koje su mu bile na raspolaganju, Sud je došao do saznanja da ne može izvesti krajnji zaključak o legalnosti ili nelegalnosti upotrebe nuklearnog naoružanja od strane države u situaciji krajnje samoodbrane, kada je sam njen opstanak doveden u pitanje.

105. Iz tih razloga

SUD,

- (1) Sa trinaest glasova prema jednom,
Odlučuje da odgovori na zahtev za savetodavno mišljenje;
[...]
- (2) *Odgovara* na sledeći način na pitanje koje mu je postavila Generalna skupština:

A. Jednoglasno,

Ni u običajnom, ni u ugovornom međunarodnom pravu ne postoji posebno ovlašćenje za pretnju ili upotrebu nuklearnog naoružanja;

B. Sa jedanaest glasova prema tri,

Ni u običajnom ni u konvencionalnom međunarodnom pravu ne postoji sveobuhvatna i univerzalna zabrana pretnje ili upotrebe nuklearnog naoružanja kao takvog;

ZA: *Predsednik* Bedjaoui; *Potpredsednik* Švebel; *Sudije* Oda, Gijom, Ranjeva, Herceg, Ši, Flajšhauer, Verešetin, Ferari Bravo, Higins;

PROTIV: *Sudije* Šahabuden, Veramantri, Koroma.

C. Jednoglasno,

Protivpravna je pretnja silom ili upotreba sile putem nuklearnog naoružanja koja je suprotna članu 2, paragraf 4 Povelje Ujedinjenih nacija i koja ne ispunjava sve zahteve iz člana 51;

D. Jednoglasno,

Pretnja silom ili upotreba sile putem nuklearnog naoružanja mora, takođe, biti u skladu sa zahtevima međunarodnog prava koje se primenjuje u oružanom sukobu, posebno sa principima i pravilima međunarodnog humanitarnog prava, kao i sa posebnim obavezama iz ugovora i drugim obavezama koje se izričito bave nuklearnim naoružanjem;

E. Sa sedam glasova prema sedam, odlučujućim glasom Predsednika,

Iz gorepomenutih zahteva sledi da je pretnja silom ili upotreba sile generalno suprotna pravilima međunarodnog prava koje se primenjuje u oružanom sukobu, a posebno principima i pravilima humanitarnog prava.

Međutim, imajući u vidu trenutno stanje međunarodnog prava i činjenice koje su mu na raspolaganju, Sud nije u stanju da konačno zaključi da li je pretnja upotrebom ili upotreba nuklearnog naoružanja pravovaljana ili protivpravna u situaciji krajnje samoodbrane, kada je sam opstanak države doveden u pitanje.

ZA: *Predsednik* Bedjaoui; *Sudije* Ranjeva, Herceg, Ši, Flajšhauer, Verešetin, Ferari Bravo;

PROTIV: *Potpredsednik* Švebel; *Sudije* Oda, Gijom, Šahabuden, Veramantri, Koroma, Higans.

F. Jednoglasno,

Postoji obaveza da se u dobroj veri nastave i privedu kraju pregovori koji vode nuklearnom razoružanju u svakom pogledu pod strogom i delotvornom međunarodnom kontrolom.

Rasprava:

1. *Para. 74 – 87*: Da li se MHP primenjuje na upotrebu nuklearnog naoružanja? Postoje li neki izuzeci?
 - a) Da li pravila običajnog MHP prosto »ukazuju na normalno vladanje i ponašanje koji se očekuje od država» (*para. 82*) ili ona obavezuju države? Čak i u pogledu upotrebe nuklearnog naoružanja?
 - b) Da li se Ženevske i Haške konvencije primenjuju na upotrebu nuklearnog naoružanja samo u meri u kojoj su običajnog karaktera?
 - c) Da li možete da zamislite određeni način upotrebe nuklearnog naoružanja koji principi pomenuti u *para. 78* ili ugovori kvalifikovani kao običaj u *para. 79* ne zabranjuju, ali koje Martensova klauzula čini protivpravnim? Da li MHP pokriva upotrebu nuklearnog naoružanja zbog Martensove klauzule, iako ne postoji ni jedna posebna odredba o tom naoružanju?
 - d) Da li se Protokol I primenjuje na upotrebu nuklearnog naoružanja? Zašto ne bi? Da li se samo ona pravila Protokola I koja su običajnog karaktera primenjuju na upotrebu nuklearnog naoružanja? Samo ona pravila koja su bila običajnog karaktera već 1977. godine kada je Protokol I usvojen? Ili i ona koja su u međuvremenu postala običajna? Da li se običajno MHP razvijalo od 1977. godine? Da li se ta nova pravila običajnog MHP primenjuju na upotrebu nuklearnog naoružanja? Čak i pravila koja su postala običajna pod uticajem Protokola II?

2. *Para. 94 – 97, 105*: Da li MHP zabranjuje upotrebu nuklearnog naoružanja u svim situacijama? Da li sud odgovara na to pitanje?
 - a) Da li Sud nije u stanju da donese konačan zaključak zato što postoje sumnje u pogledu prava ili sumnje u pogledu činjenica (*i.e.*, zato što ne može da isključi mogućnost da se pojavi situacija u kojoj je nuklearno naoružanje toliko jasno usmereno na vojni cilj, a njegova dejstva ograničena na taj cilj – ili u kojoj civilna kolateralna šteta nije neproporcionalna – da njegova upotreba odgovara svim pravilima MHP)?
 - b) Da li Sud smatra da se nuklearno naoružanje može upotrebiti »u situaciji krajnje samoodbrane, kada je sam opstanak države u pitanju«?

- aa) Da li Sud sumnja da se ono može upotrebiti u toj situaciji? Ako Sud smatra da je upotreba nuklearnog naoružanja »generalno suprotna« MHP, ali nije u stanju da isključi da je pravovaljana u tako ekstremnoj situaciji, ne prihvata li sud, zapravo, mogućnost da su povrede MHP pravovaljane u ekstremnoj situaciji? Da li takvi akti u ekstremnoj situaciji postaju pravovaljani po MHP ili *ius ad bellum* odnosi prevagu nad *jus in bello*?
- bb) Mogu li zaraćene strane da muče ratne zarobljenike, ubijaju ranjenike na bojnopolju ili prenose naoružanje u ambulantama označenim amblemom Crvenog krsta »u situaciji krajnje samoodbrane, kada je sam opstanak države u pitanju«? Da li MHP treba poštovati u samoodbrani? Da li MHP treba poštovati »u situaciji krajnje samoodbrane, kada je sam opstanak države u pitanju«? Da li Međunarodni sud pravde sumnja da je odgovor potvrđan? Kakve bi posledice po MHP imao negativan odgovor?
- cc) Ko odlučuje da li postoji »situacija krajnje samoodbrane, kada je sam opstanak države u pitanju«? Šta je verovatan odgovor protivnika države koja krši MHP »u situaciji krajnje samoodbrane, kada je sam opstanak države u pitanju«?
- c) Kako objašnjavate podelu u Sudu kod odgovora na suštinsko pitanje u *para. 105 (2) E* i to da se čini da Sud meša *ius ad bellum* i *ius ad bello* u svom odgovoru?
3. *Para. 25*: Da li pravo na život u oružanom sukobu štiti samo MHP ili i međunarodno pravo ljudskih prava? Nije li pravo na život pravo koje se ne može derogirati po međunarodnom pravu ljudskih prava, dok MHP prihvata »pravo na ubistvo« boraca na bojnopolju? Da li se na pravo na život može pozvati protiv određenog neprijateljskog akta u oružanom sukobu pred Komitetom za ljudska prava UN (koji je pozvan da prati sprovođenje Pakta o građanskim i političkim pravima UN)?
4. *Para. 27 – 33*: Da li se međunarodno pravo zaštite životne sredine primenjuje u oružanom sukobu?
- a) Da li se univerzalni ugovori i običajna pravila o zaštiti životne sredine primenjuju u oružanim sukobima?
- b) Da li se zabrana iz člana 35 (3) Protokola I prosto »moraju imati u vidu« pri »proceni da li je akcija u skladu sa principom vojne

potrebe i principom proporcionalnosti« ili je treba poštovati u svim situacijama? Čak i pri vršenju prava na samoodbranu?

- c) Da li su princip vojne potrebe i princip proporcionalnosti, pomenuti u *para. 30*, principi MHP? Ili se taj paragraf odnosi samo na *ius ad bellum*? Ili on meša *ius ad bellum* i *ius in bello*?
5. *Para. 43*: Da li je princip proporcionalnosti koji se pominje u *para 43* (i vrednosti koje treba uzeti u obzir) isti princip kao i onaj iz čl. 51 (5) (b) Protokola I?
6. *Para 55*: Zbog čega nuklearno naoružanje nije otrovno u smislu zabrane otrovnog oružja u MHP? Zato što otrovno naoružanje deluje putem hemijskog procesa, dok je radioaktivnost fizički proces?
7. *Para. 64 – 73*: Da li činjenica da nuklearno naoružanje nije bilo upotrebljeno posle 1945. godine dokazuje da običajno pravo zabranjuje upotrebu nuklearnog naoružanja, osobito što je od tada vođeno mnogo oružanih sukoba, uključujući i one u kojima je ostvareno pravo na samoodbranu, pri čemu su u nekim od tih sukoba države koje poseduju nuklearno naoružanje bile poražene?
8. Koji aspekti ovog Savetodavnog mišljenja pomažu ili štete MHP ili žrtvama oružanih sukoba? Da li bi bilo bolje da ovo mišljenje nije nikada ni bilo zatraženo? Da li ovo mišljenje ukazuje na opšti smer u kome se savremeno međunarodno prava razvija i šta taj smer znači za MHP?

Izvor: ICJ Reports, 1986, str. 14 i dalje

MEĐUNARODNI SUD PRAVDE

Presuda od 27. juna 1986.

SLUČAJ VOJNIH I PARAVOJNIH AKTIVNOSTI U I PROTIV NIKARAGVE

(NIKARAGVA v. SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE)

MERITUM

[...]

80. Na osnovu toga Sud nalazi da je utvrđeno da je krajem 1983. ili početkom 1984. godine predsednik Sjedinjenih Američkih Država ovlastio jednu agenciju vlade Sjedinjenih Američkih Država da postavi mine u lukama Nikaragve; da su početkom 1984. godine lica koje je unajmila ta agencija i koja su delovala po njenim uputstvima, pod nadzorom i uz logističku pomoć agenata Sjedinjenih Američkih Država postavila mine u ili u blizini luka El Blaf, Korinto i Puerto Sandino, bilo u unutrašnjim vodama Nikaragve ili u njenom teritorijalnom moru ili i u jednim i u drugim vodama; da vlada Sjedinjenih Država nije ni pre postavljanja mina ni posle toga izdala javno i zvanično upozorenje međunarodnim brodarima o postojanju i položaju mina; i da je eksplozija mina izazvala ličnu i materijalnu štetu [...]

[...]

99. Sud, u svakom slučaju, nalazi da je vlada Sjedinjenih Država od 30. septembra 1981. godine obezbeđivala sredstva za vojne i paravojne aktivnosti *Kontre* [oružana opozicija vladi Nikaragve] u Nikaragvi, a potom sredstva za “humanitarnu pomoć”. [...]

[...]

115. Učešće [...] Sjedinjenih Država, čak iako je premoćno ili odlučujuće u finansiranju, organizovanju, obuci, snabdevanju i opremanju *Kontraša*, izboru vojnih ili paravojnih ciljeva, planiranju operacija u celini, je, prema dokazima kojima Sud raspolaže, još uvek samo po sebi nedovoljno da bi se akti koje su počinile formacije *Kontre* tokom vojnih ili paravojnih operacija u Nikaragvi pripisali Sjedinjenim Državama. Svi gorepomenuti oblici učešća Sjedinjenih Država, pa čak i opšta kontrola tužene države nad snagama koje su bile u visokom stepenu zavisnosti od nje, ne bi sami po sebi, bez dodatnih dokaza, značili da su Sjedinjene Države naredile ili primorale na izvršenje dela suprotnih ljudskim pravima i humanitarnom pravu koje navodi država tužilac. Ta dela su pripadnici *Kontre* mogli lako počiniti izvan kontrole Sjedinjenih Država. Da bi se govorilo o pravoj odgovornosti Sjedinjenih Država trebalo bi u principu dokazati da je ta država imala efektivnu kontrolu nad vojnim i paravojnim operacijama tokom kojih su navodne povrede počinjene.

116. Sud ne smatra da pomoć koju su Sjedinjene Države pružile *Kontri* opravdava zaključak da su te snage u toj meri potčinjene Sjedinjenim Državama da se bilo koje delo koje su počinile može pripisati SAD. Sud zaključuje da su *Kontre* i dalje odgovorne za svoja dela i da Sjedinjene Države nisu odgovorne za akcije *Kontre*, već za sopstveno ponašanje prema Nikaragvi, uključujući ponašanje koje se odnosi na dela *Kontre*. Ono što bi Sud trebalo da istraži nisu pritužbe da su *Kontre* navodno kršile humanitarno pravo, za koje Nikaragva smatra da se mogu pripisati Sjedinjenim Državama, već protivpravni akti za koje su Sjedinjene Države možda neposredno odgovorne, a povezani su sa aktivnostima *Kontre*. Da li su ti akti Sjedinjenih Država bili protivpravni ili ne, pitanje je koje se razlikuje od pitanja povreda humanitarnog prava za koje *Kontre* možda jesu, a možda i nisu krive. To je razlog zbog čega nije potrebno da sud utvrdi da li su povrede humanitarnog prava koje se pripisuju *Kontra*ma njihovi pripadnici zaista izvršili. Istovremeno, pitanje da li su Sjedinjene Države bile, ili su morale biti, svesne u relevantnom periodu da se protiv *Kontri* iznose navodi o

kršenju humanitarnog prava, važno je za procenu da li su Sjedinjene Države delovale protivpravno. U tom pogledu materijalne činjenice su prevashodno one koje su u vezi sa materijom priručnika za psihološke operacije 1983. godine.

117. Nikaragva je zapravo kao dokaz Sudu predstavila dve publikacije za koje tvrdi da ih je CIA pripremila i dostavila *Kontrama* 1983. godine. Za prvu od njih, na španskom, koja je naslovljena sa “Psihološke operacije u gerilskom ratovanju” (*Operaciones sicologicas en guerra de guerrillas*), autora “Tajakana”, sertifikovana kopija koja je dostavljena sudu ne sadrži ime izdavača ili datum. Publikacija je u predgovoru opisana kao

“priručnik za obuku gerilaca u psihološkim operacijama i primenu tih operacija na konkretni slučaj hrišćanske i demokratske borbe koju u Nikaragvi vode Oslobođilački komandosi. “ [...]

122. Sud zaključuje da je 1983. godine jedna agencija vlade Sjedinjenih Država dostavila FDN jedan priručnik o psihološkom gerilskom ratovanju koji sa jedne strane izričito obeshrabruje nediskriminatorno nasilje protiv civila, a sa druge razmatra moguću nužnost pucanja u civile koji pokušavaju da napuste grad. Publikacija savetuje “neutralizaciju” lokalnih sudija, zvaničnika i istaknutih ličnosti po improvizovanom suđenju u prisustvu stanovništva u propagandne svrhe. Tekst koji je dostavljen *Kontrama* savetuje i korišćenje profesionalnih kriminalaca za izvršenje nepreciziranih “poslova” i korišćenje provokacija tokom masovnih demonstracija da bi se izazvalo nasilje vlasti i tako stvorili “mučenici”. [...]

(Zbog rezerve koju su SAD stavile pri prihvatanju nadležnosti MSP, Sud nije mogao da na činjenice spora primeni multilateralne ugovore.)

174. [...] Sud primećuje da bi, prema tvrdnji Sjedinjenih Država, trebalo da se uzdrži od primene pravila običajnog međunarodnog prava jer su ona “uključena” i “preuzeta” u pravilima međunarodnog ugovornog prava, a posebno u pravilima Povelje Ujedinjenih nacija. Otuda je očigledno da Sjedinjene Države zauzimaju stanovište da postojanje principa iz Povelje Ujedinjenih nacija otklanja mogućnost da je nezavisno postojanje sličnih pravila u običajnom pravu moguće, bilo zato što su postojeća običajna pravila uključena u Povelju ili zato što je Povelja uticala na kasnije usvajanje običajnih pravila korespondirajućeg sadržaja.

175. Sud ne smatra da se, u oblastima prava koje su relevantne za ovaj spor, može tvrditi da su sva pravila običajnog međunarodnog prava na koje se može pozvati po svom sadržaju potpuno identična pravilima sadržanim u ugovorima koji se ne mogu primeniti zbog rezerve Sjedinjenih Država. Oblasti koje uređuju ova dva izvora se na mnogim mestima ne poklapaju u potpunosti i suštinska pravila koje čine njihov okvir nisu identična po sadržini. Ali, uz sve to, čak i da ugovorna norma i običajna norma relevantne u ovom slučaju, imaju potpuno isti sadržaj, to ne bi bio razlog da sud zauzme stanovište da dejstvo ugovornog procesa nužno mora lišiti običajnu pravnu normu njene odvojene primenjivosti. Ni rezerva u odnosu na multilateralan ugovor ne može se tumačiti tako da, ako je primenjiva u datom slučaju, isključuje primenu bilo kog pravila običajnog međunarodnog prava čiji je sadržaj isti ili analogan pravilu ugovornog prava koje je izazvalo delovanje rezerve.
176. [...] Stoga Sud nalazi da član 51 Povelje ima smisla samo na osnovu toga što postoji “prirodno” ili “inherentno” pravo na samoodbranu i da je teško pojmiti kakve bi druge prirode ono moglo biti osim običajne, čak i ako je Povelja potvrdila i uticala na njegov sadržaj. Štaviše, Povelja, koja sama priznaje postojanje ovog pravila, ne nastavlja sa neposrednim regulisanjem svih aspekata njegove sadržine. Ona, na primer, ne sadrži posebno pravilo po kome bi samoodbrana opravdala samo one mere koje su proporcionalne oružanom napadu i koje su nužne da bi se na njega odgovorilo, pravilo koje je čvrsto ustanovljeno u običajnom međunarodnom pravu. [...]
177. [...] Sud je u Slučaju kontinentalnog šelfa u severnom moru nedvosmisleno priznao postojanje istih pravila međunarodnog ugovornog prava i običajnog prava. Taj slučaj je u velikoj meri zavisio do toga da li pravilo koje je zapisano u ugovoru takođe postoji kao običajno pravilo, bilo zato što je ugovor prosto kodifikovao običaj ili je doveo do njegove “kristalizacije”, ili zato što je uticao na njegovo potonje usvajanje. Sud je smatrao da je jasno da se neki drugi članovi ugovora o kome je bilo reči “smatraju kao odraz ili kao kristalizacija prihvaćenih pravila običajnog međunarodnog prava ili bar pravila koja nastaju” (ICJ Reports 1969, str. 39, para. 63). [...]

178. Brojni su razlozi da se smatra da, čak i ako izgleda da su dve norme koje pripadaju dvema različitim izvorima međunarodnog prava istovetne po sadržini i čak i ako ta pravila obavezuju države o kojima je reč i na nivou ugovornog prava i na nivou običajnog međunarodnog prava, one i dalje postoje nezavisno. To je tako sa stanovišta njihove primenivosti. U pravnom sporu koji pogađa dve države moguće je da jedna od njih tvrdi da primenjivost ugovornog pravila na njeno ponašanje zavisi od ponašanja druge države prema primeni drugih pravila, drugi na druge subjekte koji su, takođe, uključeni u isti ugovor. [...] Pravila koja su identična u ugovornom pravu i običajnom pravu se, takođe, razlikuju u pogledu metoda tumačenja i primene. Država može prihvatiti neko pravilo koje je sadržano u ugovoru ne prosto zbog toga što želi primenu samog pravila, već i zbog toga što ugovor ustanovljava ono što država smatra poželjnim institucijama ili mehanizmima za obezbeđenje primene tog pravila. I tako se, ako je to pravilo pandan pravilu običajnog prava, dva pravila iste sadržine različito tretiraju u pogledu organa koji su nadležni da verifikuju njihovu implementaciju, u zavisnosti od toga da li su običajno pravilo ili ugovorno pravilo. Ovaj slučaj je ilustracija toga. [...]
181. [...] Povelja, koja nipošto ne čini odstupanje od običajnog međunarodnog prava koje i dalje nepromenjeno postoji, u toj oblasti izražava principe koji su već prisutni u običajnom međunarodnom pravu i to se pravo u potonje četiri decenije razvijalo pod uticajem Povelje, u toj meri da su borjna pravila sadržana u Povelji stekla nezavisan status. [...]
182. Sud zaključuje da treba da vrši nadležnost koju su mu Sjedinjene Države poverile izjavom o prihvatanju po članu 36, paragraf 2 Statuta i da odluči o onim zahtevima Nikaragve koji su zasnovani na običajnom međunarodnom pravu. [...]
185. U ovom slučaju Sud, iako svoju nadležnost vrši samo u pogledu primene običajnih međunarodnih pravila o zabrani upotrebe sile i zabrani intervencije, ne može da zanemari činjenicu da ova pravila obavezuju strane kao ugovorno pravo i kao običajno međunarodno pravo. Štaviše, što se ovog slučaja tiče, ima raznih primera da su strane, nezavisno od ugovornih obaveza koje ih obavezuju u pogledu pomenutih pravila, i na druge načine izričito priznale njihovu validnost kao običajnog međunarodnog prava. Stoga Sud, upravo u svetlu tog “subjektivnog elementa” – izraz koji je Sud upotrebio 1969. godine u

presudi Kontinentalnog šelfa u Severnom moru – treba da proceni relevantnu praksu.

186. Ne treba očekivati da praksa država u primeni pravila o kojima je reč bude savršena, u tom smislu da je potrebno da se države, potpuno dosledno, uzdrže od primene sile ili intervencije u uzajamnim odnosima. Da bi pravilo bilo ustanovljeno kao običajno nije potrebno, korespondirajuća praksa ne mora, po mišljenju Suda, da bude u apsolutno strogoj saglasnosti sa pravilom. Da bi se dedukcijom utvrdilo postojanje običajnih pravila, dovoljno je, smatra Sud, da ponašanje država bude generalno saglasno takvim pravilima i da su slučajevi nesaglasnog ponašanja sa tim pravilima generalno tretirani kao prekršaj tog pravila, a ne kao indikatori priznanja novog pravila. Ako država deluje na način koji je *prima facie* nespojiv sa nekim priznatim pravilom, ali svoje ponašanje brani pozivanjem na izuzetke ili opravdanja koja su sadržana u samom pravilu tada je smisao takvog stanovišta, bilo da je ponašanje države zaista opravdano ili ne, pre da potvrdi nego da oslabi to pravilo. [...]

207. [...] Za Sud smisao slučajeva ponašanja država koje je *prima facie* nesaglasno sa principom zabrane intervencije leži u prirodi osnova koji je ponuđen kao opravdanje. Oslanjanje na novo pravilo ili izuzetak od pravila bez presedana može, ako to mišljenje u principu dele i druge države, naginjati modifikaciji običajnog međunarodnog prava. Međutim, Sud nalazi da države zapravo nisu pravdale svoje ponašanje pozivanjem na novo pravilo o intervenciji ili novi izuzetak od principa njene zabrane. [...]

[...]

215. Sud je ranije primetio (u pragrafu 77 *in fine*) da Sjedinjene Države nisu izdale nikakvo upozorenje ili saopštenje o postojanju mina koje su postavljene u ili blizu nikaragvanskih luka. A Konvencija o postavljanju automatskih podvodnih kontaktnih mina od 18. oktobra 1907. godine (VIII Haška konvencija) propisuje da se čak i u doba rata “moraju preduzeti sve moguće mere opreza radi bezbednosti miroljubive plovidbe”, a zaraćene strane su u obavezi

“da o opasnim zonama izveste čim to vojna nužda dozvoli saopštenjem vlasnicima brodova, koje se kroz diplomatske kanale mora uputiti i vladama.” (čl. 3)

Neutralne države koje mine polažu u blizini svojih obala moraju unapred izdati slično saopštenje. Već je pojašnjeno da postavljanje mina

od strane jedne države u unutrašnjim vodama ili teritorijalnom moru druge države u doba mira jeste protivpravni akt; ali, osim toga, ako država polaže mine u bilo kojim vodama u kojima plovila drugih država imaju pravo pristupa ili prolaza, a propusti da izda bilo kakvo upozorenje ili saopštenje, ne vodeći računa o bezbednosti miroljubive plovidbe, onda ona krši principe humanitarnog prava koji leže u osnovi posebne odredbe Konvencije VIII iz 1907. godine. Te principe je Sud formulisao u slučaju *Krfskog kanala* na sledeći način:

“određeni opšti i sasvim prihvaćeni principi, to jest: elementarni obziri humanosti, čak su strožiji u miru nego u ratu” (*ICJ Reports 1949*, str. 22).

216. Ovo poslednje razmatranje navodi Sud da ispita međunarodno humanitarno pravo koje se na spor primenjuje. Sasvim je jasno da upotreba sile može u izvesnim okolnostima pokrenuti pitanje tog prava. [...]

218. [...] O ponašanju Sjedinjenih Država se može suditi prema fundamentalnim opštim principima humanitarnog prava; po njihovom mišljenju, Ženevske konvencije su delom razvoj, a jednim delom ništa drugo do izraz tih principa. Značajno je, u tom pogledu, da prema tekstu Konvencija, otkazivanje jedne od njih

“neće imati nikakvog dejstva na obaveze koje će strane u sukobu ostati dužne da ispunjavaju na osnovu načela međunarodnog prava koja proističu iz ustanovljenog običaja među civilizovanim narodima, iz zakona čovečnosti i iz potreba koje nalaže javna savest” (Konvencija I, čl. 63; Konvencija II, čl. 62; Konvencija III, čl. 142; Konvencija IV, čl. 158).

Zajednički član 3 sve četiri Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine definiše izvesna pravila koja se primenjuju u oružanim sukobima nemeđunarodnog karaktera. Nema nikakve sumnje da ta pravila predstavljaju minimum i u slučaju međunarodnih oružanih sukoba, kao dodatak razvijenijim pravilima koja se, takođe, imaju primeniti u međunarodnim oružanim sukobima; a to su i pravila koja, po mišljenju Suda, izražavaju ono što je Sud 1949. godine nazavao “elementarnim obzirima humanosti” (*Krfski kanal, ICJ Reports 1949*, str. 22, paragraf 215, gore). Otuda Sud može ustanoviti da se ona primenjuju i u ovom slučaju i da zato nije neophodno da odlučuje o tome kakvo bi inače bilo dejstvo rezerve o multilateralnim ugovorima Sjedinjenih Država u odnosu na ugovore o kojima je reč.

[U svom izdvojenom mišljenju, ICJ Reports 1986, str. 183, Roberto Ago piše o tome: “6. [...] Obaveza mi je da izrazim ozbiljnu rezervu prema prividnoj lakoći sa kojom Sud – dok izričito poriče da su sva običajna pravila identičnog sadržaja sa pravilima iz ugovora (para. 175) – u odnosu na neka ključna pitanja ipak zaključuje da postoji stvarna podudarnost sadržaja običajnog međunarodnog prava i prava koje je zapisano u nekim najznačajnijim multilateralnim ugovorima koji su zaključeni na univerzalnom ili regionalnom planu. [...] Štaviše, teško da mogu da budem ubeđen da uopšte postoji izrazita podudarnost sadržaja Ženevskih konvencija i određenih “fundamentalnih opštih principa humanitarnog prava” koji su, po mišljenju Suda, već postojali u običajnom pravu, čiji su Konvencije “samo izraz” (para. 220) ili su, u najboljem slučaju, “delom razvoj” (para 218). Na svu sreću, Sud, pošto ističe da se tužilac nije pozvao na četiri Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine, pokazuje oprez prema posledicama primene ove ideje koja je sama po sebi sporna”.]

219. Sukob između snaga *Kontre* i snaga vlade Nikaragve je oružani sukob “nemeđunarodnog karaktera”. Stoga akte *Kontre* prema vladi Nikaragve uređuje pravo koje se primenjuje na sukobe takvog karaktera; dok aktivnosti Sjedinjenih Država u i protiv Nikaragve potpadaju pod pravna pravila koja se odnose na međunarodne sukobe. Pošto su minimalna pravila koja se primenjuju na međunarodne i nemeđunarodne sukobe istovetna po sadržaju, ne postoji potreba da se pokreće pitanje da li se ove aktivnosti moraju posmatrati u kontekstu pravila koja deluju u odnosu na jednu ili drugu kategoriju sukoba. Relevantne principe treba tražiti u odredbama člana 3 svake od četiri Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine, čiji tekst, identičan u svakoj od konvencija, izričito upućuje na sukobe koji nisu međunarodnog karaktera.
220. Sud smatra da je vlada Sjedinjenih Država, prema slovu člana 1 Ženevskih konvencija, u obavezi da “poštuje” Konvencije i čak da “obezbedi poštovanje” Konvencija u svim situacijama, obzirom da ta obaveza ne proističe samo iz Konvencija samih, već i iz opštih principa humanitarnog prava čiji su Konvencije samo specifični izraz. Otuda su Sjedinjene Države u obavezi da ne ohrabruju lica ili grupe koje učestvuju u sukobu u Nikaragvi da krše odredbe zajedničkog člana 3 sve četiri Ženevske konvencije koji glasi:

[Citiran tekst člana 3 u celini] [...]

242. Stoga Sud nalazi da podrška koju su Sjedinjene Države pružale vojnim i paravojnim aktivnostima *Kontre* u Nikaragvi do kraja septembra 1984. godine putem finansijske podrške, obuke, snabdevanja oružjem, obaveštavanjem i logističkom podrškom predstavlja jasnu povredu principa zabrane intervencije. Ipak, Sud je primetio da je, sa početkom od finansijske 1985. godine, odnosno od 1. oktobra 1984. godine, Kongres Sjedinjenih Država ograničio upotrebu fondova koji su namenjeni za pomoć *Kontrama* na “humanitarnu pomoć”. [...] Nema nikakve sumnje da se pružanje isključivo humanitarne pomoći licima ili snagama druge zemlje, kakvagod bila njihova politička pripadnost ili ciljevi, ne može smatrati protivpravnom intervencijom ili na drugi način protivnom međunarodnom pravu. Na karakter takve pomoći ukazuje prvi i drugi fundamentalni princip koji je proglasila Dvadeseta međunarodna konferencija Crvenog krsta, koji kaže

“Crveni krst, rođen iz želje da se ranjenicima na bojnopolju pruži pomoć bez diskriminacije, nastoji – u svom nacionalnom i međunarodnom svojstvu – da spreči i ublaži ljudske patnje ma gde se one događaju. Njegov je cilj da zaštiti život i zdravlje i da obezbedi poštovanje ljudskog bića. On unapređuje uzajamno razumevanje, prijateljstvo, saradnju i trajni mir među narodima.”

i da

“On ne pravi razliku na osnovu nacionalnosti, rase, religijskih uverenja, klase ili političkih stavova. On samo nastoji da olakša patnje, dajući prednost najhitnijim slučajevima patnje.”

243. Međutim, legislativa Sjedinjenih Država kojom se pomoć *Kontrama* ograničava na humanitarnu pomoć, definiše šta se pod takvom pomoći smatra, odnosno:

“snabdevanje hranom, odećom, lekovima i drugom humanitarnom pomoći, a ona ne uključuje snabdevanje oružjem, sistemima naoružanja, municijom ili drugom opremom, prevoznim sredstvima ili materijalom koji se može upotrebiti za uzrokovanje ozbiljne telesne povrede ili smrti”. [...]

Valja, takođe, zapaziti da iako je Kongres Sjedinjenih Država naložio da CIA i Ministarstvo odbrane ne upravljaju nijednim od izglasanih fondova, shvaćeno je da se obaveštajni podaci mogu “podeliti” sa *Kontrama*. Kako Sud ne raspolaže informacijama o faktičkoj interpretaciji odluke Kongresa ili o tome da li su obaveštajni podaci i dalje stvarno dostavljani *Kontrama*, on će se ograničiti na izjavu o tome kako se pravo u tom

pogledu primenjuje. Suštinska odlika prave humanitarne pomoći je da se ona daje “bez diskriminacije” bilo koje vrste. Da pružanje “humanitarne pomoći” izbegne osudu zbog intervencije u unutrašnje poslove Nikaragve ono se ne samo mora ograničiti na ciljeve koje poštuje Crveni krst u svojoj praksi, a to je “da spreči i ublaži ljudske patnje” i “zaštiti život i zdravlje i da obezbedi poštovanje ljudskog bića”; ono, takođe i iznad svega, mora biti učinjeno bez diskriminacije, svima koji su u nevolji u Nikaragvi, a ne samo *Kontrama* i licima koja od njih zavise.

[...]

254. Sud sada prelazi na razmatranje pitanja primene humanitarnog prava na aktivnosti Sjedinjenih Država koje su predmet tužbe u ovom slučaju. Već su pomenute povrede običajnog međunarodnog prava usled propuštanja da se ukaže na miniranje nikaragvanskih luka, za šta su Sjedinjene Države, našao je Sud, direktno odgovorne. Nikaragva, međutim, izuzimajući slučaj sa minama, ne pripisuje ni osoblju Sjedinjenih Država, ni »UCLAS« [Unilaterally Controlled Latino Assets, akronim koji CIA koristi za latinoameričke građane koje plaća i koji deluju neposredno po uputstvima vojnog ili obavestajnog osoblja Sjedinjenih Država] ni jednu drugu povredu humanitarnog prava, što nije slučaj sa *Kontrama*. Tužilac tvrdi da akti koje su počinile *Kontre* predstavljaju kršenja »fundamentalnih normi o zaštiti ljudskih prava“; ne pokreće pitanje prava koje se primenjuje u slučaju sukoba kao što je sukob između *Kontre* i uspostavljene vlade. Rezultat je da Nikaragva optužuje *Kontre* da su kršile i pravo ljudskih prava i humanitarno pravo, a odgovornost za te akte pripisuje Sjedinjenim Državama. Sud, međutim, nalazi (paragrafi 115, 216) da se taj navod Nikaragve ne može podržati; ali nalazi i da su Sjedinjene Države odgovorne za objavljivanje i distribuiranje priručnika o “Psihološkim operacijama u gerilskom ratovanju” iz prethodnih paragrafa 118 i 122.
255. Sud takođe nalazi (prethodni paragrafi 219 i 220) da opšti principi humanitarnog prava uključuju i određenu obavezu, koju su države prihvatile i koja se proteže na aktivnosti do kojih dolazi u kontekstu oružanog sukoba, bio on po prirodi međunarodni ili ne. Sjedinjene Države su, na osnovu tih principa, obavezne da se lica ili grupe koje učestvuju u sukobu u Nikaragvi ne ohrabruju da krše zajednički član 3 četiri Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine. Dakako, ovde se ne radi o definisanju okolnosti u kojima se jedna država može smatrati odgovornom za dela koje je počinila druga država, a koji,

verovatno, ne uključuju podstrekavanje. Sud beleži savet iz priručnika o psihološkim operacijama da se “neutrališu” neki “brižljivo odabrani i planirani ciljevi”, uključujući sudije, oficire policije, zvaničnike državne bezbednosti itd., pošto se okupi lokalno stanovništvo da bi “uzelo učešća u događaju i formulisalo optužnice protiv ugnjetača”. To se, po viđenju Suda, mora smatrati suprotnim zajedničkom članu 3 Ženevskih konvencija koji, u odnosu na civile, zabranjuje

“izricanje i izvršavanje kazni bez prethodnog suđenja od strane redovno ustanovljenog suda i praćenog svim sudskim garantijama koje civilizovani narodi priznaju za neophodne”,

i, verovatno, suprotnim zabrani “povreda koje se nanose životu i telesnom integritetu, naročito sve vrste ubistva ...”.

256. Takođe se valja podsetiti na okolnosti pod kojima je priručnik za psihološke operacije publikovan. Pri razmatranju pitanja da li je publikovanje takvog priručnika, priručnika koji ohrabruje izvršenje akata suprotnih opštim principima humanitarnog prava, protivpravno, bitno je razmotriti da li su ohrabrivana lica pod okolnostima u kojima je izvršenje tih akata bilo verovatno ili predvidljivo. Sud, pak, nalazi [...] da su u relevantnom periodu lica odgovorna za publikovanje pravilnika bila svesna makar pritužbi da je ponašanje *Kontri* na ratištu nesaglasno humanitarnom pravu; zapravo, čak je CIA tvrdila da je svrha pravilnika da “ublaži” takvo ponašanje. Zato se objavljivanje i distribuiranje priručnika koji, zapravo, sadrži gore navedeni savet mora smatrati kao ohrabrivanje, ohrabrivanje za koje je bilo verovatno da će delovati, da se počine akti protivni opštim principima humanitarnog prava čiji su ugovori odraz. [...]

292. Iz tih razloga

SUD

[...]

(8) Sa četrnaest glasova prema jedan

Presuduje da su Sjedinjene Američke Države, time što su propustile da obznanе postojanje i položaj mina koje su postavile, o kojima govori paragraf (6), izvršile prekršaj obaveze po običajnom međunarodnom pravu;

(9) Sa četrnaest glasova prema jedan

Nalazi da su Sjedinjene Američke Države, time što su 1983. godine izdale priručnik pod naslovom *Operaciones sicologicas en guerra de guerillas* i distribuirale ga snagama *Kontre*, ohrabrivale te snage na izvršenje dela suprotnih opštim principima humanitarnog prava: ali ne nalazi osnovu za zaključak da se bilo koji od tih akata koji su možda biti počinjeni može pripisati Sjedinjenim Američkim Državama kao akti Sjedinjenih Američkih Država; ...

Rasprava:

1. *Para. 174 – 178, 181*: Da li pravilo međunarodnog običajnog prava ostaje na snazi između država strana ugovornica multilateralnog ugovora koji kodifikuje to pravilo? Čak i ako su ta dva pravila identična? Zašto? Da li ugovorno pravilo može uticati na sadržaj običajnog pravila? Praksom država koje ugovor obavezuje?
2. *Para. 185, 186, 207*: Da li se ugovorna obaveza »računa« u praksu za običajno međunarodno pravo? Da li neko pravilo spada u običajno međunarodno pravo čak i ako ponašanje država često nije u skladu sa navodnim pravilom? Kakav je značaj odluke Suda o tome za MHP?
3. *Para. 219*: Kako Sud kvalifikuje sukob u Nikaragvi?
4. *Para. 80, 215, 254*: Da li je postavljanje mina u i blizu luka Nikaragve predstavljalo povredu međunarodnog prava? MHP? Šta je prekršeno od MHP? Da li se MHP uopšte primenjivalo? (*Cf.* čl. 3-4 VIII Haške konvencije.)
5. *Para. 218, 219*: Da li se zajednički član 3 Konvencija primenjuje na međunarodne oružane sukobe? Kao običajno pravo? Da li Martensova klauzula dokazuje da je zajednički član 3 običajno pravo? Da je celokupno MHP običajno?
6. *Para. 220*: Da li se zajednički član 1 Konvencija primenjuje i na nemeđunarodne oružane sukobe? Kao ugovorno pravilo? Kao običajno pravilo? Ili oba?

7. *Para. 115 – 122, 254 – 256, 292 (9):*

- a) Da li su SAD odgovorne za sve akte *Kontre*? Za povrede MHP? Za neke povrede MHP? Zašto? Pod kojim uslovima bi SAD bile odgovorne za sve akte *Kontre*? Da li bi to promenilo kvalifikaciju sukoba Suda?
- b) Da li SAD krše MHP time što obezbeđuju Pravilnik »Operaciones sicologicas en gerra de guerrillas«? Bez obzira na to da li su *Kontre* zaista počinile preporučene akte? Koja pravila MHP su prekršena?

8. *Para. 242, 243:*

- a) Da li se pružanjem humanitarne pomoći može prekršiti MHP? Da li su prekršena pravila MHP ili *ius ad bellum*?
- b) Da li MHP propisuje uslove pravovaljane humanitarne pomoći? (*Cf. e.g.* čl. 23 i 59 Konvencije IV, čl. 70 Protokola I i čl. 18 Protokola II) Da li su osnovni principi Crvenog krsta deo MHP? Kome su oni upućeni? Da li se države moraju povinovati principima Crvenog krsta?
- c) Koji aspekti humanitarne pomoći SAD predstavljaju povredu međunarodnog prava? (*Cf.* čl. 70 Protokola I i čl. 18 Protokola II)
- d) Da li država koja pruža isključivo humanitarnu pomoć samo jednoj strani u međunarodnom oružanom sukobu krši međunarodno pravo? Da li suprotna strana u sukobu ima obavezu da propusti takvu pomoć? (*Cf.* čl. 70 Protokola I; *cf.* i čl. 23 i 59 Konvencije IV.)

ORUŽANI SUKOB I U BIVŠOJ JUGOSLAVIJI

RAZVOJ SUKOBA

Studija slučaja: Sukobi u bivšoj Jugoslaviji

(Studiju slučaja je pripremio Marko Sassoli, studija je prvi put predstavljena avgusta meseca 1998. godine na Univerzitetu u Harvardu)

N.B. Svrha ove studije slučaja nije rasprava o istoriji sukoba ili o činjenicama o sukobu, već samo rasprava o primenjivom međunarodnom humanitarnom pravu, njegovom značaju za rešavanje humanitarnih problema koji su se pojavili u skorašnjim oružanim sukobima i dilema sa kojima su se suočili humanitarni akteri. Ako pitanja koja slede insinuiraju bilo koju činjenicu, to je učinjeno isključivo radi obuke. Uz to, studija slučaja je u celini zasnovana na javnim dokumentima i izjavama koje su MKCK i druge institucije uputile publici uopšte.



1. U Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji pojavila se krajem osamdesetih godina dvadesetog veka napetost:
- ekonomska kriza jugoslovenskog sistema samoupravne ekonomije i napetost između bogatijih severnih i siromašnijih južnih republika;
 - krvavi nemiri nadmoćne albanske većine (1981, 1989. i 1990. godine) na Kosovu koja živi u istorijskom središtu Srbije, koji vrše pritisak na srpsku manjinu da napusti Kosovo; ukidanje autonomnog statusa Kosova koje je autonomna pokrajina Srbije, ali i subjekt Federacije (1988);
 - objavljivanje srpskog nacionalističkog Memoranduma Srpske akademije nauka i dolazak na vlast u Srbiji srpskog nacionalističkog političara Slobodana Miloševića;
 - ukidanje komunističkog jednopartijskog sistema i formiranje opozicionih partija u Republici Sloveniji i Republici Hrvatskoj (1988) i višestranački izbori koji u svih šest republika na vlast dovode nacionalističke partije.

Podale su tokom 1991. godine u toj meri narasle da Republika Slovenija i Hrvatska žele da se odvoje; centralne jugoslovenske institucije su blokirane pat pozicijom između »srpskog bloka« i onih republika koje su želele da se odvoje.

- a) Šta su humanitarne organizacije, pre nego što je izbio otvoreni sukob i dok se napetost uvećavala, mogle da učine da spreče izbijanje oružanog sukoba ili kršenje međunarodnog humanitarnog prava ako sukob izbije?
- b) Gde su granice preventivnog delovanja organizacija kao što je MKCK koje žele da budu sigurne da će moći da vrše svoja ovlašćenja i da će svim stranama biti prihvatljive ako sukob izbije?
- c) Kakve su bile moguće reakcije hrvatskih i jugoslovenskih vlasti na sledeće predloge:
 - da se započne opšta informativna kampanja o ljudskim pravima;
 - da se sprovede program obuke međunarodnog humanitarnog prava u Jugoslovenskoj narodnoj armiji, hrvatskim snagama i formacijama lokalnih Srba u Hrvatskoj;
 - da se organizuje poseta kosovskim Albancima koje su vlasti Srbije pritvorile;

- da se organizuje poseta Hrvatima koje su pritvorile centralne jugoslovenske vlasti ili snage lokalnih Srba, kao i Srba koje su pritvorile hrvatske vlasti da bi se pratilo kako se sa njima postupa.

2. Hrvatska je 26. juna 1991. godine proglasila nezavisnost. Srpska manjina koja je živela u Istočnoj Slavoniji, Zapadnoj Slavoniji i Krajini nije se složila sa secesijom Hrvatske i bila je spremna da joj se nasilno odupre. Jugoslovenska narodna armija je pokušala da spreči Sloveniju i Hrvatsku da se odvoje, da se održi bar u delovima Hrvatske koje kontroliše srpska manjina; isprva pokušava da posreduje između hrvatskih i srpskih snaga, a kasnije sve otvorenije podržava snage lokalnih Srba. Rezultat ovoga je da je Jugoslovenska narodna armija u žestokim borbama stekla ili održala kontrolu nad trećinom teritorije Hrvatske, dok su u drugim delovima Hrvatske njene trupe morale da se povuku u kasarne, gde su opkoljene.

- a) Da li je sukob u Hrvatskoj krajem 1991. godine međunarodni ili nemeđunarodni oružani sukob (*Cf* zajednički čl. 2 i 3 četiri Konvencije)?
- b) Kakva je uloga ustava bivše Jugoslavije (za koji se može tvrditi da implicira pravo republika da se odvoje), deklaracije o nezavisnosti Hrvatske od 26. juna 1991. godine i priznanja Hrvatske od strane trećih država (trideset do 17. 1. 1992. godine) za odgovor na pitanje a? Da li je MKCK nadležan da odgovori na to pitanje?
- c) Da li Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija treba da odgovori na isto pitanje?
- d) Koje se dileme rađaju za svaku humanitarnu organizaciju pri davanju odgovora na pomenuto pitanje? Da li su drugačije dileme organizacija za ljudska prava?
- e) Da li bi ti odgovorio na pitanje a) da si na mestu MKCK? Na koji drugi način MKCK može da primeni pravila Ženevskih konvencija i Dopunskih protokola?
- f) Da li su hrvatski vojnici koje je Jugoslovenska narodna armija zarobila decembra 1991. godine bili ratni zarobljenici? Da li bi pripadnici lokalne srpske milicije u Istočnoj Slavoniji koji su se borili zajedno sa Jugoslovenskom narodnom armijom bili ratni zarobljenici da su ih zarobile hrvatske snage (*Cf* čl. 2 i 4 Konvencije III)?
- g) Da li je hrvatska teritorija pod kontrolom Jugoslovenske narodne armije bila okupirana teritorija u smislu Konvencije IV?

3. Krajem 1991. godine Jugoslovenska narodna armija i lokalna srpska milicija opkolile su i neprekidno bombardovale Vukovar, grad u najistočnijem delu Hrvatske.
 - a) Hrvatskim vojnicima koji su branili Vukovar ponestalo je municije, a ponestalo im je, kao i lokalnom hrvatskom i srpskom stanovništvu, i medicinskih zaliha i hrane. Za koje od tih dobara je Jugoslovenska narodna armija bila obavezna da dopusti prolaz i koje je uslove mogla da postavi dopuštajući taj prolaz (Cf čl. 23 Konvencije IV i čl. 70 Protokola I)?
 - b) Da li biste kao humanitarna organizacija uzeli na sebe da predložite evakuaciju lokalnog hrvatskog stanovništva na zapad? Koje bi kriterijume ti civili morali da ispune? Kakve bi se reakcije na taj predlog mogle očekivati od hrvatskih i jugoslovenskih vlasti? Da li one imaju obavezu da dopuste evakuaciju? Pod kojim uslovima? Kakve bi bile moguće reakcije lokalnog i međunarodnog javnog mnjenja?
 - c) Bolnica u Vukovaru više nije u stanju se izbori sa brojem ranjenih vojnika i civila. Hrvatske i jugoslovenske vlasti su spremne da dopuste evakuaciju ranjenika u okviru sporazuma kojim Hrvatska istovremeno dopušta jugoslovenskim vojnicima koji su od početka sukoba zatvoreni u kasarnama hrvatskih gradova da dođu na teritoriju koju kontroliše Jugoslavija. Da li biste, kao humanitarna organizacija, predložili takav sporazum? Da li biste dopustili da se o njemu pregovora pod vašim okriljem? Da li biste evakuisali ranjene? Nadgledali istovremeno povlačenje jugoslovenskih vojnika iz kasarni? Pod kojim uslovima? Koje pravne, političke i humanitarne razloge treba uzeti u obzir?
4. Međunarodni komitet Crvenog krsta, suočen sa problemom kvalifikacije sukoba i stoga nemoćan da se pozove na zaštitna pravila međunarodnog humanitarnog prava, a u nastojanju da se uspostavi humanitarni dijalog strana koji se ni izbliza ne dotiče pitanja prekida vatre i političkih pregovora, poziva poverenike zaraćenih strana u Ženevu da bi se sporazumeli o pravilima koja će se poštovati u tom oružanom sukobu, a koja su što je moguće više slična onima koje MHP propisuje za međunarodne oružane sukobe, i da razmotre sve druge humanitarne probleme.
 - a) Zbog čega je hrvatskim i jugoslovenskim vlastima teško da prihvate takav poziv? Kako MKCK može da pokuša da prevaziđe teškoće? Koje se teškoće mogu očekivati tokom pregovora?

- b) Za koja se pravila prava međunarodnih oružanih sukoba moglo očekivati da će naići na poseban otpor svake od strana? Da li biste savetovali da zajednički član 3 bude pravni osnov sporazuma o kome se pregovara? Da li sporazum koji ne obuhvata celokupno pravo međunarodnih oružanih sukoba predstavlja prekršaj članova 6/6/6/7 svake od četiri Konvencije?
- c) Šta su prednosti, a šta nedostaci Memoranduma o razumevanju koji je konačno zaključen 27. novembra 1991. godine? Za žrtve rata u bivšoj Jugoslaviji? Za MKCK? Za MHP dugoročno gledajući?

(Videti: Posebni sporazumi između strana u sporu)

5. Posle pada Vukovara linija fronta se približila Osijeku. Ponovo su ranjenici preplavili lokalnu bolnicu koja nije pošteđena neselektivnog bombardovanja od strane Jugoslovenske narodne armije i srpskih paravojskih formacija. Jugoslovenske vlasti tvrde da hrvatska vojska sistematski smešta artiljerijske jedinice oko bolnice bilo da bi ih zaštitila od jugoslovenskih napada, bilo da bi mobilisala javno mnjenje u momentu kada je bolnica pogođena tokom jugoslovenskih napada na te jedinice.
 - a) Kakva je Vaša pravna ocena bombardovanja navodnog hrvatskog ponašanja? Da li navodno ponašanje hrvatske strane opravdava jugoslovenske napade? (Cf. čl. 21 Konvencije I, čl. 18 i 19 Konvencije IV i čl. 12 i 13 Protokola I)
 - b) Šta može da sugeriše humanitarna organizacija u takvoj situaciji? Da li bi ona trebalo da ustanovi činjenice i otkrije da li je bolnica zaista gađana, kao i da li su je Hrvati stvarno koristili da zaštite artiljerijske jedinice? Kakve su šanse da humanitarna organizacije dođe do toga da definiše nalaze? Da li da ih objavi? Da li da sugeriše formiranje sanitetske zone prema čl. 14 ili neutralizovane zone prema čl. 15 Konvencije IV? Koji argumenti govore u prilog jednog ili drugog rešenja? Šta su prednosti i nedostaci konstituisanja takve zone za žrtve rata, za humanitarnu organizaciju i za zaraćene strane? Koje se teškoće mogu očekivati pri pregovaranju o sporazumu? Kako biste se pripremili za te pregovore?
6. Petnaesti sporazum o prekidu vatre između Hrvatske i Jugoslovenske narodne armije stupa na snagu 4. januara 1992. godine i dugovečan je.

Rezolucijom 743 (1992) od 21. februara Savet bezbednosti UN osniva Snage Ujedinjenih nacija za zaštitu (United Nations Protection Forces, UNPROFOR) koje su razmeštene osobito na teritoriji koju Srbi drže u Hrvatskoj, a sa mandatom da obezbede demilitarizaciju Zaštićenih zona UN (UN Protected Areas, UNPAs) povlačenjem iz njih ili raspuštanjem svih oružanih snaga u njima i da sva lica koja su u njima nastanjena oslobode straha od oružanog napada. Objektivno, UNPROFOR je bio u stanju da samo delimično ostvari taj mandat pošto su ove zone ostale pod kontrolom lokalnih srpskih snaga.

- a) Da li je UNPROFOR, kada je u proleće 1992. godine razmešten na teritorije koje su Srbi držali u Hrvatskoj, morao da poštuje pravila Konvencije IV o okupiranim teritorijama?
- b) Mogu li se UNPAs smatrati hrvatskom teritorijom koju je okupirala Jugoslavija posredstvom lokalnih srpskih snaga?

7. Krajem 1991. i početkom 1992. naglo su se pojačale uzajamne optužbe Hrvatske i Jugoslavije za ratne zločine u međunarodnim medijima, međunarodnim forumima, na redovnim zasedanjima ovlašćenih predstavnika strana pod okriljem MKCK (u kojima se atmosfera, zbog takvih optužbi, pogoršava) i u pismima koje su obe strane upućivale MKCK. Hrvatska se posebno pozivala na evakuaciju (pred očima delegata MKCK) i ubistvo stotina pacijenata Vukovarske bolnice od strane Jugoslovenske narodne armije.

- a) Kako biste vi reagovali na takve optužbe da ste MKCK? Koji humanitarni argumenti govore u prilog a koji protiv reakcije? Da li biste prihvatili zahtev jedne strane da istražite takve navode? Barem kada zahtev dolazi od strane protiv koje su navodi podneti? Ako obe strane zahtevaju od MKCK istragu?
- b) Šta biste učinili sa uzajamnim pismima optužbi koja su upućivana MKCK?
- c) Kako biste, kao predsedavajući zasedanja ovlašćenih predstavnika strana, postupili prema uzajamnim optužbama? Da li biste dozvolili raspravu? Sugerisali osnivanje komisije za istragu?
- d) Da li biste sugerisali stranama da svoje navode upute Međunarodnoj humanitarnoj komisiji za utvrđivanje činjeničnog stanja (International Humanitarian Fact-Finding Commission) koju predviđa čl. 90 Protokola I? Kakve bi se reakcije strana mogle očekivati?

- e) Ako bi trebalo da napišete nacrt predloga za ustanovljavanje *ad hoc* komisije za utvrđivanje činjeničnog stanja u smislu čl. 90 Protokola I, na kojim biste pitanjima očekivali najveći otpor i koje strane?
 - f) Ako se osnuje komisija za utvrđivanje činjeničnog stanja, da li bi delegat MKCK, svedok »evakuacije« pacijenata Vukovarske bolnice, trebalo da svedoči? Pod kojim okolnostima? Da li sada treba da svedoči pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju? Koje bi argumente mogao da upotrebi MKCK da mu ne dozvoli da svedoči?
8. U proleće 1992. godine, kada je trebalo repatrirati zarobljenike sukoba u Hrvatskoj, Beograd je odbio repatrijaciju mnogih tvrdeći:
- da su podvrgnuti sudskom postupku zbog dezerterstva i veleizdaje (kao pripadnici Jugoslovenske narodne armije koji su se »borili za neprijatelja«);
 - da su počinili ratne zločine.

Zagreb sličnim argumentima odbija repatrijaciju.

- a) Šta, sa pravnog aspekta, mislite o ovim argumentima? (Cf. čl. 85, 119 (5) i 129 Konvencije III).
 - b) Kako biste se ponašali u ovom ćorsokaku da ste MKCK? Šta znači »repatrijacija« za pripadnike srpske manjine u Hrvatskoj koji su pre sukoba živeli u Zagrebu, koji su mobilisani u Jugoslovensku narodnu armiju, a koje je Hrvatska zarobila?
9. Bosna i Hercegovina je etnički podeljena između relativne manjine bosanskih muslimana (koji su smatrani nacionalnošću po imenu Muslimani u predhodnoj Jugoslaviji), Srba i Hrvata. Ona je u aprilu 1992. godine proglasila nezavisnost posle referenduma koji su Srbi bojkotovali, a na kome su Muslimani i Hrvati glasali u prilog nezavisnosti. Izbio je oružani sukob između (muslimanskih i hrvatskih) snaga lojalnih vladi, koje je podržavala Hrvatska, sa jedne strane i snaga bosanskih Srba koje su se protivile nezavisnosti Bosne i Hercegovine, koje je pomagala Jugoslovenska narodna armija, osobito njene jedinice koje su činili bosanski Srbi, sa druge strane.
- a) Kako biste kvalifikovali sukob u Bosni i Hercegovini: da li je to međunarodni ili nemeđunarodni oružani sukob? (Cf. zajednički čl. 2 i 3 Konvencija i čl. 1 i 2 Sporazuma br. 1? Da li učešće

Beograda (i Zagreba) menja vašu kvalifikaciju? Koji oblik spoljnog učesća može promeniti kvalifikaciju?

(Videti slučaj Tužilac v. Tadić i slučaj Tužilac v. Ivica Rajić)

- b) Da li biste kvalifikovali konflikt da ste humanitarna organizacija? Ako bi trebalo da pregovarate o *ad hoc* sporazumu strana o MHP koje se primenjuje, da li biste ga zasnovali na zajedničkom čl. 3 (3) Konvencija?
- c) Ko je zaštićeni civil u Bosni i Hercegovini prema Konvenciji IV? (Cf. čl. 4 Konvencije IV) Prema Sporazumu br. 1? (Cf. čl. 2.3 Sporazuma br. 1) Da li je prinudno raseljavanje bosanskih Muslimana iz Banja Luke, koju su držali Srbi, u Tuzlu, koju je držala vlada iz Sarajeva, protivpravno? (Cf. čl. 35 i 49 (1) Konvencije IV, čl. 17 Protokola II i čl. 2.3 Sporazuma br. 1) Da li je prinudna regrutacija Muslimana od strane bosanskih Srba protivpravna? Da li je prinudna regrutacija bosanskih Srba od strane vlade u Sarajevu protivpravna? (Cf. čl. 51 i 147 Konvencije IV) Kada je pravno dopušteno da vlada u Sarajevu prinudi srpsko stanovništvo Sarajeva da kopa rovove na liniji fronta? (Cf. čl. 40 i 51 Konvencije IV)

(Za tekst Sporazuma br. 1 videti str. 91)

10. Počev od kraja aprila 1992. godine i tokom celog sukoba, zaraćene strane tri etničke grupacije u Bosni i Hercegovini, ali u početku vlasti bosanskih Srba posebno, preduzimaju kampanju »etničkog čišćenja« prema civilima drugih etničkih grupa koji žive u oblastima pod njihovom kontrolom. Ponekad se sela naseljena pripadnicima druge etičke grupacije nediskriminatorsno bombarduju da bi se civili naveli na beg; muškarce često opkoljavaju i hapske kao »teroriste« i potencijalne borce, dok žene ponekad siluju i često, zajedno sa decom i starima, bilo u organizovanim transportima ili samostalno, šalju u oblasti pod kontrolom »njihove« etničke grupe. Svojina koja pripada ovim ljudima se sistematski pali ili sravnjuje sa zemljom i tako otklanja svaka nada prognanih porodica za povratak. U drugim slučajevima članovi druge etničke grupe jednostavno gube svoje poslove i lokalne vlasti i njihovi susedi ih uznemiravaju nenasilnim sredstvima dok ne uvide da im u oblasti u kojoj žive nema budućnosti i ne pobegnu. Nije uvek jasno da li su ove akte »etničkog čišćenja« planirale vlasti ili su to spontani akti lokalnog stanovništva u opštoj atmosferi međuetničke mržnje. U kasnijim fazama sukoba su izbili novi talasi etničkog čišćenja kao reakcija na ovu praksu, a glavni

protagonisti su oni koji su prisiljeni da pobjegnu iz svojih domova na teritorijama koje kontrolišu druge etničke grupe i da potraže sklonište na teritoriji koju kontrolišu njihova etnička grupa.

- a) Da li MHP u celini zabranjuje gorepomenutu praksu? Podjednako MHP međunarodnih i MHP nemeđunarodnih oružanih sukoba? (Cf. čl. 3 i 4 Konvencije III, čl. 3, 27, 32, 33, 35-43, 49, 52 i 53 Konvencije IV, čl. 48, 51, 52 i 75 Protokola I, čl. 4 i 17 Protokola II, čl. 23, 25 i 28 Haškog pravilnika)
 - b) Šta humanitarne organizacije mogu da urade protiv takve prakse? Da li mogu da organizuju odgovarajući transport i da pregovaraju o prelazu preko linija fronta za civile koji žele da odu pod pritiskom takve prakse? Da li to mogu da učine bar onda kada zainteresovani civili strahuju za svoje živote?
11. Šef delegacije MKCK u Sarajevu je maja 1992. godine ubijen u namernom napadu na konvoj Crvenog krsta sa kojim je putovao u Sarajevo. Budući da više nije u stanju da obezbedi dovoljnu zaštitu i pomoć žrtvama i da ne uspeva da pribavi od strana garancije za bezbednost, MKCK se povlači iz Bosne i Hercegovine.
- a) Da li MKCK može da se povuče iz zemlje koja je pogođena oružanim sukobom? (Cf. čl. 9 i 126 Konvencije III i čl. 10 i 143 Konvencije IV)
 - b) Da li humanitarna organizacija može da se povuče iz oblasti sukoba zato što je jedan od njenih službenika ubijen? Bar kada nisu ponuđene dovoljne bezbednosne garancije za ubuduće? Čak i ako strana koja je odgovorna za napad nije poznata? Nije li to neka vrsta kolektivnog kažnjavanja? Ne uzima li organizacija na taj način žrtve kao taoce protiv njihovih vlasti? Ne bi li organizacija mogla da pomogne bar nekim žrtvama bez bezbednosnih garancija? Da li to znači da je život jednog stranog humanitarnog radnika vredniji od života lokalne žrtve?
 - c) Da li humanitarna organizacija može da napusti oblast sukoba zato što se MHP tako eklatantno krši?
 - d) Da li humanitarna organizacija može da se povuče iz oblasti sukoba zato što nije u stanju da u dovoljnoj meri ispuni svoje ovlašćenje da štiti i pomaže žrtvama? Ako više ne može da pomogne lokalnom stanovništvu zbog toga što druga strana ne propušta njene konvoje koji dopremaju humanitarnu pomoć? Ako njeni poverljivi i javni koraci ne utiču na ponašanje strana? Ako njene posete zatvorenicima ne dovode do poboljšanja neprihvatljivih uslova zatočeništva? Nije li takvo povlačenje neka

vrsta kolektivnog kažnjavanja? Ne uzima li organizacija na taj način žrtve kao taoce protiv njihovih vlasti? Da li neutralna i nepristrasna humanitarna organizacija može da nastavi da deluje u sukobu ako samo jedna strana dopušta pristup žrtvama (»koje pripadaju« drugoj strani), dok druga strana odriče pristup?

12. Kada se u leto 1992. godine MKCK vraća u Bosnu i Hercegovinu konačno mu je dozvoljeno da poseti, posebno u logoru Manjača, veći broj (preživelih) ljudi koje su snage bosanskih Srba tu zatvorile tokom operacija etničkog čišćenja u istočnoj i centralnoj Bosni. Njegovi su delegati zatekli užasne uslove internacije i ozbiljno neuhranjene zarobljenike koji nisu mogli očekivati da će preživeti bosansku zimu, i prikupili veoma uznemirujuće optužbe o pogubljenjima po kratkom postupku. MKCK pokušava da međunarodnoj zajednici i javnom mnjenju skrene pažnju na ove činjenice, ali uspeva tek pošto su bosanski Srbi dopustili televizijskim ekipama da snime internirane na Manjači.

Značajnim naporima u pogledu pružanja pomoći i čestim posetama MKCK uspeva da uslove popravi, ali dolazi do zaključka da humanitarni problem može rešiti samo oslobađanje svih interniraca pre bosanske zime. Napore u pružanju pomoći onima koji su tamo boravili ometaju nasilne demonstracije lokalnog srpskog stanovništva sela oko logora Manjača koje trpi posledice međunarodnih sankcija protiv Srba i koje ne želi da dopusti prolaz konvojima. Tog 15. septembra 1992. godine 68 povređenih i bolesnih zatočenika je evakuisano u London da bi primilo medicinsku brigu. Zahvaljujući pritisku međunarodnog javnog mnjenja i stalnim pregovorima sa stranama, MKCK je uspeo da one 1. oktobra zakluče sporazum na bazi koga je do sredine novembra oslobođeno više od 1.300 zatočenika (925 su oslobodili bosanski Srbi, 357 bosanski Hrvati i 26 snage bosanske vlade). Prema sporazumu, oslobođeni zarobljenici mogli su u pojedinačnom intervjuu sa delegatima MKCK bez svedoka odabrati da li hoće da budu oslobođeni na nekom određenom mestu, da budu prebačeni u oblasti koje kontroliše njihova etnička grupa ili da budu prebačeni u izbeglički kamp u Hrvatskoj sa izgledom na (privremeno) raseljenje u inostranstvo. Pod uticajem onoga što su prošli i imajući u vidu opštu atmosferu »etničkog čišćenja«, praktično su svi koji su boravili na Manjači odabrali da napuste zemlju.

- a) Zašto su vlasti bosanskih Srba dozvolile pristup TV kamera na Manjaču? Nisu li su svetski mediji emitujući slike sa Manjače

pojačali strah među grupama etničkih manjina i tako doprineli »etničkom čišćenju«?

- b) Da li humanitarna organizacija treba da obezbedi hranu i sklonište zarobljenicima? Nije li to po MHP odgovornost vlasti koje su ih zatočile? Da li humanitarna organizacija treba da zatraži od vlasti koje su ih zatočile da oslobodi zatvorenike ako sa njima ne postupa humano?
- c) Može li humanitarna organizacija da distribuira pomoć lokalnom stanovništvu sela oko Manjače da bi ih privolela da propuste konvoje pomoći do Manjače? Da li to predstavlja primenu principa neutralnosti i nepristrasnosti Crvenog krsta ili je to slučaj čistog operativnog oportunitizma? Ne pristaje li humanitarna organizacija tako na ucenu? Kako biste ocenili situaciju da su bosanski Srbi tražili gorivo za grejanje (koje se, međutim, takođe može koristiti i za tenkove) – kao što su kasnije uspešno tražili od UNPROFOR-a?
- d) Da li je interniranje muškaraca između 16 i 60 godina starosti, koji su prošli vojnu obuku teritorijalne odbrane u bivšoj Jugoslaviji i koji su spremni da se pridruže snagama bosanske vlade nužno protivpravno? (*Cf.* čl. 4 i 21 Konvencije III i čl. 4, 42 i 78 Konvencije IV) Da li je MKCK mogao tražiti njihovo oslobađanje? Nije li MKCK posećivao internirane samo zbog brige za humano postupanje sa njima, ne mešajući se u razloge njihove internacije ili ne zahtevajući njihovo oslobađanje? Ne potvrđuju li mnogobrojni zahtevi za oslobađanje u svesti zainteresovanih strana (pogrešnu) ideju da ako dopuste MKCK pristup zatvorenicima onda ih moraju osloboditi ili razmeniti i tako jačaju tendenciju da se zarobljenici kriju od MKCK?
- e) Zar oslobađanje zarobljenika bosanskih Muslimana, čija je većina, razumljivo, odabrala transfer u inostranstvo, ne doprinosi »etničkom čišćenju«? Da li zatočnici treba da ostanu zatočeni, zbog njihove zaštite, dok ne mogu bezbedno da se vrate u svoje domove? Da li strana koja kontroliše teritoriju na koju su oslobođeni zarobljenici prebačeni ima obavezu da ih ne uključi (ponovo) u vojnu službu protiv strane koja ih je oslobodila? (*Cf.* čl. 117 Konvencije IV)
- f) Kako biste reagovali na tvrdnje strana (koje *prima facie* nisu sasvim besmislene) tokom pregovora o oslobađanju da su mnogi zarobljenici počinili ratne zločine?

13. Tokom čitavog sukoba Sarajevo je (praktično) okruženo snagama bosanskih Srba, ali ga vladine trupe brane. Neprekidno je pod vatrom artiljerije bosanskih Srba. Opstanak u životu stanovnika Sarajeva (ili, preciznije, njihova sposobnost da se ne predaju bosanskim Srbima) omogućavaju letovi sa humanitarnom pomoći UNPROFOR-a (koji je ponudio logistiku i delovao za račun UNHCR), koji su često prekidani posle napada bosanskih Srba ili nepoznatih snaga ili zbog toga što bezbednost nije bila garantovana.
- a) Da li je bilo pravno dopušteno bombardovati Sarajevo? (*Cf.* čl. 48 i 51 Protokola 1 i čl. 2.5 Sporazuma br. 1) Da li se vaša procena tog bombardovanja prema MHP menja pošto je Savet bezbednosti UN Sarajevo proglasio »bezbednom zonom« (kako je opisano *infra*, tačka 14)?
 - b) Da li je zaustavljanje konvoja pomoći za Sarajevo od strane bosanskih Srba protivpravno? (*Cf.* čl. 23 i 59 Konvencije IV, čl. 70 Protokola I i čl. 2.6 Sporazuma br. 1) Da li susedna Hrvatska i Savet bezbednosti (u slučaju embarga) imaju sličnu obavezu prema bosanskim Srbima? Koje uslove mogu bosanski Srbi postaviti za prelaz konvoja pomoći:
 - kontrola konvoja?
 - distribuiranje pomoći samo civilima?
 - distribuiranje pomoći i Srbima i bosanskim Muslimanima?
 - distribuiranje pomoći pod spoljnim nadzorom?
 - istovremeni pristanak snaga bosanske vlade da dopuste prolaz konvojima pomoći do oblasti pod kontrolom Srba?
 - oslobađanje zarobljenika do strane bosanske vlade?
 - poštovanje sporazuma o prestanku vatre od strane bosanskih Muslimana?
 - c) Šta su prednosti i nedostaci dostavljanja pomoći Sarajevu vazdušnim putem? Koje prednosti i rizike vidite za UNHCR obzirom na činjenicu da je vazdušni put pod punom operativnom odgovornošću UNPROFOR-a?
 - d) Koje su legitimne, a koje nelegitimne interese mogli imati bosanski Srbi da spreče isporuku pomoći Sarajevu?
 - e) Da li je bosanska vlada imala razloga da spreči isporuku pomoći Sarajevu?
14. Suočeni sa trajnom praksom »etničkog čišćenja« svih strana (ali sa bosanskim muslimanskim stanovništvom kao glavnim žrtvama),

pretnjama po život etničkog manjinskog stanovništva i prinudnim raseljavanjem velikih grupa stanovništva pri menjanju linije fronta, a kako se činilo da nijedna treća država nije spremna da pruži čak ni privremeni azil za sto hiljada bosanskih izbeglica, MKCK krajem 1992. godine sugerise ustanovljavanje zaštićenih zona kako bi se zaštitilo ugroženo stanovništvo. Koncept i lokacija zona treba da budu bazirani na sporazumu strana, ali UNPROFOR treba da obezbedi unutrašnju i spoljnu bezbednost takvih zona.

Rezolucijom 819 i 824 (1993) Savet bezbednosti 1993. godine ustanovljava bezbedne oblasti u i oko gradova Sarajevo, Tuzla, Žepa, Goražde i Srebrenica koje kontroliše bosanska vlada, zahtevajući trenutni prestanak neprijateljskih akata protiv ovih oblasti i povlačenje jedinica bosanskih Srba iz njihove okoline.

(Videti Slučaj, Bosna i Hercegovina, Stvaranje bezbednih zona 1992-1993.)

Nadgledanje je trebalo da vrše vojni posmatrači UN i strane su pozvane na potpunu saradnju sa UNPROFOR-om, ali UNPROFOR nije dobio jasno ovlašćenje da te oblasti brani, a rezolucije se na Glavu VII Povelje (koja dopušta upotrebu sile) pozivaju samo kada je reč o bezbednosti i slobodi kretanja UNPROFOR-a. Rezolucija Saveta bezbednosti 836 (1993) ide dalje ovlašćujući UNPROFOR da *»kada deluje u samoodbrani, preduzme neophodne mere, uključujući i upotrebu sile, kao odgovor na bombardovanje bezbednih oblasti bilo koje strane ...«*. Savet bezbednosti ne zahteva demilitarizaciju ovih oblasti, ali u Rezoluciji 836 (1993) odlučuje *»da proširi ... ovlašćenje UNPROFOR-a da bi mu omogućio ... da pomogne povlačenje vojnih ili paravojnih jedinica osim jedinica vlade Republike Bosne i Hercegovine ... «*

- a) Koji su humanitarni problemi naveli MKCK da predloži osnivanje zaštićenih zona i Savet bezbednosti UN da ustanovi bezbedne oblasti? Kako se MHP po pravilu suočava sa ovim problemima?
- b) Koji su specijalni razlozi a gde leže posebne opasnosti osnivanja bilo koje vrste bezbednih zona u situaciji »etničkog čišćenja« kao što je ona u Bosni i Hercegovini?
- c) Da li je MKCK sugerisao ustanovljavanje a Savet bezbednosti ustanovio neki od tipova zaštićenih zona koje predviđa MHP? Da li MHP predviđa međunarodni nadzor nad takvom zonom? Da li je ona kompatibilna sa MHP? Zašto je MKCK sugerisao međunarodnu vojnu zaštitu? Da li je Savet bezbednosti trebalo

da ovlasti UNPROFOR da brani ove oblasti? (Cf. e.g. čl. zajednički član 3 Konvencija, čl. 14 i 15 Konvencije IV i čl. 59 i 60 Protokola I)

- d) Da li je MKCK trebalo da sugeriše da se zaštićene zone demilitarizuju (od snaga bosanske vlade)? Da li duh MHP o zaštićenim zonama implicira taj uslov? Da li je taj uslov realističan? Da li je zona bez te demilitarizacije realistična? Mogu li snage bosanske vlade da ostanu u bezbednim oblastima koje je ustanovio Savet bezbednosti? Da li one, prema rezolucijama i MHP, mogu vršiti napade izvan bezbedne oblasti protiv snaga bosanskih Srba?
- e) Da li su zone otvorene za okupaciju protivničke strane? Da li je takav zahtev inherentan zaštićenim zonama po MHP? Da li je takav zahtev realističan?
- f) Da li predlog MKCK spada u *ius ad bellum* ili *ius in bello*? Da li on poštuje principe Crvenog krsta neutralnosti i nepristrasnosti? Zar on ne sugeriše upotrebu sile protiv jedne strane u sukobu? Šta je pravni osnov predloga MKCK?
- g) Koje su suštinske tačke razlikovanja bezbednih oblasti koje je ustanovio Savet bezbednosti i zaštićenih zona koje je sugerisao MKCK?
- h) Da li bezbedne oblasti koje je ustanovio Savet bezbednosti spadaju u *ius ad bellum* ili *ius in bello*? Da li je adekvatno opteretiti snage za održanje mira ovlašćenjem koje su dobile rezolucijama?
- i) Koji se elementi »bezbednih oblasti« koje su ustanovljene rezolucijama 819 i 824 pozivaju ili implementiraju *ius in bello*? Koji *ius ad bellum*?

15. Početkom 1993. godine ko-predsedavajući Međunarodne konferencije za bivšu Jugoslaviju S. Vens i Lord Owen predstavljaju mirovni plan za Bosnu i Hercegovinu (Vens-Ovenov plan) koji uključuje podelu Bosne na 10 nacionalno određenih kantona. Bosanski Hrvati su oduševljeni planom koji uvećava njihovu teritoriju, dok ga bosanski Srbi hladno odbijaju. Bosanski (muslimanski) predsednik je neodlučan. Bosanski Hrvati pokušavaju da ga u centralnoj Bosni sprovedu nasilno. Zahtevaju da se snage bosanske vlade povuku unutar granica kantona koji su im dodeljeni i da se ustanovi zajednička komanda snaga Hrvatskog vijeća obrane (HVO) i Vojske BH. HVO preti da će, u suprotnom, sam sprovesti Vens-Ovenov plan. Pošto je 16. aprila 1993. godine istekao rok, HVO izvodi koordinirani napad na dvanaestak sela u dolini Lašve

(koja po Vens-Ovenovom planu pripadaju hrvatskom kantonu). Trupe iz Hrvatske se nalaze na teritoriji koju kontroliše HVO, ali se ne bore u dolini Lašve. Hrvatska finansira, organizuje, snabdeva i oprema HVO.

- a) Da li između Bosne i Hercegovine i Hrvatske postoji međunarodni oružani sukob? Ako postoji, da li se MHP međunarodnih oružanih sukoba primenjuje i na borbe u dolini Lašve između HVO i snaga bosanske vlade? Da li delovi doline Lašve koji su potpali po kontrolu HVO tokom borbi predstavljaju okupirane teritorije prema MHP? Da li su bosanski muslimani koji ih naseljavaju zaštićena lica? Da li su i bosanski Hrvati koji žive u delovima doline Lašve koji su ostali pod kontrolom vlade takođe zaštićena lica? (Cf. čl. 2 i 4 Konvencije IV)
- b) Da li se Sporazum br. 1 primenjuje i na borbe u dolini Lašve?

16. U oblasti Bihaća, najzapadnijem delu Bosne i Hercegovine, koji gotovo isključivo naseljavaju bosanski Muslimani, gospodin Fikret Abdić, muslimanski biznismen i političar i njegovi sledbenici (uglavnom zaposleni u njegovoj industriji »Agrokomerc« blizu Velike Kladuše) nisu spremni da slede politiku bosanske vlade: oni traže autonomiju i ulaze u savez sa bosanskim Srbima i susednim hrvatskim Srbima. Sledi sukob između snaga bosanske vlade iz enklave u Bihaću i snaga koje ih okružuju: snaga bosanskih i hrvatskih Srba i gospodina Abdića. Godine 1995. ofanzivom hrvatskih snaga protiv hrvatskih Srba okončana je dvoipogodišnja opsada enklave Bihać. Kada bosanske snage potom preuzimaju Veliku Kladušu, sledbenici gospodina Abdića prelaze u susednu Hrvatsku, gde ih hrvatske vlasti zaustavljaju u Kupljenskom.

- a) Kako kvalifikujete ovaj sukob po MHP? Koji se instrumenti MHP primenjuju (uzimajući u obzir da je Bosna i Hercegovina strana ugovornica svih instrumenata MHP)? (Cf. e.g. zajednički član čl. 3 Konvencija i čl. 1 Protokola II)
- b) Da li se na ovaj sukob primenjuje Sporazum br. 1?
- c) Da li bosanske vlasti mogu kazniti sledbenike gospodina Abdića samo zbog činjenice da su učestvovali u pobuni, čak i ako poštuju MHP?
- d) Da li hrvatske vlasti imaju obavezu da sledbenike gospodina Abdića puste u Hrvatsku?
- e) Mogu li hrvatske vlasti prinudno da prebace ova lica nazad iz Kupljenskog u Bosnu i Hercegovinu?

- f) Mogu li hrvatske vlasti da uskrate svaku pomoć pri ulasku u logor Kupljensko da bi njegove stanovnike prebacili nazad u Bosnu i Hercegovinu?

17. Posle mnogo publikovanih i verodostojnih izveštaja medija, različitih organizacija za ljudska prava i predstavnika međunarodne zajednice o zločinima koji su počinjeni pod okriljem prakse »etničkog čišćenja«, uključujući silovanja koja su navodno činjena sistematski i kao politika, posebno od strane snaga bosanskih Srba, međunarodno javno mnjenje i međunarodna zajednica insistiraju na kažnjavanju odgovornih za tako teška kršenja MHP i međunarodnog prava ljudskih prava. Posebno usled indignacije nad silovanjima, postaju poželjni posebni instrumenti protiv takve prakse i kaže se da savremeno MHP ne zabranjuje u dovoljnoj meri takvu praksu. Kao prvo, Savet bezbednosti UN Rezolucijom 780 (1992) formira Komisiju eksperata da istraži navodna kršenja. Ona kasnije objavljuje veoma opširan izveštaj, ali Savet bezbednosti 25. maja 1993. godine ide dalje i Rezolucijom 827 (1993), delujući po osnovu Glave VII Povelje UN, osniva »Međunarodni tribunal za gonjenje lica koja su odgovorna za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije posle 1991« (MKTJ) u Hagu. MKTJ je ovlašćen da kažnjava teška kršenja Ženevskih konvencija, kršenje zakona i običaja rata, genocid i zločine protiv čovečnosti. On ima konkurentnu nadležnost u odnosu na nacionalne sudove, ali i primat nad njima kada tako odluči. Sve države treba da sarađuju sa MKTJ.

(Videti Statut MKTJ)

- a) Zašto su mediji, javno mnjenje i Savet bezbednosti tako snažno reagovali na povrede MHP u bivšoj Jugoslaviji? Zato što su teže od povreda počinjenih u Kambodži, Avganistanu, Zairu, Liberiji ili Čečeniji? Zato što su šire zastupljene i sistematske? Zato što su mediji imali pristup? Zato što se na njih gledalo kao na nešto što je počinila strana viđena kao agresor? Zato što međunarodna zajednica nije spremna da prekine rat? Zato što se to dešava u Evropi? Zato što su žrtve bele boje kože?
- b) Da li MHP međunarodnih oružanih sukoba zabranjuje silovanje? MHP nemeđunarodnih oružanih sukoba? Da li je to teško kršenje MHP? Ratni zločin? Čak i u nemeđunarodnim oružanim sukobima? Da li uopšte ima teškog kršenja MHP u nemeđunarodnim oružanim sukobima? Ako se primenjuje pravo međuna-

rodnih oružanih sukoba, da li silovanje bosanske Muslimanke od strane vojnika bosanskog Srbina teška povreda? Da li je silovanje bosanske Srпкиnje od strane vojnika bosanske vlade teška povreda? (Cf. čl. 147 Konvencije IV, čl. 85.5 Protokola I i čl. 5 Sporazuma br. 1)

- c) Ko je u obavezi da goni lica koja su počinila teška kršenja u Bosni i Hercegovini? (Cf. čl. 146 Konvencije IV i čl. 5 Sporazuma 1) Da li MHP predviđa mogućnost gonjenja ratnih zločinaca pred međunarodnim sudom? Da li je gonjenje ratnih zločinaca pred međunarodnim tribunalom i konkurentna nadležnost međunarodnog tribunala kompatibilna sa obavezom država po MHP da tragaju za ratnim zločincima i da ih krivično gone? (Cf. čl. 49/50/129/146 četiri Ženevske konvencije)
- d) Da li će MKTJ morati da kvalifikuje sukob pri vršenju svog ovlašćenja?
- e) Da li različiti oružani sukobi u bivšoj Jugoslaviji, čak i oni koji su isključivo unutrašnjeg karaktera, predstavljaju pretnju miru (koja opravdava mere po Glavi VII Povelje UN)? Da li je osnivanje tribunala za kažnjavanje prekršaja MHP odgovarajuća mera da se ta pretnja obustavi? Možemo li sada da kažemo da li je on doprineo ponovnom uspostavljanju mira u bivšoj Jugoslaviji? Da li je to (krajnji rezultat) zaista bitno? Nije li gonjenje (bivših) lidera otežalo mir i pomirenje? Ili sama kršenja MHP prete miru (opravdavajući mere po Glavi VII Povelje UN)? Čak i u nemeđunarodnim oružanim sukobima? Da li se isto može reći za masovna kršenja međunarodnog prava ljudskih prava izvan oružanog sukoba?
- f) Da li Savet bezbednosti UN može da osnuje tribunal? Da li je takav tribunal nezavisan? Da li je to »sud osnovan putem prava«? Da li se samo stvaranje tribunala koji je nadležan da sudi za dela počinjena pre no što je osnovan predstavlja kršenje zabrane (MHP i međunarodnog prava ljudskih prava) retroaktivnog krivičnog zakonodavstva? Kako je, osim rezolucijom Saveta bezbednosti, MKTJ mogao biti formiran? Šta su prednosti i nedostaci tih drugih metoda?
- g) Da li je osnivanje Međunarodnog tribunala samo za bivšu Jugoslaviju kredibilna mera da se unapredi poštovanje MHP? Bar ako je Savet bezbednosti voljan da osnuje i druge tribunale u sličnim, budućim slučajevima? Da li je razumno očekivati da Savet bezbednosti osnuje slične tribunale u svim sličnim slučajevima? Da li je razumno očekivati da će države koje imaju

pravo veta u Savetu bezbednosti prihvatiti nadležnost Međunarodnog krivičnog suda koji sam utvrđuje kada je nadležan da kažnjava zločine kao što su ratni zločini? Da li iko može da zamisli tribunal koji nije nadležan da odluči kada je nadležan?

- h) Da li, prema MHP i Statutu, MKTJ oslobađa države obaveze da traže i kažnjavaju ratne zločince?
- i) Da li Statut MKTJ predstavlja krivično zakonodavstvo ili prosto predviđa pravila o nadležnosti MKTJ? Čak i kada se primenjuje na nemeđunarodne oružane sukobe?
- j) Da li možete da zamislite zašto Statut ne pominje teška kršenja iz Protokola I? Da li postoji bilo koje moguće opravdanje tog propuštanja, uzimajući u obzir da su bivša Jugoslavija i sve države sukcesori bivše Jugoslavije strane ugovornice Protokola I i da su strane u sukobima preuzele obavezu da poštuju veliki deo Protokola nezavisno od kvalifikacije konflikta?
(Cf. Memorandum o razumevanju i Sporazum br. 1, videti Posebni sporazum i strana u sukobima)
Kako MKTJ ipak može da sudi za teška kršenja Protokola I?
- k) Da li MKCK ima pravo da poseti optuženog zatvorenika MKTJ? Da li mu presuda mora biti saopštena kao *de facto* substituentu sile zaštitnice? (Cf. čl. 10 (3) Konvencije I i II, čl. 10 (3), 107 i 126 Konvencije III i čl. 11 (3), 30, 74 i 143 Konvencije IV i čl. 5 (4) Protokola I) Da li biste vi pokušali da posetite ratnog zločinca da ste na mestu MKCK?
- l) Da li oni zatvorenici koji se nalaze pod vlašću MKTJ (tokom suđenja ili pošto su osuđeni) gube status zaštićenih civila ili ratnih zarobljenika po MHP ako su taj status imali pre zarobljavanja u bivšoj Jugoslaviji? Da li je u skladu sa pravom deportovati civila koji je uhapšen u bivšoj Jugoslaviji u Hag da bi mu bilo suđeno? (Cf. čl. 85 Konvencije III, čl. 49 i 76 (1) Konvencije IV i čl. 44 (2) Protokola I)
- m) Da li slabi kredibilitet MHP ako MKTJ nije u stanju da zatvori glavne prekršioce MHP u bivšoj Jugoslaviji? Da li optužnice MKTJ imaju neki uticaj čak i ako države ne izvršavaju nalog za hapšenje?

18. Tokom čitavog sukoba u Bosni i Hercegovini vojnici padaju u ruke neprijateljske strane, a civile muškarce sakupljaju u talasima »etničkog čišćenja« ili da bi povećali broj lica za razmenu. Njih generalno drže zajedno; MKCK često ima pristup tim licima u u stanju je da ih

registruje. Strane od početka konflikta brzo osnivaju »komisije za razmenu«, koje sačinjavaju liste – ili koriste liste koje je MKCK obezbedio – svih raspoloživih zarobljenika da bi trgovale sa protivničkim snagama; u mnogim slučajevima civili se hapse isključivo u cilju razmene; ponekad ih oslobađaju da bi impresionirali slavne međunarodne ličnosti koje planiraju da posete region i zahtevaju akt dobre volje. Ponekad se zarobljenicima čak trgovalo za gorivo ili alkohol. Delom zbog dužine sukoba i mešanja civila i boraca među zarobljenicima, humanitarne organizacije su često prisutne na ovim pregovorima, olakšavaju zaključenje »poslova« i nastoje da obezbede minimum humanitarnog tretmana tokom takve razmene. I MKCK je spreman da prisustvuje razmenama ako se poštuju neki uslovi poštovanja zarobljenih i ako je organizaciji dopušteno da intervjuiše zatvorenike nasamo da bi obezbedila da strane poštuju njihov izbor daljeg odredišta.

- a) Koje od pomenutih kategorija zatvorenika mogu biti internirani po MHP? Kada moraju biti oslobođeni? Da li je za MHP prihvatljiva razmena zarobljenika koje treba osloboditi? Razmena zarobljenika koje ne treba osloboditi? (*Cf.* čl. 118 Konvencije III, čl. 37, 41-43, 76, 78 i 132 Konvencije IV i čl. 85 (4) (b) Protokola I)
- b) Koji su, sa humanitarnog i moralnog gledišta, prednosti i nedostaci razmena zarobljenika? Ako dve strane razmene sve (poznate) zarobljenike (određene kategorije)? Ako razmene zarobljenike »jedan za jedan«? Kako se može izbeći opasnost sakupljanja lica samo u cilju razmene? Da li skriveni ili neregistrovani zarobljenici imaju veću ili manju »vrednost« na »tržištu«?
- c) Da li humanitarne organizacije treba da budu prisutne tokom pregovora? Tokom samih razmena? Šta su prednosti i nedostaci njihovog prisustva? Koji minimalni uslovi treba da budu ispunjeni pre nego što humanitarna organizacija ili predstavnici međunarodne zajednice prihvate da organizuju, kontrolišu ili nadgledaju razmene?
- d) Koji su razlozi MKCK da registruje zarobljenike koje poseti? Da li spiskove koje sačini posle registracije treba da prosledi vlastima koje ih drže? Suprotnoj strani? Čak i povodom pregovora o razmeni? Da li MHP to predviđa? Postoje li izuzeci? Da li takvi spiskovi smanjuju opasnost od uzimanja lica samo zbog razmene? Zar prosleđivanje suprotnoj strani ne podstiče stranu koja ih drži da od MKCK sakrije zarobljenike koje ne želi da razmeni? (*Cf.* čl. 122 i 123 Konvencije III i čl. 137 i 140 Konvencije IV)

19. U leto 1995. godine Sarajevu su ponovo potpuno uskraćene vitalne namirnice i ponovo je pod snažnom vatrom bosanskih Srba, koje još jednom krše pravila o zoni isključenja teškog naoružanja koju je ustanovio Savet bezbednosti UN u februaru 1994. godine. Ali ovaj put, pošto je ultimatum UN ignorisan, NATO odgovara vazдушnim udarima na skladišta municije bosanskih Srba u oblasti Pala. Snage bosanskih Srba odgovaraju hapšenjem oko 350 vojnih posmatrača UN i osoblja UNPROFOR-a stacioniranih na teritoriji pod njihovom kontrolom. Neka od tih lica drže u ili blizu mogućih vojnih objekata. Delegati MKCK dobijaju pristup samo nekima od njih i vojnicima bosanskih Srba koje je zarobio UNPROFOR pri pokušaju da napadnu jednu UNPROFOR-ovu postaju. Osoblje UN je konačno oslobođeno posle dugih pregovora.

Posle novog granatiranja pijace u Sarajevu, združene britansko-francuske snage za brzo dejstvo su smeštene na planinu Igman kako bi silom obezbedile pristup konvojima humanitarne pomoći do Sarajeva, a NATO pokreće vazdušne napade na komunikacijske postaje, skladišta oružja, fabrike oružja i strateške mostove bosanskih Srba. Pogoden je i rezervoar vode, a trudnu majku su ranile krhotine stakla sa prozora bolnice koje je puklo usled udarca koji je prouzrokovalo bombardovanje jednog od gorepomenutih ciljeva. Dva francuska pilota NATO koji su morali da napuste svoj vojni avion padobranima pošto su ga pogodile snage bosanskih Srba zarobljavaju snage bosanskih Srba.

- a) Da li se MHP primenjuje i na vazdušne napade NATO? Iako se njima samo nameću rezolucije Saveta bezbednosti i deluje u samoodbrani stanovnika Sarajeva? Da li se primenjuje MHP međunarodnih oružanih sukoba ili MHP nemeđunarodnih oružanih sukoba? (Cf. zajednički čl. 2 četiri Ženevske konvencije i para. 5 Preambule i čl. 1 Protokola I) Da li su svi pomenuti udari NATO u skladu sa MHP? Čak i kada je oštećen rezervoar vode i povređena trudna majka? (Cf. čl. 51, 56 i 57 Protokola I) Zar MHP posebno ne štiti bolnice i trudne majke? (Cf. čl. 16 i 18 Konvencije IV)
- b) Da li su UN strana ugovornica Konvencija i Protokola? Da li je moguće pojmiti UN kao jednu stranu u međunarodnom oružanom sukobu u smislu zajedničkog člana 2 Konvencija? Da li se snage UN mogu, u pogledu primene MHP, smatrati oružanim snagama država koje daju trupe za ove snage (a koje su strane ugovornice Konvencija) i da li se bilo koji neprijateljski akti mogu

smatrati oružanim sukobom između tih država i strane koja je odgovorna za suprotstavljene snage?

- c) Da li su pripadnici UNPROFOR koje su lišile slobode snage bosanskih Srba ratni zarobljenici ili taoci? (Cf. čl. 4 Konvencije III i čl. 4 i 34 Konvencije) Da li oni mogu biti lišeni slobode? Da li se oni smeju držati unutar vojnog cilja? (Cf. čl. 22 Konvencije III i čl. 28 Konvencije IV) Da li MKCK ima pravo da ih poseti? Čak i ako oni nisu ratni zarobljenici? Ako su taoci? Ako se MHP ne primenjuje? Ako se primenjuje MHP nemeđunarodnih oružanih sukoba? Da li oni moraju biti oslobođeni? Kada? Zašto bi se UN protivile kvalifikovanju njegovog osoblja kao ratnih zarobljenika?
- d) Da li su vojnici bosanski Srbi koje je UNPROFOR zarobio ratni zarobljenici? Čak i ako ih je UNPROFOR zarobio u samoodbrani?
- e) Da li obaranje francuskog NATO aviona predstavlja povredu MHP? Da li vojnici bosanskih Srba koji su ga oborili mogu biti kažnjeni zbog tog napada?
- f) Da li su francuski piloti koje su zatvorile snage bosanskih Srba ratni zarobljenici, »UN eksperti u misiji« (zaštićeni relevantnom multilateralnom konvencijom) ili taoci? (Cf. čl. 4 Konvencije III i čl. 4 i 34 Konvencije IV) Da li Francuska učestvuje u međunarodnom oružanom sukobu protiv bosanskih Srba?
- g) Da li francuski piloti mogu biti lišeni slobode? Da li MKCK ima pravo da ih poseti? Da li oni mogu biti oslobođeni? Kada? Zašto bi se Francuska protivila njihovom kvalifikovanju kao ratnih zarobljenika? Da ste Vi bili na mestu francuskih pilota, da li biste više voleli da vas tretiraju kao ratnog zarobljenika po Konvenciji III ili da dobijete zaštitu prema Konvenciji UN o bezbednosti osoblja UN i pratećeg osoblja, prema kojoj je zločin napasti osoblje UN i koja zabranjuje lišavanje slobode ovog osoblja? Šta su prednosti a šta nedostaci obe opcije sa stanovišta postupanja prema Vama, repatrijacije i šanse da Vaš status prihvati i poštuje neprijatelj?

20. Od 1992. godine Srebrenica i njena okolina, sa gotovo 40.000 stanovnika i raseljenih lica predstavlja enklavu koju drže snage bosanske vlade, koju okružuju i redovno napadaju snage bosanskih Srba (ali i iz koje se, takođe, ponekad napada). Godine 1993. Savet bezbednosti UN proglašava Srebrenicu »zonom bezbednosti«, ali ona nije demilitarizovana, i dalje je podvrgnuta nediskriminatornim napadima i u nju dolazi samo

nedovoljna pomoć. Prisutno je samo oko 300 stranaca, pretežno Holanđana, pripadnika mirovnih snaga UNPROFOR. Međunarodne humanitarne organizacije nisu ustanovile trajno strano prisustvo ili su ga ukinule jer nisu bile u prilici da razviju ozbiljne aktivnosti pomoći ili zaštite. Tokom mirovnih pregovora u leto 1995. godine pojavila se tendencija da se Bosna i Hercegovina podeli na srpski entitet na severu i istoku i na hrvatsko-muslimanski entitet na zapadu i u centralnom delu. Srebrenica se nalazi na istoku.

U julu 1995. godine vojni pritisak na Srebrenicu je prerastao u celovitu ofanzivu sa tenkovima i nediskriminatorskim artiljerijskim bombardovanjem. Uprkos zahtevima snaga bosanske vlade (koji su, takođe, poprimali oblik pretnji, uzimanja talaca i napada na snage očuvanja mira), holandski bataljon UNPROFOR-a odbija da odgovori na ofanzivu bosanskih Srba na Srebrenicu. Tek 11. jula, kada je Srebrenica praktično već pala, vojni avioni SAD uništavaju jedan tenk bosanskih Srba izvan Srebrenice.

Srebrenicu napušta 12.000 – 15.000 ljudi, mnogi od njih sa svojim oružjem, kroz šume prema teritoriji koju kontroliše bosanska vlada. Bar 5.000 od njih nikada ne stiže tamo, već ginu u napadima bosanskih Srba na kolonu, napadima kojih ima i pošto su se ova lica predala. Neki od njih su, u očajanju, izvršili samoubistvo.

Srebrenica pada 12. jula. Blizu 26.000 ljudi, žena i dece pokušava da nađe utočište u bazi UNPROFOR-a u Potočarima. Ali tu snage bosanskih Srba opkoljavaju žene i decu i šalju ih autobusima prema liniji fronta, koju oni, onako iscrpljeni, često treba da pređu peške i tokom borbenih dejstava. Snage bosanskih Srba izdvajaju od žena i dece više od 3.000 mladića i ljudi vojnog uzrasta i hapse ih, pred očima holandskih vojnika UNPROFOR-a, navodno da bi proverili da li su počinili ratne zločine. Tek neki od njih koji su ranjeni i koje kasnije posećuje MKCK i oni kojima uspeva da pobegnu i izveste o pogubljenju ostalih, su uopšte ponovo viđeni.

MKCK, kome snage bosanskih Srba ne dopuštaju da prisustvuje ovim događajima, usredsređuje se na prihvatanje raseljenih lica na teritoriji koju kontroliše bosanska vlada i na beleženje imena nestalih muškaraca po prijavama njihovih porodica. MKCK procenjuje da preko 3.000 ljudi uhapšenih u Potočarima mora biti u zatočeništvu bosanskih Srba i preduzima sve moguće korake kod bosanskih Srba da bi dobio pristup tim zatvorenicima, kako bi pratio uslove njihovog zatočeništva, registro-

vao ih i obavestio zabrinute porodice. No, vlasti bosanskih Srba daju neodređene odgovore i koriste taktiku odlaganja, kao što su činile sve strane tokom sukoba. Kada je, krajem jula, MKCK konačno dobio pristup zatvorima bosanskih Srba, našao je samo malobrojne zatvorenike iz Srebrenice. Međutim, MKCK ne gubi nadu da su drugi tajno zatočeni i nastavlja sa pritiskom na vlasti bosanskih Srba da se dopusti pristup. Tek pošto je, posle Dejtonskog mirovnog sporazuma, bio u situaciji da vidi sve zatvorenike u Bosni i Hercegovini, MKCK dolazi do zaključka da je ogromna većina (u odnosu na juli 1997. godine) više od 7.000 nestalih lica iz Srebrenice ubijena, uglavnom pošto je uhapšena ili zarobljena.

- a) Da li je trebalo da humanitarne organizacije održe strano prisustvo u Srebrenici, čak i ako aktivnosti koje su bile u stanju da razviju nisu opravdavale takvo prisustvo? Ako ni zbog čega drugog, ono zbog »pasivne zaštite« stanovništva i da bi pokazale stanovništvu da nije zaboravljeno? Da li je takva »pasivna zaštita« delotvorna?
- b) Kako je Savet bezbednosti mogao da izbegne smrt 7.000 stanovnika Srebrenice? Neproglašavanjem Srebrenice zonom bezbednosti? Njenom demilitarizacijom? Izmenom mandata UNPROFOR? Drastičnim povećanjem broja osoblja UNPROFOR stacioniranih u Srebrenici? Da li je mogao izbeći masakr a da ne izbegne pad Srebrenice? Kako je trebalo da odgovori na pad da bi izbegao masakr?
- c) Da li je MHP zakazalo u Srebrenici? Šta bi predstavljalo dokaz da je delovalo? Da li slučaj Srebrenice pokazuje granice MHP i da za neke slučajeve nepoštovanja *ius in bello* samo *ius ad bellum* ima rešenje?
- d) Kako je trebalo da holandske snage za očuvanje mira reaguju na izdvajanje žena i dece na jednu i muškaraca na drugu stranu i na hapšenje ovih drugih? Da li je to bila povreda MHP?
- e) Kako su humanitarne organizacije i organizacije za zaštitu ljudskih prava mogle da odgovore na vesti o padu Srebrenice da bi se masakr izbegao? Posebno ako su njihove analize stanja upućivale na zaključak da će snage bosanskih Srba pogubiti svakog bosanskog Muslimana koga zarobe?
- f) Da li je reakcija MKCK na događaje u Srebrenici pogrešna? Šta je on mogao da učini ako je tačno analizirao stanje i došao do zaključka da snage bosanskih Srba ubijaju svakog bosanskog Muslimana koga uhapsu? Da li je MKCK trebalo bar da napusti svoje usmerenje kada su pribavljeni prvi navodi o masakru od preživelih? Da li bi to pomoglo nekoj od žrtava sukoba?

21. Posle vazdušnih napada NATO i uspešnih vojnih ofanziva snaga hrvatske i bosanske vlade u hrvatskoj Krajini i zapadnoj i centralnoj Bosni, međunarodna zajednica, predvođena SAD, uverava strane u sukobu da 5. oktobra 1995. godine potpišu ugovor o prekidu vatre i, posle značajnog pritiska i iscrpljujućih pregovora sa predsednicima Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije (potonja dva predsednika su predstavljala i bosanske Hrvate i Srbe) postignut je 21. novembra Dejtonski mirovni ugovor u Dejtonu, Ohajo, koji je potpisan 14. decembra u Parizu. Vojne aspekte sporazuma trebalo je da sprovede IFOR, međunarodne snage za izvršenje predvođene NATO-m, sa ovlašćenima i ljudstvom daleko većim od UNPROFOR, i mandatom koji im nedvosmisleno dopušta da upotrebe silu pri sprovođenju Sporazuma.

Jedna od najznačajnijih humanitarnih stavki za one koji su imali da sprovedu mirovni ugovor bilo je oslobađanje svih zatvorenika. Aneks 1A Dejtonskog sporazuma o vojnim aspektima mirovnog rešenja sadrži član IX o »Razmeni zatvorenika«, koji strane obavezuje da oslobode i prebace sve zatvorenike u skladu sa MHP do 19. januara 1996. godine. One su bile u obavezi da sprovedu plan koji je u te svrhe imao da sačini MKCK i da sa njim sarađuju u celini. Strane su morale da obezbede potpune spiskove svih zatvorenika koje drže i da obezbede potpuni i nesmetani pristup ne samo svim mestima gde drže zatvorenike, već i svim zatvorenicima kroz pojedinačne razgovore najmanje 48 sati pre no što on ili ona budu oslobođeni u cilju sprovođenja i nadgledanja plana, uključujući i dalju destinaciju svakog zatvorenika. Nezavisno od te obaveze, »svaka strana će postupiti prema bilo kojoj naredbi ili zahtevu Međunarodnog tribunala za bivšu Jugoslaviju o hapšenju, zatvaranju, predaji ili pristupu licima koja bi inače bila oslobođena i prebačena prema ovom članu da nije optužena za povrede koje su u nadležnosti tog Tribunala. Svaka strana mora da pritvori lica na koje se osnovano sumnja za te povrede dovoljno dugo da bi se mogle obaviti odgovarajuće konsultacije sa zvaničnicima Tribunala.«

Uprkos ovoj obavezi strana, proces je trajao mnogo duže od ugovorenog vremenskog okvira, a dodatno ga je otežavala i nespremnost strana da prekinu praksu razmene zatvorenika i nastavljanje pregovora na lokalnom nivou. Uz to, bosanska vlada se protivila opštem oslobađanju u ime toga da još uvek nije osvetljena sudbina na hiljade ljudi koji su nestali posle pada Srebrenice. Tokom celog ovog procesa, delegati MKCK posećuju i registruju nove zatvorenike koje drže sve strane, for-

miraju sveobuhvatno viđenje o stanju zatvorenih u Bosni i Hercegovini, ustanovljavaju sopstvene spiskove i sprovode pojedinačne razgovore. Oko 900 zatvorenika, koje su strane prijavile MKCK, biva oslobođeno u januaru, unutar utvrđenog roka. MKCK je, međutim, potom primoran da pokrene fazu intenzivnog diplomatskog pritiska da bi se postiglo oslobađanje preostalih zatvorenika, time što obaveštava političke i vojne predstavnike međunarodne zajednice, uključujući predstavnike IFOR, NATO i SAD, da strane nisu u celini izvršile svoje obaveze. Za zatvorenike koji se i dalje nalaze iza rešetaka strane koje ih drže u zatočeništvu saopštavaju da ih drže zbog toga što su osumnjičeni za ratne zločine, iako u većini slučajeva MKCK ne zna ni za kakav postupak protiv njih ni na nacionalnom nivou, ni pred MKTJ. Napredak je, konačno, postignut na ministarskom sastanku u Moskvi 23. marta 1996. godine, na kome Predsednik MKCK i Visoki predstavnik (međunarodne zajednice, mesto ustanovljeno Dejtonskim mirovnim sporazumom za nadgledanje civilnih aspekata sprovođenja sporazuma) pitanje oslobađanja zatvorenika izričito stavljaju na dnevni red. Međunarodna zajednica nije spremna da garantuje novac za obnovu Bosne i Hercegovine pre nego što taj važan aspekt Dejtonskog sporazuma bude ostvaren. Rezultati su gotovo trenutni. Konačno, 5. aprila strane postižu sporazum da će preostale zatvorenike za koje ne postoje ozbiljni dokazi o ratnim zločinima osloboditi odmah, dok će tužbe za ratne zločine proveriti MKTJ. To je i ostvareno.

- a) Da li čl. IX Aneksa 1-A, imajući u obzir njegov naslov »razmena zatvorenika«, predviđa jednostranu obavezu oslobađanja zatvorenika? Da li je ta obaveza, prema MHP, jednostrana ili da li se može usloviti reciprocitetom? Može li Dejtonski sporazum odstupiti od MHP uslovljavanjem obaveze reciprocitetom? (Cf. čl. 6 i 118 Konvencije III, čl. 7 i 133 Konvencije IV i čl. 2.3 (2) Sporazuma br. 1)
- b) Da li čl. IX prevazilazi obaveze koje propisuje MHP? (Cf. čl. 118, 122, 123 i 126 Konvencije III i čl. 133, 134, 137, 138, 140 i 143 Konvencije IV.)
- c) Da li je čl. IX u skladu sa obavezama koje MHP predviđa u slučaju teških povreda? Da li strana treba da oslobodi nekog zatvorenika koji je osumnjičen za ratne zločine, a čije hapšenje, zatvaranje, izručivanje ili pristup tom licu po završetku »vremena za konsultacije« iz čl. IX (1) MKTJ ne zahteva? Da li, po MHP, strana može da oslobodi takvo lice? Da li je potonji sporazum strana, zaključen u Rimu, po kome ni jedno lice ne sme biti zadržano ili uhapšeno pod optužbom za ratne zločine,

sem ako to odobri MKTJ, u skladu sa MHP? Možete li da zamislite zašto su SAD vršile pritisak na strane da zakluče takav sporazum? (Cf. čl. 118, 119 (5) i 129-131 Konvencije III i čl. 133 i 146-148 Konvencije IV.)

- d) Zbog čega je MKCK odbio da veže oslobađanje zatvorenika za problem nestalih lica? Nije li nestalo lice za koga postoji svedočenje da ga je neprijatelj zatvorio ili koga je MKCK jednom posetio zarobljenik koga po MHP treba osloboditi?
- e) Koji su to rizici koji nastaju za humanitarne organizacije kao što je MKCK kada postigne uspeh u takvoj humanitarnoj operaciji kao što je oslobađanje svih zatvorenika (što, takođe, predstavlja sprovođenje MHP) samo zahvaljujući velikom međunarodnom političkom, ekonomskom i čak vojnom pritisku? I, posebno, ako je taj pritisak pretežno usmeren na jednu stranu? Da li je to u skladu sa principom neutralnosti i nepristrasnosti Crvenog krsta? Da li je MKCK mogao da izbegne da konstantno informiše međunarodnu zajednicu o (razmerama) neizvršenja obaveza svake od strana? Da li je MKCK mogao da nastavi sa svojim tradicionalnim dvostranim i poverljivim pristupom sa svakom od strana ponaosob?

22. Porodice su, i po okončanju sukoba u Bosni i Hercegovini, i dalje prijavljivale oko 20.000 lica čija je sudbina bila nepoznata (među njima, po podacima iz jula 1997, 16.152 bosanskih Muslimana, (uključujući 7.000 iz Srebrenice), 2.331 bosanskih Srba i 621 bosanskih Hrvata). Član V Aneksa 7 Dejtonskog mirovnog sporazuma propisuje: "Strane će obezbediti informacije preko mehanizama traganja MKCK o svim nestalim osobama. Strane će takođe u potpunosti saradnjivati sa MKCK u njegovim naporima da odredi identitete, boravište i sudbinu nestalih". Čl. IX (2) njegovog već pomenutog Aneksa 1A nadalje obavezuje strane da "u okviru međusobno dogovorenog vremenskog perioda" stave jedna drugoj na raspolaganje spiskove pogrebnog osoblja, pristup individualnim i masovnim grobnicama "radi ograničene svrhe pristupa takvim grobovima kako bi preuzela tela mrtvih vojnih i civilnih lica te strane uključujući tu i mrtve zarobljenike".

Na osnovu toga MKCK predlaže bivšim zaraćenim stranama da osnuju Radnu grupu za proces traganja za licima nestalim u vezi sa sukobom na teritoriji Bosne i Hercegovine – komplikovan naziv koji odražava prirodu političkih pregovora koji su doveli do osnivanja ovog tela. I dok sam predlog odobravaju, strane se upuštaju u beskonačna prepucavanja o tekstu Pravilnika o procedurama i Dokumenta o ključnim stavkama, čije je nacрте

sačinio MKCK. Bilo kako bilo, Radna grupa, kojom predsedava MKCK, sastaje se deset puta tokom 1996. godine u prisustvu predstavnika drugih međunarodnih institucija koje su uključene, predstavnika Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije. Većina zahteva za traženje koje su podnele porodice predata je, tokom zasedanja Radne grupe, strani koja je za njih odgovorna (16.000 bosanskim Srbima, 1.700 bosanskim Muslimanima i 1.200 bosanskim Hrvatima). Radna grupa usvaja pravilo po kome se zahtevi za traženje, kao i odgovori koje je strana pozvana da pruži, ne razmenjuju samo dvostrano između porodica i zainteresovane strane posredstvom MKCK, već se dostavljaju i svim članovima Radne grupe, što će reći svim ranije neprijateljskim stranama i Visokom predstavniku. Takav postupak je do kraja 1996. godine omogućio rasvetljavanje sudbine oko 1.000 lica čiji su nestanak prijavile njihove porodice.

- a) Koji elementi delovanja MKCK u traženju nestalih lica u Bosni i Hercegovini izlaze iz okvira MHP? Da li, po MHP, strane u međunarodnom oružanom sukobu imaju obavezu da po završetku sukoba:
- tragaju za osobama čiji je nestanak prijavila protivnička strana?
 - pruže sve informacije o sudbini tih lica kojima raspolažu?
 - identifikuju posmrtno ostatke lica za koje se mora pretpostaviti da su pripadala protivničkoj strani?
 - da utvrde uzrok smrti lica čije su posmrtno ostatke identifikovali?
 - da jednostrano obaveste o rezultatima identifikacije?
 - da vrate identifikovane posmrtno ostatke strani kojoj je ta osoba pripadala?
 - da dostojno sahrane identifikovane i neidentifikovane posmrtno ostatke?
 - da porodicama suprotne strane obezbede pristup grobovima njihovih srodnika?

(Cf. čl. 15-17 Konvencije I, čl. 120, 122 i 123 Konvencije III, čl. 26 i 136-140 Konvencije IV i čl. 32-34 Protokola I.)

- b) Zašto MKCK podnosi samo slučajeve nestalih lica koja su prijavile njihove porodice? Da li takva odluka ima podršku u MHP? Da li MHP daje i strani pravo da podnese zahtev za traženje? Da li MKCK ima obavezu da prihvati takav zahtev? (Cf. čl. 16 Konvencije I, čl. 122 (3), (4), (6) i 123 Konvencije III, čl. 137 i 140 Konvencije IV i čl. 32 Protokola I.)
- c) Koji razlozi, prednosti i rizici prate rešenje da se svi zahtevi za traženje i odgovori upute svim članovima Radne grupe kojom predsedava MKCK? Da li to sprečava politizaciju?

-
- d) Da li čl. IX (2) izlazi iz okvira obaveza koje predviđa MHP? Da li ta odredba predviđa jednostranu obavezu svake od strana da drugoj strani pruže pristup za osoblje koje registruje grobove? Da li jedna strana može koristiti dokaze o ratnim zločinima koje je pribavilo njeno osoblje za registraciju grobova delujući na osnovu čl. IX (2), pri suđenjima za ratne zločine? (Cf. čl. 34 Protokola I.)

Slučaj Bivša Jugoslavija, Posebni sporazumi između strana u sukobu

A. Jugoslavija/Hrvatska, Memorandum razumevanja, od 27. novembra 1991.

MEMORANDUM RAZUMEVANJA

Mi, dolepotpisani,

NJ.E. Radiša Gačić, Savezni sekretar za rad, zdravstvo, boračka pitanja i socijalnu politiku

General-pukovnik Vladimir Vojvodić, Generalni direktor, Sanitetske službe Jugoslovenske narodne armije

G. Sergej Morsan, Pomoćnik ministra za inostrane poslove Republike Hrvatske
Prim. dr I. Prodan, Komandant štaba saniteta Ministarstva zdravlja Republike Hrvatske

Prof. dr Ivica Kostović, Šef Odeljenja za informisanje sanitetskog štaba Ministarstva zdravlja Republike Hrvatske

Dr N. Mitrović, Ministar zdravlja, Republike Srbije

Imajući u vidu Hašku izjavu od 5. novembra 1991. koja obavezuje na poštovanje međunarodnog humanitarnog prava, koju su potpisali predsednici šest republika;

vodeći razgovor u Ženevi pod pokroviteljstvom Međunarodnog komiteta Crvenog krsta 26. i 27. novembra 1991. godine, uz učešće sledećih:

g. Claudio Caratsch, Potpredsednik MKCK

g. Jean de Courten, Direktor operacija, član izvršnog saveta MKCK

g. Thierry Germond, Generalni direktor za Evropu (predsedavajući gorepomenutog sastanka)

- g. Francis Amar, Zamenik generalnog delegata za Evropu
 g. François Bugnion, Generalni direktor za principe, pravo i veze sa Pokretom
 g. Thierry Meyrat, Šef misije, MKCK u Beogradu
 g. Pierre-André Conod, Zamenik šefa misije, MKCK u Zagrebu
 g. Jean-François Berger, Udarna grupa za Jugoslaviju
 g. Vincent Lusser, Udarna grupa za Jugoslaviju
 g. Marco Sassoli, Član pravnog sektora
 gđa Cristina Piazza, Član pravnog sektora
 dr Rémy Russbach, Šef medicinskog sektora
 dr Jean-Claude Mulli, Zamenik šefa medicinskog sektora
 g. Jean-David Chappuis, Rukovodilac Centralne službe traženja

saglasili smo se u sledećem:

(1) Ranjeni i bolesni

Sa svim ranjenima i bolesnima na kopnu postupaće se u skladu sa odredbama Prve Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949.

(2) Ranjeni, bolesni i brodolomnici na moru

Sa svim ranjenima, bolesnima i brodolomnicima na moru postupaće se u skladu sa odredbama Druge Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949.

(3) Uhvaćeni borci

Uhvaćeni borci će uživati tretman utvrđen Trećom Ženevskom konvencijom od 12. avgusta 1949.

(4) Civili u vlasti protivničke strane

[1] Civili koji su u vlasti protivničke strane i koji su lišeni slobode zbog oružanog sukoba imaće koristi od pravila koja se odnose na postupanje sa internircima, kako je utvrđeno Četvrtom Ženevskom konvencijom od 12. avgusta 1949 (članovi 79 do 149)

[2] Sa svim civilima će se postupati u skladu sa članovima 72 do 79 Dopunskog protokola I.

(5) Zaštita civilnog stanovništva protiv izvesnih posledica neprijateljstava

Civilno stanovništvo je zaštićeno članovima 13 do 26 Četvrte Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949.

(6) Sprovođenje neprijateljstava

Neprijateljstva će se sprovoditi u skladu sa članovima 35 do 42 i članovima 48 do 58 Dopunskog protokola I, i Protokola o zabrani ili restrikcijama o upotrebi mina, mina iznenađenja i drugih naprava, koji se nalazio u prilogu Konvencije o oružjima 1980.

(7) Uspostavljanje zaštićenih zona

Strane su se složile za uspostavljanje zaštićenih zona, priloženi standardi nacrtu sporazuma koristiće se kao baza za pregovore.

(8) Traženje nestalih lica

Strane su se složile da osnuju zajedničku komisiju za traženje nestalih lica; Zajednička komisija biće sačinjena od predstavnika strana kojih se to tiče, svih organizacija Crvenog krsta kojih se to tiče, a naročito Crvenog krsta Jugoslavije, Hrvatskog Crvenog krsta i Srpskog Crvenog krsta, uz učešće MKCK.

(9) Pomoć civilnom stanovništvu

- [1] Strane će dozvoliti slobodan prolaz svih pošiljki lekova i medicinske opreme, osnovnih živežnih namirnica i odeće koje su upućene isključivo civilnom stanovništvu druge strane; podrazumeva se da imaju pravo da potvrde da pošiljke neće skrenuti sa svog odredišta.
- [2] One će dati svoj pristanak i sarađivaće u akcijama da bi obezbedile civilnom stanovništvu isključivo humanitarnu, nepri-strasnu pomoć i pomoć bez diskriminacije. Biće date sve olakšice, naročito, MKCK-u.

(10) Znak Crvenog krsta

- [1] Strane će se povinovati pravilima u vezi korišćenja znaka Crvenog krsta. Naročito će obezbediti da se ovih pravila pridržavaju sva lica koja su pod njihovom vlašću.
- [2] Strane će suzbijati svaku zloupotrebu znaka i svaki atak na lica ili imovinu koji su pod njegovom zaštitom.

(11) Prosleđivanje iskaza

- [1] Strane mogu proslediti MKCK svaki iskaz o kršenju međunarodnog humanitarnog prava, sa dovoljno detalja da bi se omogućilo strani koja je navodno odgovorna da započne sa istragom.
- [2] MKCK neće obavestiti drugu stranu o takvim tvrđenjima ukoliko ona izražavaju vređanje ili su već objavljena. Svaka strana preduzima, kada je zvanično obavешtena o takvim kršenjima do kojih je došlo ili o kojima su obavешtene od strane MKCK, da sprovede istragu odmah i savesno i da zaustavi navedena kršenja ili da spreči njihovo ponovno javljanje i da kazni one koji su odgovorni u skladu sa zakonima koji su na snazi.

(12) Zahtevi za istragu

- [1] Ukoliko se od MKCK zatraži da povede istragu, on može da koristi svoje dobre usluge da osnuje komisiju za vođenje istrage van institucije i u skladu sa njegovim principima.
- [2] MKCK će učestvovati u uspostavljanju takve komisije samo posredstvom opšteg sporazuma ili ad hoc sporazuma sa svim stranama kojih se to tiče.

(13) Difuzija

Strane preduzimaju širenje znanja i unapređuju poštovanje principa i pravila međunarodnog humanitarnog prava i odredaba sadašnjeg sporazuma, naročito među borcima. To se čini naročito:

- obezbeđivanjem odgovarajućih uputstava o pravilima međunarodnog humanitarnog prava za sve jedinice koje su pod njihovom kontrolom ili političkim uticajem, i paravojnim ili neregularnim jedinicama koje nisu zvanično pod njihovom komandom, kontrolom ili uticajem;
- olakšavanjem difuzije apela MKCK kojim se insistira na poštovanju međunarodnog humanitarnog prava;
- preko napisa u štampi, i radio i televizijskih programa koji se pripremaju takođe u saradnji sa MKCK i istovremeno emituju;
- distribuiranjem publikacija MKCK

(14) Opšte odredbe

[1] Strane će poštovati odredbe Ženevskih konvencija i obezbediće da svaka paravojna ili neregularna jedinica koja nije zvanično pod njihovom komandom, kontrolom ili političkim uticajem, poštuje sadašnji sporazum.

[2] Primena prethodnih odredbi neće pogoditi pravni status strana u sukobu.

(15) Sledeći sastanak

Sledeći sastanak će se održati u Ženevi 19-20. decembra 1991.

[Slede potpisi gorenavedenih osoba]

Ženeva, 27. novembar 1991.

B. Bosna i Hercegovina, Sporazum br. 1 od 22. maja 1992.

/Izvor: Mersije M., Zločini bez kazne, humanitarna akcija u bivšoj Jugoslaviji, London, Ist Hejvn, 1995, str. 203-207/

SPORAZUM

Na poziv Međunarodnog komiteta Crvenog krsta

- g. K. Trnka, predstavnik g. Alije Izetbegovića, predsednika Republike Bosne i Hercegovine,
- g. D. Kalinić, predstavnik g. Radovana Karadžića, predsednika Srpske demokratske stranke,
- g. J. Đogo, predstavnik g. Radovana Karadžića, predsednika Srpske demokratske stranke,
- g. A. Kurjak, predstavnik g. Alije Izetbegovića, predsednika Stranke demokratske akcije,
- g. S. Sito Ćorić, predstavnik g. Miljenka Brkića, predsednika Hrvatske demokratske zajednice,

susreli su se u Ženevi 22. maja 1992. da bi razgovarali o raznim aspektima primene i sprovođenja međunarodnog humanitarnog prava u kontekstu sukoba u Bosni i Hercegovini kao i da bi iznašli rešenja za humanitarne probleme koje je on izazvao. Stoga:

- svesne humanitarnih posledica neprijateljstava u regionu,
- uzimajući u obzir Hašku izjavu od 5. novembra 1991,
- potvrđujući svoju rešenost da poštuju i obezbeđuju poštovanje pravila međunarodnog humanitarnog prava,

strane su saglasne da, bez ikakvog prejudiciranja pravnog statusa strana u sukobu ili važećeg međunarodnog prava oružanog sukoba, primenjuju sledeća pravila:

1. Opšti principi

Strane se obavezuju da poštuju i obezbeđuju poštovanje člana 3 četiri Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. u kome se naročito navodi sledeće:

- 1) Prema licima koja ne učestvuju neposredno u neprijateljstvima, podrazumevajući tu i pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i lica onesposobljena za borbu usled bolesti, rana, lišenja slobode ili iz kojeg bilo drugog uzroka, postupaće se, u svakoj prilici, čovečno, bez ikakve nepovoljne diskriminacije zasnovane na rasi, boji kože, veri ili ubeđenju, polu, rođenju ili imovnom stanju, ili kome bilo drugom sličnom merilu.

U tom cilju zabranjeni su i zabranjuju se, u svako doba i na svakom mestu, prema gorenavedenim licima sledeći postupci:

- a) povrede koje se nanose životu i telesnom integritetu, naročito sve vrste ubistva, sakaćenja, svireposti i mučenja;
 - b) uzimanje talaca;
 - c) povrede ličnog dostojanstva, naročito uvredljivi i ponižavajući postupci;
 - d) izricanje i izvršavanje kazni bez prethodnog suđenja od strane redovno ustanovljenog suda, praćenog svim sudskim garancijama koje civilizovani narodi priznaju za neophodne.
- 2) Ranjenici i bolesnici biće prihvaćeni i negovani.

Svaka nepristrasna humanitarna organizacija, kao što je Međunarodni komitet Crvenog krsta, može da ponudi svoje usluge stranama u sukobu.

Strane u sukobu će se truditi, s druge strane, da stave na snagu putem posebnih sporazuma jedan deo ili i sve ostale odredbe ove Konvencije.

Primena prethodnih odredaba neće imati uticaja na pravni položaj strana u sukobu.

2. Poseban sporazum

U skladu sa članom 3 četiri Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949, strane su saglasne da stave na snagu sledeće odredbe:

2.1. Ranjenici, bolesnici i brodolomnici

Postupanje sa ranjenicima, bolesnicima i brodolomnicima će biti u skladu s odredbama Prve i Druge Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. a naročito:

- svi ranjenici, bolesnici i brodolomnici, bilo da su učestvovali u oružanom sukobu ili ne, biće poštovani i zaštićeni.
- u svakoj prilici sa njima će se postupati na human način i, koliko god je to moguće i uz minimalno odlaganje, biće im pružena medicinska nega i pažnja koju iziskuje njihovo stanje. Među njima se neće praviti nikakva diskriminacija ni po kom osnovu sem medicinskom.

2.2. Zaštita bolnica i ostalih sanitetskih jedinica

- [1] Bolnice i ostale sanitetske jedinice, uključujući i sanitetski transport, ne smeju se ni u kom slučaju napadati, one uvek moraju da se poštuju i štite. Ne smeju se koristiti radi zaštite boraca, vojnih ciljeva ili operacija od napada.
- [2] Zaštita neće prestati sem ukoliko se one ne koriste za obavljanje vojnih radnji. Međutim, zaštita može da prestane tek posle dužnog upozorenja i razumnog vremenskog roka za obustavljanje vojnih aktivnosti.

2.3. Civilno stanovništvo

- [1] Civili i civilno stanovništvo su zaštićeni prema članovima 13-34 Četvrte Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. Civilno stanovništvo i civili pojedinci uživaće opštu zaštitu od opasnosti koje proizlaze iz vojnih operacija. Oni neće biti cilj napada. Činovi nasilja ili pretnje nasiljem čiji je osnovni cilj širenje straha među civilnim stanovništvom su zabranjeni.
- [2] Sa svim civilima će se postupati u skladu sa članovima 72-79 Dopunskog protokola I. Na civile koji su u vlasti neprijatelja i koji su lišeni slobode iz razloga u vezi s oružanim sukobom primenjivaće se pravila koja se odnose na postupanje s interniranim licima a koja su propisana Četvrtom Ženevskom konvencijom od 12. avgusta 1949.

- [3] Pri postupanju sa civilnim stanovništvom neće se vršiti nikakva nepovoljna diskriminacija zasnovana na rasi, veri ili ubeđenju ni bilo kojim drugim sličnim kriterijumima.
- [4] Raseljavanje civilnog stanovništva neće biti naređeno sem ukoliko to nije potrebno iz razloga njihove bezbednosti ili nužnih vojnih razloga. Ukoliko ovakvo raseljavanje mora da se sprovede, preduzeće se sve moguće mere da bi prihvat civilnog stanovništva bio obavljen na zadovoljavajući način kad su u pitanje sklonište, higijena, zdravlje, bezbednost i ishrana.
- [5] Međunarodni komitet Crvenog krsta (MKCK) će na svakom mestu imati slobodan pristup civilima, a naročito onima koji su internirani ili pritvoreni, da bi ispunio svoj humanitarni mandat prema Četvrtoj Ženevskoj konvenciji od 12. avgusta 1949.

2.4. Zarobljeni borci

- [1] Prema zarobljenim borcima će se postupati na način predviđen Trećom Ženevskom konvencijom.
- [2] Međunarodni komitet Crvenog krsta (MKCK) će imati slobodan pristup svim zarobljenim borcima da bi mogao da ispuni svoj humanitarni mandat prema Trećoj Ženevskoj konvenciji od 12. avgusta 1949.

2.5. Vođenje neprijateljstava

Pri vođenju neprijateljstava poštovaće se pravila oružanih sukoba, te će se naročito postupati u skladu s članovima 35-42 i članovima 48-58 Dopunskog protokola I kao i Protokola o zabrani ili ograničavanju upotrebe mina, mina iznenađenja i drugih sredstava koji je u prilogu Konvencije o naoružanju iz 1980. Da bi se unapredila zaštita civilnog stanovništva, borci moraju da se razlikuju od civilnog stanovništva.

2.6 Pomoć civilnom stanovništvu

- [1] Strane će dozvoliti slobodan prolaz svih pošiljki lekova i sanitetskog materijala, osnovnih namirnica i odeće koji su isključivo namenjeni civilnom stanovništvu.
- [2] One će dati pristanak za operacije pružanja pomoći civilnom stanovništvu koje su isključivo humanitarne, nepristrasne i nediskriminativne prirode i sarađivati u okviru njih.

3. Znak Crvenog krsta

Znak Crvenog krsta će se poštovati. Strane se obavezuju da koriste znak samo radi raspoznavanja sanitetskih jedinica i sanitetskog osoblja kao i da postupaju u skladu s ostalim pravilima međunarodnog humanitarnog prava koja se odnose na primenu znaka Crvenog krsta, i sprečavaće zloupotrebu znaka kao i napade na lica ili imovinu koji su njime zaštićeni.

4. Difuzija

Strane se obavezuju da šire znanje i rade na unapređenju poštovanja principa i pravila međunarodnog humanitarnog prava kao i uslova koji su navedeni u ovom sporazumu, a naročito među borbicima. Ovo će se posebno raditi tako što će se:

- svim jedinicama pod njihovom komandom, kontrolom ili političkim uticajem obezbediti odgovarajuće podučavanje u oblasti pravila međunarodnog humanitarnog prava;
- omogućiti difuzija apela MKCK-a u kojima se traži poštovanje međunarodnog humanitarnog prava;
- distribuirati publikacije MKCK-a.

5. Sprovođenje

- 1) Svaka strana se obavezuje da odredi oficire za vezu sa MKCK-om koji će biti stalno prisutni na sastajalištima koje odredi MKCK da bi MKCK-u pomogli u sprovođenju operacija svim neophodnim sredstvima komunikacije radi uspostavljanja kontakta sa svim oružanim grupama koje oni predstavljaju. Ovi oficiri za vezu će biti u stanju da obavežu te grupe i pruže garancije MKCK-u za bezbednost njegovih operacija. Svaka strana će

omogućiti slobodan prolaz tim oficirima za vezu do sastajališta koja odredi MKCK.

- 2) Svaka strana se obavezuje da, kada bude obavještena, naročito od strane MKCK-a, o bilo kakvim tvrdnjama o kršenju međunarodnog humanitarnog prava, odmah pokrene istragu i savesno je sprovede kao i da preduzme neophodne korake da bi okončala navodno kršenje ili sprečila da do njega ponovo dođe kao i da bi kaznila one koji su za to odgovorni u skladu sa važećim zakonima.

6. Opšte odredbe

- 1) Strane se obavezuju da poštuju i obezbeđuju poštovanje ovog sporazuma u svakoj prilici.
- 2) Ovaj sporazum će stupiti na snagu u 24 časa 26. maja ukoliko sve strane dostave MKCK-u zvanično obavještenje da prihvataju sporazum do 18 časova 26. maja 1992.

Rasprava:

1. Da li dva sporazuma kvalifikuju konflikte? Da li je MKCK mogao da predloži Memorandum o razumevanju od 27. novembra 1991. (MoR) da je on sukob između Hrvatske i Jugoslavije kvalifikovao kao međunarodni? Da li se Sporazum br. 1 od 22. maja 1992. godine (A1) mogao odnositi na međunarodni oružani sukob? (*Cf.* zajedničke čl. 2, 3, i 6/6/6/7 sve četiri Ženevske konvencije i čl. 1 Protokola I.)
2.
 - a) Zašto MKCK predlaže takve sporazume? Zašto strane zaključuju takve sporazume? Koga obavezuju ova dva Sporazuma?
 - b) Da li MoR obavezuje Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju i Hrvatsku? Da li A1 obavezuje Bosnu i Hercegovinu? Da li je prihvatljivo da A1 stavlja u isti položaj «Republiku Bosnu i Hercegovinu» i političke partije? (*Cf.* zajednički čl. 3 (3) sve četiri Ženevske konvencije.)

- c) Koje je teškoće MKCK mogao da predvidi kada je pozvao strane da pregovaraju o ovim sporazumima? Kako je prevazišao te teškoće?
3. Da li čl. 3 MoR zarobljenim borcima daje status ratnih zarobljenika? Da li hrvatski vojnici koji su prethodno služili u Jugoslovenskoj narodnoj armiji i zatim potpali pod vlast Jugoslavije mogu biti osuđeni za veleizdaju?
4. a) Da li čl. 4. (1) MoR i čl. 2. 3. (2) A1 propisuju istu zaštitu za lica koja su lišena slobode kao i MHP međunarodnih oružanih sukoba, manju zaštitu ili bolju zaštitu? (Cf. čl. 37, 41, 76, 78 i 79 IV Konvencije.)
- b) Da li su Srbi stanovnici Zapadne Slavonije, čiji preci žive 400 godina u tom delu Hrvatske, koje je uhapsila hrvatska policija, «pod vlašću suprotne strane» u smislu čl. 4.1 MoR? Da li su bosanski Muslimani, stanovnici Banja Luke, čiji preci žive 400 godina u tom delu Bosne i Hercegovine, koje je uhapsila policija bosanskih Srba, «pod vlašću suprotne strane» u smislu čl. 2.3. (2) A1? Da li su srpski stanovnici Sarajeva, čiji preci žive 400 godina u glavnom gradu Bosne i Hercegovine, koje je uhapsila bosanska policija, «pod vlašću suprotne strane» u smislu čl. 2.3. (2) A1? Koje su prednosti, a koji nedostaci takvog označavanja «zaštićenih lica» prema njihovom etničkom poreklu? Da li postoji bilo koji drugi način primene prava međunarodnih oružanih sukoba?
5. a) Da li uopšte postoji zabrana prinudnog raseljavanja u MoR? Da li uopšte postoji zabrana prinudnog raseljavanja u MHP međunarodnih oružanih sukoba? Gde se ona nalazi? Da li je ta odredba ugrađena u MoR? Da li otuda praksa «etičkog čišćenja» ne predstavlja kršenje MHP u sukobu između Hrvatske i Jugoslavije?
- b) Da li postoji zabrana prisilnog raseljavanja u A1? Da li njegovi izrazi potiču iz prava međunarodnih oružanih sukoba ili iz prava nemeđunarodnih oružanih sukoba? (Cf. čl. 49 IV Konvencije, čl. 85 (4) Protokola I i čl. 17 Protokola II.)
6. a) Da li možete da zamislite zašto čl. 6 MoR i čl. 2.5 A1 ne pominju čl. 43-47 među pravilima Protokola I koji se odnose na vođenje neprijateljstava?

- b) Da li je uopšte postojala obaveza boraca da se razlikuju od civilnog stanovništva u sukobu između Hrvatske i Jugoslavije? (Cf. čl. 1 Haškog pravilnika, čl. 4 (A) III Konvencije, čl. 44 (3) i 48 Protokola I i čl. 13 Protokola II.)
7. Da li čl. 9 MoR i čl. 2.6. A1 o humanitarnoj pomoći odgovaraju MHP međunarodnih oružanih sukoba ili idu dalje? Ako idu, u kojim tačkama? (Cf. čl. 10, 23, 59-61, 108-109 i 142 IV Konvencije i čl. 69, 70 i 81 Protokola I.)
8. a) Koja pravila implementacije predviđaju dva sporazuma? Koji se mehanizmi implementacije koje predviđa MHP međunarodnih oružanih sukoba ne spominju? Da li možete da zamislite zašto strane nisu želele da spomenu te mehanizme?
- b) Da li u ova dva sporazuma uopšte postoje odredbe o ratnim zločinima? Koji elementi MHP režima o teškim kršenjima nedostaju u sporazumima? Da li su te praznine od suštinskog značaja, imajući u vidu da su države sukcesori preuzele nacionalno zakonodavstvo bivše Jugoslavije, koje je implementiralo pravila MHP o teškim kršenjima? Da li su strane sporazuma, time što su u sporazumima prihvatile pravilo ponašanja MHP međunarodnih oružanih sukoba, nužno preuzele i da povrede tog pravila tretiraju kao teško kršenje ako je ono kao takvo kvalifikovano MHP? Da li ih Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju može, prema ovim sporazumima, goniti za bilo koju povredu MHP međunarodnih oružanih sukoba koja se kvalifikuje kao teško kršenje? Samo ako je prekršeno pravilo sadržano u sporazumima? Samo ako je prekršeno i pravilo običajnog prava?
- c) Koje su razlike u pravilima o implementaciji koje sadrže dva sporazuma? Da li možete da objasnite razlike?
- d) Zašto MKCK u čl. 12 MoR pokazuje takvu uzdržanost prema istrazi navodnih prekršaja? Zar istraga nije važno sredstvo implementacije MHP? Zar MKCK ne bi trebalo sam da vrši istragu, zbog svog poznavanja konkretne situacije, svoje stručnosti u MHP i priznate neutralnosti i nepristrasnosti, bar onda kada se obe strane slažu da to čini? Moćete li da zamislite razloge krajnjeg opreza MKCK u ovom domenu?
- e) Kakav je smisao mehanizma kao što je mehanizam predviđen u čl. 5 (1) A1?

-
- f) Da li čl. 14 (1) MoR inkorporira sve Ženevske konvencije u MoR?
Na koje je jedinice usmeren čl. 14 (1)? Ima li ta odredba ikakav smisao?
9. a) Koje su prednosti, a koji nedostaci takvih sporazuma? Da li se oni mogu čitati i primenjivati nezavisno od celine MHP?
- b) Da li se MoR primenjivao na sukob između lokalnih Srba naseljenih u delovima Hrvatske (posebno u Krajini) i vlade Hrvatske? Čak i da Jugoslavija više nije imala kontrolu nad aktivnostima ovih lokalnih Srba?
- c) Da li se A1 primenjivao na sukob u oblasti Bihaća između bosanskih Muslimana autonomaša koji su sledili gospodina Abdića i snaga bosanske vlade?

NATO INTERVENCIJA U SAVEZNOJ REPUBLICI JUGOSLAVIJI

Slučaj Savezna Republika Jugoslavija, NATO intervencija

(Pozvati se takođe na Slučaj: Evropski sud za ljudska prava, Banković i ostali protiv Belgije i ostalih.)

A. Amnesty International, NATO intervencija u Jugoslaviji, "Kolateralne štete" ili nezakoniti zločini?

(Izvor: Amnesty International, EUR 70/018/00, *NATO intervencija u Jugoslaviji, "Kolateralne štete" ili nezakoniti zločini? Kršenja ratnog prava od strane NATO snaga tokom operacije "Savezničke snage"*, London, juni 2000; fusnote su delimično reprodukovane; pasusi su dodatno označeni brojevima; dostupno na < <http://www.efai.org>.>)

AMNESTY INTERNATIONAL

EFAI – Index AI: EUR 70/018/00 – JAVNI DOKUMENT
London, juni 2000

NATO INTERVENCIJA U JUGOSLAVIJI

"Kolateralne štete" ili nezakoniti zločini? Kršenja ratnog prava od strane NATO snaga tokom operacije "Savezničke snage" (...)

5.1 NAPAD NA ŽELEZNIČKI MOST U GRDELIČKOJ KLISURI I NA PUTNIČKI VOZ, 12. APRILA 1999

[1] Putnički voz koji se kretao preko mosta u Grdeličkoj klisuri u jugoistočnoj Srbiji pogođen je 12. aprila sa dve bombe. Napad je izvršen usred dana. Poginulo je najmanje dvanaest civila. NATO je priznao da je jedna od njegovih letelica bombardovala most i pogodila voz ali je potvrdio da je samo most gađan, dok je voz pogođen nesrećnim slučajem. Na konferenciji za štampu koja je održana 13. aprila, glavnokomandujući savezničkih snaga za Evropu, general Klark, objasnio je da je pilot, čija je misija bila da uništi železnički most, izbacio svoje projekte dok se nalazio na nekoliko kilometara udaljenosti od svog cilja ne znajući pritom za voz koji se približavao mostu:

"Odjednom, u poslednjem trenutku, kada mu nije preostala više ni jedna sekunda učinilo mu se da na ekranu ispred sebe vidi kretanje jednog objekta, a to je bio voz koji se približavao. Nažalost bilo je i suviše kasno da se poništi komanda. Bomba je već bila bačena i uveliko se kretala prema cilju. Pilot, njegova posada i svi mi duboko žalimo zbog ovog nesretnog slučaja."

[2] Potom je general Klark na svoj način prokomentarisao akciju koju je pilot naknadno izveo s obzirom da se vratio da ispali i drugu bombu na most, ponovo gađajući voz, uprkos saznanju da je u prvom naletu umesto mosta pogođen voz.

"Misija se sastojala u tome da se uništi most... On je i dalje smatrao da treba da ispuni svoju misiju. Nišanio je drugi kraj mosta u odnosu na položaj voza na mostu. Pre nego što će bomba da pogodi cilj, dim i oblaci su prekrili most i u poslednjem trenutku, pukom igrom slučaja, voz je proklizao udaljivši se od mesta gde se dogodio prvi udar, tako da je jedan deo kompozicije prešao preko mosta. Kada je pogođen drugi kraj mosta usledila su dodatna oštećenja na vozu."

- [3] Video snimak ova dva napada koji je napravljen iz kokpita letelice prikazan je 13. aprila na konferenciji za štampu. Nekoliko meseci kasnije nemački list *Frankfurte Rundschau* izneo je tvrdnju da je projekcija video snimka bila ubrzana, naime da je obrt trake ubrzan tri puta kako bi gledaoci stekli utisak da se voz kretao velikom brzinom. (...) Džejmi Šej, portparol NATO-a, potvrdio je Amnesty International-u u Briselu, da s obzirom na masu video snimaka koje su analitičari morali dnevno da prate za vreme bombardovanja projekcija je bila ubrzana radi njihove lakše obrade. (...)
- [4] Objašnjenje koje je NATO dao o bombardovanju a pogotovo izlaganje general Klarka o samom razmišljanju pilota koje ga je navelo da nastavi sa napadom nakon što je prvi put pogodio voz, navodi na činjenicu da je za pilota misija bila uništenje mosta, bez obzira na cenu koju treba da plati kada su u pitanju civilni gubici. Takvo ponašanje ukazuje na kršenje pravila distinkcije i proporcionalnosti.
- [5] Štaviše, čini se da NATO nije preduzeo dovoljno mera predostrožnosti kako bi se uverio pre prvog napada da se nijedan putnički voz ne kreće u neposrednoj blizini mosta. Letelica koja je izvela bombardovanje – ili bilo koja druga izviđačka letelica – mogla je prethodno da preleti teren i proveriti da se nijedan voz ne kreće ka mostu. Da je to učinjeno napad bi bio odložen do prolaska voza.
- [6] U svakom slučaju, ako iz bilo kog razloga pilot nije bio u mogućnosti da proveriti da li se voz kretao u pravcu mosta pre prvog napada, vrlo dobro je znao da se voz nalazio na mostu u trenutku kada je ispalio drugu bombu, bez obzira na činjenicu da je tačno lociranje kompozicije bilo otežano zbog crnog dima. Odluka o lansiranju druge bombe je u suprotnosti sa članom 57. Dopunskog protokola I koji propisuje da *"napad treba da bude anuliran ili prekinut ako postane jasno da cilj nije vojni ... ili da se može očekivati da će prouzrokovati slučajne gubitke života civila ... koji bi bili nesrazmerno veliki u odnosu na predviđenu konkretnu i direktnu vojnu prednost"*. Ovaj napad je, dakle, morao da bude obustavljen osim ako je NATO izvršio legitimnu procenu da će rušenje mosta u datom trenutku doprineti vojnoj prednosti koja bi opravdala moguće civilne gubitke – što NATO nije izneo kao argument.
- [7] *New York Times* od 14. aprila pokrenuo je dodatna pitanja koja su se ticala ovog napada: naime, prema pomenutom listu, iako predstavnici

NATO-a nisu želeli da pominju tip letelice koja je izvela napad kao ni tip bombi koje su korišćene, zvaničnici iz Vašingtona su potvrdili da se radilo o američkoj letelici F-15E naoružanoj bombama AGM-130. General Klark je govorio samo o pilotu inkriminisanog aviona. Međutim, posada F-15E je brojala dva čoveka, pilota i nišandžiju koji je upravljao bombama. Prema tvrdnjama ovog članka, bombu AGM-130 u početku navodi satelit, a kada se približi cilju mogu da je navode pilot ili nišandžija pomoću video snimka. (...)

5.3 Radio-televizija Srbije (23. april 1999)

- [8] U zoru 23. aprila NATO letelice su u centru Beograda bombardovale sedište i studio Radio televizije Srbije (RTS). Namere NATO-a da napadne baš ovu vrstu cilja bile su potpuno jasne. Procenjeno je da se u trenutku napada u zgradi nalazilo najmanje 120 civila – tehničara i ostalog osoblja zaposlenog u produkciji. Tada je poginulo šesnaest civila dok je još šesnaest ranjeno. Emitovanje dnevnika koje je bilo u toku prekinuto je. RTS je nastavila da prikazuje emisije samo tri sata nakon bombardovanja.
- [9] Tokom konferencije za štampu koja je održana kasnije u toku dana, pukovnik NATO, Konrad Frejtag, izjavio je da je ovaj napad, koji ne odstupa od politike njegove organizacije, imao za cilj da *"destabilizuje nacionalnu komandnu mrežu i da oslabi propagandnu mašineriju Savezne Republike Jugoslavije"*. *Naše snage su nasrnule na sposobnost režima da emituje svoju verziju stvarnih događanja i da prenosi instrukcije svojim trupama na terenu"*. Prema saznanjima NATO u napadnutoj zgradi se pored glavnih studija Radio-televizije Beograd nalazila i *"jedna višenamenska antena za komunikaciju putem satelita od izuzetnog značaja"*.
- [10] Na dan napada *Amnesty International* je javno izrazila svoju duboku zabrinutost izjavivši da ne vidi kako ova akcija može da bude opravdana na osnovu dostupnih informacija koje su uglavnom bile usredsređene na propagandnu ulogu RTS-a. Organizacija za zaštitu ljudskih prava se pismenim putem obratila Generalnom sekretaru NATO-a, Havijeru Solani, i zatražila da hitno objasni razloge zbog kojih je došlo do napada. U svom odgovoru od 17. maja NATO je sa uverenjem tvrdio da je *"sve učinio što je bilo u njegovoj moći da izbegne civilne gubitke i kolateralne štete imajući za jedini cilj vojnu infrastrukturu predsednika Miloševića"*. Takođe je dodao da su se, s obzirom na to da su

postrojenja RTS-a bila "*korišćena u vidu predajnika i radio relejnih stanica kao podrška delovanju vojnih i specijalnih policijskih snaga Savezne Republike Jugoslavije, samim tim svrstala u kategoriju legitimnih vojnih ciljeva*".

- [11] Prilikom susreta u Briselu sa *Amnesty International* predstavnici NATO-a precizirali su da se tvrdnje koje se tiču predajnika i relejnih stanica odnose na druge napade izvedene na infrastrukture RTS-a a ne na napad od 23. aprila koji je izveden na sedište Radio televizije. Ponovo su potvrdili da su u ovom konkretnom slučaju izveli napad na RTS kao na propagandno telo čije su aktivnosti direktno podržavale vojnu akciju. Ovo objašnjenje NATO-a koje potvrđuje da je napao RTS samo zato što je predstavljao izvor propagande se ponovo pojavljuje u izveštaju o bombardovanju američkog Ministarstva odbrane koji opravdava bombardovanje tako što karakteriše studija RTS-a kao postrojenja koja su korišćena u propagandne svrhe. Ovde se ne pominju relejne stanice.
- [12] Izjava britanskog premijera Tonija Blera o bombardovanju RTS-a u jednoj dokumentarnoj emisiji BBC-a ukazuje na činjenicu da je RTS predstavljala cilj zbog toga što je emitovala slike ljudskih stradanja kao posledicu NATO grešaka (npr. napad na civilni konvoj u blizini Đakovice). Zapadni mediji su ovo preuzimali, što to je direktno miniralo podršku ratu unutar Alijanse. "*U savremeno doba komunikacija i razmene informacija izloženi smo takvoj vrsti problema kada ratujemo [...] Potpuno smo bili svesni činjenice da će takve slike iziđi na videlo i da će pobuditi osećanja prema žrtvama NATO bombardovanja*".
- [13] Definicija vojnog cilja data u članu 52. stav 2 Dopunskog protokola I prihvaćena od strane NATO-a jasno ističe da su:

*"vojni objekti ograničeni na one koji po svojoj prirodi, lokaciji, nameni ili korišćenju **efikasno doprinose vojnoj akciji**, i čije potpuno ili delimično uništenje, zauzimanje ili neutralizacija pružaju **određenu vojnu prednost**" [Ovo ističe *Amnesty International*].*

- [14] *Amnesty International* naglašava da rasulo zvanične propagande može da uzdrma moral stanovništva i vojnih snaga ali smatra da, ukoliko je napad na civilna postrojenja time opravdan, onda pojmovi "*efikasan doprinos vojnoj akciji*" i "*određena vojna prednost*" prevazilaze granice prihvatljivosti. U skladu sa članom 52. stav 2. Dopunskog protokola I,

sedište RTS-a ne može biti okarakterisano kao vojni objekat. Shodno tome napad na sedište RTS-a predstavlja kršenje člana 52. stav 1. koji zabranjuje bilo kakav napad na civilne objekte: dakle, ovaj napad predstavlja ratni zločin.

- [15] Komentar na Dopunske protokole od 8. juna 1977 i Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949, dokument sa određenom težinom izdat od strane MKCK, tumači izraz "*određena vojna prednost*" ukazujući na činjenicu da "*nije zakonito izvesti napad koji donosi samo neodređenu ili slučajnu prednost*". Postoji takođe i primedba izvučena iz komentara na Nemački vojni priručnik : "*Ako bi slabljenje odluke neprijateljskog naroda da se bori tumačili kao legitimni cilj za vojne snage, onda ne bi postojala ograničenja u ratu*". Pored ovoga može se pročitati i sledeće: "*Napadi koji se izvode iz čisto političkih pobuda da bi se dokazala vojna moć ili zastrašile političke vođe protivničke strane su izričito zabranjeni*". Britanska vojna doktrina zastupa slični stav: "*Moral civilnog stanovništva neprijateljske zemlje nije legitimni cilj*".
- [16] Takođe je zanimljivo podsetiti ovom prilikom na presudu Međunarodnog vojnog suda u Nirmbergu donetu 1946. godine a odnosi se na Hansa Fričea, bivšeg visokog funkcionera Ministarstva propagande Trećeg rajha koji je od 1942. godine bio odgovoran i za radio difuziju. U tužbi je izneto da je okrivljeni "*podstrekivao i ohrabrivao ratne zločine falsifikujući namerno informacije kako bi među nemačkim narodom probudio osećanje prema gnusnim delima*". Iako je sud priznao da je Hans Friče u svojim govorima isticao "*jasan antisemitizam*" i da je "*ponekad emitovao lažne vesti*", ipak je presudio da on nije kriv. Iznoseći presudu zaključio je sledeće:

"Izgleda da je Friče ponekad u svojim emisijama davao snažne propagandne izjave. Sud, međutim, ne smatra da su one bile namenjene nemačkom narodu kako bi ga podstakao da počini gnusna dela prema porobljenim narodima, i ne smatra da je Friče učestvovao u zločinima za koje je bio optužen. On je nameravao da na taj način kod naroda pobudi osećanje ushićenosti u Hitlerovu korist i u korist nemačkih ratnih napora."
[Beleška 52: *American Journal of International Law*, vol. 41 (1947), strana 328] [Ovo ističe *Amnesty International*.]

- [17] Kada je u pitanju legitimnost napada na sedište bilo koje televizije, postoji lista sa kategorijama prihvatljivih vojnih ciljeva u jednom

radnom dokumentu MKCK od 1956. godine čiji je naslov "Projekat pravila koja ograničavaju opasnosti kojima je izloženo civilno stanovništvo u vreme rata [beleška 53: (...) Ova lista se pominje u Komentarima MKCK Dopunskih protokola, stav 2002, beleška 3; dostupno na < <http://www.cicr.org./dih>>] Pomenuta lista sadrži u stavu 7. "*postrojenja stanica za radio difuziju i televizijskih stanica*". Svakako da originalan tekst na francuskom precizira da postrojenja treba da budu od "*islučivog vojnog značaja*". Štaviše, dotični član 7. ističe da se čak i navedeni objekti mogu smatrati vojnim ciljevima pod uslovom da napad koji se izvrši na njih donosi vojnu prednost.

[18] Bez obzira na pravi interes ovog projekta Pravila, mala je verovatnoća da su Pravila opravdala legitimnost napada na sedište RTS-a. Mada je ovaj tekst pripremljen za Međunarodnu konferenciju Crvenog krsta iz 1957. godine, o njemu se nije raspravljalo. Kasnije se odustalo od pristupa koji je zagovarao uspostavljanje liste vojnih ciljeva u korist mera sadržanih u članu 52. Dopunskog protokola I. Napad na sedište RTS-a bi najverovatnije predstavljao povredu međunarodnog humanitarnog prava i pod pretpostavkom da je zgrada bila legitimni vojni cilj. Ovaj napad prvenstveno krši pravilo proporcionalnosti definisano članom 51-5-b Dopunskog protokola I, štaviše krši i obavezu da se upozori stanovništvo na prikladan način propisan članom 57-2-c istog Protokola.

[19] Član 51-5-b zabranjuje napad "*od kojeg se može očekivati da će izazvati usputne gubitke civilnih života ... koji bi bili nesrazmerno veliki u odnosu na konkretnu i neposrednu vojnu prednost koja se predviđa*". Komentari MKCK preciziraju da reči "konkretno i neposredno" *ukazuju na suštinski i relativno srodan interes, eliminišući pritom one prednosti koje ne bi bile uočljive ili bi se pak manifestovale mnogo kasnije*". NATO je svakako očekivao da će doći do stradanja onih civila koji su se nalazili u zgradi. Čini se, osim toga, da je NATO imao saznanja da će napad na zgradu RTS-a prekinuti emitovanje emisija samo nakratko. General Vesli Klark, glavnokomandujući savezničkih snaga za Evropu, i sam to priznaje svojom izjavom: "*Znali smo dok smo napadali da ima i drugih načina da se naudi srpskoj Televiziji. Ne postoji jedinstveno dugme koje, pritiskom na njega, može sve da zaustavi, ali smo smatrali da bi bilo interesantno napasti ovaj objekat, sa čime su se složili i politički rukovodioci*". Drugim rečima, NATO je hotimice napao usred noći jedan civilni objekat, u kome je poginulo 16 civila, s namerom da prekine emitovanje emisija srpske Televizije

za nekih tri sata. Teško je shvatiti po čemu izvođenje ovakve akcije može biti protumačeno kao da je u skladu sa pravilom proporcionalnosti.

- [20] Član 57-2-c Dopunskog protokola I propisuje obavezu o: "*davanju unapred efikasnog upozorenja o napadu koji može ugrožiti civilno stanovništvo, osim ako okolnosti to ne dopuštaju*". Zvanične izjave emitovane pre bombardovanja RTS-a o stavovima NATO povodom mogućeg napada na medije bile su kontradiktorne. General Vilbi je izjavio 8. aprila da je za NATO RTS bio "*legitimni cilj u ovom bombardovanju*" zato što je TV stanica korišćena kao "*instrument propagande i represalija*". Pritom je dodao da bi srpska Radio-televizija mogla predstavljati "*prihvativ instrument javnog informisanja*" kada bi predsednik Milošević dozvolio emitovanje zapadnih vesti bez cenzure dva puta dnevno po tri sata. Istog dana je general Žan-Pier Kelš, francuski vojni komandant, izjavio prilikom jedne konferencije za štampu: "*I tako smo mi, dakle, odlučili da se okomimo na radio relejne stanice i njihove predajnike kao i na televizijske relejne stanice i njihove predajnike iz prostog razloga što što su oni predstavljali propagandne instrumente režima gospodina Miloševića u cilju produžetka borbe*".
- [21] Međutim, u jednom pismu od 12. aprila upućenom Međunarodnoj federaciji novinara, organizaciji sa sedištem u Briselu, Džejmi Šej je izjavio (...): "*Operacija Savezničke snage je usmerena samo na vojne ciljeve. Televizijski i radio releji su meta napada samo kada su u sklopu vojnih postrojenja ... Naša politika nije da napadamo televizijske i radio predajnike kao takve*".
- [22] Izjave generala Vilbija i Džejmi Šeja su date nakon što su pojedini novinari saznali da se planira napad na jednu televizijsku stanicu. Izon Žordan, predsednik CNN International-a, potvrdio je da ga je početkom aprila telefonom pozvao jedan zvaničnik NATO-a i obavestio ga da se priprema napad na RTS u Beogradu i pritom mu savetovao da evakuise predstavnike CNN-a koji bi se tu zatekli. (...)
- [23] Džon Simpson, dopisnik BBC-a u Beogradu za vreme rata, bio je jedan od onih stranih novinara koji su od svojih matičnih kuća dobili naređenje da zaobilaze RTS nakon otkazanog napada. (...)

- [24] Britanski premijer Toni Bler zamerio je jugoslovenskim vlastima što nisu evakuisale zgradu. *"Vlasti su mogle da izmeste sve te ljude. Znale su da je zgrada predstavljala metu a pritom ništa nisu učinile. Ne znam... Verovatno iza svega stoje evidentni propagandni razlozi... Ovo ne vodi ničemu – ono što želim da istaknem je da ne možemo da vodimo rat na fin način. Rat je nešto ružno. To su prljavi poslovi."*
- [25] Amnesty International smatra da najava generala Vilbija upućena zvaničnim srpskim medijima petnaest dana pre napada ne predstavlja pravo upozorenje upućeno civilima, pogotovo ako se ove reči uporede sa ostalim kontradiktornim izjavama nekih predstavnika NATO-a i članica Alijanse. Kao što smo u gore pomenutom tekstu podsetili, neki strani novinari su pre napada bili upozoreni od strane svojih poslodavaca, koji su ih takođe savetovali da zaibilaze sedište televizije, a čini se da su neki jugoslovenski zvaničnici i očekivali ovaj neminovan napad na zgradu. NATO, međutim, nije jasno upozorio stanovništvo da će da izvrši napad na sedište RTS-a. Predstavnici NATO u Briselu izjavili su *Amnesty International* da nijedno specifično upozorenje nije bilo upućeno kako se životi pilota ne bi izlagali opasnosti.
- [26] Shodno pojedinim informacijama koje su se pojavile u štampi, odluku da se bombarduje RTS je donela američka vlada protivno mišljenju ostalih NATO članica. Prema rečima pisatelja Majkla Ignatieva, *"oštre nesuglasice suprostavile su saveznike unutar komandnog štaba NATO-a. S jedne strane, britanski pravници su zagovarali stav da Ženevske konvencije zabranjuju napad na novinare i televizijske stanice, dok su s druge Amerikanci smatrali da su "govori puni mržnje" koje je prenosila televizijska stanica uticali da televizija izgubi imunitet na koji je mogla da se pozove u skladu sa Konvencijama."* (...) Ipak, i da je isplivala činjenica da su se Ujedinjeno Kraljevstvo ili druge zemlje suprostavile ovom napadu ili su se uzdržale da učestvuju, to ih ne oslobađa odgovornosti u skladu sa međunarodnim pravom koje imaju kao članice Alijanse koja je namerno izvela direktan napad na jedan civilni objekat. (...)

***B. Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju (MKTJ),
Izveštaj tužioca o NATO bombardovanju***

[Izvor: Kancelarija tužioca MKTJ-a, Final Report to the Prosecutor by the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia, Hag, 13. juni 2000; dostupno na <<http://www.un.org/icty/pressreal/nato061300.htm>>]

Konačni izveštaj upućen tužiocu od strane komiteta koji je osnovan da ispita NATO bombardovanje protiv Savezne Republike Jugoslavije (...)

VI. OPŠTA OCENA BOMBARDOVANJA

54. U toku čitavog perioda bombardovanja, NATO letelice su izvele 38.400 letova od kojih se 10.484 pretvorilo u vazdušne napade. U toku ovih misija ispaljeno je 23.614 projektila (ove podatke je dostavio NATO). Kao što je navedeno u prethodnom stavu, procenjeno je da je bilo 500 civilnih žrtava u toku bombardovanja. Ove cifre ne ukazuju na činjenicu da je bombardovanje od strane NATO snaga imalo za cilj da direktno ili slučajno izazove mnoge civilne žrtve.
55. (...) Svaka meta treba da bude okarakterisana u skladu sa kriterijumima koji definišu vojne ciljeve (...) U protivnom, one su nezakonite mete. Sveopšta kategorizacija nije dovoljna. (...) Mediji sami po sebi ne predstavljaju kategoriju tradicionalnih meta. Određeni elementi sredstava informisanja mogu biti vojni ciljevi pod uslovom da su deo rukovodeće, komandne i komunikacijske mreže; u protivnom, mogu postati vojni ciljevi u zavisnosti od načina na koji se koriste. U svakom slučaju, civili, civilni objekti i moral civilnog stanovništva kao takvi nisu legitimni vojni ciljevi. Nema sumnje da mediji imaju uticaja na moral civilnog stanovništva. Ako je taj uticaj ograničen na činjenicu da ohrabruje podršku upućenu ratnim naporima, onda mediji ne predstavljaju legitimni vojni cilj. Ako su pak mediji korišćeni za podstrekavanje na zločin, kao što je bio slučaj u Ruandi, mogu da postanu legitimni vojni cilj. Definicija legitimnog vojnog cilja može da se primeni i na one medije koji kao nervni sistem, pružajući mogućnost ratnohušakačkoj vladi da se održi na vlasti, produžavaju ratne napore. Opšte mišljenje

komiteta kada su u pitanju određeni incidenti je da se NATO trudio da napadne objekte koji po njemu predstavljaju legitimne vojne ciljeve.

56. Komitet priznaje da nema ničeg protivpravnog u činjenici da se letovi izvode na visini koja nadmašuje domet protiv vazdušne odbrane neprijateljskih snaga. Međutim komandanti vazdušnih snaga NATO-a dužni su da preduzmu realne mere koje omogućavaju razlikovanje vojnih ciljeva od civilnog stanovništva ili civilnih objekata. Moglo je da se pretpostavi da sa minimalne visine od 15.000 stopa, koja je odobrena u toku jednog dela bombardovanja, provera cilja nije mogla da se uradi golim okom. Međutim, ispostavilo se da korišćenjem moderne tehnike, obaveza da se izvrši ova distinkcija u stvari bila ispoštovana u većini slučajeva u toku bombardovanja.

Specifični incidenti (...)

[i] Napad na putnički voz koji je 12. aprila 1999. godine prevezio civile u Grdeličkoj klisuri.

58. Jedan avion NATO snaga je 12. aprila 1999. godine izbacio dve bombe navođene laserom na železnički most Leskovac koji se izdizao iznad Grdeličke klisure i reke Južna Morava na [jugo] istoku Srbije. Putnički voz od pet vagona, koji se kretao iz pravca Beograda prema Ristovcu na samoj granici sa Makedonijom, pogođen je sa dva projektila u trenutku kada je prelazio most. (...) U ovoj nesreći poginulo je najmanje desetoro ljudi dok ih je petnaest povređeno. Železnički most, kao obeležena meta, predstavljao je jednu od karika sveokupne maršrute korišćene za snabdevanje srpskih snaga na Kosovu. Nakon što je lansirao prvu bombu nišandžija je primetio da se na mostu nešto kreće. Bilo je isuviše kasno da poništi komandu, ispaljena bomba je zatim pogodila voz a od njenog udara se prepолоvio putnički vagon. Konstatujući da most nije nimalo oštećen, nišandžija je zatim nanišanio drugu stranu konstrukcije, suprotnu od mesta na kojem se pojavila kompozicija, i lansirao drugu bombu. Ali je u međuvremenu voz nastavio da se kreće preko mosta usled prvog udara tako da je i druga bomba pogodila deo kompozicije.
59. Ne bi se reklo da je voz namerno izabran kao meta. (...) General Klark, glavnokomandujući NATO-a snaga za Evropu, naveo je razloge kako bi pre svega objasnio zašto putnički voz koji se približavao mostu nije

primećen, a i da bi objasnio zbog čega je drugi projektil ispaljen nakon što je voz pogođen prvi put. Izjava je u potpunosti dole navedena u integralnoj verziji:

[Izjava se može pročitati u izveštaju Amnesty International, videti dokument A., stav 1 i 2] (...)

General Klark je potom prikazao video snimak načinjen iz kokpita aviona koji je bombardovao most:

"Pilot pred očima ima ekran od 12 cm, i to je sve što je u njegovom vidokrugu; ovde možete da vidite sliku železničkog mosta koja je mnogo bolja od one kojom je raspolagao pilot, čak možete i da primetite šine.

Sada pogledom fiksirajte tačku koja je na nišanu, koncentrišite se na tu tačku i ubrzo ćete konstatovati kako je za pilota koji je u potpunosti usredsređen na svoj zadatak pojava kompozicije iznenadna. Došlo je do nesrećnih okolnosti.

Ovde vidite kako je pilot napravio nagli zaokret da bi pokušao da pogodi drugu stranu mosta zato što je nastojao da izvrši svoj zadatak, čija je suština bila rušenje mosta. Pogledajte sada metu i uočićete da se na ekranu pojavljuje dim a i još neki elementi, tako da pilot nije mogao tačno da vidi o čemu se stvarno radi.

Koncentrišite se sada dobro na ovu tačku, ovde u samom centru ovog krstića. Pilot nastoji da složi ova dva krstića jedan preko drugog i odjednom, u poslednjem trenutku, primećuje da se voz koji je pogođen na ovom mestu pomerio s jedne na drugu stranu mosta. Tako je izgleda lokomotivu pogodila druga bomba." (Konferencija za štampu, sedište NATO-a, Brisel, 13. aprila.)

60. Verziju gore iznetih činjenica je osporio jedan nemački državljanin, gospodin M. Ekehard Venz, u svom iscrpnom izveštaju tehničke prirode u kojem preispituje stvarnu brzinu razvoja događaja u odnosu na ono što je predstavio video snimak nesreće koga je emitovao NATO. Shodno ovom izveštaju, vreme reakcije kojim je raspolagala osoba za-

dužena za lansiranje bombi je u datom trenutku bilo mnogo duže nego što je NATO tvrdio. Gospodin Venz takođe navodi da se radilo o avionu F15E "Strike Eagle" čija se posada sastojala od dva čoveka, od kojih je komandu nad bombama imao nišandžija a ne pilot.

61. Nakon što je pažljivo preispitao materijal dostavljen od strane NATO-a kao i izveštaj gospodina Venza, komitet je mišljenja da je potpuno nebitno saznanje koja osoba je bila nadležna za lansiranje bombe, da li pilot ili nišanžija. I u jednom i u drugom slučaju osoba se nalazila u letelici koja se kretala velikom brzinom i po svoj prilici je morala da vodi računa o više stvari istovremeno, između ostalog da pilotira avionom i nastoji da ga zaštiti od opasnosti koje vrebaju u borbenom okruženju. Čak i kada bi se prihvatila procena gospodina Venza u vezi sa vremenom reakcije kojim se raspolagalo, osoba koja je imala komandu nad bombama je mogla da računa na veoma kratko vreme, odnosno ne više od 7 do 8 sekundi, da bi odreagovala. Iako je gospodin Venz mišljenja da je nišandžija namerno gađao voz, čini se da je moguće i drugačije tumačenje, na koje ukazuje analiza slika iz izveštaja koju je napravio komitet. Za nišandžiju je most predstavljao glavni orijentir i video snimak jasno pokazuje da je kretanje voza preko mosta uočljivo tek nakon lansiranja bombe, i tek tada slika voza postaje jasna. Nekoliko sekundi nakon udara može da se primeti vrlo blag pokret, na nekih 50 cm ispod tačke nišanja. Ova sekvenca ukazuje na činjenicu da je mala verovatnoća da je nišandžija nišanio voz. Ona pre sugerise da je on nišanio jedan od lukova mosta pre nego što će se voz pojaviti.
62. Komitet smatra da je most predstavljao legitimni vojni cilj. Putnički voz nije namerno gađan. Osoba koja je imala komandu nad bombama, bilo da se radilo o pilotu ili o nišandžiji, je nišaniła most i nije uočila, u jako kratkom vremenskom periodu kojim je raspolagala, da se voz približava nakon što je lansirala prvu bombu. Voz se nalazio na mostu u trenutku kada je most pogođen po drugi put, a pritom je procenjeno da je dužina mosta iznosila 50 metara (...). Stav komiteta je da informacije koje se tiču napada izvršenog prvom bombom ne predstavljaju dovoljno snažnu osnovu za pokretanje istrage. Što se tiče druge bombe, mišljenja su oprečna unutar komiteta pošto se ne zna da li su pilot ili nišandžija postupili nesmotreno. Ali su se predstavnici komiteta svakako usaglasili oko činjenice da ovaj incident ne ispunjava kriterijume koji su neophodni za pokretanje istrage (...). Što se tiče pitanja da li dostupne informacije mogu da opravdaju preispitivanje komandne odgovornosti,

komitet je mišljenja da se ne raspolože informacijama na osnovu kojih bi moglo da se zaključi da bi bilo potrebno sprovesti istragu o krivičnoj odgovornosti višeg komandnog kadra. Na osnovu raspoloživih informacija komitet je mišljenja da napad na voz u Grdeličkoj klisuri ne bi trebalo da bude predmet istrage koju bi zahtevao tužilac. (...)

[iii] Bombardovanje RTS-a (Radio-televizije Srbije) u Beogradu 23. aprila 1999.

71. Dana 23. aprila 1999. godine u dva sata i dvadeset minuta NATO je namerno bombardovao glavni studio javnog radiodifuznog preduzeća RTS (...) u centru Beograda. Postoji nedoumica u pogledu tačnog broja žrtava, ali se smatra da je u ovom napadu izgubilo život između 10 i 17 osoba.
72. Smatra se da je bombardovanje televizijskog studija izvedeno kao planirani napad sa ciljem da onesposobi i ošteti mreža rukovođenja, komandovanja i komunikacija. Koordinirani napadi izvedeni u toku iste noći pogodili su radio-relejne stanice i upravne zgrade, kao i strujne trafostanice. U toku konferencije za štampu održane 27. aprila 1999. NATO zvaničnici su opravdali ovaj napad činjenicom da je sistem komunikacija Savezne Republike Jugoslavije redovno korišćen kako u vojne tako i u civilne svrhe (...).
73. Za vreme jedne (...) konferencije za štampu održane 23. aprila 1999. NATO zvaničnici su potvrdili da se u zgradi televizije nalazila takođe jedna višenamenska antena od izuzetnog značaja za komuniciranje putem satelita i da su "radio relejne stanice i zgrade bile meta napada u toku bombardovanja s namerom da se degradira mreža rukovođenja, komandovanja i komunikacija". U jednoj izjavi od 17. maja 1999. datoj *Amnesty International-u*, NATO je potvrdio da je oprema RTS-a bila "korišćena u vidu predajnika i radio-relejnih stanica kao podrška delovanju vojske i specijalnih policijskih snaga Savezne Republike Jugoslavije, i samim tim je predstavljala legitimni vojni cilj". (Izveštaj *Amnesty International* (...), [videti dokument A., stav 10, slučaj 172].).
74. Kada su u pitanju strujne trafostanice koje su gađane, jedna je snabdevala električnom energijom koordinacionu mrežu protiv-vazdušne odbrane, dok je druga snabdevala električnom energijom centar operacija severnog sektora. Ova dva postrojenja su bila ključni elementi u integ-

risanom sistemu protiv-vazdušne odbrane Savezne republike Jugoslavije. S tim u vezi NATO podvlači:

"Kao što smo u više navrata izjavili, mi ne gađamo srpsko stanovništvo kao ni predsednika Miloševića lično, već napadamo sistem koji se koristi za rukovođenje vojnim snagama i snagama bezbednosti."

Međutim – sledeća činjenica može da bude i predmet rasprave – bombardovanje je u neku ruku i opravdano ako se koristi kao sredstvo protiv propagande:

"Naša je dužnost da napadnemo direktno u središte centralnog nervnog sistema Miloševićevog režima. Svakako da se radi o elementima koji se koriste u svrhe planiranja i komandovanja, a i da bi stvorili u Jugoslaviji jednu političku klimu koja bi dozvolila ne samo da se brutalnosti prihvate već i da budu opravdane. (...) Vazdušni napadi na televizijske releje i radio predajne stanice su deo sveobuhvatnog bombardovanja koje vodimo s ciljem da razbijemo propagandni mehanizam Savezne Republike Jugoslavije kao vitalnu komponentu mehanizma komandovanja predsednika Miloševića."

Times prenosi reči britanskog premijera koje su otprilike slične suštine: gospodin Bler je, dakle, izjavio da su mediji "aparati koji održavaju Miloševića na vlasti, tako da je za nas, kao saveznike unutar NATO-a, gađanje i uništavanje ovih postrojenja potpuno legitimno" (izjava od 24. aprila 1999). U jednoj izjavi od 8. aprila 1999. NATO je podvukao da će televizijske stanice biti napadnute ako ne prihvate da emituju šest sati dnevno izveštaje zapadnih medija: "Kada bi predsednik Milošević prihvatio da televizijski programi posvete srazmerno vreme zapadnim vestima i dozvolio njihovo emitovanje bez cenzure svakog dana po tri sata između 12:00 i 18:00 i po tri sata između 18:00 i ponoći, onda bi njegova televizija postala prihvatljiv instrument javnog informisanja."

75. NATO je namerno bombardovao sedište radio- televizije a osobe koje su poginule ili ranjene u tom napadu su bili civili. Nameću se sledeća pitanja: da li je RTV stanica bila legitimni vojni cilj, i ako jeste, da li je broj civilnih žrtava bio nesrazmeran u odnosu na vojnu prednost postignutu napadom? Da bi stanica bila vojni cilj u smislu definicije

koja proizilazi iz člana 52. Dopunskog protokola I trebalo bi da a) po svojoj prirodi, lokaciji, nameni ili korišćenju efikasno doprinese vojnoj akciji, b) a čije potpuno ili delimično uništenje pruža određenu vojnu prednost. Spisak vojnih ciljeva koga je sačinio MKCK 1956. godine – pre nego što su sastavljeni Dopunski protokoli - nabrojao je postrojenja onih radio i televizijskih stanica od izuzetnog vojnog značaja. Spisak koga je sačinio brigadni general Rodžers nabrojao je radio i televizijske stanice koje su odgovarale kriterijumima za određivanje vojnih ciljeva. (...) Kao što je naznačeno u gore navedenim stavovima 72 i 73, čini se da je NATO opravdao ovaj napad kao nešto što je izvedeno kao sastavni deo jednog sveopšteg napada čiji je cilj bio da se uništi mreža rukovođenja, komandovanja i komunikacija Savezne Republike Jugoslavije kao centralnog nervnog sistema i aparata koji je omogućio Miloševiću da se održi na vlasti, a i kao pokušaj da se razbije propagandna mašina Savezne Republike Jugoslavije. Napad se može okarakterisati kao zakonit u onoj meri u kojoj je njegova namera bila da se onesposobi komunikaciona mreža.

76. U suprotnom, ako je napad izvršen zato što vesti zapadnih agencija nisu emitovane u jednakom trajanju – zato što je stanica pripadala propagandnom mehanizmu, onda je pravna osnova ovde sporna. Narušavanje vladine propagande može da doprinese potkopavanju morala stanovništva i vojnih snaga, međutim opravdati napad na jedno civilno postrojenje samo ovim razlozima ne bi bilo dovoljno da se zadovolje kriterijumi "efikasnog doprinosa vojnoj akciji" i "određene vojne prednosti" koji proizilaze iz Dopunskih protokola (...) Komentar MKCK na Dopunske protokole tumači izraz "očekivana određena vojna prednost" tako što isključuje "napad koji pruža samo neodređenu ili slučajnu prednost" i tumači izraz "konkretno i neposredno" tako što prednost o kojoj se radi mora da bude suštinska i brza, isključujući pritom prednost koja nije uočljiva ili koja bi se manifestovala mnogo kasnije (komentari MKCK Dopunskih protokola od 8. juna 1977, stav 2209, [dostupno na < <http://www.cicr.org/dih>.>]). Činjenica je da je moguće ovu vrstu propagande potpuno učutkati, što može da posluži kako u svrhu slabljenja morala jugoslovenskog življa tako i za potkopavanje političke podrške vladi. Malo je verovatno da jedan ili drugi cilj donesu vojnu prednost "konkretnu i neposrednu", neophodnu da propagandni sistem postane legitimni vojni cilj. NATO, koji je smatrao da su postrojenja jugoslovenske radio difuzije bila "isključivo korišćena za raspirivanje mržnje i propagande", ustvrdio je da je

jugoslovenska vlada sve privatne televizijske i radio stanice Srbije stavila pod vojnu kontrolu (konferencija za štampu NATO-a od 28. i 30. aprila 1999). Niko, međutim, nije tvrdio da su ova postrojenja korišćena za raspirivanje nasilja poput radio stanice "Mil Kolin" za vreme genocida u Ruandi, što bi pritom opravdalo njihovo razaranje (...) U najgorem slučaju jugoslovenska vlada je koristila mrežu radio difuzije da bi širila odgovarajuću propagandu kao podršku ratu. Ova činjenica sama po sebi ne predstavlja ratni zločin (videti u vezi s tim presudu Međunarodnog vojnog suda (MVS) u Nirnbergu iz 1946. godine, koja se ticala Hansa Frichea, bivšeg visokog funkcionera Ministarstva propagande optuženog za raspirivanje i podstrekavanje na zločin. MVS je zaključio sledeće: [pročitati izjavu u izveštaju Amnesty International, stav 16,]. Komitet smatra da, ako je napad na RTS opravdavan jedino činjenicom da su emisije korišćene u propagandne svrhe, onda bi neki stručnjaci za međunarodno humanitarno pravo mogli da sumnjaju u zakonitost napada. Čini se, međutim, da je NATO-u ovaj motiv za napad na zgradu RTS-a bio sekundaran (iako komplementaran) u odnosu na prvobitni cilj, naime da se onespособi funkcionisanje srpskog sistema rukovođenja i komandovanja i da se uništi nervni sistem i aparat koji su Miloševića održavali na vlasti. U toku jedne konferencije za štampu od 9. aprila 1999, NATO je izjavio da TV predajnici nisu direktno gađani. Odnosno, "u Jugoslaviji su vojne radio relejne stanice često postavljene uz TV predajnike. Tada napadamo vojni cilj. Ako je šteta naneta TV predajnicima, to je zbog sekundarnog efekta, ali nam osnovna namera nije bila da ih gađamo". Portparol NATO Džejmi Šej se 12. aprila takođe obratio pismenim putem Međunarodnoj federaciji novinara, organizaciji sa sedištem u Briselu: : [pročitati izjavu u izveštaju Amnesty International, stav 21].

77. Ako prihvatimo činjenicu da je RTS predstavljala legitimni cilj, broj civilnih žrtava je svakako veliki, što je za žaljenje, ali očigledno ne izgleda nesrazmeran.

Iako NATO tvrdi da je učinio "sve što je bilo u njegovoj moći da izbegne civilne gubitke i kolateralne štete" (Izveštaj *Amnesty International*, [videti dokument A, stav 10]), izražene su sumnje u pogledu preciznosti upozorenja civilima od strane NATO u vezi sa namerom da izvrši napad. Postavlja se pitanje da li je najava predstavljala "upozorenje dato unapred" u slučaju "napada koji bi ugrozio civilno stanovništvo (...)

osim ako okolnosti to ne dopuštaju", kao što to nalaže Dopunski protokol I, član 57, stav 2.

S druge strane, predstavnici stranih medija su izgleda bili obavješteni o napadu (Izveštaj *Amnesty International*, [videti dokument A, stav 22 i 23]). Pošto su strane novinare njihovi poslodavci upozorili da se ne približavaju zgradi televizije pre napada, čini se da su izvesni jugoslovenski zvaničnici mogli da očekuju neminovan napad. Zbog te činjenice im je britanski premijer Toni Bler prebacio što nisu evakuisali zgradu, tvrdeći da [pročitati navod u Izveštaju *Amnesty International*, stav. 24]. Iako činjenica da su jugoslovenski zvaničnici bili upoznati sa neminovnošću napada ne oslobađa NATO od obaveze da upozori civile shodno članu 57. stavu 2, ona, međutim, navodi na pomisao da bi jugoslovenske vlasti mogle da budu delom odgovorne za civilne žrtve prouzrokovane napadom i da je prethodna najava NATO mogla realno da bude dovoljna u datim okolnostima.

78. Ako prihvatimo da je zgrada RTS bila legitimni vojni cilj, čini se da je NATO bio svestan da će napad na sedište RTS dovesti do prekida emitovanja emisija samo u jednom kratkom vremenskom periodu. Naime, emitovanje emisija je nastavljeno nekoliko sati posle bombardovanja, što dovodi u pitanje veličinu vojne prednosti koja je postignuta tim napadom u odnosu na broj civilnih žrtava. Sam NATO je naveo da je mreža rukovođenja i komandovanja Savezne Republike Jugoslavije tako velika i složena da je jedan napad ne može onesposobiti, a na to je ukazao Vesli Klark [pročitati navod u Izveštaju *Amnesty International*, stav. 19, slučaj 172]. (...) Pitanje proporcionalnosti jednog napada ne mora obavezno da bude usredsređeno na neki specifičan incident. (...) Uzimajući u obzir te ciljeve, strateška meta napada je bila jugoslovenska mreža rukovođenja i komandovanja. Napad protiv sedišta RTS-a treba dakle shvatiti kao element jednog integrisanog napada na brojne ciljeve, uključujući i predajnike i upravne zgrade prenosne mreže jugoslovenskog radija koji su bili "neophodni za Miloševićevu sposobnost da upravlja i vlada represivnim delovanjem svoje vojske i specijalnih policijskih snaga na Kosovu" (saopštenje za štampu NATO-a od 1. maja 1999. godine) i koji su predstavljali "ključni element jugoslovenske mreže protiv-vazdušne odbrane" (ibid., 1. maj 1999). Takođe su napadnute elektro-mreže koje su napajale strukture rukovođenja i komandovanja jugoslovenske armije (ibid., 3.

maj 1999.). Drugi strateški ciljevi su se odnosili na ostala postrojenja rukovođenja i komandovanja, kao što su radio i televizijski releji u Novom Pazaru, Kosovaku i Kruševcu (ibid.) i komandne stanice (ibid., 30. april). Od napadnutih trafo-stanica, jedna je snabdevala električnom energijom koordinacionu mrežu protiv-vazdušne odbrane, dok je druga snabdevala centar operacija severnog sektora. Ova dva postrojenja su bila ključni elementi u integrisanom sistemu protiv-vazdušne odbrane Savezne Republike Jugoslavije (ibid., 23. april 1999.) (...) Ovi ciljevi ne samo da su bili ključni za rukovodeći aparat Savezne Republike Jugoslavije, već i sastavni deo, s vojne tačke gledišta, strateške mreže komunikacija koja je omogućavala vojnim i nacionalnim vlastima da upravljaju represivnim delovanjem i užasima koji su se odvijali na Kosovu (ibid, 21. april 1999).

79. Na osnovu prethodne analize i trenutno raspoloživih informacija, komitet preporučuje tužiocu da ne otvara istragu o bombardovanju sedišta Radio-televizije Srbije. (...)
90. Komitet je sastavio izveštaj bazirajući se prevashodno na javnim dokumentima, uključujući izjave NATO i država članica NATO sa konferencija za štampu, kao i na dokumente SRJ. Komitet je uglavnom pretpostavio da su saopštenja za štampu NATO i njegovih država članica uglavnom pouzdana i da su objašnjenja data ispravno. Međutim, komitet mora da podvuče da, kada je tužilaštvo tražilo od NATO-a da odgovori na vrlo precizna pitanja vezana za specifične incidente, NATO je formulisao odgovore na vrlo uopšten način bez pominjanja specifičnih incidenata. Komitet nije imao razgovore sa osobama koje su rukovodile bombardovanjem ili ga sprovodile. Komitet je takođe dao značajnu težinu iskazima baziranim na činjenicama *Human Rights Watch*-a, čiji su predstavnici proveli neko kraće vreme na terenu u SRJ. Štaviše, komitet je zabeležio da je *Human Rights Watch* ocenio da je publikacija u dva toma, koju je sačinilo Ministarstvo inostranih poslova SRJ pod naslovom *Zločini NATO-a u Jugoslaviji*, u celini pouzdana. Stoga se komitet uglavnom oslanjao na brojke iz pomenute publikacije za specifične incidente. Ako se prihvate brojke ove publicacije, koja ukazuje da je 495 civila ubijeno a 820 ranjeno tokom dokumentovanih događaja, to jednostavno znači da nedostaju potrebni dokazi o zločinima na kojima bi se zasnovala optužba za genocid ili zločine protiv čovečanstva. Osim toga, u vezi sa svim specifičnim incidentima na koje se komitet usredsredio sa posebnom pažnjom (...), komitet je

ocenio da nijedan od ovih incidenata ne opravdava pokretanje istrage od strane tužilaštva. NATO je priznao da su učinjene greške tokom bombardovanja. Isto tako, nije isključeno ni da su počinjene greške u proceni. Izbor određenih meta napada mogao bi da bude podvrgnut pravnoj raspravi. Međutim, na osnovu informacija koje je proučio, komitet je mišljenja da ni produbljena istraga bombardovanja u celini, kao ni istrage specifičnih incidenata ne bi bile opravdane. U svakom slučaju, ili pravo nije dovoljno jasno ili istrage ne bi pružile dovoljno dokaza da se zasnuju optužbe protiv optuženih na visokom položaju ili potčinjenih zbog posebno gnusnih krivičnih dela.(...)

Rasprava:

1. a. Kako kvalifikujete sukob između oslobodilačke vojske Kosova (UČK) i snaga Savezne Republike Jugoslavije (SRJ)? Da li se radi o oružanom sukobu koji nije mogao da se okarakterise kao međunarodni sukob? O stanju unutrašnjeg nasilja? O ratu za nacionalno oslobođenje? A sukob između snaga organizacije Severnoatlantskog pakta (NATO) i Savezne Republike Jugoslavije (SRJ)? (zajednički član 2. za sve Ženevske konvencije, Dopunski protokol I, član 1, Dopunski protokol II, član 1)?
- b. Ako oružani sukob između UČK i SRJ nema međunarodni karakter, da li činjenica što je NATO intervenisao protiv SRJ internacionalizuje taj sukob? Ako da, zašto? Da li to menja odnose između SRJ i UČK?
- c. Da li bi sukob bio internacionalizovan da je NATO intervenisao protiv UČK, na strani SRJ? Zašto? U kojoj meri je primenjivo pravo različito ako treća strana u sukobu interveniše na strani jedne države ili protiv nje?
- d. Iako NATO nije strana ugovornica Ženevskih konvencija ni Dopunskih protokola, da li ga međunarodno humanitarno pravo (MHP) ipak obavezuje? S obzirom na to da različite države članice NATO ne obavezuje isti instrument međunarodnog

humanitarnog prava, kako se onda međunarodno humanitarno pravo primenjuje na NATO? Da li NATO obavezuju samo odredbe međunarodnog humanitarnog prava koje obavezuju sve njegove države članice? Ili NATO kao međunarodnu organizaciju, obavezuje samo običajno međunarodno humanitarno pravo?

2. Da li zakonitost NATO intervencije u pogledu *jus ad bellum* ima uticaja na MHP koje se primenjuje? Da li sve akcije izvršene tokom nezakonite intervencije postaju automatski nezakonite u odnosu na MHP? Ili se radi o dva skupa pravila koja su sasvim nezavisna jedno od drugog? (Dopunski protokol I, stav 5. uvodnog dela).

3.
 - a. Šta mislite o metodu koji je NATO koristio tokom intervencije na SRJ, odnosno o vazдушnim napadima izvedenim sa velike visine, u pogledu MHP? Da li se radi o metodu koga MHP zabranjuje kao takav? Da li on omogućava poštovanje osnovnih principa MHP, kao što su proporcionalnost i razlikovanje civilnog od vojnog? Da li je dovoljno, kao što je naznačeno u izveštaju tužioca Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju (MKTJ), što je "princip distinkcije stvarno poštovan u velikoj većini slučajeva" (dokument B, stav. 56)? (Dopunski protokol I, član 51. stav. 4, para b-c i član 57. stav 2, para a, br. ii).

 - b. Da li jedan most može da predstavlja vojni cilj? Pod kojim uslovima? Kako biste definisali pojam vojnog cilja? Da li se čini da izveštaj tužioca prihvata činjenicu da se radilo o vojnom cilju? Na čemu zasniva mišljenje da bi utvrdio da li se radilo o legitimnom vojnom cilju ili ne? Da li su same izjave NATO-a u tom smislu dovoljne da bi se utvrdila legitimnost vojnog cilja u pogledu na MHP? (Dopunski protokol I, član 52. stav 2).

 - c. Ako je voz koji prevozi civile pogođen tokom napada, a da "nije namerno gađan" (dokument B, stav 62), da li se tada radi o kršenju MHP? Ili o ratnom zločinu? O "kolateralnoj šteti"? Kako biste definisali "kolateralnu štetu"? Da li se radi o šteti nanetoj civilnom stanovništvu ili civilnim dobrima u napadu koji između ostalog poštuje princip proporcionalnosti? Da li je ovaj princip ispoštovan ako je srušeni vojni cilj bio most, a "kolateralna šteta"

civili? Iako je do toga došlo "pukom igrom slučaja"? (dokument A, stav 2)? (Dopunski protokol I, član 57.).

- d. Da li, po informacijama kojima raspolazete, ocenjujete da je napad na železnički most u Grdeličkoj klisuri bio u skladu sa MHP? Da li je samo prvi napad bio u skladu sa MHP ako se uzme u obzir da je izvršen bez prethodnog znanja da će se voz pojaviti na mostu? Da li je NATO ispoštovao princip mera predostrožnosti? Koje dodatne mere predostrožnosti je NATO mogao da preduzme? U slučaju da je mogao da preduzme dodatne mere da li je u skladu sa MHP trebalo to da učini? Da li će se Vaš odgovor razlikovati u zavisnosti od toga da li je u pitanju prvi ili drugi napad? Šta mislite o zaključku komiteta povodom ovog događaja koji je objašnjen *in fine* dokumenta B, stav 62? (Dopunski protokol I, član 51. stav 5, para b i član 57. stav 2, para b).
4. a. Da li su u skladu sa MHP, zgrade RTS-a predstavljale vojni cilj? Pod kojim se uslovima jedan RTV centar može smatrati vojnim ciljem? Da li predstavlja vojni cilj onda kada više nije "prihvatljivo sredstvo informisanja javnosti", tj. u ovom slučaju ne ostavlja prostora "terminu tokom kojeg bi se emitovale necenzurisane vesti sa zapada, i to po tri sata dva puta dnevno" (dokument A, stav 20)? Da li su, s tim u vezi, snage SRJ mogle da smatraju jedan TV kanal države članice NATO za vojni cilj i da sruše njegove zgrade, iz istih razloga (Dopunski protokol I, član 52)?
 - b. Da li bi RTS bila vojni cilj da su njena postrojenja korišćena kao "predajnici i radio relejne stanice u svrhu podrške vojnom delovanju (...) SRJ" (dokument B, stav 73)? Da je korišćena kao sredstvo propagande? Kao sredstvo za raspirivanje mržnje i nasilja, poput radio stanice "Mil Kolin" u Ruandi? (Dopunski protokol I, član 52)?
 - c. Izveštaj tužioca smatra da broj žrtava "očigledno ne izgleda nesrazmernim" u odnosu na "konkretnu i direktnu vojnu prednost" postignutu bombardovanjem. Šta mislite na osnovu čega se ova ravnoteža može oceniti? Kakva je odgovornost vojnog

komandanta u tom pogledu (Dopunski protokol I, član 51. stav 5, para b i član 52)?

- d. Da li je NATO poštovao princip mera predostrožnosti prilikom bombardovanja zgrade RTS (Dopunski protokol I, član 57, stav. 2, para c)? Da li je upozorenje koje je NATO dao pre napada bilo u skladu sa zahtevima člana 57. Dopunskog protokola I? Čak i ako je dato samo stranim novinarima, a ne Jugoslovenima? (Dopunski protokol I, član 58)?
5. Da li, prema međunarodnom humanitarnom pravu, novinari uživaju poseban status? Da li imaju status zaštićenih lica? Da li je u ovom slučaju ovaj status od značaja? Čak i kad doprinose ratu emitovanjem "govora mržnje" (dokument A, stav 25)?
 6.
 - a. Šta mislite o zaključku izveštaja (dokument B, stav 90)? U čemu to "pravo nije dovoljno jasno"? U vezi kojih specifičnih incidenata? Zar u datom slučaju nije na sudu kao što je Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju (MKTJ) da pojasni pravo? Objasnite, za svaki od incidenta izloženih u okviru ovog slučaja, šta nije bilo dovoljno jasno: pravo, činjenice ili ni jedno ni drugo. Zbog čega istrage "po svoj prilici ne bi prikupile dovoljno dokaza"?
 - b. Da li bi MKTJ imao nadležnost da donosi sud o pretpostavljenim počinocima ratnih zločina članica NATO snaga? Zbog čega to nije uradio? Da li je izbor MKTJ da se usredsredi na najveće zločince opravdan? (statut MKTJ, član 1)?

Slučaj: Evropski Sud za ljudska prava, Banković i ostali protiv Belgije i ostalih

SLUČAJ

[**Izvor:** Evropski sud za ljudska prava, Odluka o prihvatljivosti tužbe br. 52207/99 12. decembra 2001, <<http://hudoc.echr.coe.int.>>]

Evropski sud za ljudska prava, Odluka o prihvatljivosti tužbe br. 52207/99

Podnosioci tužbe: Vlastimir i Borka BANKOVIĆ, Živana STOJADINOVIĆ, Mirjana STOIMENOVSKI, Dragana JOKSIMOVIĆ i Dragan ŠUKOVIĆ

protiv

Belgije, Češke Republike, Danske, Francuske, Nemačke, Grčke, Mađarske, Islanda, Italije, Luksemburga, Holandije, Norveške, Poljske, Portugala, Španije, Turske i Ujedinjenog Kraljevstva. (...)

ČINJENICE (...)

A. Okolnosti slučaja (...)

2. Bombardovanje Radio-televizije Srbije (RTS)

9. Tri TV kanala i četiri radio stanice delile su prostorije RTS u Beogradu. Najvažnija oprema produkcije bila je smeštena u tri zgrade u Takovskoj ulici. Završna režija bila je na prvom spratu jedne od tih zgrada, gde je uglavnom radilo tehničko osoblje.

10. Dana 23. aprila 1999. godine, nešto posle 02:00 sata ujutro, projektil ispaljen iz NATO aviona pogodio je jednu od zgrada u Takovskoj ulici i prouzrokovao rušenje dva od četiri sprata i uništenje završne režije.
11. Kćer prva dva podnosioca, sinovi trećeg i četvrtog, kao i suprug petog podnosioca su ubijeni, dok je šesti ranjen. Bombardovanje je donelo šesnaest mrtvih i šesnaest ozbiljno povređenih. U toku te iste noći, pogođena su dvadeset i četiri cilja u SRJ (Saveznoj Republici Jugoslaviji), od toga tri u Beogradu. (...)

TUŽBA

28. Podnosioci tuže zbog bombardovanja zgrade RTS od strane NATO snaga dana 23. aprila 1999. godine. Oni se pozivaju na sledeće odredbe Konvencije: član 2 (pravo na život), član 10 (pravo na slobodu izražavanja) i član 13 (pravo na delotvoran pravni lek).

PRAVO

(...)

30. Što se tiče prihvatljivosti predmeta, podnosioci tvrde da je predstavka spojiva *ratione loci* sa odredbama Konvencije jer su inkriminisana dela, bilo da su izvršena u SRJ ili na teritoriji tuženih država, proizvela posledice u SRJ, a njih i njihove preminule bližnje dovela pod jurisdikciju pomenutih država. Oni takođe smatraju da su tužene države solidarno odgovorne za bombardovanje iako su ga izvele NATO snage, i tvrde da nisu raspolagale delotvornim pravnim lekovima.
31. Što se tiče vlada, one osporavaju prihvatljivost predmeta. One tvrde u suštini da je predstavka nespojiva *ratione personae* sa odredbama Konvencije budući da podnosioci nisu potpadale pod jurisdikciju tuženih država, u smislu člana 1 Konvencije. (...)
32. Štaviše, francuska vlada tvrdi da se sporno bombardovanje pripisuje ne tuženim državama već NATO-u, organizaciji čiji je međunarodni pravni subjektivitet jasno odvojen od onog koji imaju države koje su njene članice. Pored toga, turska vlada formuliše izvesna zapažanja koje se odnose na njenu analizu situacije koja preovladava u severnom delu Kipra. (...)

A. Da li su podnosioci i njihovi preminuli bližnji potpadali pod "nadležnost" tuženih država, prema značenju člana 1 Konvencije?

34. Pošto je ovo glavni osnov za osporavanje, od strane vlada, prihvatljivosti predstavke, Sud će prvo razmotriti to pitanje. član 1 Konvencije određuje:

"Visoke strane ugovornice jamče svakome u svojoj nadležnosti prava i slobode određene u Delu I ove Konvencije." (...)

1. Podnesci tuženih vlada (...)

37. Vlade smatraju da ih, u njihovoj analizi u tom pogledu, podržava praksa Suda koji je primenio pojam nadležnosti da bi potvrdio da se za određene pojedince, koji pretrpe posledice zbog dela koja izvrši tužena država van svoje teritorije, može smatrati da potpadaju pod nadležnost te države zbog toga što je postojala primena neke vrste pravnih ovlašćenja te države nad njima. Hapšenje i pritvor podnosilaca van teritorije tužene države u predmetima Ise i Očalana (*Isa i ostali protiv Turske* odl. br. 31821/96, 30. maj 2000, neobjavljeno, i *Očalan protiv Turske* odl. br. 46221/99, 14. decembar 2000., neobjavljeno) značile bi, po mišljenju vlada, klasičnu primenu, od strane vojnih snaga na stranom tlu, takvih pravnih ovlašćenja ili nadležnosti nad tim osobama. U predmetu *Džavara*, koji se odnosio na iskaz da je jedan italijanski ratni brod namerno uzeo na nišan albanski brod udaljen nekih 35 nautičkih milja od italijanske obale (*Džavara i ostali protiv Italije i Albanije* odl. br. 39473/98, 11. januar 2001, neobjavljeno), podeljena je nadležnost na osnovu pisanog sporazuma između tuženih država.
38. Vlade zaključuju da postupanje za koje ih podnosioci otkrivaju očito ne može biti opisano kao primena sličnog pravnog ovlašćenja ili nadležnosti. (...)

2. Argumenti podnosilaca

52. Po sporednom osnovu, podnosioci navode da je, u odnosu na razmere vazdušne operacije i relativno mali broj žrtava, kontrola NATO snaga nad vazдушnim prostorom bila praktično potpuna, koliko i ona koju je

sprovodila Turska na teritoriji severnog Kipra. Radilo se svakako o kontroli ograničenog dometa (vršila se samo nad vazдушnim prostorom), ali bi pozitivna obaveza koja proističe iz člana 1 mogla da se ograniči na analogan način. Pojmovi "stvarna kontrola" i "nadležnost" trebalo bi da budu dovoljno fleksibilni da bi uzeli u obzir raspoloživost i upotrebu preciznog modernog naoružanja koje bi dozvolilo vanteritorijalne akcije velike preciznosti i velike snage udara bez potrebe za prisustvom kopnenih trupa. Imajući u vidu napredak moderne tehnologije, pozivanje na razliku između vazдушnih napada i akcija koju bi vodile snage na kopnu, bilo bi danas lišeno osnovanosti. (...)

3. Ocena Suda (...)

d) Da li su, u takvim uslovima, podnosioci mogli da potpodađu pod "nadležnost" tuženih država?

74. Podnosioci tvrde da bombardovanje RTS od strane tuženih država predstavlja još jedan primer vanteritorijalnog delovanja koje bi moglo da uđe u polje primene pojma "nadležnosti" u smislu člana 1. Konvencije, i zato predlažu preciziranje definicije običnog značenja pojma "nadležnost" u dotičnom članu. Sud, dakle, treba da se uveri da postoje podjednako izuzetne okolnosti koje bi mogle da se svedu na vanteritorijalnu primenu nadležnosti od strane država ugovornica.
75. U tom pogledu, podnosioci predlažu, kao prvo, da se primene, na specifičan način, kriterijumi "efektivne" kontrole koji su razvijeni u predmetima koji se odnose na severni deo Kipra. Oni tvrde da pozitivna obaveza koja proističe iz člana 1 ide dotle da prisili države da obezbede poštovanje prava po Konvenciji u meri srazmernoj stepenu kontrole koja se vrši u datoj vanteritorijalnoj situaciji. Priznati to, za vlade bi značilo potvrditi uzročni koncept pojma nadležnosti koji niti je predviđen članom 1 Konvencije niti mu odgovara. Sud ocenjuje da tvrdnja podnosilaca znači isto što i smatrati da svako ko pretrpi negativne posledice nekog dela koje se može pripisati jednoj državi ugovornici potpada *ipso facto*, bez obzira na mesto gde je delo izvršeno i gde su se osetile njegove posledice, pod nadležnost te države po članu 1 Konvencije.

Sud je sklon da prihvati argument vlada po kome se tekst člana 1 ne saglašava sa takvim pristupom "nadležnosti". Podnosioci svakako priznaju da bi se nadležnost i odgovornost, u odnosu na Konvenciju, koje bi proistekle za datu državu ograničile u datim okolnostima na izvršenje i posledice tog konkretnog čina. Međutim, Sud ocenjuje da tekst člana 1 nikako ne podržava argument podnosioca po kome pozitivna obaveza da države ugovornice priznaju "prava i slobode određene u Delu I (...) Konvencije" može da bude podeljena i prilagođena u funkciji posebnih okolnosti spornog vanteritorijalnog čina. Sud smatra da, uostalom, isti zaključak proističe iz teksta člana 19. Konvencije. Pored toga, tvrdnja podnosioca ne objašnjava primenu izraza "u svojoj nadležnosti" iz člana 1 i ide tako daleko da ih čini suvišnim i lišenim svake svrhe. Uostalom, da su autori Konvencije želeli da obezbede tako visok stepen nadležnosti kao što ga preporučuju podnosioci, oni bi usvojili tekst koji je istovetan ili sličan tekstu iz članova 1 sve četiri Konvencije iz 1949. godine(...). (...)

4. Zaključak suda

82. Uzimajući u obzir sve što prethodi, Sud se nije uverio u postojanje veze u pogledu nadležnosti između osoba koje su bile žrtve spornog dela i tuženih država. Prema tome, Sud smatra da podnosioci nisu dokazali da su, oni sami ili njihovi preminuli bližnji, mogli da budu u nadležnosti tuženih država usled spornog vanteritorijalnog čina.(...)

Iz ovih razloga, Sud, jednoglasno,
prolašava da je predstavka neprihvatljiva.
Pol Mahoni, Šef sudske pisarnice
Lucius Vildhaber, Predsednik

DISKUSIJA

N.B. Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (dalje u tekstu KZLJP), <<http://conventions.coe.int>>

1.
 - a. Da li je Sud izjavio da je zahtev neprihvatljiv zato što podnosioci nisu mogli da ostvare ljudska prava u odnosu na tužene države ili zato što jednostavno nije bio kompetentan da bude upoznat sa eventualnim kršenjem tih prava?
 - b. Da li su tužene države imale obaveza po pitanju ljudskih ličnosti prema podnosiocima? Da li su bile u obavezi prema njima po pitanju međunarodnog humanitarnog prava?
2.
 - a. Ko je zaštićen *ratione personae* od strane KZLJP u sporu protiv države ugovornice?
 - b. Ko je zaštićen *ratione personae* međunarodnim humanitarnim pravom u sporu protiv države ugovornice sporazuma? (III konvencija, član 4.; IV konvencija, član 4., Protokol I, član 49., par. 2., 50. i 51.).
 - c. Da li se zajednički član 1 Ženevskih konvencija i Protokola I odnosi na polje primene međunarodnog humanitarnog prava? Da li on ima uticaja na njegov domen zaštite *ratione personae*?
3.
 - a. Da li se teza Francuske, po kojoj se bombardovanje može pripisati NATO-u a ne državama članicama koje su bombardovanje i izvršile, može podržati što se tiče ljudskih ličnosti? Što se tiče međunarodnog humanitarnog prava?
 - b. Da je Beograd bio okupiran u toku rata, da li bi se postupanje okupacionih trupa pripisivalo svim državama članicama NATO-a? Ili samo članicama koje su poslale okupacione trupe? Ili samo državi čije su trupe pokazale nedolično ponašanje? Ili isključivo samoj organizaciji NATO-a?

- c. Da li međunarodno humanitarno pravo obavezuje NATO?
4. a. Da li bi tužba bila prihvatljiva da su tužene države izvršile bombardovanja na sopstvenoj teritoriji? A da je Jugoslavija država ugovornica KZLJP? Da li bi tužba, u tom slučaju, bila upućena protiv Jugoslavije?
- b. Da je tužba bila prihvatljiva, da li bi Sud primenio među-na-ro-dno humanitarno pravo? Po kom osnovu? Da li je on nadležan da to učini?

(Član 2. KZLJP garantuje pravo na život, a član 15. određuje: "1. U doba rata ili druge javne opasnosti koja pretila opstanku nacije, svaka Visoka strana ugovornica može da preduzme mere koje odstupaju od njenih obaveza po ovoj Konvenciji, i to u najnužnijoj meri koju iziskuje hitnost situacije, s tim da takve mere ne budu u neskladu s njenim drugim obavezama prema međunarodnom pravu. 2. Prethodna odredba ne dopušta odstupanja od člana 2, osim u pogledu smrti prouzrokovane zakonitim ratnim postupcima (...)"

- c. Da li bi Sud zaključio o kršenju Konvencije da je doneo odluku o prihvatljivosti zahteva? Zbog same činjenice da su ubijeni civili? Zbog činjenice da princip proporcionalnosti nije bio poštovan? Da mere predostrožnosti nisu bile preduzete? Zbog činjenice da meta napada nije bio vojni cilj? Da li radio stanica može da predstavlja vojni cilj? Ako podstiče stanovništvo i oružane snage na rat? Ako podstiče na genocid? Ako služi vojnom emitovanju? (Protokol I, član 49, stav 2, 50, 51, 52, stav 2. i 57; videti Slučaj: Savezna Republika Jugoslavija, Intervencija NATO).
- d. Da li bi Sud mogao da bude nadležan da proceni zakonitost bombardovanja u vreme oružanog sukoba? Kako bi mogao da utvrdi potrebne činjenice u cilju procenjivanja zakonitosti? Da li je KZLJP odgovarajući instrument da bi se o tome sudilo? Da li je presuda Suda moguća i odgovarajući način da se zaštite žrtve bombardovanja u vreme oružanog sukoba? Koje bi druge nadležnosti mogle da pruže pravnu pomoć žrtvama?

Slučaj: Kuba, zarobljenici prebačeni u bazu Gvantanamo

A. Posete MKCK-a zarobljeničkom logoru u zalivu Gvantanamo

Izvor: Prva poseta MKCK - a zarobljeničkom logoru u zalivu Gvantanamo, MKCK, Ženeva,

18. januar 2002, <http://www.cicr.org>.]

Prva poseta MKCK-a zarobljeničkom logoru u zalivu Gvantanamo

Ženeva (MKCK) – Četiri delegata Međunarodnog komiteta Crvenog krsta (MKCK), od kojih je jedan delegat medicinske službe, počeli su 18. januara 2002. sa posetama zarobljenicima prebačenim iz Avganistana i zatočenih od strane američke vojske u pomorskoj bazi u zalivu Gvantanamo. Delegati će registrovati zarobljenike i konstatovati pod kojim uslovima je došlo do njihovog zarobljavanja, prebacivanja i zatočeništva.

U skladu sa sporazumom sklopljenim sa američkim vlastima, posete se obavljaju prema uobičajenim procedurama institucije; radi se o tome da se vode razgovari bez svedoka sa zarobljenicima i da im se pruži mogućnost da razmene vesti sa svojim porodicama uz pomoć poruka Crvenog krsta.

Ove procedure podrazumevaju podnošenje zatvorskim vlastima strogo poverljivih pismenih izveštaja o zaključcima delegata. MKCK ni pod kakvim okolnostima ne komentariše javno o postupanju sa zatvorenicima i uslovima zatočeništva. Delegati MKCK-a će o svojim zaključcima raspravljati direktno sa zatvorskim vlastima, podneti im svoje preporuke i ohrabriti ih da preduzmu potrebne mere za rešavanje svih problema humanitarne prirode.

B. " Crveni krst mora da se spusti na zemlju "

Izvor: ROSETT Claudia, "The Red Cross needs to get real", in The Wall Street Journal, New York, 23. januar 2002,
<http://opinionjournal.com/columnists/cRosett/?id=95001764>

CRVENI KRST MORA DA SE SPUSTI NA ZEMLJU

Došao je trenutak da se preispitaju Ženevske konvencije

Klaudija Rozet

Sreda 23. januar 2002, 0:01

Prava sramota zaliva Gvantanamo nema nikakve veze sa načinom na koji SAD postupaju sa zarobljenim Talibanima i borcima Al Kaide koji su trenutno tamo zatvoreni. Prava sramota je kako je Međunarodni komitet Crvenog krsta dotrčao tamo, mašući Ženevskim konvencijama, kao da žuri da spasava one simpatične ratne zarobljenike iz "Hoganovih heroja" – zahtevajući da moderni poslenici terorizma budu tretirani kao stari dobri konvencionalni ratni zarobljenici.

Pravo pitanje nije veličina ćelija za zatvorenike, boja njihovih trenerki ili kalorična vrednost njihove ishrane, već da li velepoštovani Crveni krst, koji još živi u sukobima iz prošlosti, može da uhvati korak sa promenama u kojima terorizam redefiniše moderni rat. Ako to ne može da učini, onda bi SAD – koji obezbeđuje 25% njegovih fondova – možda trebalo da preispitaju svoje veze sa Crvenim krstom.

Ukoliko bi se zatvorenici smatrali ratnim zarobljenicima, kao što to želi Crveni krst, onda se od njih ne bi moglo zahtevati da otkriju ništa drugo osim svog imena, čina, serijskog broja i datuma rođenja. Ovo bi moglo da predstavlja problem, jer ovi ljudi nisu obični pitomi zarobljeni regruti.

Sekretar za odbranu Donald Ramsfeld opisao ih je kao "okorele teroriste". Imajući u vidu ono što nam je 11. septembar pokazao o leglima užasa u Avganistanu, ima osnova da se vladi SAD eventualno dâ za pravo. Uopšte nije teško poverovati da zarobljenici u Gvantanamu mogu biti u posedu informacija koje, ukoliko se na vreme pribave, mogu sprečiti nova masovna ubistva civila.

Pošto je MKCK vodeća svetska humanitarna agencija, prašina koju je on podigao oko zaliva Gvantanamo postala je otvoreni poziv za sve igrače u igri humanitarne pomoći da se pridruže – da podižu zastavu Ženevskih konvencija i zahtevaju da je Amerika pozdravi. Do ovog trenutka ovom cirkusu pridružili su se Amnesty International, Human Rights Watch, komesar UN za ljudska prava, zvaničnici Evropske Unije, kojekakve britanske novine i grupa aktivista SAD koje žele da se cela predstava preseli u neki kalifornijski sud.

U međuvremenu, Crveni krst je dolivao ulje na vatru komentarima punim neodobranja, kao što je bila kritika portparola MKCK Darsi Kristen da to što je vlada SAD objavila fotografije zatvorenika "nije u skladu sa Ženevskim konvencijama" jer ih je izložilo "znatiželji javnosti" (mada su grupe za ljudska prava napadale SAD zbog toga što ih nisu dovoljno izlagale). U nastojanjima da sarađuje, vlada SAD dopušta delegatima MKCK da ispitaju uslove u Gvantanamu. Oni to sada čine. Ali objašnjavajući ovu misiju novinarima, drugi portparol MKCK, Kim Gordon Bejts, birao je izraze koji su insinuirali osudu SAD: "Oni će pregledati sve prostorije vrlo, vrlo pažljivo. Proveriće kakva je voda. Proveriće kakva je hrana. Proveriće kakvi su uslovi za život, da li u slučaju potrebe dobijaju adekvatnu zdravstvenu negu, i da li mogu da komuniciraju sa svojim porodicama." Ono što MKCK izgleda i sam krši je njegova sopstvena politika diskrecije, naglašena u saopštenju za štampu od 18. januara, gde se kaže da "MKCK ni pod kakvim okolnostima ne komentariše javno o postupanju sa zatvorenicima i uslovima zatočeništva."

Otkud ovolika buka oko Gvantanama? Možda zbog toga što je humanitarni biznis, čiji je rodonačelnik MKCK, procvetao u globalnu industriju koja podrazumeva rivalstvo i borbu za pažnju javnosti, finansiranje, pristup i autoritet. Humanitarna pomoć je, u mnogom smislu, biznis kao svaki drugi: polje je postalo prenapučeno, i ima dosta guranja da bi se dospelo u naslove vesti. MKCK je i sam aludirao na ovakve probleme u jednom izveštaju iz 1997. godine u kome razmatra sopstvenu budućnost i u kome zapaža da

naglo umnožavanje humanitarnih agencija, mada "samo po sebi pozitivna pojava", dovodi do "takmičenja i konfuzije" koji uzrokuju probleme u "etičkom i operativnom smislu".

Čak i bez Gvantanamo, humanitarci ne bi patili od besposlice. Ali sada kada su ga pretvorili u medijski događaj, jasno se ispostavilo da su, sa širenjem terorizma, uvaženi stari MKCK – i konvencije koje nastoji da očuva – žalosno zastareli. Problem daleko prevazilazi takve arhaičnosti kao što je odredba da ratni zarobljenici imaju pravo na besplatno slanje dopisnica i pisama svojim porodicama – odredba neprilagođena dobu u kome Mohamed Ata komunicira elektronskom poštom. Ne, galama oko Gvantanamo se digla zbog čitavog niza pretpostavki vezanih za običaje konvencionalnog ratovanja. Ne postoji jasni mehanizam koji bi pomogao MKCK da na razuman način u odgovarajuću fioku smesti zatvorenike osumnjičene za akcije terorističkih masovnih ubistava izvedenih daljinskim upravljanjem bombaša samoubica da otete avione zakucaju u neboder.

Postoje mnogi presedani koji bi opravdali reviziju Ženevskih konvencija. Koreni samog MKCK sežu u 1859. godinu, kada je švajcarski građanin Anri Dinan posmatrao muke ranjenika ostavljenih bez pomoći na bojnopolju posle bitke kod Solferina. Dinan je osnovao pokret koji je iz jednostavnog sporazuma o pomoći ranjenicima prerastao u niz ugovora. Bio je to proces prilagođavanja u hodu. U verziji Ženevskih konvencija iz Drugog svetskog rata nije bilo nikakvih odredbi po kojima bi delegati posećivali koncentracione logore u kojima su pobijeni milioni Jevreja i drugih. Posle rata, 1949. godine, konvencije su revidirane kako bi se razrešio ovaj problem, i napravljena je verzija na koju se sada poziva. Čini se da je krajnje vreme za novo prilagođavanje.

Kako bi dobre revizije trebalo da izgledaju veoma je teško odrediti. Osnovna uloga MKCK dugo je bila da deluje kao posrednik između zaraćenih strana – igrajući na kartu interesa, kakavgod on bio, obeju strana da obezbede pristojno postupanje sa zarobljenicima i civilima. To je ono što je Crvenom krstu donelo visoke ocene za rad vezan za logore za ratne zarobljenike u Drugom svetskom ratu, i za mnoge druge aktivnosti od tada. Ali takvo humanitarno mešetarenje ne uspeva uvek. MKCK ima mandat da pokuša da ubedi, ali nema stvarnu moć da nametne – sve što može da učini je da uloži protest i možda da se okrene i ode. Zar neko zaista misli da će trubljenje o poštovanju civilizovanih vrednosti promeniti ponašanje Osame bin Laden i njemu sličnih? Setite se samo video snimka bin Laden koji se

prezrivo smeška dok opisuje kako je poslao svoje sopstvene sledbenike u samoubilačke bombaške napade.

Internet sajt MKCK izlaže potrebu da se u postupanju sa ratnim zarobljenicima poštuju kako njihova "ubeđenja", tako i njihova "lična prava". Ali ako ova ubeđenja uključuju i ideju da je dobro izvoditi masovna ubistva civila, onda smo u velikim problemima. Takođe nije jasno da su stroge mere bezbednosti – uključujući, ako je neophodno, i lance i reflektore – pogrešne. Prošlog novembra smo u Avganistanu već videli jednu pobunu takvih zatvorenika. Ovi zatvorenici su ubili agenta CIA, a zatim su se borili i veliki broj ih je i poginuo pre nego dok pobuna nije ugušena. Da su tada bile sprovedene mere bezbednosti kakve važe u Gvantanamu, ovi ljudi bi možda i danas bili živi.

Kako stvari stoje, zakeranja MKCK u vezi sa Gvantanamom imaju elemenata ne ozbiljne politike već crnohumorne šale. Ona su već poslužila kao šlagvort za otrovni skeč na prošlonedeljnom programu "Subotom uveče uživo", u kome se glumac Džimi Falon pita zašto je Crveni krst toliko opsednut uslovima života zatvorenika: "Oni su bombaši samoubice. Oni mrze životne uslove."

Ukoliko bi MKCK i njegova humanitarna sabrača prestala da gundaju o Gvantanamu i usredsredila se na promene u prirodi ratovanja, možda bi mogli da uoče priliku koja se pruža. Možda bi moglo biti uloge za nezavisne monitore dok teče ovaj rat protiv terorizma. Ali pre toga, MKCK bi morao da izađe iz tekuće bure u čaši vode i da navede međunarodnu zajednicu da se usredsredi i da mudro i kreativno sačini konvencije koje bi MKCK mogao ponosno da brani – ne kao smešnu i zaostalu tvorevinu, već kao značajan doprinos u novom dobu ratovanja.

C. Human Rights Watch, Predstavnici Sjedinjenih Američkih Država iskrivljaju zahteve Ženevskih konvencija

Izvor: ROTH Kenneth, U.S. Officials misstate Geneva Convention requirements, Human Rights Watch, New York, 28 januar 2002, <http://hrw.org/press/2002/01us=12802-ltr.htm>;

Human Rights Watch

28. januar 2002

Gospođa Kondoliza Rajs
Nacionalni savetnik za pitanja bezbednosti
Bela kuća
Vašington DC

Gospođo,

Obraćamo Vam se u vezi sa pravnim statusom zatvorenika u Gvantanamu. Naša obrazloženja se temelje na iskustvu Human Rights Watch-a stečenom u poslednjih dvadeset godina iz oblasti primene Ženevskih konvencija iz 1949. godine na oružane sukobe širom sveta. Predmet ovog pisma je da odgovori na više argumenata pokrenutih u cilju opravdanja neprimenjivanja člana 5. III ženevske konvencije iz 1949. godine, koji, kao što znate, zahteva osnivanje jednog "nadležnog suda" za pojedinačno utvrđivanje da li svaki zarobljenik ima pravo na status ratnog zarobljenika, u slučaju da se ukaže sumnja u to. U daljem tekstu ćemo razraditi svaki od argumenata koji su navedeni za neprimenjivanje člana 5, praćen odgovorom Human Rights Watch-a.

Argument: Ženevske konvencije se ne primenjuju na rat protiv terorizma.

Odgovor HRW : Vlada Sjedinjenih Američkih Država je mogla da progoni osobe osumnjičene za terorizam tradicionalnim sredstvima represije, na koje se Ženevske konvencije ne bi primenjivale. Međutim, kako je vlada Sjedinjenih Američkih Država započela oružani sukob u Avganistanu – uz bombardovanja i druge vojne operacije -, Ženevske konvencije se bez ikakve sumnje primenjuju na ovaj sukob. Ženevske konvencije se primenjuju "u slučaju objave rata ili izbijanja bilo kog sukoba između dve ili

više Visokih strana ugovornica". I Sjedinjene Američke Države i Avganistan su Visoke strane ugovornice Ženevskih konvencija.

Argument: Nadležni sud nije potreban, jer nema nikakvih sumnji da zatvorenici ne ispunjavaju uslove iz člana 4, stav A, para 2, koji definiše status ratnog zarobljenika.

Odgovor HRW: Član 5 zahteva osnivanje nadležnog suda samo u slučaju "da postoji sumnja" da zarobljenik ispunjava uslove iz člana 4 za odobravanje statusa ratnog zarobljenika. Istakli smo da zatvorenici ne ispunjavaju ni jedan od četiri uslova iz člana 4, stav A, para 2, koji se odnosi na ratne zarobljenike (da na čelu imaju lice odgovorno za svoje potčinjene, da otvoreno nose oružje, da nose uniforme sa jasnim znakom za razlikovanje i da se pri svojim dejstvima pridržavaju zakona i običaja rata). Pritom, shodno članu 4, stav A, para 2, ova četiri uslova se primenjuju isključivo na pripadnike paravojski koje dejstvuju nezavisno od redovnih snaga jedne vlade – na primer na članove Al-Kaide, koji su dejstvovali nezavisno od oružanih snaga Talibana. S druge strane, shodno članu 4, stav A, para 1, ovi isti uslovi se ne odnose na "pripadnike oružanih snaga jedne strane u sukobu, kao ni na pripadnike paravojski u sastavu tih oružanih snaga". Drugim rečima, ova četiri uslova se ne odnose na pripadnike oružanih snaga Talibana, jer su Talibani, kao de facto vlada Avganistana, potpisnici Ženevske konvencije. Ova četiri uslova se takođe ne odnose na pripadnike paravojski u sastavu oružanih snaga Talibana, kategoriju u koju bismo možda mogli da svrstamo "55. brigadu" Talibana, za koju smatramo da je bila sastavljena od stranih plaćenika u redovima Talibana.

Odgovorni u vladi su u nekoliko navrata izjavili da među zarobljenicima iz Gvantanama ima istovremeno i Talibana kao i pripadnika Al-Kaide. Nadležni sud je, prema tome, neophodan da bi utvrdio da li su zatvorenici pripadnici oružanih snaga Talibana (ili paravojski u njihovom sastavu) – u kom slučaju bi automatski imali pravo na status ratnih zarobljenika -, ili su isključivo pripadnici Al-Kaide, u kojem slučaju bez sumnje ne bi imali pravo na ovaj status jer očigledno ne ispunjavaju gore navedena četiri uslova. Dokle god se sud ne izjasni po ovom pitanju, član 5 zahteva da se prema svim zatvorenicima postupa kao prema ratnim zarobljenicima.

Argument: Ni pripadnici oružanih snaga Talibana ne bi trebalo da imaju pravo na status ratnih zarobljenika, jer Talibani nisu priznati kao legitimna vlada Avganistana.

Odgovor HRW: Kao što član 4. stav A, para 3 III Ženevske konvencije jasno određuje, priznanje jedne vlade nema uticaja na odobravanje statusa ratnog zarobljenika. Ovaj status se bezuslovno priznaje "pripadnicima redovnih vojnih snaga koje se pozivaju na vladu ili vlasti koje nisu priznate od strane sile koja drži ratne zarobljenike". Drugim rečima, četiri uslova određena članom 4, stav A, para 2, primenjuju se samo na paravojske koje deluju nezavisno od pripadnika oružanih snaga jedne priznate (član 4. stav A, para1) ili nepriznate vlade (član 4. stav A, para 3). Prema tome, bila vlada priznata ili ne, pripadnici njenih oružanih snaga imaju pravo na status ratnih zarobljenika iako nisu ispunjena ova četiri uslova.

Ovakvo tumačenje odredaba člana 4 – čiji je sadržaj jasan – predstavlja mudru politiku i u skladu je sa prethodnom praksom Sjedinjenih Američkih Država. Kada su u pitanju principi, značajne mere zaštite garantovane III Ženevskom konvencijom bile bi potkopane ako bi sila koja drži ratne zarobljenike mogla da negira status ratnih zarobljenika tako što će prestati ili odbiti da prizna protivničku vladu. Takav postupak bi sveo na nulu precizne garancije predviđene III Ženevskom konvencijom, na čije poštovanje računaju američke i savezničke trupe u slučaju zarobljavanja tokom sukoba. Isto tako, ovo tumačenje je u skladu sa dosadašnjom praksom Sjedinjenih Američkih Država. Za vreme Korejskog rata, Sjedinjene Američke Države su prema vojnicima komunističke Kine postupale kao prema ratnim zarobljenicima iako su Sjedinjene Američke Države (a i Ujedinjene Nacije) u to vreme priznavale samo vladu u Tajpeju, a ne onu u Pekingu.

Argument: Ako Sjedinjene Američke Države postupaju prema zatvorenicima kao prema ratnim zarobljenicima, onda bi trebalo da ih repatriiraju nakon završetka sukoba bez mogućnosti gonjenja zbog navodne umešanosti u terorističke zločine protiv Amerikanaca.

Odgovor HRW: Status ratnog zarobljenika štiti samo u slučaju upotrebe oružja protiv neprijateljskih vojnih snaga. Ako je to jedina optužba protiv ratnih zarobljenika, onda je repatriiranje imperativ nakon završetka sukoba. S druge strane, kako precizira član 82, status ratnog zarobljenika ne štiti zatvorenike koji su počinili krivična dela koja bi bila kažnjiva da ih je počinio vojnik sile koja drži ratne zarobljenike. Drugim rečima, ako bi se pronašli odgovarajući dokazi, Sjedinjene Američke Države bi imale pravo da zatvorenike iz Gvantanama gone zbog ratnih zločina, zločina protiv čovečnosti i drugih povreda američkog krivičnog prava - što predstavlja dovoljno veliku osnovu za gonjenje počinilaca svakog akta terorizma protiv

Amerikanaca - i to bez obzira na odluku suda o statusu ratnog zarobljenika pojedinih zatvorenika. Kao što objašnjava član 115 Ženevske konvencije, ratni zarobljenici koji su pravno optuženi mogu biti repatrirani samo ako se "sila koja drži ratne zarobljenike" [u ovom slučaju Sjedinjene Američke Države] složi.

Argument: Ako se prema zatvorenicima postupa kao prema ratnim zarobljenicima, postaje nemoguće ispitivanje osoba koje možda imaju informacije o nekim eventualnim budućim terorističkim aktima.

Odgovor HRW: Ovaj deo III Ženevske konvencije je svakako onaj koji dovodi do najvećeg broja nesporazuma. Član 17 određuje da su ratni zarobljenici dužni samo da daju svoje ime, čin, serijski broj i datum rođenja. Ratni zarobljenici koji to odbiju izlažu se "restrikciji" povoljnosti koje su im dodeljene. Prema tome, ništa u III ženevskoj konvenciji ne zabranjuje ispitivanje zatočenika po drugim pitanjima. Konvencija jednostavno oslobađa ratne zarobljenike od davanja odgovora. Ali, bio status ratnog zarobljenika priznat ili ne, osobe zadužene za ispitivanje se često susreću sa teškim problemom da ohrabre neprijateljski nastrojene zatvorenike da pruže informacije i imaju vrlo malo instrumenata da u tome uspeju. Član 17. potvrđuje da se u tom cilju ne sme koristiti ni tortura niti bilo koji drugi vid prisile prema ratnim zarobljenicima, a to se podrazumeva i za sve zatvorenike, bilo da su zarobljeni u miru ili u ratu (Videti na primer član 2. Konvencije protiv torture i ostalih mučenja ili svirepog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja, koji su Sjedinjene Američke Države potpisale: "Nijedna izuzetna okolnost, ma kakva ona bila, bilo da se radi o ratnom stanju ili ratnoj pretnji, nestabilnosti unutrašnje politike ili bilo kojoj drugoj izuzetnoj situaciji, ne može biti upotrebljena za opravdavanje torture". Videti takođe članove 4. i 5. koji od kršenja ovog propisa čine krivično delo univerzalne nadležnosti).

Član 17. III Ženevske konvencije određuje da ratni zarobljenici koji odbiju da pruže druge podatke izuzev svog imena, čina, serijskog broja i datuma rođenja, ne smeju biti izloženi neugodnostima ili biti na bilo koji način povređena. Ova odredba isključuje, na primer, pretnje lošim postupanjem zbog odbijanja saradnje sa osobama koje vrše ispitivanje, ali ne isključuje česta "cenkanja", koja se sastoje u nuđenju ublažavanja kazne zbog saradnje, kao ni druga sredstva nagovaranja. Pravno pogađanje i druga sredstva nagovaranja su često sa uspehom korišćena da bi se članovi nekih drugih okorelih kriminalnih grupacija naveli na saradnju, kao što su mafija ili

trgovci drogom. Ova moćna sredstva ostaju raspoloživa u postupanju prema zatvorenicima iz Gvantanama, čak i u slučaju da nadležni sud utvrdi da neki od njih nisu ratni zarobljenici.

Argument: Ovi zatvorenici su posebno opasni i shodno tome im ne bi trebalo pružiti udobnije uslove koji su propisani za ratne zarobljenike.

Odgovor HRW: Kada uzmemo u obzir dve pobune zarobljenika koje su se desile u Avganistanu, ne sumnjamo da barem neki od zarobljenika iz Gvantanama mogu zaista biti vrlo opasni. Ništa u Ženevskim konvencijama ne zabranjuje preduzimanje odgovarajućih mera bezbednosti. Međutim, ako neki od zatvorenika imaju pravo na status ratnog zarobljenika, Konvencije ne dozvoljavaju da oni budu lišeni tog statusa zbog opasnosti koju predstavljaju. Čin uvođenja izuzetaka neprimerenih statusu ratnog zarobljenika – pogotovu ako inicijativa polazi od prve svetske vojne sile - kompromitovao bi Ženevske konvencije u celini. To ne bi bilo u interesu Sjedinjenih Američkih Država; možemo lako zamisliti kako bi sličan presedan mogao da se okrene protiv američkih ili savezničkih snaga. Neprijateljske snage u posedu američkih ili savezničkih vojnika sigurno ne bi propustile da slede primer Sjedinjenih Američkih Država i ne bi se pokazale manje maštovitim da iznađu razloge za odbijanje mera zaštite koje sleduju ratnim zarobljenicima.

U zaključku, izražavamo nadu da će vlada Sjedinjenih Američkih Država pristati na osnivanje "nadležnog suda" predviđenog članom 5. Ženevske konvencije, kako bi se za svakog zatvorenika iz Gvantanama ponaosob utvrdilo da li ima pravo na status ratnog zarobljenika. Takva odluka bila bi u skladu sa međunarodnim pravom i nacionalnim interesima Sjedinjenih Američkih Država, a pritom ne bi predstavljala prepreku legitimnim naporima kojima je cilj da se zaustavi terorizam. (...)

Kenet Rot, Generalni direktor

D. Sjedinjene Američke Države, konferencija za štampu Donalda H. Ramsfelda

(Izvor: *U.S. Department of Defense News Briefing – Secretary Rumsfeld and Gen. Myers*, Washington, 8.2.2002.,
http://defenselink.mil/news/Feb2002/t02082002_t0208sd.html)

Ministarstvo odbrane Sjedinjenih Američkih Država – transkript konferencije za štampu

Sagovornik: Sekretar za odbranu, Donald H. Ramsfeld
Petak, 8. februar 2002 u 13h30 po istočnom vremenu

Konferencija za štampu Ministarstva odbrane: Ramsfeld, Sekretar za odbranu i general Majers

(General Ričard Majers, načelnik Generalštaba združenih oružanih snaga, takođe je prisustvovao konferenciji za štampu).

Ramsfeld: Dobar dan. Kao što sam već izjavio, Sjedinjene Američke Države su veoma naklonjene Ženevskoj konvenciji. Imajući u vidu važnost koju pridajemo bezbednosti naših vojnika i činjenicu da bi primena Konvencije u ovoj situaciji mogla da izazove pravni presedan koji bi mogao da ima uticaja u budućim sukobima, rekao bih da je opreznost nalagala vladi Sjedinjenih Američkih Država da pažljivo odredi status zarobljenih Talibana ili članova Al-Kaide u ovom sukobu.

Kao što znate, predsednik je sada odlučio da se Ženevska konvencija primeni u sukobu sa Talibanima u Avganistanu. Ali se zato neće primenjivati na sukob sa Al-Kaidom, bilo da je to u Avganistanu ili drugde. Osim toga, predsednik je odlučio da, prema Ženevskoj konvenciji, zarobljeni Talibani ne odgovaraju kriterijumima koji bi im omogućili da uživaju status ratnih zarobljenika.

Kada je Ženevska konvencija potpisana, sredinom XX veka, radilo se o tekstu koji su redigovala suverene države da bi rešavale sukobe između suverenih država. Rat protiv terorizma kakav se danas vodi – u kome se naša zemlja brani od aktivnih terorističkih mreža u desetinama zemalja koje su je napale – autori Konvencije nisu mogli da predvide.

Od samog početka, oružane snage Sjedinjenh Američkih Država postupale su humano sa svim zatvorenicima, kako sa Talibanima, tako i sa članovima Al-Kaide. Tako isto postupaju danas i nastaviće u budućnosti na isti način. Prošlog meseca naredio sam vojsci, a to je potvrdio i predsednik, da postupa sa svim zatvorenicima – Talibanima i članovima Al-Kaide – humano i poštujući principe Ženevske konvencije.

Kao što je to predsednik odlučio, sukob sa Talibanima treba da podleže Ženevskoj konvenciji jer je Avganistan država ugovornica te konvencije. Al-Kaida, koja predstavlja terorističku mrežu, a ne državu, nije u toj situaciji. Uostalom, Al-Kaida je dokazala svoj prezir za principe Ženevske konvencije. Odluka da zatvoreni Talibani neće biti smatrani ratnim zarobljenicima u smislu Konvencije, objašnjava se činjenicom da ne ispunjavaju kriterijume za dobijanje tog statusa.

Jedan od suštinskih ciljeva Ženevske konvencije je bio da zaštiti nedužne civile, razlikujući na najjasniji način borce od neboraca. To je razlog zbog kojeg Konvencija zahteva da vojnici nose uniforme po kojima se razlikuju od civilnog stanovništva. Talibani ne nose vidljiva obeležja, oznake, simbole ili uniforme. Naprotiv, daleko od toga da pokušaju da se razlikuju od civilnog stanovništva Avganistana, oni su pokušavali da se stope sa masom civila neboraca, krijući se po džamijama i naseljenim zonama. Nisu bili organizovani u vojne jedinice, u pravom smislu, sa hijerarhijskim strukturama koje se mogu identifikovati; njihove snage su delom sačinjavale snage Al-Kaide.

Koje će biti posledice ovih odluka na konkretnu situaciju zatvorenih Talibana i članova Al-Kaide? Odgovor je jednostavan: biće ništavne. Ove odluke neće imati ni najmanji uticaj na postupanje s njima. Vlada Sjedinjenh Američkih Država će nastaviti da postupa sa njima humano, kao što smo činili do sada i kao što to činimo u ovom trenutku, saglasno principima Ženevske konvencije. Oni će i dalje dobijati tri prilagođena obroka dnevno, lekarsku negu, odeću, tuševе, posete sveštenika – i to muslimanskih sveštenika, kao što i treba – i imaće mogućnost da slobodno ispovedaju svoju veru. I dalje ćemo dopuštati Međunarodnom komitetu Crvenog krsta da razgovara sa svakim zatvorenikom bez svedoka, što je pravo koje se uglavnom odobrava licima koja ispunjavaju kriterijume ratnih zarobljenika po osnovu Konvencije.

Jednom rečju, nastavićemo da postupamo sa tim ljudima na način koji poštuje principe jednakosti, slobode i pravde na kojima je naša nacija utemeljena, a to su principi koje oni preziru i koje su pokušali da napadnu i unište. Uprkos povremenim međunarodnim nastupima uzbuđenja, mi ne postupamo sa zatvorenici na način koji ne bi bio human.

Pitanje: Gospodine ministre, kako reagujete na kritike koje kažu da odbijate da odobrite ovim zatvorenici status ratnih zarobljenika, jer bi tada mogli da im sude vojni sudovi, pred kojima bi njihova prava bila objašnjena na mnogo detaljniji način, nego kod eventualnih sudova koje je odobrio predsednik?

Ramsfeld: Odgovoriću vam veoma konkretno da je to netačno. Ova pitanja nikad nisu raspravljana i nisu imala nikakvu ulogu u donošenju odluka. Kriterijumi o kojima smo stalno razgovarali sa pravnicima su pitanja presedana, šta valja činiti, šta je u skladu sa konvencijama i šta bi moglo da stvori presedan u budućnosti. Oni se mogu procenjivati na mnogo različitih načina, ali to nije imalo nikakav uticaj.

Konvencija je utvrdila pravila za razlikovanje vojnika od civila, iz razloga da civili ne bi bili izloženi preteranoj opasnosti zbog rata. Konvencija je stvorila sistem podsticanja koji je bio veoma važan deo Konvencija, naime vojnici koji poštuju pravila uživaju povlastice koje su vezane za status ratnog zarobljenika. Dati taj status ljudima koji ne poštuju pravila, značilo bi potkopati sistem podsticanja Konvencije, a to bi imalo za sporednu posledicu povećanu opasnost kojoj bi bili izloženi civili u drugim sukobima.(...)

Pitanje: Da li razmišljate o ograničenjima, novim restrikcijama ili potpunoj zabrani snimaka na televiziji i fotografija logora "X-zrak"?

Ramsfeld: Da li planiram bilo šta slično u ovom trenutku? Koliko znam, to nije na dnevnom redu. Moram vam reći da nalazim da su te fotografije dale povoda za prilično neverovatna iskrivljenja, iako smo na samom početku, ako su moje informacije tačne, priložili objašnjenja.

Pitanje: Da li govorite o originalnoj fotografiji?

Ramsfeld: Upravo tako. Ta lica su se nalazila u situaciji koja je prikazana na fotografiji u trenutku kada su izlazila iz aviona, autobusa, broda i upućivala se u datu zonu. Tamo su provodila između 10 i 60 minuta, najviše 80,

čekajući da budu pojedinačno odvedena u šatore u blizini, gde su ispitivana, gde su im uzimani lični podaci, da bi potom bila smeštena u posebne ćelije.

Posle toga su se pojavili veliki naslovi u novinama koji su uzvikivali: "Tortura! Šta im se posle stavlja, elektrode?", i sve te gluposti koje su bile do te mere neprihvatljive da se čovek pita - a to sam rekao i Džejmiju (N. B. Džejmi Mekintajer, dopisnik za vojna pitanja na CNN-u) – zašto objavljivati fotografije ako će se sa njima tako neodgovorno ponašati?

Njegova teza je bila da treba objaviti više fotografija sa objašnjenjima. Ja u to nisam ubeđen; ja se sa njim skoro uvek slažem, ali u ovom konkretnom slučaju nisam siguran. Neko je bio predložio da se objave fotografije, ali sa obavezanim objašnjenjem; ako neko želi da koristi fotografiju, mora da je reprodukuje sa objašnjenjem. Ali nisam baš razmišljao o tome. Ne znam da li je to dobra ideja ili ne. (...)

Pitanje: Moje pitanje se odnosi na pokrivanje događaja od strane nezavisne štampe i televizije. Da li je to moguće?

Ramsfeld: Znate, ima ...Neću vam reći da nema pravila, ali sigurno da postoje praksa i procedure koje su evoluirale od vremena Ženevske konvencije, po kojima nije bilo dobro viđeno da se autorizuju fotografije koje bi se procenile kao neprijatne ili koje bi - koje ono izraze koriste, povređivale njihov privatni život....?

Viktorija Klark, pomoćnik ministra odbrane za javne poslove:
Koje bi ih zaštitile od znatiželje ...

Ramsfeld: Koje bi ih zaštitile od znatiželje javnosti, to je to. Dakle, mora se biti obazriv sa fotografijama. (...)

Pitanje: Možete li nam objasniti: znam da je vlada izjavila da Talibani ne mogu da uživaju status ratnih zarobljenika zbog ova četiri kriterijuma – (ne može se čuti) – uniforme, posebna obeležja – (...) pa ipak, u jednom drugom delu se kaže da oružane snage svake strane u sukobu moraju da uživaju status ratnih zarobljenika. Zašto ne stavite Talibane u tu kategoriju kada to ne zahteva četiri kriterijuma?

Ramsfeld: Predsednik je rekao da se Konvencija primenjuje na Talibane.

Pitanje: Ona se primenjuje na Talibane, ali ne i status ratnih zarobljenika?

Ramsfeld: Za to postoji drugi skup kriterijuma.

Pitanje: Tačno, to je upravo ono što kažem. Drugi kriterijum – vi imate četiri kriterijuma ali to je van (...). Jedan od članova kaže da se ratnim zarobljenikom mora smatrati član oružanih snaga jedne od strana u sukobu. Zašto Talibani ne uživaju status ratnih zarobljenika na osnovu te klauzule? Zašto ste ih stavili u odvojenu kategoriju gde se smatraju za paravojsku?

Ramsfeld: Mislim da Vi Možda ne razumem dobro Vaše pitanje, ali mislim da se ovde mešaju stvari koje nemaju veze jedna sa drugom (...)

Pitanje: Postoji druga kategorija koja kaže da status ratnog zarobljenika uživa član oružanih snaga jedne od strana u sukobu. Neću da ulazim u velike pravne rasprave ...

Ramsfeld: Da, jer ja nisam pravnik, i

Pitanje: ... ali to piše tačno iznad paravojske, tamo gde su četiri

Ramsfeld: Postavićemo pitanje pravniciima. Takvu odluku nisam doneo ja, niti Ministarstvo odbrane. Tu odluku su doneli pravnici i predsednik Sjedinjenh Američkih Država. I ...

Pitanje: Ali, da li vi smatrate da Talibani predstavljaju oružane snage te zemlje?

Ramsfeld: Pribeležićemo vaše pitanje i videćemo da li su pravnici koji su doneli takvu odluku voljni da na njega odgovore. (...)

Pitanje: (...) U Ženevi, predstavnik Međunarodnog Crvenog krsta je izjavio da odluka nije zadovoljavajuća, jer svi članovi Al-Kaide i Talibani treba da se smatraju ratnim zarobljenicima sve dok nadležni sud ne odluči drugačije. Kako reagujete na to?

Osim toga, niste se pitali kakve će biti pravne posledice te odluke po njih, kao na primer po pitanju mogućnosti pristupa advokatu ili načina na koji se ispituju. Znači, dva aspekta, prvi povodom Međunarodnog Crvenog krsta.

Ramsfeld: Što se tiče drugog dela pitanja, po mojim informacijama, to neće imati nikakve posledice na njihov pravni status, niti na način na koji se postupa sa njima. To znači da to ne menja njihov status u odnosu na način kako se sa njima postupalo, bilo da je to sada ili pre odluke Bele kuće. Po mom saznanju, nema promena vezanih za njihov status, niti za način na koji će se postupati sa njima.

Pitanje: Ili odgovoriti na pitanja kao ... Oni mogu da daju samo svoje ime, čin, serijski broj? Da li to menja način njihovog ispitivanja?

Ramsfeld: To se, mislim, primenjuje na ratnog zarobljenika, u smislu Ženevske konvencije. Što se tiče Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, mislim da je, ako imaju pravnike koji su ih naveli na takve priče, vrlo verovatno da će pravnici koji su došli do suprotnog zaključka imati nešto da kažu po tom pitanju. Tako to funkcioniše. Znaite, u takvim slučajevima – ako se počne sa istinom, a da to ne utiče na način na koji se postupa sa njima, i ako se zatim to pitanje ispita, a da se to u stvari svodi na rasprave između pravnika o predsedanima vezanim za budućnost, čini mi se da je bolje prepusti pravnicima da o tome raspravljaju. Izjavu je dala Bela kuća – Ari Flajšer – i mislim da bi trebalo da Ari Flajšer odgovori na takvu vrstu pravnih pitanja. (...)

Pitanje: Da li ste učinili neki napredak u vezi sledeće etape, o kojoj biste mogli da govorite?

Ramsfeld: Da, naravno. Naravno. Mi ih ispitujemo. Oni ... ne znam tačno koji je broj, ali to je otprilike 158 po poslednjem (popisu), mislim da ih je oko 105 ispitano, i pokušavamo da prikupimo korisne informacijeŠto se tiče pitanja da li će se na neke od njih odnositi predsednički vojni dekret o stvaranju vojne komisije – neki govore o sudu, ali mislim da je izraz komisija prikladan – odgovor bi bio da o tome treba da odluči predsednik. On će odlučiti koja će lica staviti u tu kategoriju, a za sada nije doneo nikakvu odluku u tom smislu.

Pitanje: Ali, mislim da ste pripremali plan, ovde u Ministarstvu, o normama koje bi se primenjivale na ta lica vezano za njihov odabir i postupanje prema njima.

Ramsfeld: Da, to je tačno.

Pitanje: Možete li nam reći da li je postignut napredak prema nekoj odluci?

Ramsfeld: Mogu vam jednostavno reći da smo mnogo napredovali, raščistili smo teren; ima četiri ili pet stvari koje su skoro regulisane, a tiču se mera koje bi mogle biti preduzete. Naravno, treba ostaviti određeni prostor komisijama u pravom smislu kako bi odlučile o načinu na koji će se baviti različitim pitanjima. (...)

Pitanje: Gospodine ministre, pored ratnih zarobljenika Ženevske konvencije očigledno pokrivaju i niz drugih pitanja. One, na primer, određuju kako treba shvatiti legitimnu metu, a šta ne predstavlja legitimnu metu.

Sa nastavkom američkih vojnih operacija protiv Al-Kaide u budućnosti, da li će te operacije biti uređene ili stavljene u neke okvire putem međunarodnih pravnih mera prinude?

Ramsfeld: Mislim da izraz "u skladu sa zakonima i običajima rata" odgovara ljudima i ženama u oružanim snagama, jer su tako obučeni, i tako se vladaju. Mislim da je to odgovor na vaše pitanje.

Pitanja: Da, jer sami odlučujemo da se tako ponašamo. Zar ne vidite zakone koji bi se primenjivali na vojne operacije Sjedinjenh Američkih Država protiv Al-Kaide, hoću da kažem međunarodne ratne zakone koji bi se primenjivali na vojne operacije protiv Al-Kaide?

Ramsfeld: Mi nismo ustanovili da Al-Kaida poštuje međunarodne zakone ili običaje rata, kakviod da su. A Sjedinjene Američke Države to čine, činile su i činiće. Tako su obučeni ljudi i žene u oružanim snagama Sjedinjenh Američkih Država i oni to savršeno shvataju. (...)

Pitanje: Bilo da je to obavezno ili ne?

Ramsfeld: Da. Hoću da kažem da smo izjavili da se mi, uopšte, tako ponašamo, da ćemo tako postupati sa zatvorenicama, da ćemo tako funkcionisati kao što smo uvek i radili.

Pitanje: Vi ste pomenuli jedan od principa Ženevske konvencije, po kome vojnici treba da se razlikuju od civilnog stanovništva. Ali zar nije tačno da vi imate članove specijalnih snaga u Avganistanu koji puštaju bradu i ne nose uniformu niti obeležja? I kakav bi bio vaš osećaj kad bi – ne daj bože – član

američkih specijalnih jedinica bio uhvaćen u Avganistanu, ali bi se sa njim postupalo humano; da li biste protestovali ukoliko on ne bi dobio status ratnog zarobljenika?

Ramsfeld: Da odgovorim kratko, američke specijalne snage ... napokon, nijedan zakon, koliko znam, ne zabranjuje da se pušta brada. To je čudno pitanje.

Pitanje: A činjenica da se ne nose obeležja ...(...)

Ramsfeld: Ali oni nose obeležja, nose uniforme. Videli ste fotografije članova specijalnih jedinica na konjima, videli ste da nose zvaničnu uniformu vojske Sjedinjenh Američkih Država. Oni nose svoja obeležja, nose oružje otvoreno i ponašaju se kao vojnici. To smo ih naučili i oni to rade. Prema tome, oni mogu da nose bradu, mogu da stave maramu oko glave u slučaju oluje (peščane), ne postoji nikakvo pravilo koje to zabranjuje.

Oni svakako zaslužuju da uživaju sva prava i privilegije lica koja poštuju zakone i običaje rata. I oni sa sobom nose ličnu kartu, vi takođe verovatno imate jednu u svom džepu u ovom trenutku, kartu koja pokazuje njihov status u smislu Ženevske konvencije.

General Majers: Da, lična karta koju oni nose je karta predviđena Ženevskom konvencijom. To je tipska karta.

Ramsfeld: I oni svi imaju po jednu ... (...)

Pitanje: Možete li nam reći koliki je među zatvorenicima broj članova Al-Kaide, a koliki Talibana?

Ramsfeld: Ne znam. Video sam neke od formulara koji se koriste u prikupljanju podataka. Oni sadrže fotografiju, karakteristično obeležje. Zatim, sadrže podatke koje nam je osoba dala, tj. nacionalnost, datum rođenja, jezici koje govori, da bismo mogli da razgovaramo sa njom, i čitav niz sličnih stvari. Ako tvrde da su članovi Al-Kaide ili Talibani, tada ih pitamo iz koje su jedinice, kakve su bile njihove aktivnosti, gde su bili obučeni, tu vrstu stvari. Postoji formular koji oni ispunjavaju. To su preliminarni podaci. Teško je znati da li je to istinito ili ne, jer među njima ima veliki broj onih koji ne govore baš istinu.

Pitanje: Zar do sada nisu već prošli jednu trijažu?

Ramsfeld: Jesu.

Želite li da opišemo proceduru? To bi moglo da bude korisno.

Svako zatvoreno lice – bilo da je to od strane avganistanskih, pakistanskih ili snaga Sjedinjenih Američkih Država – prođe prvo kroz tu fazu preliminarnu trijažu. Lica koja mi držimo zatvorena ispituje ekipa od tri, četiri ili pet osoba koje nekad dolaze iz Ministarstva pravde, nekad vojske, a nekad iz različitih vojnih formacija, CIA-e ili nešto drugo. Sa zatvorenima se sastajemo, razgovaramo, ispitujuemo ih. Posle prvog razgovora, donosi se privremena odluka o njihovom slučaju.

U određenim slučajevima, kada su to pripadnici pešadije, oni se otpuštaju, vraćaju se u svoja sela jer neće nikome nauditi. U drugim slučajevima, to su članovi Al-Kaide, rukovodioci Al-Kaide, i sa njima se postupa na sasvim drugačiji način, veoma pažljivo. U još nekim slučajevima, njihov status nije jasan, i tada se šalju negde: ako ih mi držimo, šalju se u Bagram ili Kandahar. U jednom ili dva slučaja, zatvorenici su upućeni na jedan brod da prime lekarsku pomoć. Zatim, u nekim slučajevima, stižu u zaliv Gvantanamo. Kada Avganistanci drže zatvorenike, oni nam to jave. Čim imamo vremena, pošaljemo ekipe na lice mesta gde započinju istu vrstu ispitivanja posle čega donose odluku. Tako je isto sa Pakistancima kada imaju grupu zatvorenika. Znae, radi se o 3.000 ili 4.000, 5.000, 6.000 lica. Oni koje smo mi zarobili i koje držimo u zatvoru su malobrojni.

Pitanje: Ali, da li ste za one koje vi držite zatvorene odredili status za svakog pojedinačno?

Ramsfeld: Da, apsolutno, individualno.

Pitanje: Onda znate ko su Talibani a ko pripada Al-Kaidi?

Ramsfeld: Preterano je reći "ustanovili". Mi smo ustanovili ono što je bilo moguće ustanoviti kada se radi o ljudima za koje ne znamo da li govore istinu. (...) Recimo da jesmo, učinili smo sve što je bilo moguće.

Pitanje: Znači, neće biti potrebni sudovi da odlučuju o statusu, i o tome ko je Taliban a ko član Al-Kaide?

Ramsfeld: Kako mi se čini, ako postoji sumnja u njihov status, postupak će biti složeniji, pristupiće se novom razgovoru, novom ispitivanju i druge osobe će postavljati pitanja povodom njihovog slučaja. O njima će se raspitivati i kod drugih osoba u grupi, da bi se saznala istina. Jednom kad prođu kroz jednu ili dve faze trijaže te vrste, ako se jasno ustanovi da su to lica koja treba duže zadržati zbog ispitivanja i ako ih treba izbaviti iz teške situacije u kojoj se nalaze ili bi se mogla naći – jer bi Pakistanci i Avganistanci hteli da ih se reše – ili ako nema više mesta u Kandaharu, tada se dovode u zaliv Gvantanamo, čim se ćelije osposobe.

I tu prolaze kroz dužu proceduru ispitivanja.

Pitanje: Da li ste, po pitanju statusa ratnih zarobljenika, sasvim sigurni da nećete stvoriti presedan koji bi mogao da se okrene protiv američkih vojnika koji bi bili zarobljeni u budućnosti u nekom drugom sukobu?

Ramsfeld: Po tom pitanju, ja – još jednom – prvo, da bi se znalo koji se presedan sad stvara, treba biti veoma lukav i vidovit u predviđanju budućnosti. To je teško. To je teško čak i ako ste veoma prepređen pravnik, a ja to nisam.

Potpuno sam uveren da ne radimo ništa što bi moglo, na bilo koji način, imati negativne posledice na prava i situaciju američkih vojnika. Mislim da je predsednik doneo svoju odluku uzimajući u obzir i ovo stanje stvari, a takvu zabrinutost je izrazio jedan broj osoba tokom celog procesa rasprave u prilično dugom periodu, jer je sve proučavano sa mnogo pažnje. Odluka nije donesena na brzinu. Za to je trebalo nekoliko dana.

Što se tiče pitanja presedana, ne mogu vam reći da li bi ta odluka, ili bilo koja druga, mogla u budućnosti da bude presedan, to je sada teško predvideti. Upravo ta obazrivost i zabrinutost objašnjavaju zašto smo tako dugo radili na donošenju odluke. U jedno sam siguran, a to je da smo sve uradili kako bismo garantovali da odluka neće imati nikakve negativne posledice na oružane snage Sjedinjenih Američkih Država. (...)

Pitanje: Da li avganistanske snage koje učestvuju u operacijama zajedno sa trupama Sjedinjenih Američkih Država nose uniforme, obeležja i sve što propisuje Ženevska konvencija?

Ramsfeld: Znete, ne mogu da odgovaram za sve te jedinice. Naime, video sam avganistanske snage koje nose uniforme, obeležja i oružje otvoreno i koje su pripadale nekom od raznih delova Severne Alijanse. Da li sam ih sve video u Avganistanu? Ne, pa prema tome ne mogu da odgovorim kategorički na vaše pitanje. Ali izvesno je da sam video avganistanske snage koje se ponašaju u skladu sa Ženevskom konvencijom. (...)

Pitanje: Zar ne postoje agenti CIA ili drugi obaveštajni agenti na terenu koji ne nose ni uniforme, ni obeležja? I zar ne igraju ulogu boraca, pomažući u koordinaciji akcija, kao što su vazdušni napadi?

Ramsfeld: Nemam saznanja o nekom ko bi vodio te akcije i koordinirao vazdušne napade.(...)

Pitanje: I drugo, o fotografijama; neki pravници, stručnjaci za međunarodno pravo su rekli da je to novo tumačenje pojma restrikcije fotografija. Drugim rečima, prvobitna ideja je bila da se zatvorenici ne izlažu podsmehu javnosti.

Ramsfeld: Tako je.

Pitanje: Ali ideja nije bila da se zabrane novinarske fotografije koje bi se povremeno pravile?

Ramsfeld: Da, upravo zbog toga treba biti malo obazriv. I to smo pokušali da uradimo. Znete, teško je odlučiti gde povući crtu, ovde ili onde. Ova situacija je sasvim nova za nas. Ti zatvorenici, od kada su ovde? Ne znam, 20 dana, tako nešto, ili 25 dana? To nije dugo vreme.

General Majers: I podsećam vas da na licu mesta imamo Međunarodni komitet Crvenog krsta koji stalno komunicira sa zatvorenicima (...) Znete, sve te rasprave su veoma produbljene. Zaista se ide u detalje u raspravama oko Ženevske konvencije, postupanja sa zatvorenicima, i sve u svemu, i mislim da smo odgovorili veoma direktno na ta pitanja, i doveli smo puno sveta na lice mesta. Čak, mislim da je danas tamo jedna delegacija iz Kongresa. Ali, nikad ne zaboravimo zašto su zatvorenici tu. Ako ih držimo zatvorene to je zato što postoji verovatnoća da jedan ili dva među njima imaju informacije o sledećoj operaciji. A naš zadatak je da, uz poštovanje humanog postupanja i Ženevske konvencije, to otkrijemo. I dok učestvuemo u raspravama, koje su u nekim slučajevima još ezoteričnije, po tim

pitanjima, mi pokušavamo da otkrijemo ono što bi moglo da spreči drugu nesreću, bilo da je to na našem tlu ili u prijateljskim i partnerskim zemljama.

Pitanje: U vezi sa četiri kriterijuma, i Vašim obrazloženjima kada su u pitanju razlozi zbog kojih smatrate da talibanske snage ne odgovaraju kriterijumima koji bi im obezbedili status ratnih zarobljenika, govorili ste o odsustvu diferencijacije između boraca i civila, odsustvu prave jedinice i hijerarhije u pravom smislu, ali se savršeno dobro sećam svih obaveštenja za novinare koje smo dobijali tokom operacije "Večna sloboda", kada nam se stalno ponavljalo da se napadaju centri rukovođenja i komandovanja Talibana, da napadamo talibanske snage koje se mogu identifikovati i da naše specijalne snage savršeno dobro razlikuju te snage od civila. Vaše današnje reči izgleda da se mnogo udaljuju od tih izjava.

Ramsfeld: Naravno, jer se radi o nečemu što je sasvim drugačije. Ženevska konvencija podseća na vrstu stvari koje vidimo kada smo pored neke osobe i proučavamo njeno ponašanje.

Kada smo govorili o rukovođenju i komandovanju, radilo se o upadima u razgovore, o licima koja su napadala i pucala na snage Severne Alijanse, o koncentraciji artiljerije ili raketa zemlja-vazduh, i slične stvari, i znali smo da to nisu snage koje pripadaju Alijansi. One se vide i može se otkriti niz stvari koje ukazuju na to da se radi o borbenim snagama koje se bore protiv snaga Severne Alijanse, i to je ono što je omogućilo ljudima na terenu i u vazduhu da formulišu takav stav.

Da li je to dovoljno...

Pitanje: Ali da nastavimo sa tim pitanjem, zar nije bilo očigledno da snage Talibana deluju u jedinicama? Bilo da su se zvale odredi, čete ili bilo šta drugo, to je drugo pitanje, ali one su dejstvovalе kao povezane vojne snage, koje su naši vazdušni napadi mogli da pogode, i očigledno je da su dobijale naređenja hijerarhijskim putem rukovođenja i komandovanja, što objašnjava naše napade na te centre rukovođenja i komandovanja.

Ramsfeld: Nema sumnje da ste povodom jednog ili drugog od tih elemenata potpuno u pravu, argument bi mogao da bude punovažan. Ali mislim da niko ne može da dokaže skup sva četiri kriterijuma.

Pitanje: A da li su te snage bile oružane snage Avganistana u trenutku kada su ih Sjedinjene Države napale? Da li su smatrane

Ramsfeld: To je pravno pitanje. Predsednik je izjavio da će ...

Ali neću ponavljati to što je predsednik rekao, ono što već sadrži izjava koju je dala Bela kuća. Vi znate šta je on rekao. I odlučio je da se Konvencija primenjuje na Talibane. Da odgovorim na vaše pitanje, na političkom planu kao i pravnom, smatra se da podležu Ženevskoj konvenciji. Zaista, ne razumem zašto uopšte postavljate to pitanje.

E. Međuamerička komisija za ljudska prava, zatvorenici u zalivu Gvantanamo, zahtev za merama zaštite

1. Zahtev za merama zaštite

Izvor: Organizacija Američkih Država, *Detainees in Guantanamo Bay, Cuba. Request for Precautionary Measures*, odluka objavljena u *International Legal Materials*, tom 41, br. 3 od maja 2002., str. 532-535; fusnote nisu reprodukovane.

N.B. Povelja Organizacije Američkih Država je dostupna na <http://www.oas.org/juridico/francais>;

Statut Međuameričke komisije za ljudska prava, Američka deklaracija o ljudskim pravima i obavezama i Američka konvencija o ljudskim pravima dostupne su na <http://www.cidh.org/docdebase.htm>.

**MEĐUAMERIČKA KOMISIJA O LJUDSKIM PRAVIMA: ODLUKA O
ZAHTEVU ZA MERAMA ZAŠTITE (ZATVORENICI U ZALIVU
GVANTANAMO, KUBA)**

ORGANIZACIJA AMERIČKIH DRŽAVA

Vašington, D.C. 2006 – Sjedinjene Američke Države

Ime: Zatvorenici u zalivu Gvantanamo, Kuba

Zemlja: Sjedinjene Američke Države

Datum: 12. mart 2002.

Posle temeljnog proučavanja ovog zahteva, Komisija je odlučila, tokom svoje 114. redovne sednice, da usvoji mere zaštite. Stoga, molimo vladu Vaše Ekselencije da preduzme neophodne hitne mere kako bi nadležni sud utvrdio pravni status zatvorenika u zalivu Gvantanamo. Imajući u vidu domet i implikacije ovog zahteva, kako za SAD tako i za date zatvorenike, Komisija bi želela da predstavi motive koji su je naveli da donese takvu odluku. (...)

Mandat, koji su Komisiji poverile Države članice Organizacije Američkih Država (OAD), među njima i SAD, na osnovu člana 106 Povelje Organizacije Američkih Država i članova 18, 19 i 20. statuta Komisije, ima ključnu ulogu u razmatranju pitanja koje je podneto Komisiji. Države članice OAD-a su, dole pomenutim odredbama, poverile Komisiji da nadgleda poštovanje ljudskih prava na ovoj hemisferi od strane Država članica. Ta prava uključuju prava formulisana u Američkoj deklaraciji o ljudskim pravima i obavezama, koja svim Državama članicama OAD-a propisuje pravne obaveze prema licima koja su stavljena pod njihovu nadležnost i nadzor. Komisija je bila zamoljena da posveti izuzetnu pažnju poštovanju članova 1. (pravo na život), 2. (pravo jednakosti pred zakonom), 3. (pravo na slobodu veroispovesti), 4. (pravo na slobodu istrage, mišljenja, izražavanja i objavljivanja), 18. (pravo na pravedan postupak), 25. (pravo na

zaštitu od samovoljnog hapšenja) i 26. (pravo na redovan spor) Američke deklaracije.

Osim toga, iako je specifičnost mandata obavezuje da obezbedi poštovanje međunarodnih mera zaštite ljudskih prava na ovoj hemisferi, ova komisija je već u prošlosti uzimala u obzir i primenjivala definicije i pravila na osnovu međunarodnog humanitarnog prava, kako bi tumačila Američku deklaraciju i druge međuameričke akte o ljudskim pravima, u uslovima oružanog sukoba.

U ovom postupku, Komisija se oslonila na određeni broj fundamentalnih principa koji određuju odnos između međunarodnog prava koje se odnosi na ljudska prava i humanitarnog prava. Opšte je prihvaćeno da se međunarodno pravo ljudskih prava primenjuje u svako vreme, kako u vreme mira, tako i u vreme oružanog sukoba. Nasuprot tome, međunarodno humanitarno pravo se uglavnom ne primenjuje u vreme mira, a njegov glavni cilj je da utvrdi granice vođenja rata, kako bi se ograničila ili obuzdala rušilačka dejstva neprijateljstava i zaštitile žrtve oružanih sukoba uključujući civile i borce koji su položili oružje ili su onesposobljeni za borbu. Šta više, u vreme oružanog sukoba, mere zaštite definisane međunarodnim pravom ljudskih prava i humanitarnim pravom mogu se uzajamno dopunjavati i ojačavati, pošto im zajedničko jezgro čine prava koja se ne mogu uskratiti kao i misija u službi ljudskog života i dostojanstva. U određenim okolnostima, kriterijum koji omogućava da se proceni poštovanje jednog određenog prava, kao što je pravo na slobodu, može da se razlikuje zavisno od toga da li se primenjuje u oružanom sukobu ili u vreme mira. U takvim situacijama međunarodno pravo, uključujući i sudsku praksu Komisije, jasno ukazuje da može da bude potrebno pozivanje na međunarodno humanitarno pravo, kao primenjivi *lex specialis*, kako bi se izveo kriterijum koji će se primenjivati.

Prema tome, kada se lica nalaze u nadležnosti i pod nadzorom jedne države, i kada postoji mogućnost oružanog sukoba, njihova osnovna prava mogu biti utvrđena tako što će se delom oslanjati na međunarodno humanitarno pravo, po istom osnovu kao i na međunarodno pravo ljudskih prava. Međutim, u slučajevima kada se može smatrati da se mere zaštite međunarodnog humanitarnog prava ne primenjuju, ta lica nastavljaju da uživaju minimum mera zaštite koju definiše međunarodno pravo ljudskih prava koja se ne mogu uskratiti. Jednom rečju, nijedno lice koja se nalazi u nadležnosti

i pod nadzorom jedne države, bez obzira na situaciju, ne može biti lišeno pravne zaštite svojih fundamentalnih ljudskih prava i od toga nema izuzeća.

Ovaj osnovni princip izražen je u Martensovoj klauzuli koja je prisutna u mnogim starim raspravama o humanitarnom pravu, uključujući i Haške konvencije iz 1899. i 1907. godine koje se odnose na zakone i običaje rata na kopnu, po kojoj lica, koja nisu uživala zaštitu koju pružaju ovi ugovori ili drugi međunarodni sporazumi, ostaju pod zaštitom i vladavinom principa međunarodnog prava, takvih kakvi proističu iz običaja ustanovljenih između civilizovanih naroda, iz zakona čovečnosti i zahteva javne savesti. Osim toga, po međunarodnim normama koje se primenjuju, kako u vreme mira tako i u vreme rata, (kao što su norme izražene u članu 5. III Ženevske konvencije i u članu 18. Američke deklaracije o ljudskim pravima i obavezama), nadležnom sudu – nasuprot političkom autoritetu – treba poveriti da motri na poštovanje pravnog statusa i prava lica koja podležu pod nadležnosti i nadzor jedne države.

Što se tiče predatog joj zahteva za merama zaštite, Komisija ističe da su određene činjenice, koje se odnose na zatvorenike u zalivu Gvantanamo, dobro poznate i da nisu predmet spora. Tako je utvrđeno da vlada SAD smatra da je u ratu sa međunarodnom terorističkom mrežom, da su SAD u okviru tog rata preduzele vojnu operaciju u Avganistanu u oktobru 2001. godine, da je većina zatvorenika iz zaliva Gvantanamo bila zarobljena u toku te vojne operacije i da ostaju pod isključivom nadležnošću i nadzorom vlade SAD-a.

Osim toga, dobro je poznato da pravni status ovih zatvorenika nije jasno definisan. Tako, nije rešeno pitanje da li se III Ženevska konvencija primenjuje, i ako da, u kojoj meri, na pojedine ili sve zatvorenike, i koje bi bile posledice u takvom slučaju za režim zaštite koju treba da uživaju u skladu sa međunarodnim pravom ljudskih prava. Prema zvaničnim izjavama vlade SAD, izvršna vlast je upravo odbila da prizna zatvorenicima status ratnih zarobljenika, onako kako je definisan III Ženevskom konvencijom, ne prepuštajući ni nekom nadležnom sudu da utvrdi njihov status, niti da se na neki drugi način ustanove prava i mere zaštite koje bi zatvorenici trebalo da uživaju u skladu sa nacionalnim pravom SAD ili međunarodnim pravom. Naprotiv, dostupne informacije izgleda da ukazuju da zatvorenici ostaju u potpunosti potčinjeni diskrecionom pravu vlade SAD. Zbog nerasvetljenog pravnog statusa zatvorenika, Komisija smatra da se prava i mere zaštite koje

bi mogle da se primene na njih, na osnovu međunarodnog ili nacionalnog prava, ne mogu smatrati objektom efikasne pravne zaštite od strane države.

Imajući u vidu prethodna razmatranja, i ne ocenjujući eventualnu primenu međunarodnog humanitarnog prava na zatvorenike u zalivu Gvantanamo, Komisija smatra da su zaštitne mere prikladne i potrebne u sadašnjim uslovima, da bi se jasno utvrdio pravni status svakog zatvorenika i da bi oni uživali pravne garancije koje odgovaraju takvom statusu i koje ni u kojoj meri ne bi smele da budu manje od minimalnih normi prava koja se ne mogu uskratiti. Na osnovu ovoga, Komisija moli SAD da preduzme hitne mere, neophodne za utvrđivanje pravnog statusa zatvorenika iz zaliva Gvantanamo od strane nadležnog suda.

2) Odgovor Sjedinjenih Američkih Država

Izvor: *International Law in Brief*, 4. juni 2002., ASIL,
<http://www.asil.org/ilibindx.htm>

Sjedinjene Američke Države su odgovorile na zahtev 12. aprila 2002. godine, tvrdeći da je Komisija, zahtevajući zaštitne mere u ovoj stvari, postupila, "bez činjeničnog i pravnog osnova". SAD su tvrdile da Komisija nije imala potrebnu pravnu nadležnost za primenjivanje međunarodnog humanitarnog prava. Osim toga, SAD tvrde da zaštitne mere nisu ni potrebne ni prikladne u ovom slučaju. One smatraju da zarobljavanje i zatvaranje neprijateljskih boraca u oružanom sukobu ne reguliše pravo koje se odnosi na ljudska prava već humanitarno pravo. Prema tome, SAD tvrde da Komisija, "čija je misija (...) da tumači ljudska prava na osnovu Američke deklaracije o ljudskim pravima i obavezama", nema potrebnu pravnu nadležnost da tumači i primenjuje humanitarno pravo. Osim toga, SAD napominju da nisu strana ugovornica Američke konvencije o ljudskim pravima, niti bilo koje druge konvencije koja bi Komisiji dodelila nadležnost u ispitivanju primene međunarodnog humanitarnog prava.

Sjedinjene Američke Države tvrde da su zaštitne mere nepotrebne, između ostalog, zbog toga što je pravni status zatvorenika jasan. One su ukazale na opšte poznatu činjenicu da zatvorenici iz zaliva Gvantanamo nisu ratni zarobljenici, jer "ne odgovaraju kriterijumima koji se primenjuju na redovne borce". Osim toga, Sjedinjene Američke Države tvrde da međunarodno humanitarno pravo priznaje državama koje su uključene u oružani sukob pravo

da zarobe i zatvore neprijateljske borce, bilo da su oni ratni zarobljenici ili ne. One takođe tvrde da se sa zatvorenicima u zalivu Gvantanamo postupa humano i da nisu izloženi "ozbiljnoj opasnosti", što bi bio preduslov za nametanje privremenih mera, saglasno članu 19, stavu c) statuta Komisije.

F. Sjedinjene Američke Države, vojni dekret predsednika

Izvor: "President's Military Order", 13 novembar 2001, Federalni Registar, tom 66, broj 222, od 16 novembra 2001, str. 57833-57836; <http://www.state.gov/coalition/prs/6077.htm>

Federalni Registar

Petak 16 novembar 2001.

Naslov IV

Predsednik

Vojni dekret od 13. novembra 2001. – zatvaranje, postupanje i suđenje izvesnim stranim državljanima u okviru rata protiv terorizma

Na osnovu ovlašćenja koja su mi data Ustavom i zakonima Sjedinjenih Američkih Država, u svojstvu predsednika i vrhovnog komandanta oružanih snaga Sjedinjenih Američkih Država, (...) proglašavam sledeći dekret:

ODELJAK 1 . OPIS ČINJENICA

- a) Međunarodni teroristi, među kojima su članovi Al-Kaide, izvršili su napade na diplomatsko i vojno osoblje i imovinu Sjedinjenih Država u inostranstvu, kao i na njene državljanke i dobra u Sjedinjenim Državama, i to takvom snagom da su proizveli situaciju oružanog sukoba koja je zahtevala da Sjedinjene Američke Države pribegnu upotrebi oružanih snaga.
- b) S obzirom na ozbiljnost akcija i terorističke pretnje – uključujući terorističke napade 11. septembra 2001. na sedište Ministarstva odbrane Sjedinjenih Američkih Država na području prestonice, na Svetski trgovački centar u Njujorku i na jedan civilni avion u Pensilvaniji - proglasio sam 14. septembra 2001. vanredno stanje (*Proclamation 7463, Declaration of National Emergency by Reason of Certain Terrorist Attacks*, dostupno na <http://www.whitehouse.gov/news/proclamations>).

- c) Pojedinci, povezani sa međunarodnim terorizmom, koji deluju samostalno ili u sprezi, imaju sposobnost i nameru da izvrše nove terorističke napade na Sjedinjene Američke Države, koji će, ako ne budu otkriveni i sprečeni, prouzrokovati veliki broj mrtvih i ranjenih i masovne materijalne štete i mogli bi da dovedu u pitanje dalje funkcionisanje vlade Sjedinjenih Američkih Država.
- d) Spremnost Sjedinjenih Američkih Država da zaštite sebe i svoje građane, da pomognu svojim saveznicima i drugim narodima sa kojima saraduju na polju zaštite svog naroda i državljana od budućih terorističkih napada, zasniva se na širokoj upotrebi oružanih snaga Sjedinjenih Američkih Država da bi se identifikovali teroristi i oni koji ih podržavaju, da se spreče njihove aktivnosti i da se uništi njihova sposobnost da izvedu ili podrže takve napade.
- e) Da bi se zaštitile Sjedinjene Američke Države i njeni državljani i da bi se obezbedila efikasnost u vođenju vojnih operacija i prevenciji terorističkih napada, potrebno je da lica na koja se ovaj dekret odnosi, saglasno odeljku 2, budu zatvorena i da im sude vojni sudovi zbog kršenja ratnih zakona i drugih primenjivih zakona.
- f) Imajući u vidu pretnju za bezbednost Sjedinjenih Američkih Država i prirodu međunarodnog terorizma, i u granicama koje su definisane ovim dekretom, smatram da nije moguće da vojne komisije, koje su uspostavljene na osnovu ovog dekreta, primenjuju principe prava i načela dokazivanja koji su uglavnom priznati u krivičnim sporovima pred saveznim prvostepenim sudovima Sjedinjenih Američkih Država, i da je ova mera saglasna sa odeljkom 836. naslova 10. zakonika Sjedinjenih Američkih Država <<http://uscode.house.gov>>
- g) Posle temeljnog razmatranja razmera potencijalnih posledica (u smislu mrtvih, ranjenih i uništenih dobara) eventualnih terorističkih akata protiv Sjedinjenih Američkih Država, i verovatnoće takvih akata, zaključio sam da postoji situacija vanrednog stanja s gledišta državne bezbednosti, da ova situacija predstavlja hitan imperativ vlade i da je ovaj dekret neophodan da bi se odgovorilo na situaciju.

ODELJAK 2. DEFINICIJA I RUKOVODEĆI PRINCIPI

- a) Termin "lice koje podleže ovom dekretu" označava svako lice koje nije državljanin SAD i za koje ću utvrđivati pismenim putem u periodičnim intervalima:
- 1) da postoje razlozi da se smatra da je dato lice u posmatranom periodu:
 - i) član ili je bilo član organizacije poznate pod imenom Al-Kaida;
 - ii) učestvovalo, sarađivalo ili pružalo podršku ili kovalo zaveru, u međunarodnim terorističkim aktima ili u pripremi takvih akata, prouzrokujući, preteći da će prouzrokovati ili imajući za cilj da nanese štetu ili negativne posledice po SAD, njene državljanke, državnu bezbednost, spoljnu politiku ili ekonomiju; ili je
 - iii) svesno prikrilo jednu, ili više lica označenih u stavovima i) ili ii) pod-odeljka 2a)1) ovog dekreta i
 - 2) da je u interesu SAD da to lice podleže ovom dekretu.
- b) Od sada je u nadležnosti državne politike SAD da ministar odbrane preduzme sve neophodne mere kako bi svako lice koje podleže ovom dekretu bilo pritvoreno, saglasno odredbama iz odeljka 3 i da se, ako datom licu treba da se sudi, obezbedi suđenje saglasno odredbama iz odeljka 4.
- c) Od sada je takođe u nadležnosti državne politike SAD da svako lice na koje se odnosi ovaj dekret, koje još nije u nadležnosti ministra odbrane, već u nadležnosti bilo kog drugog funkcionera, agenta, ili države članice SAD, bude bez odlaganja stavljeno pod nadležnost ministra odbrane odmah po predočavanju teksta odluke pisanog u tom cilju pomenutom funkcioneru ili agentu.

**ODELJAK 3. NADLEŽNOST MINISTRA ODBRANE PO
PITANJU PRITVARANJA. SVAKO LICE KOJE PODLEŽE
OVOM DEKRETU MORA:**

- a) da bude pritvoreno na odgovarajućem mestu, koje odredi ministar odbrane, u Sjedinjenim Američkim Državama ili van njene teritorije;
- b) da ima čovečan tretman, bez ikakve nepovoljne diskriminacije zasnovane na rasi, boji kože, veri, polu, rođenju, imovnom stanju ili bilo kom drugom sličnom merilu;
- c) da dobija hranu, pijaću vodu, smeštaj, odeću i odgovarajuću lekarsku negu;
- d) da slobodno ispoveda svoju veru, shodno mogućnostima zatvora;
- e) da se drži pritvorenim u skladu sa drugim uslovima propisanim, u slučaju potrebe, od strane ministra odbrane.

**ODELJAK 4. NADLEŽNOST MINISTRA ODBRANE PO
PITANJU PROCESA PROTIV LICA KOJA PODLEŽU
OVOM DEKRETU**

- a) Svakom licu na koje se odnosi ovaj dekret, u slučaju procesa, sudiće vojna komisija za svako krivično delo za koje bude osumnjičeno i moći će da mu se odredi kazna u skladu sa onima koje predviđa zakon koji se primenjuje, uključujući doživotni zatvor ili smrtnu kaznu.
- b) Kao nosilac vojne funkcije i u svetlu zaključaka iz odeljka 1, uključujući stav f), ministar odbrane doneće odluke i propise – uključujući odluke koje nose oznaku jedne ili više vojnih komisija – neophodne za izvršenje ciljeva iz stava a) ovog odeljka.
- c) Odluke i propisi doneseni saglasno stavu b) ovog odeljka obuhvataće između ostalog, ali ne isključivo, pravila koja se odnose na vođenje postupaka vojnih komisija, kako pre tako i za vreme i posle procesa, načine dokazivanja, sredstva prinude i kvalifikacije advokata; odluke i propisi predvideće najmanje sledeće:
 - 1) vojne komisije moći će da zasedaju, u svako vreme i na svakom mestu, u skladu sa uputstvima koja je u tu svrhu izdao ministar odbrane;

- 2) postupak mora biti pravičan i potpun, a vojna komisija mora odlučivati kako na osnovu činjenica tako i na osnovu zakona;
- 3) dokazni elementi se moraju smatrati prihvatljivim ako bi oni, po mišljenju oficira koji predsedava vojnom komisijom (ili, u slučaju da drugi član komisije to traži u trenutku kada oficir koji predsedava iznosi svoje mišljenje, po mišljenju većine članova komisije u tom trenutku), mogli da imaju dokaznu vrednost za razumnu osobu;
- 4) u skladu sa zaštitom tajnih podataka ili podataka koji bi mogli da budu klasifikovani kao tajni u primeni Predsedničkog dekreta 12958 od 17. aprila 1995, dopunjene verzije, ili bilo kog naknadnog dekreta predsednika, zaštićeni su pravnim putem ili propisima od neovlašćenog objavljivanja, ili zaštićeni zakonom po drugom osnovu,
 - A) postupanje i prihvatljivost dokaznih dokumenata i informacija, kao i pristup pomenutim dokumentima i informacijama, i
 - B) odvijanje, zaključivanje sednice i pristup njima;
- 5) vođenje optužbe od strane jednog ili više tužilaca koje odredi ministar odbrane i vođenje odbrane lica koja podležu ovom dekretu od strane advokata;
- 6) presuda se može izreći isključivo dvotrećinskom većinom članova Komisije prisutnih u trenutku glasanja, s tim da je prisutna većina članova Komisije;
- 7) kazna se može izreći isključivo dvotrećinskom većinom članova Komisije prisutnih u trenutku glasanja, s tim da je prisutna većina članova Komisije;
- 8) zapisnik sa suđenja, uključujući presudu ili kaznu, mora biti podnet, radi provere i konačne odluke, meni lično ili ministru odbrane ukoliko ga za tu svrhu odredim.

ODELJAK 5. OBAVEZA DRUGIH INSTANCI DA DAJU SVOJ DOPRINOS MINISTRU ODBRANE

Ministarstva, agencije, entiteti i funkcioneri Sjedinjenih Američkih Država pružaće ministru odbrane svu potrebnu pomoć, u meri koju dozvoljava zakon, kako bi se obezbedilo izvršenje ovog dekreta.

ODELJAK 6. DODATNA OVLAŠĆENJA MINISTRA ODBRANE

- a) Kao nosilac vojne funkcije i u svetlu zaključaka iz odeljka 1, ministar odbrane donosi odluke i propise neophodne za izvršenje odredbi iz ovog dekreta.
- b) Ministar odbrane može da izvršava svoje funkcije ili dužnosti i da ispunjava sva ovlašćenja koja su mu preneta ovim dekretom (izuzev predviđenih odredbi iz odeljka 4 c)8)) saglasno odeljku 113 d) naslova 10 Zakonika SAD-a.

ODELJAK 7. ODNOS SA DRUGIM ZAKONIMA I INSTANCAMA

- a) Nijedna odredba ovog dekreta neće se tumačiti na način koji bi:
 - 1) odobravao otkrivanje državnih tajni licima koja nisu ovlašćena da imaju pristup takvim informacijama;
 - 2) ograničavao ovlašćenja predsednika u svojstvu glavnog komandanta oružanih snaga, pa i njegovo ovlašćenje da odobri odlaganje izvršenja smrtne kazne i pomilovanje;
 - 3) ograničavao zakonska ovlašćenja ministra odbrane, vojnog komandanta, funkcionera ili agenta Sjedinjenih Američkih Država ili svake Države da zatvori svako lice koje ne podleže ovom dekretu ili mu sudi.
- b) prema svakom licu koje podleže ovom dekretu:
 - 1) vojni sudovi su jedini nadležni za krivična dela izvršena od strane tih lica;
 - 2) ova lica nisu ovlašćena da ulažu žalbu niti da pokreću postupke, direktno ili indirektno, niti da ulože žalbu ili pokrenu postupke u svoje ime, bilo da je to i) pred sudom SAD-a ili bilo koje njene države, ii) pred sudom bilo koje strane države ili iii) pred bilo kojim međunarodnim sudom.
- c) Ovaj dekret nema za cilj da ustanovi, niti on to čini, prava, korist ili povlastice bilo koje vrste, ni suštinski ni proceduralno, izvršne u pravu ili pravičnosti od svake strane protiv Sjedinjenih Američkih Država, njenih ministarstava, agencija ili drugih entiteta, niti protiv njenih funkcionera ili službenika, niti protiv bilo kojeg drugog lica.
- d) Za potrebe ovog dekreta, izraz "država" označava svaku državu, distrikt, teritoriju ili posed Sjedinjenih Američkih Država.

- e) Zadržavam pravo da ministru odbrane izdam naređenje da, u bilo kom trenutku u budućnosti, stavi pod nadležnost vladine instance svako lice na koje se odnosi ovaj dekret. Nijedna odredba ovog dekreta neće se tumačiti na način koji bi ograničavao ovlašćenja takve jedne vladine instance da sudski goni svako lice koje je predmet takvog prenosa.

ODELJAK 8. OBJAVLJIVANJE

Ovaj dekret je objavljen u **Federalnom registru**.

DŽORDŽ V. BUŠ
BELA KUĆA
13. novembar 2001.

Rasprava

1.
 - a. Da li Međunarodni komitet Crvenog krsta (MKCK) ima pravo da posećuje logore u kojima su zatvoreni zarobljenici iz međunarodnog oružanog sukoba? Po kom osnovu? Da li Sila koja drži zatvorenike ima obavezu da prihvati takve posete? Da li je dužna da prihvati sve procedure poseta MKCK-a (razgovori bez svedoka, itd.)? (Konvencija III, član 126, stav 4; Konvencija IV, član 143, stav 5).
 - b. Da li je ovo pravo punovažno bez obzira na status zatvorenika?
2. Kako kvalifikujete sukob koji se odigrao u Avganistanu između režima Talibana i SAD-a? Da li je činjenica da režim Talibana koji nije bio međunarodno priznat zato što nije predstavljao legitimnu vladu Avganistana, imala uticaja na kvalifikaciju sukoba? Da li se Talibani mogu smatrati pobunjeničkom grupom koja se suprotstavlja međunarodno priznatoj vladi, kada su oni *de facto* kontrolisali najveći deo zemlje uključujući i prestonicu?

3. Kako kvalifikujete sukobe između Al-Kaide i SAD-a? Kao operaciju međunarodne policije? Kao oružani sukob? Kao međunarodni oružani sukob?
4.
 - a. Da li su zarobljeni članovi talibanskih oružanih snaga borci u smislu međunarodnog humanitarnog prava (MHP)? Pod kojim uslovima? Ako su zarobljeni, da li uživaju status ratnih zarobljenika? Da li je to po automatizmu? U slučaju sumnje, kako sa njima treba postupati? Da li se vaš odgovor razlikuje zavisno od toga da li su zarobljeni od strane Severne alijanse ili SAD-a? (Konvencija III, član 4, stav A i para 5; Protokol I, član 43-45 i 75).
 - b. Kada SAD smatraju da je sukob, koji ih je suočio sa Talibanima, vezan za Ženevske konvencije, ali da članovi talibanskih oružanih snaga "ne odgovaraju kriterijumima koji bi im obezbedili da uživaju status ratnih zarobljenika" (dokument D.), na koje se to kriterijume pozivaju? Da li članovi talibanskih oružanih snaga treba da odgovore kriterijumima iz člana 4., stav A, para 2, III konvencije? Čak i ako podležu para 1 ili 3 tog istog člana (dokument C.)?
 - c. Da li bi se vaši odgovori na pitanje iz tačke 4.a. razlikovali da se radi o zarobljenicima koji ne bi bili pripadnici talibanskih snaga? A kada bi bili pripadnici Al-Kaide?
 - d. Da li je utvrđivanje statusa Talibana od strane nadležnog suda, obavezno ukoliko bi Sila koja drže zatvorenike izražavala sumnju u pogledu njihovog statusa? Zašto, ako je stav vlasti da, bez ikakve sumnje, smatra da ta kategorija zatvorenika ne uživa status ratnih zarobljenika, iako bi jedna objektivna evaluacija mogla da izazove određenu sumnju po tom pitanju? Ko odlučuje o odobravanju statusa zatvorenicima i o eventualnoj potrebi da se pristupi utvrđivanju tog statusa pred nadležnim sudom? Ako je na vlastima da odluče da li postoji sumnja, koje je onda značenje i korist člana 5. III konvencije? (III konvencija, član 5.; Protokol I, član 45.).
 - e. Kako, prema međunarodnom humanitarnom pravu, treba postupati sa ratnim zarobljenicima? A kako sa interniranim civilima? (III konvencija, član 17.-81.; IV konvencija, član 79.-116.).

- f. Šta kaže međunarodno humanitarno pravo povodom objavljivanja fotografija zatvorenika za koje se može smatrati da ih izlažu znatiželji javnosti? Da li bi objavljivanje takvih fotografija predstavljalo ozbiljan prekršaj po međunarodnom humanitarnom pravu? (III konvencija, član 13., stav 2; IV konvencija, član 27., stav 1). Šta kaže međunarodno humanitarno pravo na to da zatvorenik ispoveda svoju veru? (III konvencija, član 34.-37.; IV konvencija, član 93.).
5. a. U slučaju da takozvane članove Al-Kaide ili Talibane zatvorene posle sukoba u Avganistanu ne smatrate ratnim zarobljenicima, koji bi bio njihov status po međunarodnom humanitarnom pravu? Da li se radi o interniranim civilima u smislu IV konvencije? Da li se radi o "ilegalnim borcima"? Da li međunarodno humanitarno pravo predviđa ovu kategoriju? Kakav je vaš odgovor na *Komentar* na član 4., IV konvencije koji je objavio MKCK, u kome se kaže: "Ne postoji prelazni status; nijedna osoba koja se nađe u rukama neprijatelja ne može biti van domašaja zakona"? Da li vaš odgovor zavisi od nacionalnosti zatvorenika? (IV konvencija, član 4. i 5.; *Commentaire* dostupan na <<http://www.cicr.org/dih>>).
- b. Da li se slažete sa gospođom Roset kada tvrdi da je došao "trenutak da se preispitaju Ženevske konvencije" (dokument B.)? Da li smatrate da međunarodno humanitarno pravo može da pomogne u iznalaženju odgovora na pitanja koja pokreće utvrđivanje statusa ovih zatvorenika?
6. a. Da li su SAD, prema međunarodnom humanitarnom pravu, imale pravo da prebace osobe zarobljene u Avganistanu van te zemlje? Ako se radi o ratnim zarobljenicima? A ako se radi o civilima? Šta ako su u pitanju zatvorenici čiji status nije jasno definisan? Da li imaju pravo da ih prebace na teritoriju države koja nije učestvovala u sukobu (Kuba)? Ako je u pitanju vojna baza pod kontrolom vojske SAD-a? (III konvencija, član 46.-48., IV konvencija, član 49., stav 1, 76., 127.-128.).
- b. Da li se Avganistan može smatrati teritorijom koju su okupirale SAD? Ili samo delovi avganistanske teritorije koji su pod direktnom kontrolom SAD (vojne baze, zatvorenički logori)? Da li

su pravila međunarodnog humanitarnog prava koja se odnose na okupirane teritorije primenljiva? Da li je avganistanska teritorija "*de facto* okupirana od strane neprijateljske vojske"? Da li činjenica da su SAD zarobile osobe na avganistanskoj teritoriji automatski nameće primenu ovih odredaba, posebno člana 49.? Ako deo III odeljka III IV konvencije o okupiranim teritorijama nije bio primenljiv, da li su avganistanski civili zarobljeni od strane SAD-a ipak bili zaštićeni civili? Da li se na njih odnosio deo II? Da li može biti civila na koje se nisu odnosili ni deo II ni III već jedino deo I? (Haška uredba, član 42; Konvencija IV, član 4, 27-28 i 126).

- c) Kada zatvorenici iz zaliva Gvantanamo, koji su zarobljeni u Avganistanu, treba da, po međunarodnom humanitarnom pravu, budu vraćeni u domovinu? Ako se radi o ratnim zarobljenicima? Ako se radi o interniranim civilima? A ako im nije odobren nijedan od ta dva statusa? A ako su predmet krivičnog gonjenja? (III konvencija, član 118. i 119.; IV konvencija, član 132.-135.).
- d) Da li zatvorenici, državljani drugih zemalja, osim Avganistana i SAD-a, koji su bili zarobljeni u Avganistanu, mogu da budu vraćeni u svoju zemlju porekla? Pod kojim uslovima? Da li tamo mogu biti proganjani zbog svoje pretpostavljene ili stvarne pripadnosti Al-Kaidi? Da li SAD treba prethodno da se uvere da neće biti mučeni i da će im, u slučaju potrebe, biti obezbeđen pravičan proces i tretman u skladu sa ljudskim pravima ličnosti? Da li MHP propisuje princip ne-repatrijacije? Da li je to pravilo uobičajeno u međunarodnom pravu? (III konvencija, član 12.; IV konvencija, član 45. i 134.).
7. Da li priznavanje statusa ratnog zarobljenika zatvoreniku sprečava Silu koja drži zatvorenike da sudi tom zatvoreniku za dela za koja je optužen? Da ga ispituje? Da li je tačno da ratni zarobljenici mogu otkriti samo "svoje ime, čin, serijski broj i datum rođenja" (dokument B)? (članovi 49(2)/50(2)/129(2)/146(2), u sve četiri Konvencije; III konvencija, član 17., stav 1. i 4., član 82., 85., 99. i 102.; Protokol I, član 85., stav. 1).
8. a) Kakav je odnos između MHP i Međuameričke komisije (dokument E.1)? Zato što je MHP deo međunarodnog prava? Zbog toga što obavezuje Sjedinjene Američke Države? Zato što na precizniji način

definiše prava koja štiti Američka konvencija u okviru oružanih sukoba? Zato što po članu 29 Američke konvencije, ona treba da primeni svako pravilo koje pruža bolju zaštitu od Američke konvencije? Zato što uskraćivanje prava zaštićenih Američkom konvencijom nisu prihvatljivih, prema ovoj konvenciji, osim ako se krše neke druge obaveze date države? (Američka konvencija o ljudskim pravima, dostupna na <<http://www.cidh.org/docdebase.htm>>).

- b) Da li se slažete sa tvrdnjom SAD, u odgovoru Međuameričkoj komisiji za ljudska prava, da je "opšte poznato da zatvorenici iz zaliva Gvantanamo nisu ratni zarobljenici" (dokument E.2)? Da li to znači da odluka te komisije, koja zahteva od SAD-a da "preduzmu hitne mere neophodne za utvrđivanje pravnog statusa zatvorenika iz zaliva Gvantanamo od strane suda", nije osnovana?
9. a. Da li je vojni dekret predsednika SAD-a u skladu sa MHP? Što se tiče zatvorenika koje drže SAD, posle sukoba sa Avganistanom, koja se pravila MHP koja se tiču krivičnog gonjenja i pravnih garancija mogu primeniti? (član 3., stav 1, al.1(d) zajednički za Ženevske konvencije; III konvencija, član 99.-108.; IV konvencija, član 66.-68., 70.-76. i 126.; Protokol I, član 75., stav 4; Protokol II, član 6.).
- b. Da li konstituisanje vojnih sudova, koje sude zatvorenicima optuženim za teroristička dela, krši princip ne-retroaktivnosti krivičnog zakona? Da li su prema tekstu predsedničkog dekreta ti vojni sudovi nezavisni? (npr. Protokol I, član 75. stav 4)? Da li se može smatrati da su konstituisani po redovnoj proceduri?

Međunarodni komitet Crvenog krsta (MKCK) je nepristrasna, neutralna i nezavisna organizacija čija je isključivo humanitarna misija da štiti živote i dostojanstvo žrtava sukoba i unutrašnjeg nasilja i da im pruži pomoć.

U okolnostima sukoba, on upravlja i koordiniše međunarodne humanitarne aktivnosti kojima rukovodi Pokret. Takođe nastoji da spreči ljudsku patnju promovisanjem i ojačavanjem humanitarnog prava i univerzalnih humanitarnih principa.

Osnovan 1863. MKCK je rodonačelnik Međunarodnog pokreta Crvenog krsta i Crvenog polumeseca.